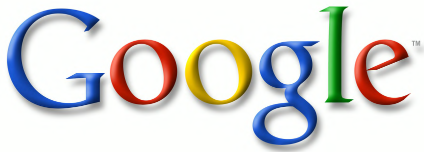
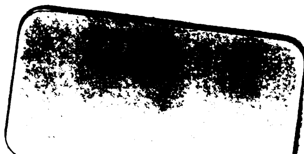
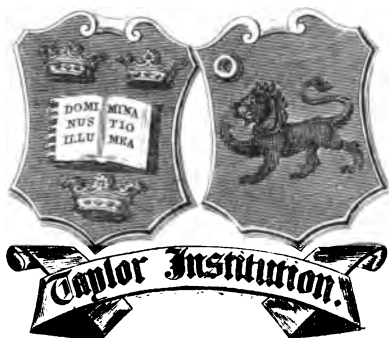

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

DOMI MINA
NUS TIO
ILLU MEA
Taylor Institution.

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

XV. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

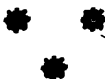
DOOR

JACOBUS KOK.

VIJFTIENDE DEEL.

FAA-FRA.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

FAA.

FAAN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, nabij *Groningen*, in het Kerklijke gecombineerd, met *Oldekerk* en *Niekerk*; de Predikant der drie Dorpen heeft zijne woonplaats te *Niekerk*, als leggende tusschen *Oldekerk* en *Faan*. Nabij *Faan* legt het Huis *Beima*.

BACHIENE, *Geogr*. bl. 237.

FAAN, (.....) Heer van *Mepsche*, was, in het Jaar 1730, Regter van *Ooster-Langewold*, in de *Groninger Ommelanden*. In openbaare schriften van dien tijd, werd hij openlijk beschuldigd, als hadde *hij de* hand in de strafoeffeningen, over de gruwelijke zonde van *Sodomie*; doch alle die beschuldigingen waren slegts gegrond, op het geen van de zijde der veroordeelden was voortgebragt, zonder eenige agt te slaan op het geen de Heer FAAN, ter zijner verontschuldiginge, daar tegen aanvoerde. Hevige geschillen veroorzaakte dit naderhand, tusschen de *Ommelanden* en de drie andere Kwartieren, doordien, in het Jaar 1732, zeker verzoekschrift, ten behoeve van eenige gevangenen om *Sodomie*, aan de zes Onderkwartieren in handen gesteld was, tegen den zin der drie anderen, met magt om daarop een afdoende vonnis te vellen. De Baron VAN LINTELO, Heer van *Stedum*, onder het twisten hier over, zig uitgelaaten hebbende, in woorden, welke de zes Kwartieren zeer aanstootelijk voorkwamen, werd gelast, zig uit de *Ommelander Vergadering* te onthouden. De rechtspleeging, die, middelerwijl, door den Heer FAAN, over de beschuldigden gehouden was, werd bij de zes Onderkwartieren verworpen, en door de drie andere, die zijne zijde hielden, goedgekeurd.

Beide partijen vervoegden zig, sedert, bij de Algemeene Staaten, die eene uitspraak deeden over het geschil, waarin de zes Onderkwartieren genoegen namen. De Stad, hiervan de lucht gekreegen hebbende, trok zig de zaak aan, en nam het euvel op, dat de Staaten eenige schikkingen scheenen te willen maaken, op de rechtspleeging in de *Ommelanden*, die, huns oordeels, door twee leden konden geregeld worden. Maar die van de zes Onderkwartieren der *Ommelanden* verstonden, dat zij op zig zelve konden huishouden, zelfs in het stuk van rechtspleeginge, zonder dat zij verbonden waren, zig te onderwerpen aan de de schikking van der Hoofdmannen-Kamer, bij welke de rechtspleeging, over de beschuldiging van *Sodomie*, was goedgekeurd. De zes Onderkwartieren voeren intusschen voort, met het maaken van schikkingen, op de rechtspleeginge in de *Ommelanden*, tragtende dezelve intevoeren, op het gezag der Algemeene Staaten, zeer tegen den zin der Stad, die verstond, dat hierdoor de Hoogheid der Staaten van 't Gewest, meer of min gekwetst werd. Ook oordeelden de drie Onderkwartieren, dat de Landschaps Vergadering onwettig was, zo lang zij, gelijk tegenwoordig, alleen uit de zes Onderkwartieren bestond. De Vergadering werd, derhalven, opgeschort. De Algemeene Staaten verzuimden vervolgens niet, de Stad te vermaanen tot het hervatten van de Vergaderinge, alzo de gemeente niet weinig leed, door de opschorting van dezelve. Doch de Stad, de zijde der drie Onderkwartieren houdende, was hiertoe niet te beweegen, zo lang de drie Kwartieren leden van de Vergadering bleeven. Ondertusschen kon men de bewilliging der Staaten van het Gewest, in overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijksche Nederlanden*, daardoor niet bekoomen. Hierom beslooten de Algemeene Staaten, in de maand December, van het Jaar 1733, de geschillen, in de *Ommelanden*, die, behalven het stuk der rechtspleeginge, ook het begeeven der Ampten betroffen, door hun gezag en uitspraak, te beslissen. De Stad, nogthans, schoon de Algemeene Staaten erkennende voor handhaavers van het *Ommelander-Reglement*, waartoe zij, weleer, door beide de leden, verzogt waren, vond geen genoegen in de uitspraak, door de Algemeene Staaten gedaan.

Ook

Ook was dezelve niet naar den zin der drie Kwartieren. Dus werd de Landdag, andermaal, afgebrooken, en de verwijdering grooter. De rechtspleeging van den Heere FAAN, onder anderen ook, over negen van zijne Eigenërfden, die hem, naar zijn zeggen, in de kuiperije lang waren tegen geweest, werd, door de zes Onderkwartieren, verdagt gemaakt, bij de Algemeene Staaten. De Stad, daarentegen, verdeedigde die rechtspleeging; beweerende, naar waarheid, dat men den Heere FAAN, als Rechter, veele valschneeden had aangewreeven: ook bewerkte zij, dat deeze rechtspleeging, die zo veele geschillen veroorzaakt had, ten uitvoer gebragt werd, in het volgende Jaar.

Vaderlandsche Historie, XIX Deel, bl. 39, 171 en 173.

FABER, (EGIDIUS) Monnik van de Orde der *Carmeliten*, gebooren te *Brussel*. Hij onderwees de Jeugd, te *Leuven*, in de Godgeleerdheid, en werd, door zijne Leerredenen, zeer vermaard. Hij was in groote achting bij Keizer MAXIMILIAAN, die, om zijnent wille, zijne Orde zeer bevoorregtte. Hij overleed, in het Jaar 1596, nalaatende eene menigte Godgeleerde Schriften, in de *Latijnsche* taal.

FOPPENS, *Bibl. Belgica*.

FABER, (JACOBUS) was een tijdgenoot van den beroemden FABER STAPULENSIS van *Picardie*, die te zaamen, over en weder, briefwisseling hielden met ERASMUS. Onze FABER onderwees de Jeugd, in zijne Geboortestad *Deventer*, in de taalen en wetenschappen, en gaf ook eenige schriften in 't licht. Onzeker is het, ondertusschen. of hij die JACOB VAN DEVENTER geweest zij, welken eenigen houden voor den Aardrijksbeschrijver van *Friesland*, welke in de Chronijk van SEBASTIAAN MUNSTERUS is ingelast, en waarvan de kaarten te *Mechelen* vervaardigd zijn.

Zie REVIUS, *Hist. Daventriæ*, Lib. II.

Faber, (johannes) Rechtsgeleerde te *Mechelen*. Door veelvuldig ſtudeeren en ſchrijven had hij zijne herſenen zodanig gekrenkt, dat hij in hoogen ouderdom, te *Keulen*, als een dwaas bij den weg liep. Hij ſtierf aldaar, in armoede, tusſchen de Jaaren 1570 en 1580.

Val. andreas.

Faber, (johannes) gebooren in het Dorp *Weert*, in *Braband*; hij heeft geſchreeven, *de recta pronunciatione*; en *de arte Metrica*.

Ibidem.

Faber, (petrus) gebooren te *Nijmegen*. Hij was een Godgeleerde van de Orde der *Predikheeren*, en heeft zijnen meesten tijd te *Rome* doorgebragt, alwaar hij, in groote achting, overleed in het Jaar 1525; zijnde door vergif omgebragt.

Ibidem.

Faber, (timaeus) werd, in het Jaar 1578, te *Leeuwaarden*, in *Friesland*, gebooren, en leide aldaar de gronden zijner ſtudiën. Vervolgens werd hij Hoogleeraar in de rechten, te *Franeker*, in plaatze van julius beima, en overleed, den 17 September, in het Jaar 1623. De Hoogleeraar bouricius deed de Lijkrede over zijnen Amptgenoot. Zijne ſchriften vind men genoemd, door

Val. andreas.

Fabricius. (albert) Hij was een der Staatsleden, welke, in het Jaar 1722, als Gecommitteerden van wegen de Heeren Staaten van *Holland*, met en benevens de Heeren karel filips van dorp, willem buys en h. daay, naar *Utrecht* en *Overijsſel* gezonden werden, om, ware het mooglijk, te beletten, dat de Prins van *Oranje*, willem de IV, in *Gelderland*, tot Stadhouder verkooren werd; en, daartegen, te bewerken, dat de

toen-

toenmalige Regeeringsform, buiten het Stadhouderschap, zo wel in die Provintie, als in *Holland*, *Zeeland Utrecht*, en *Overijssel*, gehandhaafd werd. Doch deeze bezending, zo als uit de Geschiedenissen van dien tijd, bekend is, liep vruchteloos af, dewijl die van *Gelderland*, met hun voorgenoomen oogmerk, doorgingen.

Vaderl. Historie, Deel XVIII, bl. 244, enz.

FABRICIUS, (CAREL) een uitstekend Schilder van perspectiven, en daar voor, als de beste van zijnen tijd, bekend, was ook teffens een goed Pourtraitschilder. Onzeker is de tijd en plaats zijner geboorte. Zeker is het, dat hij, veele Jaaren, te *Delft* gewoond heeft: gelijk ook zijn naam, in de Stads Archiven, op het Jaar 1654, den 12 October, bij het springen van 't Kruidmagazijn, bekend staat, nevens die van zijne schoonmoeder en broeder, midsgaders SIMON DEKKER, Koster van de Oude Kerk, met wien hij toen bezig was, om hem te pourtraiteeren; ook MATHIAS SPOORS, zijn leerling; alle welke, door het instorten van het huis, onder de puinhoopen, deerlijk verplet en gesneuveld zijn. In FABRICIUS alleen vond men nog eenig leven, na dat hij, nevens de anderen, na verloop van 6 a 7 uuren, onder de puin, waaronder zij bedolven waren, werden weg gesleept. Om dat de huizen der Geneesmeesters, voor het meeste deel, waren ingestort, werden zij in het Gasthuis gebragt, alwaar, een kwartier uur daarna, FABRICIUS den geest gaf; hebbende hij nog naauwlijks den ouderdom van dertig Jaaren bereikt.

HOUBRAKEN, *Schouburg*, III Deel, bl. 337.

FABRICIUS. (CHRISTOFFEL) Eerst was hij een *Karmeliter-Monnik*, gebooren te *Brussel*, daarna, het Pausdom verlaatende, trouwde hij eene vrouw, en onthield zig, eenigen tijd, in *Engeland*. Daarna, door zijne Geloofsgenooten, terug ontbooden, bediende hij de *Antwerpenaars*, een poos, als Leeraar. Zes maanden had hij dit ampt waargenoomen, wanneer hij,

door zekere vrouw, LANGE MARGRIET genaamd, die zig geneerde met het verkoopen van Bonnetten, en voorgaf, door hem in den Godsdienst te willen onderweezen worden, op den 2 Julij van het Jaar 1564 verraden werd; nevens eenen OLIVIER DE BAK, van *Aalst*, Hoogleeraar der *Latijnsche* taale te *Heidelberg*, die, ten dien tijde, te *Antwerpen* zig onthield, om eenige zaaken te verrichten. FABRICIUS werd, daags na zijne gevangenis, op den pijnbank geworpen, en ondervraagd naar zijn ampt, huwelijk, mededienaars, en naar 't beleid der heimelijke Vergaderingen. Zonder iemand te willen bezwaaren, deed hij openlijk belijdenis van zijn geloof, en van het geen hij gepredikt had.

De Geestelijken redetwistten met hem, op hunne gewoone wijze, en behandelden hem ongemeen hard. Ook zogten zij zijnen medegevangene te ondervragen; doch deeze weigerde te antwoorden, en beriep zig op den Keurvorst, zijnen Souvrain; die ook, door een afgezant, zo veel te weeg bragt, dat hij, den 1 November, uit zijne gevangenis ontslagen werd.

FABRICIUS zogt noch vond uitkomst, dan in den dood. Ten vuure verwezen zijnde, droeg hij dit kruis, met eene buitengemeene standvastigheid, zagtmoedigheid en Christelijke gelatenheid. Vrienden en vreemden troostte hij, met brieven, uit zijne gevangenis, kort vóór zijnen dood geschreeven; zelfs aan zijne verraderesse, LANGE MARGRIET, vergeevende haar het gepleegde misdrijf, en haar vermaanende tot bekeeringe. 's Nachts vóór zijnen sterfdag, vergaderde het volk, in groote menigte, voor zijnen Kerker, als meenende, dat hij in 't duister zou worden omgebragt. Hij hield zig bezig met het zingen van Psalmen en Geestelijke liederen. Den volgenden morgen, den 4 October, ter strafplaatze gevoerd wordende, zag hij, dat het volk, van alle kanten toeschietende, zeer beroerd was. Vreezende voor oproer, sprak hij het aan, met deeze woorden: *Lieve broeders! dat zig niemand voordoe, om mij te verlossen; laat de Heere zijn werk in mij volbrengen*; anderen vermaande hij, *dat zij bij de leere, door hem voorgesteld, zouden volharden.* Sommigen, dit hoorende, zeiden toen: *strijd vromelijk, waarde*

broe-

broeder: want dit is de uure. De Schout, dit hoorende, riep tot zijne dienaars: *vangt, ſmijt, ſlaat dood;* en dreigde te ſchieten. Op de markt gekoomen zijnde, knielde FABRICIUS bij den houtſtapel, om God te bidden; maar men rukte hem terſtond naar den brandſtapel, en drong hem aan den paal; waaraan hem de beul, met een ijzeren keten, vast hegtte, en een ſtrop om den hals wierp, om hem het ſpreeken te beletten. Terwijl hij aan den ſtaak ſtond, begonnen veele omſtanders verſcheiden Pſalmen te zingen. De Hellebardiers riepen, dat zij zwijgen zouden, en kwamen van dreigen tot ſlaan. 't Volk wierp met ſteenen, en wel met zulk eene woede, dat eerst de beul, en daarna de Schout de vlugt nam; roepende de laatſte, eer hij vlugtte: *Burgers, ſtaat bij; wij zijn het niet, die hem dooden, maar het regt des Konings.* Doch 'er was niemant, die een voet voor hem verzette, of een hand voor hem uitſtak. Men liet het volk begaan. Eenigen ſprongen hierop in 't perk, om den Predikant te ontzetten, rukten de paalen uit den grond, en den keten los; maar het was te laat. Want de beul had, vóór zijne vlugt, met een ijzeren hamer, hem de herſſenen ingeſlagen, en, van agteren, met een ponjaard doorſtoken. Men liet het vuur, dat al ontſteeken was, branden; men zag 'er den man, ſchoon zo doodelijk gekwetst, nog lang in leeven, zijn hoofd verroeren, zijn mond, lippen en handen openen en ſluiten: tot dat hij, eindelijk, in het vuur vallende, den geest gaf. Het gemarteld lijk, na dat het vuur gebluscht was, bleef wel agt uuren leggen. Ten laatſten werd het aan een grooten ſteen gebonden, en in de *Schelde* geſmeeten. Dus deerlijk was het einde van CHRISTOFFEL FABRICIUS, in het 37 Jaar zijns Ouderdoms. Het oproer, 't welk, geduurende zijnen marteldood, begonnen was, duurde nog eenige dagen. 's Daags na zijnen dood, werd, op de markt, een gedigt aangeplakt, te kennen geevende, dat 'er binnen *Antwerpen* waren, die met eede zig verbonden hadden, om zijnen dood te wreeken. Eenigen der zamenverbondenen ontmoetten, dien zelfden dag, LANGE MARGRIET op ſtraat, vielen op haar aan, met ſcheldwoorden en ſteenen, en zouden, waarſchijnlijk, haar hebben afgemaakt, hadde zij niet tijdig, in

een huis, de vlugt genoomen. Eenen van hun, welke, bij den dood van FABRICIUS, met fteenen geworpen had, deed de Landvoogdes, met de koorde, ter dood brengen; hier mede bragt zij den fchrik onder de Gemeente, en hield alzo de Stad in rust.

Zie E. V. METEREN. *Nederl. Gefch.* I Deel, bl. 33; BRANDT, *Hift. der Reformatie*, I Deel, bl. 149, 262 en 263.

FABRICIUS, (FRANCISCUS), een Geneesheer van *Reermond* geboortig, practizeerde te *Aken*, en fchreef, in het *Latijn*, verfcheiden werken. Ook heeft hij den *Lijdenden Christus*, van GREGORIUS NAZIANZENUS, uit de *Griekfche* in *Latijnfche* verfen overgebragt. Hij overleed in 't Jaar 1572.

PONTANUS, *Gelderfche Gefchieden.*, fol. 59.

FABRICIUS, (FRANCISCUS) een beroemd Taalkundige, Zoon van JOH. FABRICIUS ROLLAND, die de beroerten der *Munfterfche Wederdoopers* befchreeven heeft. Na dat hij, in het Vaderland, eenig onderwijs had genoten, reisde hij naar *Frankrijk*, om de lesfen van TURNEBIUS en RAMUS te hooren. In het Jaar 1563, werd hij Rector te *Dusfeldorp*. Met grooten vlijt bekleedde hij dien post, en maakte, door zijne geleerdheid, veele vrienden: onder anderen, de beide UITTENHOVENS, de JUNIUSSEN, en anderen. Hij overleed te *Dusfeldorp*, den 25 Maij, in het Jaar 1573. Zijne veelvuldige fchriften zijn aangeweezen, door VOSSIUS. THUANUS en TEISSIER gewagen met lof van hem.

FABRICIUS, (FRANCISCUS) Doctor en Profesfor in de H. Godgeleerdheid en Redeneerkunde, op de Hooge Schoole te *Leiden*, Lid van het Koninklijk Genootfchap in *Engeland*, Predikant te *Leiden*, en aldaar overleeden, den 17 Julij, van het Jaar 1738. Om 's mans leevensloop en karakter te fchetzen, zullen wij ons bedienen van de Lijkrede, op hem gedaan,

daan, door den Hoogleeraar JOHAN VAN DEN HONERT, *T. H. Zoon*, den 16 van de maand September des gemelden Jaars.

De vader van FRANCISCUS FABRICIUS, JOHANNES FABRICIUS genaamd, was afkomstig van aanzienlijke *Amsteldamsche* Kooplieden, in die Stad gebooren, in het Jaar 1632. JOHANNES FABRICIUS was eerst Predikant, op een Dorp, het *Zandt* genaamd, gelegen in het *Marquizaat van Bergen op den Zoom*, en daarna op een ander Dorp, *Nieuwkerk*, in de nabuurschap der Stad *Meurs*. Hij begaf zig in huwelijk, te *Amsteldam*, met KATHARINA FELBIER, dogter van FRANS FELBIER, wiens broeder, HANS FELBIER, nevens zijnen Neef, MICHIEL, onder de Regeeringspersoonen der Stad *Gouda*, bekend zijn geweest. FRANS, de moederlijke Grootvader van onzen FRANCISCUS, was een aanzienlijk Koopman te *Amsteldam*, Lid van den Burger-Krijgsraad, en Ouderling der Gereformeerde Kerk aldaar. Bij KATHARINA FELBIER, heeft JOHANNES verwekt, vijf kinderen, die allen, uitgenomen FRANCISCUS, jong gestorven zijn. Hij werd niet gebooren te *Meurs*, alwaar zijne ouders toen hunne woonplaats hadden, maar te *Amsteldam*, ten huize van opgemelden zijnen moederlijken Grootvader, op den 10 April, van het Jaar 1663; wordende hij ook, in die Stad, door JOHANNES FELBIER, ten doop gehouden. FRANCISCUS, pas vijf Jaaren oud zijnde, verloor, eerst zijnen vader, en kort daarna zijne moeder, en kwam dus onder het opzigt van zijnen Grootvader FELBIER, die hem, met zijn tiende Jaar, in de Stads openbaare Schoolen bragt, tot het leeren van de *Latijnsche* en *Grieksche* taalen. Drie maanden had hij hier naauwlijks doorgebragt, of de dood ontrukte hem ook deezen getrouwen Voedstervader, die, echter, op zijn doodbedde, hem verklaarde, zijn uitersten wil te zijn, dat hij, op het voetspoor van zijnen vader, zig tot den Predikdienst schikken en zou trachten bekwaam te maaken. Aan deeze begeerte voldeed hij in allen deele. Na, te *Amsteldam*, te hebben genooten het onderwijs der Hoogleeraaren DE RAY, WOLZOGEN en FRANCIUS, begaf hij zig, in het Jaar 1681, naar *Leidens* Hooge Schoole, aan welke hij vijf Jaaren lang, de vermaardste mannen van dien tijd hoorde. Thans keerde hij, in het Jaar 1686, naar *Amsteldam* terug,

 al-

alwaar hij, in het volgende Jaar, tot den Predikdienst bekwaam gekeurd en toegelaaten, en, nog in de maand November van dat zelfde Jaar, beroepen werd te *Velzen*. Negen Jaaren bediende hij deeze Gemeente, geduurende welken tijd, verscheiden beroepen door hem werden afgeslagen. Eindelijk nam hij het beroep te *Leiden* aan, en werd 'er, den 7 Maij, in het Jaar 1696, in den dienst bevestigd.

Geduurende zijn verblijf te *Velzen*, had hij, op den 20 Februarij, in het Jaar 1690, zig in huwelijk begeeven, met ANNA VAN TEILINGEN, eene vrouwe, zo vermaard om haare deugd als aanzienlijk Geslacht. Uit dit huwelijk werd hem één zoon, JOHANNES genaamd, gebooren, die op den ouderdom van 24 Jaaren overleed.

In het Jaar 1705, werd FRANCISCUS FABRICIUS, na den dood van JACOBUS TRIGLAND, tot Hoogleraar in de Godgeleerdheid, door Curatoren der Hooge Schoole te *Leiden*, aangesteld, met behoud van eene halve Predikantsplaats; welken halven dienst hij ook getrouwelijk heeft waargenoomen, tot in het Jaar 1734.

Na veele Jaaren, te *Leiden*, onderweezen te hebben, in de konst om gewijde Redenvoeringen te doen, werd hij, in het Jaar 1722 verwaardigd met een nieuwen, en, tot dien tijd, onbekenden tijtel, van Hoogleeraar in de gewijde Redeneerkonst; vier Jaaren daarna, werd hij aangenoomen, tot Lid der *Engelsche Koninklijke Maatschappij, ter voortplantinge van het Euangelie, in de Overzeesche Gewesten*; welke Maatschappij, in het Jaar 1701, door Koning WILLEM DEN III, was opgeregt. In bovengemelde Lijkrede, vindt men de aanzienlijke Eerampten, welk FABRICIUS, aan de hooge Schoole te *Leiden*, bekleed heeft, opgeteld; als mede eene aanwijzing van zijne schriften: van welke wij hier alleen opnoemen, zijne *plegtige Redenvoering*, gedaan den 8 Februarij, van het Jaar 1725, ter gelegenheid van het vijftigste Jubeljaar der *Hollandsche* Academie, te *Leiden*; bij welke gelegenheid hij, ten derdenmaale, het Rectoraat dier Academie nederleide. Deeze Redenvoering is, door DIRK SMOUT, uit het *Latijn* vertaald, en, met Plaaten en Pourtraiten, onder welke ook dat des Hoogleeraars, door P. VAN DER AA, in gr. 4to in druk uitgegee-

geeven. Onder de Geschiedkundige Gedenkstukken van ons Vaderland, verdient dit stuk geplaatst te worden.

FABRICIUS stierf, zo als gezegd is, den 27 Julij, in het Jaar 1738, in den ouderdom van 76 Jaaren, in tegenwoordigheid van zijnen Amptgenoot, J. VAN DEN HONERT, *T. H. Z.* en van zijne Huisvrouw; van welke beiden hij, met de volgende woorden, een Christelijk en geloovig afscheid nam: „ Ik „ sterve in dat geloove, dat ik altijd gepredikt heb. Ik verzoeke u, zoo ik iets op u vermag, en gebiede het u, dat „ gij dit aan allen zegt, die iets van mij begeeren te weeten. „ Ik hebbe, in dit Jaar, de Sijnode niet konnen bijwoonen; „ maar zeg mijnen broederen, dat ik heenen ga naar de Hemelsche Sijnode, en dat ik hen daar afwachte."

FABRICIUS, (GEORGIUS) werd, in de 107 zitting der Nationaale Sijnode te *Dordrecht*, den 11 Maart, in het Jaar 1619, in plaats van JOHANNES BYSTERVELD, Hofprediker te *Siegen*, die den 18 April overleden was, in de Sijnode toegelaaten.

BRANDT, III Deel, bl. 502,

FABRICIUS, (JOHANNES JACOBUS) geboortig uit *Keuls-* of *Bergsland*, was eerst Predikant te *Zwol*, en naderhand te *Sulsbach*. Hij overleed te *Amsteldam*, den 4 Maart 1637; hebbende aldaar geschreeven het *verstokte Egipten*, of *verhandeling over de waare Boetvaardigheid.*

FABRICIUS, (JOHANNES LODEWYK) gebooren te *Schafhuizen*, den 29 Julij, des Jaars 1632, alwaar zijn vader Rector was. In zijne Geboortestad de eerste gronden van geleerdheid gelegd hebbende, vertrok hij naar *Keulen*, tot zijnen ouder broeder SEBALDUS, onder wiens opzigt, hij zig aldaar, in de *Latijnsche* en *Griekſche* taalen, en in de Wijsbegeerte oefende. In 't Jaar 1648, kwam hij in zijne Vaderstad terug. Het Jaar daaraan begaf hij zig naar *Heidelberg*, alwaar zijn gemelde broeder tot Hoogleeraar in de *Griekſche* taale bevorderd was. In het Jaar 1650 bevond hij zig te *Utrecht*, en verwierf 'er eerlang vrijheid, om de Jeugd te onderwijzen. Twee Jaaren

ten daarna reisde hij, met den Heer DE LA LANE, zoon van den Gouverneur van *Rees*, als Hofmeester, naar *Parijs*. Drie Jaaren bleef hij in deezen dienst, en begaf zig vervolgens, als Pedagoog, of Huisonderwijzer, in dienst van den Edelman LE COCQ. In het Jaar 1656, nam hij de reize, over *Bazel*, naar *Heidelberg* aan, alwaar hij, onder voorzitting van den Hoogleeraar FREDRIK SPANHEIM, openlijk disputeerde, meester der konsten wierd, en kort daarna, tot Hoogleeraar in de *Griekſche* taal aangesteld; wordende ook, schoon hij geen vast beroep had, tot den Predikdienst toegelaaten. In dat zelfde Jaar, vertrok hij, op bevel van den Keurvorst, met den Baron LODEWYK VAN ROTHENSCHILD, als Hofmeester, naar *Parijs*, en vervolgens naar *'s Gravenhage*. In het Jaar 1660, reisden zij te zamen naar *Engeland*, van waar de Baron naar *Parijs*, en FABRICIUS naar *Leiden* keerde, alwaar hij ook den eeretrap van Doctor beklom. Te *Heidelberg*, vervolgens, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aangesteld, werd hem het opzigt over de Letteroeffeningen van den Keurprins, en over het *Collegie der wijsheid* toebetrouwd. In het Jaar 1664, werd hij Keurpaltzische Kerkenraad, en in het Jaar 1666, naar *Schafhuizen* gezonden, om de reden van den *Lotharingſchen* krijg af te vraagen. Toen, in het Jaar 1674, de *Franſchen* voor *Heidelberg* gerukt waren, nam hij de wijk naar *Fredriksburg*, en van daar naar *Keulen*; doch kwam, in dat zelfde Jaar, terug. In het Jaar 1680, moest hij, na 't bieden van langen tegenstand, nevens een *Roomſchen* Geestelijke, de *Eendrachtskerk*, te *Manheim*, inwijden. Na dat *Heidelberg*, in het Jaar 1688, aan de *Franſchen* was overgegaan, verkreeg hij, op voorspraak van den Raad van *Schafhuizen*, vrij geleide, om naar *Zwitzerland* te mogen gaan; doch keerde, in het volgende Jaar, te *Heidelberg* terug. Doch alzo die Stad, door de *Franſchen*, bij aanhoudenheid, ontrust werd, begaf hij zig van daar naar *Frankfort*, en vervolgens, op aanhouden van den Koning van *Engeland* en de Algemeene Staaten, naar *Zwitzerland*, ter ondersteuninge van den *Engelſchen* Gezant, en ter bevorderinge van de belangen der Algemeene Staaten. Bij uitneemenheid deed hij hier veel werk, om de *Waldenzen* met den Hertog van *Savoijen* te bevre-

vredigen. Wijders gebruikten hem hier de Algemeene Staaten, om met gemelden Hertog, in hunnen naam, een verbond te sluiten; 't geen hem ook gelukte. Zo dra hij hier zijn ontslag verkreegen had, keerde hij terug naar *Heidelberg*. Kort vóór de overstrooming, bragt hij alle de oude stukken en handvesten der Kerken en Hooge Schoole naar *Erbach*, en van daar naar *Frankfort* in zekerheid. Hij overleed in deeze Stad, in het Jaar 1697; wordende zijn dood, door de *Paltzische* Kerk, lang betreurd. 's Mans leven is, in de *Latijnsche* taale, door HEIDEGGERUS beschreeven.

FABRICIUS; (WILLEM) deeze was, in het Jaar 1672, Vroedschap der Stad *Haarlem*, en werd, in dat zelfde Jaar, na dat de opgeruide Gemeente aldaar, even als in andere *Hollandsche* Steden, de Regeering had gedwongen, WILLEM DEN III tot Stadhouder, uitteroepen, met drie anderen, afgevaardigd, om den Prinse, van die verheffing, van wegen de Stad *Haarlem*, de tijding te brengen. Met de verandering, die gemelde Stadhouder in de Vroedschap te *Haarlem* maakte, werd ook deeze Mr. WILLEM FABRICIUS, als de 29 in rang der Vroedschappen, op nieuw aangesteld, op den 14 September des gemelden Jaars.

Vaderl. Hist. XIV. Deel; *Handvesten van Haarlem*, fol. 570.

FABRICIUS DE LA BASSECOUR. Hij was Predikant, in de *Waalsche* Gemeente, te *Amsterdam*, in 't Jaar 1615, en zeer berugt, door de Kerkiijke geschillen, die aldaar voorvielen. Hevige twisten waren, in die Gemeente, ontstaan, met den Predikant SIMON GOULART. Na dat deeze in zijnen dienst, geschorst was, werd zijne zaak gebragt op de Sijnode te *Middelburg*, en aldaar voorgesteld, dat de *Waalsche* Gemeente te *Amsteldam* voorneemens was, FABRICIUS DE LA BASSECOUR op den Predikstoel te brengen, ten minsten tot zo lange dat GOULART zig met de Kerk verzoent zoude hebben. De leden der Sijnodaale Vergadering, dit gantsch niet naar den zin zijnde, riedden zij den Kerkenraad, daarvan afte zien, ter zaake

zaake van zijne ongestadigheid en gegeevene ergernisse. Hij was, zeiden zij, Priester geweest in de *Roomsche* Kerk, van 't Pausdom tot de Hervormden overgegaan, en weder afgevallen tot de *Roomsche* Kerk, de waarheid der Hervormde Leer verzaakende. Naderhand zig wederom bij de Gereformeerden vervoegd hebbende, was hij een ijveraar voor de *Contra-Remonstranten* geworden. De Leden van het Consistorie verzweegen dit voorstel der Sijnode, en bragten, met toestemming van de Magistraat, FABRICIUS DE LA BASSECOUR op den Predikstoel. Doch, vóór zijne bevestiging, vergaderde de *Waalsche* Sijnode te *Amsterdam*. Hier werd het Consistorie zo hevig berispt over het verzwijgen van het verhandelde te *Middelburg*, dat het den Predikant LA VIGNE traanen koste, en hij genoodzaakt was, tot zijne verschoning, intebrengen, dat de genegenheid van de leden der Gemeente voor FABRICIUS niet had konnen gekeerd worden. De Sijnode beklaagde zig naderhand openlijk, zo wel over het gedrag van het *Amsteldamsche* Consistorie, als over den persoon, door hetzelve ten Predikstoel gebragt. Ook werd zijne beroeping niet erkend, vóór het Jaar 1617, op een *Waalsche* Sijnode, die toen te *Leiden* gehouden werd. Na deeze erkenning verzette zich FABRICIUS DE LA BASSECOUR, te *Amsteldam*, openlijk, tegen de *Remonstranten*, en hunne gevoelens, die door hem, zo als in de brieven van NIELLIUS verhaald wordt, beschuldigd werden, als Landverraaders, en die briefwisseling hielden met de *Jesuiten*. De *Remonstranten*, onder anderen NIELLIUS, antwoordden hierop, en in een gedrukt geschrift, 't welk in de *Fransche* taal, in het Jaar 1618, in het licht kwam: „ dat Basfecourt „ en zijns gelijken zelfs verraders waren van den Staat en „ Kerk, wanneer zij zulke dingen wisten die niet aanbragten „ en beweezen, daar het behoorde; of dat zij agterklappers en „ lasteraars waren, als zij het volk met zulke dingen aan het „ hollen hielpen, zonder iet te konnen bewijzen." FABRICIUS DE LA BASSECOUR schreef, daarentegen, dat men hem met onwaarheid betigtte; maar erkende, gepredikt te hebben, *dat 'er veele luiden in het land waren, gelijk Achas, die goede miene maakten, en niettemin verraders van het Vaderland waren, niettegenstaande hunnen goeden raad en*

ARENT MEINDERTZE FABRICIUS.
Æt. 75. 1622. Obiit 1624.
naar het origineele Schildery berustende onder de Wel Gebr. Heer
A. C. Fabricius *te Amsterdam.*

J. Buys, delin. *Reinr. Vinkeles, sculp. 1786.*

voorzigtigheid voor zo veel ze met hunne dwalingen en valsche leeringen, het oordeel Gods over het land haalen. UITTENBOGAART bewees daarna, uit een eigen geschrift van FABRICIUS, dat hij daarin gezegt had, *datter drie of vier Pelgrims* (*Remonstrantsche* Predikanten) *naar Antwerpen waren gegaan, om de Jesuiten, Capucijnen en anderen Compagnons te bezoeken; en dat een derzelven een boek uit de Bibliotheek der Capucijnen gestoolen had.* FABRICIUS heeft dit niet ontkend; maar een der *Remonstranten* gaf daartegen een boekje in 't ligt, waarin hij rondnit verklaarde, dat het gezegde, hier boven gemeld, een puure logen was; maar dat, integendeel, drie of vier van de *Contra-Remonstrantsche* Predikanten (die daarin met naamen genoemd werden,) in gezelschap van een *Remonstrantsch* Predikant, door den Schrijver medegenoemd, te samen komende van eene *Walsche* Sijnode, gehouden te *Breda*, alleen uit nieuwsgierigheid, om dat zij *Antwerpen* nooit gezien hadden, derwaarts waren getrokken; dat zij te samen aldaar geweest waren in het Klooster der *Capucijnen*, zonder bij dezelven nat of droog geproefd te hebben; en dat zij aldaar *tot de* Bibliotheek toegelaten zijnde, een der vier *Contra-Remonstrantsche* Predikanten, (welks naam door hem niet genoemd word) een klein geschreeven boekske heimelijk had medegenomen. Dus ontzagen de partijen, in dien tijd, elkander niet het geringste. FABRICIUS DE LA BASSECOUR word ook nagegeeven, dat hij, in de maand December van het Jaar 1618, op den Predikstoel te *Dordrecht*, zo hevig tegen de *Remonstranten* uitvoer, dat de Magistraat dier Stad zig genoodzaakt vond, bij Plakaat daar tegen te voorzien.

Zie UITENBOGAART, *Kerkl. Historie*; BRANDT, *Reformatie*, II. Deel, bl. 265, 266, 543, en 544, en de Twistschriften van dien tijd.

FABRICIUS, (ARENT MEYNERTS) bij welke laatste benaaming deeze vermaarde Staatsman, bij alle Schrijvers, zo BRANDT, WAGENAAR, als CERESIER bekend geweest is, was gebooren in het Jaar 1547, werd, in het Jaar 1577, Raad in de Vroedschap der

der Stad *Haarlem*, en naderhand in den Jaare 1583, bij Acte of nader Octroij van Prins WILLEM DEN I, in dato den 21 October, tot Raad in de Vroedschap dier Stad aangesteld. Hij was Schepen aldaar, in de Jaaren 1588, 1596, 1598 en 1599; Burgemeester in de Jaaren 1595, 1602, 1607, 1608, 1610 en 1618, Gecommitteerde in het Collegie der Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde der Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in het Zuiderkwartier, Ao. 1600, 1601, 1604, 1605, 1606, 1619, 1620 en 1621, Gecommitteerde Raad ter Admiraliteit te *Hoorn* in 't Jaar 1589, te *Amsteldam*, in 't Jaar 1613, 1615, 1502, 1623 en 1624. In welke posten zijn Ed. mede tot de voornaamste Staatszaaken gebruikt werd, als onder anderen, op aandrijving van 's Lands Advokaat van OLDENBARNEVELT, als Gedeputeerde van H. H. Mog. de Staaten Generaal, tot de directie van zaaken, geduurende het vermaarde beleg der Stad *Ostende*, in het Jaar 1603. Waar in de Heer FABRICIUS zig zo loffelijk gekweeten had, dat 's Lands Staaten hem daar na ter erkentenisse beschonken hebben, met eene zilveren verguldén kop, boven op versiert met het Wapen van *Holland*, en van binnen in het deksel met de afbeelding van de belègering dier Stad, welke als nog berust bij deszelfs nazaat, den Wel-Ed. Heere FABRICIUS; en daarenboven een Lijfrente van hondert guldens Jaars, ten laste van *Holland* en *Westfriesland*, ter keuze of ten zijnen naame, of ten naame van zijnen zoon, geprocureert bij MARIA WILLEMSDOGTER, blijkens den inhoud van dit onderstaande getuigschrift.

„ De Ridderschap Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, representeerende de Staten van denselven Lande, doen condt allen jegenswoordigen ende toecommenden dien desen aangaan sal, dat wij geleth hebbende op de goede merckelicke ende zeer notabele diensten, den geunieerden Nederlanden in 't generael ende den voorsz. Landen in 't particulier goedwillichlick gedaen ende beweesen bij Arent Meijnerts &c., Burgermeester der Stadt Haerlem, onsen geweesden Gecommitteerde Raed ende Gedeputeerde van de Ed. Mog. Heeren Staten Generael van de Vereenigde Nederlanden tot directie van de saecken van de belegerde Stede van Oosteijnde, in 't be-

bevorderen van alle nootsaeckelickheijd en gedient hebbende tot conseruatie van deselve Stadt van Oosteijnde ende den Crijchsvolcke, so daer binnen geweest sijnde, als van tijd tot tijd aff ende aengebracht weesende daer inne hij gebruijckt hebbende sulcke vuijterste ende extraordinaris devoir dat alle 't selve mede extraordinaris vergoedinge vereijschte, wij omme densseluen daer ouer te vereesen ende ons danckbaer te thonen jegens alsulcke moeijten ende trauaille, als in 't beleijt ende vuijtvoeren van de voorsz. last bij hem is gedaen, den voornoempden Arent Meijnerts &c. (bouen de vereeringe van eene silueren vergulden Cop ouer de twee hondert ponden van XL groon 't pont waerdich, verciert bouen op met '*t wapen* van den voorsz. Lande ende binnen in den dexsele, met het pourtrait van de belegeringe van de voorsz. Stede van Oosteijnde) geconstitueert hebben, als wij hem constitueeren op ende tot laste van de voorsz. Lande, een Lijffrente jegens den penninck zome van hondert ponden van XL groot 't pront tsiaers; ten Lijue van Meijnert Arents &c. sijnen soone oudt omtrent seuenthien Jaeren, geprocreert *bij Maria* Willems &c. zijne *Huijsvrouwe. So ist* dat wij tot vaste versekerheijt van de voorsz. Lijffrenten van hondert ponden munte voorsz. tsiaers den voorn. Arent Meijnerts &c. ten behouue van sijnen soone ter goeder trouwe belooft hebben, als wij belouen bij desen Jaerlicx aen ende ten behouue als bouen geduerende t' leuen van de voorn. Meijnert Arents &c. ende langer nijet te doen betaelen op ten eersten Januarij daer van 't eerste Jaer Renten gevallen ende verschenen sal sijn den eersten Januarij des Jaers sesthien hondert ende vier, lastende ende ordonneerende Cornelis van Mierop Heere van Hoocht ende Aertswoude &c. onsen Ontfanger Generael van den voorsz. Lande, ofte anderen in der tijd wesende, onwederroepelick ter tijd thoe de voorsz. Rente affgestorue sal weesen, vuijten middele tot betalinge van des gemene Lants Renten gedestineert ofte noch te destineeren, de voorsz. Lijfrenten van hondert ponden munte voorsz. Jaerlicx als uoren te betaelen, ofte te doen betaelen aen de voorn. Arent Meijnerts &c. vuijte eerste ende gereetste penningen van den selven ontfanck ten lancxsten binnen sess weecken na den voorsz. verschijndach, vrij gelts sonder eenige cortinge,

tinge van verpondinge, honderste, vijftichste penningen ofte eenige andere impositien ofte ommeslagen hoe die genaempt souden mogen worden, nijettegenstaende eenige Ordonnantien ende Placcaten alrede gemaeckt ofte noch te maecken, die tegens dese belofteu eenighsints souden mogen strijden, dewelke wij als nv voor als dan ende als dan voor als nv gederogneert gerenunchieert, ende te buijten gegaen hebben, deroguëren, renunchieeren ende gaen te buijten bij desen ende tot meerder versekerheijt van de betalinge der voorsz. Lijffrenten, in gevalle den voorn. onsen Ontfanger Generael ofte anderen in der tijd in gebrecken waren de betaelinge als voorsz. is te doen, hebben wij daer vore verbonden, ende verbinden bij desen, alle des gemeijne Lants middelen ende incompsten in de respectiue Steden, ten eijnde de betalinge voorsz. daer vuijt te mogen doen, ende sal 't selve den Ontfanger ofte Collecteur dersteluer valideeren, mits quitantie van deselue betalinge ende blijcke van 't leue van den voorn. Meijnert Arents &c. overbrengende, ende tot onderhoudenisse van alle ende eenen ijegelick der voorsz. poincten, hebben wij voorts te buijten gegaen ende gerenunchieert, gaen te buijten ende renunchieeren bij desen, allle rechten, exceptien, gratien ende beneficien gegeuen ende noch te geuen daer mede het onderhoudt van desen ofte eenich poinct van dien soude mogen worden ontgaen, ende namentlick de Rechten disponeerende dat generaele denunchiatie van geender waerdeij is, ten waere specieele voorgaet, gedaen in den Hage onder onse groten Zegele ende Signature van onse Gecommitteerde Raden den twaleffden Augusti Anno festhien hondert ende drije" (van Olenbarnevelt)

Holparik Cornelisz.
1603.

In het Jaar 1618 werd zijn Ed. mede aangesteld tot een der Gedelegeerde Rechters, over de Heeren J. VAN OLDENBARNEVELD, DE GROOT en HOGERBEETS. Het waarneemen van dien post, zou sommigen geen al te gunstig denkbeeld van hem doen vormen, ware het niet, dat men in het zekere onderrigt was, dat hij nimmer in het doodvonnis over dien vermaarden Staatsman gestemd, en ook volstandig geweigerd had,

had, de bepaalde som van 2400 gulden daar voor te ontvangen. En dat zijn Ed. in dat fameuse doodvonnis, volgens het getuigenis van zijn zoon, niet heeft gestemd, noch heeft konnen stemmen, kan men opmaaken, uit het getuigenis, dat de Heer FABRICIUS aan OLDENBARNEVELD gegeeven heeft, met te zeggen: *Dat Holland nooit Personaadje gedraagen hadt, die den Advocaat gelijk was, en dat hij zich nergens in hadt vergreepen, dan alleen in eene zaak: dat hij met Hulde zijn hand aan de Arke des Heeren hadt geleid.* Wat aangaat de beschuldiging tegen den Heere FABRICIUS, ten aanziende Heer JOHAN DE HAAN, Pensionaris te *Haarlem*, bij WAGENAAR, verkeerdelijk uit BRANDS Historie van de Rechtspleeging aangehaald, zal op het Art. DE HAAN (JOHAN) ter toets worden gebragt.

De Heer ARENT FABRICIUS, *Meijnertszoon*, stierf te *Haarlem*, den 19 December, in het Jaar 1624, en werd aldaar in Noordertrans van de Groote Kerk begraaven, zijnde zijn Graf gemerkt, No. 202. Onder zijn wapen op de Zerk uitgehouwen, leest men:

Hier leid een dapper Heer in 't Sant
Een vader van het Vaderland
Oostende was zo niet vermaart
Hadt zijne trouw haar niet bewaart,
In veelerlei Regeeringsstaat:
Genoot de Stad en 't Land zijn Raad
Gods Kerk heeft ook zijn dienst bespeurd
Dus Kerk en Raadhuis hem betreurt.

Hij was getrouwd geweest met MARIA LAKEMAN, dogter van WILLEM LAKEMAN en ANNETJE WARRENLOOS; welke WILLEM LAKEMAN in de Registers van den Krijgsraad der Stad *Haarlem*, in 't Jaar 1548, gemeld word als vinder van de Burgerij, en in 't Jaar 1550 geweest Regent van 't Leprozenhuis. Zijne vrouw was geboortig van *Antwerpen*.

Volgens megedeelde berichten. Het origineele Schilderij, waarna het hier bijgevoegde Pourtrait in het koper is gebracht, berust bij den Wel Ed. Heer FABRICIUS. Zie verder WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* X Deel, BRANDS, *Historie der Rechtspleeging*, in 4to. CERISIER, *Tafreel*, V Deel.

FA-

FAGEL, is de naam van een Geslacht, waarvan men de afkomst en Geslachtlijsten, als oprspronkelijk uit *Vlaanderen*, vindt bij SANDERUS, in zijn *Flandria Illustrata*, Tom. I. pag. 383. Een Geslacht, welk in *Holland*, gedaurende een reeks van Jaaren, mannen heeft opgeleverd, die de aanzienlijkste Ampten bekleed hebben. Dit kan blijken uit de gedrukte lijsten van de Presidenten en Raden van de Hoven van Justitie, in *Holland*.

Onder anderen vind men, op die lijsten, op het Jaar 1619, gemeld, den Heer

FAGEL, (FRANCOIS) Raadsheer in den Hoogen Raad; overleden in het Jaar 1644. Deeze was de vader van den Raad-Pensionaris van *Holland*. Verder eenen anderen

FAGEL, (FRANÇOIS) President in den Hoogen Raad, in den Jaare 1677.

FAGEL, (BENJAMIN) Raadsheer in den Hove van *Holland*, in 't Jaar 1674.

FAGEL, (NICOLAAS) Burgemeester der Stad *Nijmeegen*, Postmeester Generaal van *Gelderland*, broeder van den Raad-Pensionaris van *Holland*.

FAGEL, (FRANÇOIS NICOLAAS) van wien nader.

FAGEL, (HENDRIK) Griffier van H. H. Mogende, een Staatsdienaar van zeer groote bekwaamheid: hij was de vader van

FAGEL, (FRANCOIS) mede Griffier van H. H. Mogende, van wiens wel versnedene pen de In- en Uitlandsche Staatkundigen eenpaarig bekenden, dat 'er maar weinigen gevonden werden, die, in het stellen van Resolutien en brieven, zo eene groote wijsheid, duidelijkheid, republikeinsche rondborstigheid, minzaamheid en omzigtigheid wisten aan den dag te brengen. Zijn broeder was:

FAGEL, (CORNELIS GERRIT) Raadsheer in den Hove van *Holland*, Commissaris Politiek, wegens Hun Ed. Groot Mogende

gende op de ſijnodale Vergaderingen van *Noord-Holland*; een Regter en Regtsgeleerde van uitmuntende geleerdheid. Hij liet na één Zoon:

FAGEL, (HENDRIK) Commies van H. H. Mogenden, die, in het Jaar 1728, zijnen oom, den Heere HENDRIK FAGEL, opvolgde als Griffier van H. H. Mogende. Nog meer andere aanzienlijke mannen zijn uit dit Geſlacht voortgeſprooten, doch die wij, bij gebrek van voldoende berigten, niet allen kunnen noemen. Hierom moeten wij ons vergenoegen, met de meest vermaardſte dier mannen nader te doen kennen.

FAGEL, (GASPAR) Raad-Penſionaris, Groot-Zegelbewaarder, en Stadhouder van de Leenen van *Holland*, Hoogheemraad van *Rhijnland*, enz. een Staatsdienaar, van wien, in gedrukte geſchriften, met lof en laster geſprooken word. Hij werd gebooren in het Jaar 1629. De Regeerders van *Haarlem* benoemden hem, in 't Jaar 1663, tot *Penſionaris* van hunne Stad; in het Jaar 1670, *na het overlijden* van den Heere RUISCH, werd hij, op den 5 November, tot Griffier van de Staaten Generaal verkooren. H. H. Mogenden zonden hem, in het Jaar 1672, nevens twee andere Heeren, aan den Prins van *Oranje*, WILLEM DEN III, om hem kennis te geeven van het beſluit, bij hun genomen, om zijne Hoogheid te verheffen tot de waardigheid van Kapitein Generaal, en met een te verzoeken, dat het zijner Hoogheid behaagen mogt, zig, door den Griffier, (dien men nagaf, tot die verheffing, hemel en aarde bewogen te hebben) te laaten inleiden in de Vergadering van H. H. Mogenden, om aldaar zijne Commisſie te ontvangen, en den eed te doen. De Heer FAGEL leidde den Prins, bij de hand, over de galderijen, tot in het vertrek van H. H. Mogenden, en, na het afleggen van den eed, weder terug. Algemeen word gezegd, dat FAGEL, tot den post van Griffier, een meer dan gewoone bekwaamheid bezat, en, in dien benarden tijd, eenen ijver voor het Vaderland betoonde, die voor alle gevaaren pal ſtond. Na dat de Koning van *Frankrijk*, met zijne Krijgsmagt, de *Betuwe* genaderd was, kwam, volgens echte verhaa-

len, de Heer Raad-Pensionaris J. DE WITT, op eenen morgen ten vier uuren, bij den Griffier FAGEL, hem verklaarende, *dat hij ten einde raad zijnde, geen kans zag het langer te houden;* en dat daarop de Griffier hem te gemoet voerde, *dat* FILIPS DE II, *ruim zo magtig als* LODEWYK DE IV, *de Provintien in veel benarder staat had gebragt; dat het alleen aankwam op cordaatheid en kloeke Resolutie; Holland en Zeeland hadden alles, wat tot een langen en dapperen tegenweer van noden was.*

Bij dat zelfde denkbeeld bleef deeze Minister, bij gelegenheid van die zeer zonderlinge Resolutie, bij de meerderheid van *Holland*, uitgezonderd *Amsteldam*, genoomen, om een deputatie, met onbepaalde magt, te zenden aan den Koning van *Frankrijk*, om met denzelven te handelen; in welk geval de Heer FAGEL weigerde, als Griffier, die onbepaalde volmagt te tekenen. *Gij moogt*, zeide hij, gerugsteund door de Afgevaardigden van *Amsteldam*, *het land aan Frankrijk verkoopen; maar ik hoope dat het nimmer aan u zal staan, het zelve te leeveren. Eerder liet ik mij aan stukken kappen, dan dat ik zulk eene bezending zoude op mij neemen.* Na dat de Heer JOHAN DE WITT, op den 12 Augustus van het Jaar 1672, zijn ontslag als Raad-Pensionaris van *Holland*, op deszelfs verzoek, verkreegen had, *werd in de plaats van hem*, (zegt J. LE CLERC) GASPAR FAGEL *verkoren, die schoon een aanhangeling van den Prins van Oranje, de Republiek met zeer veel getrouwheid en lof heeft bediend.* De Griffier klom dan op, tot dien zo gewigtigen post, van Raad-Pensionaris van *Holland*, in die verwardste gesteldheid van binnen, en in zo dringenden nood van buiten, en gaf blijken van zijnen ijver voor het Vaderland. Doch anderen spreeken 'er van op eene wijze, die hem op verre na zo veel eer niet aandoet. Uit een gemaakte nominatie, tot dit zo gewigtig ampt, werd de Heer G. FAGEL, op den 20 Augustus, met meerderheid van stemmen gekooren, en, den 27 van die maand, het ampt van Griffier opgedragen aan deszelfs ouder broeder, den Heere HENDRIK FAGEL. De Heer JAN SPRONSSEN diende vervolgens als tweede Griffier, tot den 12 Junij van het Jaar 1681; wanneer gemelde Heer HENDRIK

FA-

FAGEL, deszelfs zoon, den Heer FRANCOIS FAGEL, den 7 Augustus van dat zelfde Jaar, tot Commies van Hun Hoog Mogende, bevorderd zag, wordende vervolgens, den 13 September, van het Jaar 1685, in den post van zijnen Heer vader, zonder bezwaar van het land, geadjuungeert, en eindelijk in den Jaare 1690, den Heer HENDRIK FAGEL overleeden zijnde, tot Commies aangesteld; en het ampt van tweeden Griffier vernietigd.

Na de verheffing van den Prins van *Oranje* tot Stadhouder, de Heer G. FAGEL dus bevorderd en aangesteld zijnde, vond de Heer FAGEL, in deszelfs persoon wederkeerig eenen eersten Staatsdienaar, die zijne belangen ongemeen ter harte nam. Ook vindt men aangetekend, dat gemelde Prins, bij de ontvangst der tijdinge van zijne aanstellinge, ongemeen verheugd was. Zijne ongemeene bekwaamheid, zijne getoonde kordaatheid, in dit hachlijkste tijdstip, waarin zo veelen onder de vreeze zugtten, zegt men, was de oorzaak van het volmaakt vertrouwen, dat de Stadhouder in den Raad-Pensionaris stelde. Zelfs wil men dat de Heer J. DE WIT zou gezegd hebben: *dat hij niemand kende, zo bekwaam tot deeze bediening, dan den Heer Griffier* FAGEL; *eene bediening, onderhevig aan klippen, die met geene omzigtigheid, hoe groot, gemijd konden werden.* G. LETI, in zijn *Theatro Belgico*, gedrukt in het Jaar 1690, getuigt, zo als ook algemeen bekend is, dat nooit in de Republiek neteliger zaaken voorvielen, dan gedurende het Ministerschap van dien Heer. En, echter, heeft, volgens het eenparig getuigenis, de Heer Raad-Pensionaris, niettegenstaande alle die oneindige zwaarigheden, dien verschrikkelijken, en reeds zo verre doorgedrongen aanval der twee magtigste Vorsten van Europa, mitsgaders andere zaaken van groote beslommering, dit ampt kloekmoedig getorst, en vervolgens den tijd van zestien Jaaren, met lof en laster bekleed.

Men zag, binnen de twee eerste Jaaren van zijn Ministerie, den oorlog van de grenzen verwijderd; de Republiek gesterkt, door aanzienlijke alliantien, met den *Keizer*, *Spanje*, *Denemarken*, *Brandenburg* en meer andere Vorsten; in *Engeland*, onder de hand, vrienden gemaakt, met dat gevolg, dat deszelfs Koning den krijg moest staaken; zo dat de Republiek,

met eene harde voorwaarde, der *Keulsche* negotiatie ontging. Voorts werden de voorgevallene zaaken tot zo eene gelukkige gedaante hersteld, dat als men, te *Nijmeegen*, de Vredesonderhandelingen aanving, de vijanden, van alle hunne gemaakte conquesten, niets overig hadden, dan alleen *Maastricht*, 't welk naderhand mede moest worden afgestaan.

Een kleine schets van zijne doordringende kennis in de zaaken van Europa, zo in het dirigeeren der Krijgsoperatien, als het maken van Traktaaten, en het neemen van voordeelige maatregelen, kan worden opgemaakt, uit een gesprek, tusschen hem, en den *Engelschen* Ambassadeur W. TEMPLE, gehouden den 3 Januarij, in het Jaar 1677; de laatste heeft het ons, in zijne *Memorien*, nagelaaten; het komt hierop uit.

Na vooraf te hebben ter nedergesteld, een gesprek, welk hij te vooren gehouden had, met den Prins van *Oranje*, over den *Nijmeegschen* Vredehandel, zegt hij: „ Twee dagen daarna sprak ik den Pensionaris FAGEL over eenige gemeene zaaken, raakende mijne Ambassade in den *Haag*, die in de handen van den Secretaris van die Ambassade gebleeven waren. Deeze discoursen geëindigd zijnde, vraagde hij mij, of ik de Vrede van *Nijmeegen* bragt? Ik antwoordde, dat dewijl hij zo onweetend scheen, van het geene daar was voorgevallen, ik het hem zou verhaalen; dat zij *Hollanders* hunne zaaken aldaar, als braave lieden (wel te verstaan spottender wijze) hadden aangelegd. Dat zij, om de Geallieerden tot het Congres te doen spoeden, voorgegeeven hadden, dat zij, na het verschijnen van dien dag, de vertoonde volmagten hadden gewraakt, en nieuwe verzogt; mitsgaders de Mediateurs van den eenen na den anderen te doen gaan, en aldus verspilt den tijd van twee maanden; zulks, dat zij het spoor der *Keizersche* en *Spaansche* Ministers volgden, het welke ik oordeelde haar opzet te zijn, om zelfs die pas verder te houden."

„ De Pensionaris antwoordde mij ernstig, en met een bedroefd aangezigt, dat ik, de Staaten en den loop van haare zaaken, zederd ik den Haag verlaaten hadde niet kende, of wilde kennen: dat zij niet alleen de Vrede van harte wenschten, maar die ook noodzaaklijk voor haar oordeelden;

den; dat zij tot de Vredehandelinge op die tijd zekerlijk getreeden zouden zijn, indien de Franschen eenigzints aanneemelijke volmagten hadden overgeleverd, of zig verbonden nieuwe te zullen bezorgen, en dat de Staaten zelfs op geene Vrede, volgends de pretensien van haar Geallieerden zouden dringen; ook konde hij niet verzekeren, dat zij geene separate vrede zouden maaken: ik zeide dat dit een werk van zodanig gewigt was, dat ik mij verzekerde, dat zij zig nog wel een Jaar daarop zouden bedenken. Hierop trok hij zijn stoel wat nader bij mij, en begon een discours, met meer ijver en ernst, dan met den staat van zijn gezontheid toen overeenkwam, zeggende eerstelijk: dat zij genoeg op die zaak gedagt hadden, en door die veel bedagt te hebben, begonden te bevinden, dat 'er geen remedie was."

„ Dat zij aan Spanje veel verpligt waren, om dat, die kroon in den Oorlog getreeden was, om haar Land te behouden, en daardoor ook Vlaanderen te bewaaren; dog dat zij de Spaanschen geene kwade vergelding hadden gedaan, in het continueeren van den Oorlog drie Jaaren lang, alleenlijk ten aanzien *van het intrest van Spanje*, dewijl 'er niets van gewigt tusschen haar en Frankrijk overbleef, dat zij zig verder verpligt hadden, om in het aanstaande Jaar een Oorlog te voeren, en zulks ook met zo veel magt, als zij, in 't voorleden Jaar zouden gedaan hebben, indien de Geallieerden, haare beloften volbragt hadden. Maar dat Spanje geene zorge droeg, dan om haar te laaten zien, dat zij beslooten hadden te vergaan. Dat dezelve de Hollandsche Vloot, van Sicilien t'huis gezonden had, zonder de beloofde betaalinge en het zelve op de wederkomste, aan de Staaten hadden overgelaaten."

„ Dat de Staaten niet één stuiver werd betaald, van een groote somme, die de Spaanschen dezelve schuldig waren, wegens togtkosten en vivres in de laatste zomer, van welke men magazijnen voor 't aanstaande Jaar zou opregten, zonder dewelke haare legers in dat land niet konden marcheeren, dewijl zij verzekerd waren, geen magazijn te zullen vinden, dat door de Spaanschen verzorgt was. Dat zij aan Spanje, de nodzaaklijkheid hadden voorgedragen, om alleenlijk zo veel

welgereguleerde magt op de been te houden, als genoeg was, om haar Steden te beschermen, terwijl de Prins met het leger van den Staat te veld zou gaan, en alle groote belegeringen zou verhinderen of onnut maaken, doch dit al zonder antwoord; dat zij, dezelve naderhand verzogt hadden, om zo veel benden van de Duitsche Vorsten, haare Geallieerden, over te neemen, als haar voornaamste Steden zouden konnen verdedigen; maar dat zij dezelven integendeel uit haar land dreeven. Dat zij den Keizer altijd verklaard hadden, dat ten zij, zijn leger in Frankrijk rukten of ten minste dezelve tot een batalje dwongen, door zodanige magt, die groote Fransche detachementen kon trekken uit Vlaanderen, dat het land van deze zomer, of ten uitterste in de aanstaande niet behouden kon worden, indien de Keizerschen de winterkwartieren in den Elsas, of aan die zijde van den Rhijn niet betrokken. Maar dat men te Weenen, Vlaanderen zo weinig, als de Hollanders Hongarijen aanmerkten; en om dat de Hoogduitsche Officieren haar particulier belang in de winterkwartieren van Duitschland beter vonden, als in een verwoest land, gelijk den Elzas was, moesten haar legers den Rhijn deze winter passeeren, en daardoor alle de voordeelen van de laatste, en hope van de aanstaande veldtogt verliezen. Dat door gebrek aan magazijnen in Vlaanderen, twee of drie sterke Frontierplaatsen, aldaar in de aanstaande zomer zouden verlooren gaan, voor dat de Keizerschen in het veld zoude konnen verschijnen; en, dat in dien Kamerijk, Valencien en Mons genomen wierden, alle de anderen zoude afvallen, ter oorzaake van te reeds geledene, en indien den Oorlog nog duurde nog te lijdene ellenden. Dat de Prins niet magtig was, om het te beletten of vroeg genoeg in het veld te konnen komen, om te marcheeren, door gebrek van provisien in Vlaanderen, werdende dat land woest, door de ongereguleerde contributien; of ten minsten niet met een leger gedekt, hetwelk bekwaam was om een slag te wagen, of een Stadt te ontzetten, terwijl de Spaansche troupen zo zwak waren, en de Franschen zo sterk zouden zijn, op een tijd als zij geen vijand hadden, om aan den Rhijn een diversie te maaken. Dat de vrienden van den Prins niet konde lijden, dat hij te veld ging, alleenlijk om Steden in zijn gezigt te verliezen

zen, en misschien wel gantsch Vlaanderen, terwijl men verwagtte dat hij het beschermen zoude, daar hij op zekeren tijd tweemaal in het zelve verhinderd werd, door de misslagen der Spaanschen, die nogthans niet zoude nalaaten hem zo wel, als zijn vijanden buiten, en zijne benijders binnenslands, die na die gelegenheid haakten, te beschuldigen. Dat de Staaten ondertusschen van Frankrijk alle conditiën konden verkrijgen, die zij begeerden, het zij, door de ontruiming van Maastrigt; een Reglement van Koophandel, of eenige voordeelen aan het Huis van Oranje; en wegens, dit laatste alles wat de Prins zelfs zou konnen begeeren: dat zij ten dien eijnde alle weeken ernstige brieven van Monsieur d'Estrades ontvongen, om een separate vrede te maaken, en hoewel hij daar toe met het uitterste leedwezen zou treden, kon hij nogthans niet bespeuren, wat men anders zou konnen doen: ook kende hij niemant in Holland, die van dezelve gedagten niet was. Dat hij met mij niet sprak als een Ambassadeur, maar als een vriend, wiens gevoelen hij agtte, en verzogt, dat hij mij openhertig, *de sterkte en zwakheid* geopenbaard hebbende, verheugd zou zijn, in het weten van het geene ik dagt, *dat zij*, in alle deze omstandigheden, en *verval van haaren staat door zo langduurigen Oorlog*, souden doen. Ik beantwoorden het compliment van den Pensionaris, doch verschoonde mij van het verklaaren van mijne gedagten aan een persoon, die zo bekwaam was, om mesures te neemen, die de gevoeglijkste voor het beleid der Staaten en zijn eigen waren. Maar ik verzogt van hem te weten, wat hij dagt, dat van Vlaanderen zou worden, indien de Hollanders een separate Vrede sloten; om dat het noodlot van dat land het zelve was, waarin de rest van hun gebeuren zo veel belang hadden als zij. Hij antwoorde: dat het in eenen zomer, of in twee, maar waarschijnlijker in eenen, verlooren zou worden: dat hij geloofde dat Kamerijk, Valencien, Namen en Mons in eenen zomer zouden verlooren gaan; dat na derzelver verlies, de groote binnelandsche Steden zig niet zouden tragten te verweeren, uitgenomen Antwerpen en Oostende, voor welke men misschien met Frankrijk eenige mesures zou konnen neemen: gelijk ik wist, dat de Franschen, aan de Heer DE WITT, op haar eerste inval gedaan hadden in het Jaar 1667

1667. Ik vraagde hem, hoe hij dagt dat de Staaten met Frankrijk, naa het verlies van Vlaanderen, zouden moeten leven? en of hij wel dagt, dat het anders, dan volgens discretie der Franschen kon zijn?"

„Hij verzogt mij te gelooven, dat indien zij konden hoopen, om Vlaanderen door den Oorlog te behouden, zij nooit op een separate Vrede souden denken; doch indien het dog verlooren moest worden, wilden zij liever, dat zulks zou geschieden, door de Vrede, die het land zo niet zou uitputten, nog den Prins onteeren; dat zij na het verlies van Vlaanderen, sodanig met de Franschen zouden moeten leven, dat zij dezelve zouden doen begrijpen, dat het meer haar intrest was, den Staat te behouden, als te verdelgen; dat 'er geene keur was, maar dat men het als een desperate remedie moest inzwelgen; dat hij op eenige herstellinge, door beter beleid in de Spaansche zaken, gehoopt had, of dat eenige voornaame ondernemingen van Hoogduitsche legers, aan die zijde tegens Frankrijk, de Vrede tot eenigzints redelijke conditien gebragt zouden hebben: dat hij voor zijn deel, altijd van gedagten geweest was, dat Engeland zelfs op de eene pas, of de andere, die Frankrijk zoude maaken, *hou op* zoude roepen; en dat indien wij te vreeden waren, de helft van Vlaanderen, verlooren te zien gaan, wij nogthans het gansche verlies, nog dat van Sicilien ten aanzien van onze Negotie, in de Middelandsche Zee niet zouden gehengen. Dat de Koning de Vrede al twee Jaaren in zijn hand had gehad, en dezelve, wanneer 't hem beliefde, gesloten kon hebben, op sodanige conditien, als hij zou denken, dat met de regtvaardigheid, en de veiligheid, van de rest van zijne gebuuren en zijn eigen, zouden overeenkomen. Dat een ijder wel wist dat Frankrijk in geen staat was, om zijne Majesteit eenige conditien, die hij zou mogen begeeren, afteslaan, of een Oorlog tegens Engeland, in conjunctie met de Geallieerden, te wagen; dat het minste blijk van het zelve, indien het maar eenigsints in Frankrijk geloofd werd, genoeg was, om de Vrede te veroorzaaken; dat zij dit alles overlang, door den Heer van Beuningen, in Engeland hadden voorgedragen, en aangeboden om zijne Majesteit arbiter van de Vrede te maaken, en de conditien aante-

teneemen, die hij zou voorschrijven; dog zonder het minste antwoord, maar dat alles zo koel als het mooglijk was, werd aangehoord, hoewel veele luiden dagten, dat wij redenen hadden, om wat gevoeliger deswegens te zijn; dat dit hem te meer aanporden om te denken, dat eene separate Vrede noodzaaklijker was, dan al het andere; dat hij bekende, *dat men het allereerst moest bezoeken*, maar dat hij het op 't laatst, *een ongeneeslijke wonde* bevonden had."

„ Dat hij wel wist, wat ik door de vraag, *hoe zij met Frankrijk leven zouden naa het verlies van Vlaanderen?* verstond: dog dat het oogmerk van Frankrijk meer op Italien of Duitschland, of wel misschien op Engeland zou zijn; dat het intrest van de Franschen niet kon zijn, om den Staat te verdelgen of te conquesteeren, maar om denzelven in onafhanglijkheid van die kroon te bewaaren; dat zij beter nut van de Hollandsche Vlooten konden krijgen, dan van eenige weinige Visserspiaatsen daar men Holland toe zou brengen; indien men haare vrijheden en religie eenig geweld deed; dat de Koning van Frankrijk haar land gezien had, het zelve kende, en ook zo voorstond; dat hij in alle gelegenheden zeide, dat hij dezelve liever tot vriënden als onderdaanen wilde hebben; dog indien ik al besloot dat de Staat in vierentwintig uuren zou verlooren gaan, het nogthans beter voor haar was, het verderf tot het laatste uur uitte stellen, en dat het des nagts zou gebeuren, als des middags."

„ Dit werd met zodanige hevigheid en ijver uitgesprooken, dat hij geen krachten genoeg had, om zijne reden te vervolgen; en hebbende gezegt, dat het geen zaak was, die wij tusschen ons beiden konden besluiten, scheide ik van hem, na hem gezondheid genoeg gewenscht te hebben, om de gedagten, en zaaken van zo groote aangelegenheid, in die gevaarlijke omstandigheden uitte voeren en waarteneemen."

Zie daar een verhaal, zo als gezegd is, alleen genoeg om de bekwaamheid van den Heer G. FAGEL te doen kennen, en met één den Lezer over de Staatsgesteldheid van dien tijd een juist oordeel te doen vellen; en waaruit tevens blijkt, dat de Ridder TEMPLE niet mistastte, met te zeggen,

dat de Raad-Pensionaris de belangen der Hoven van Europe zo goed als iemand kende.

De Heer FAGEL was niet alleen een groot Staatkundige, maar tevens een man, die lijf noch leven schroomde. Hij verzelde, niettegenstaande het groot gewigt van zijn ampt, als Raad-Pensionaris, in veele belegeringen en onderneemingen, den jongen Stadhouder, die zig ook getrouwelijk van zijnen raad bediende, en een volkoomen vertrouwen op hem stelde; ter bezorging van het geen tot den Oorlog van noden was. Toen de *Engelschen* de kust met eene landing dreigden, begaf zig de Raad-Pensionaris op de Vloot, en ontbood alle de Scheeps-Opperhoofden, aan boord van het Schip, waarop hij zig bevond, en vertoonde aan hun de middelen, die zij moesten te werk stellen, om den vijand, die op de hoogte van *Texel* en 't *Flie* lag, te wederstaan, en de kust voor een landing te bevrijden. Tevens vraagde hij de gedachten der aanwezenden, hoe elk dags, om op de best mooglijke wijze, de verwagt wordende *Oostindische* Schepen in veiligheid te brengen; met verzekering, dat alles, wat 'er aan volk of Oorlogsbehoeften ontbrak, terstond zou bezorgd worden. Nog dien zelfden avond deed de Raad-Pensionaris verslag aan de Staaten van *Holland*, en tende den volgenden morgen weder naar de *Helder*, om den Stadhouder, welke zig daar bevond, het zelfde rapport te doen. Op de tijding dat de Prins inmiddels naar den *Haag* gekeerd was, begaf hij zich insgelijks derwaarts, en deed, daags daaraan, zijnde den 11 Augustus, in de Vergadering der Staaten, rapport van 't geene hij, met den Stadhouder, overleid en nodig geoordeeld had, en beraamde, op staanden voet, eene order voor de Vloot, welke door den Admiraal Generaal werd afgevaardigd, en niet weinig toebragt ter verijdeling van de oogmerken der vijanden.

Niet minder was zijn ijver voor de behoudenis van den heerschenden Godsdienst van den Staat. Twee uitmuntende blijken daarvan gaf hij: eerst in het Jaar 1680, in eene fraaije en kragtige deductie, ten verzoeke van den Graave VAN SUNDERLAND, Secretaris van Staat in *Engeland*, door hem op het papier gebragt; en, door den *Engelschen* Gezant SIDNY, naar

Lon-

London gezonden, om Koning KAREL DEN II te bewegen, tot het geeven van zijne toeſtemming, op zekere Reſolutie, bij het Huis der Gemeenten genomen, om den Hertog VAN JORK buiten de ſucceſſie te ſluiten. De andere blijk was in het Jaar 1687, toen de Gemeenten van *Engeland* ten voorſchijn bragten, dat de Hervormde Godsdienst niet veilig konde zijn, indien een Koning den *Roomſchen* Godsdienst beleedt. Ook leerde de ondervinding eerlang, dat die bekommering maar al te gegrond was; wanneer de Hertog VAN JORK, naderhand Koning van *Engeland*, den *Roomſchen* Godsdienst, met onderdrukking van dien der Proteſtanten, door allerlei middelen, poogde te doen zegevieren. Doch de wetten, die hem tegen waren, zag hij geen kans te konnen vernietigen, ten ware de Prinſesſe *van Oranje*, als de naaſte Erfgenaame van de kroon, zig mede openlijk voor de vernietiging dier wetten verklaarde. Men meende, in *Engeland*, dit door te drijven, door aan die vernietiging den naam te geeven, van *Tolerantie en Vrijheid van geweeten*. Een zeker Regtsgeleerde, met naame JACOBUS STEWART, werd door het Hof te werk geſteld, om den Heer FAGEL, door brieven, tot het overſchrijven van het gevoelen, van den Prins en de Prinſes, omtrent die wetten, te beweegen.

De Raad-Penſionaris toonde zig zeer huiverig, om over die ſtoffe iets op het papier te brengen, als zeer wel bewust zijnde, hoe veel de gedagten hunner Hoogheden van die van het *Engelſche* Hof verſchilden. Doch, hoe meer hij dit van de hand wees, hoe ſterker de aandrang werd; met bijvoeginge, dat dit verzoek geſchiedde, met voorweeten en goedkeuring van den Koning. WILLEM en MARIA inmiddels verſtaande, dat men het volk in *Engeland* diets maakte, dat de *Roomschgezinden*, in *Holland*, niet alleen vrijheid van openbaare Godsdienstoeffeninge hadden, maar ook tot alle ampten werden toegelaaten, vonden zig genoodzaakt, daarvan eene andere verklaaringe te geeven. De Raad-Penſionaris, daar toe, door hunne Hoogheden, verzogt zijnde, ſchreef toen, in 't *Latijn*, een zeer bondigen brief, inhoudende de waare geſteldheid der Tolerantie, welke hier te Lande plaats had. Op den 4 No-

vem-

vember, in het Jaar 1687, werd deeze brief aan STEWARD gezonden.

Uit *Engeland* ontving men eerlang berigt, dat het Hof alom verspreidde, dat de Prins en Prinsesse tot de vernietiging dier wetten gestemd hadden; dit noodzaakte den Prins, om de kwaade gevolgen, die daar uit ontstaan mogten, den brief van den Raad-Pensionaris publiek te maaken; wordende dezelve vervolgens door BURNET in 't *Engelsch*, en door een anderen in het *Nederduitsch* overgezet. De uitwerkzelen van dien brief kon men ontwaar worden, door de zeldzaame maatregels, welke het Hof en de Jesuiten daar tegen beraamden. De Heer FAGEL had dien brief, alvoorens, aan den *Engelschen* Gezant, den Marquis VAN ABBEVILLE, in den *Haag*, medegedeeld. STEWART had aan den Raad-Pensionaris geschreven, dat hij zijnen brief aan den Koning had vertoond. Dit alles onaangezien, durfde het *Engelsche* Hof, bij een openbaar geschrift, *Parliamentum Pacificum* genaamd, met toestemming van een Secretaris gedrukt, der Gemeente op den mouw spelden, dat de brief verkeerd was, en dat de Minister van *Holland* geen deel altoos hadde aan het schrijven van dien brief. Doch het uitgeeven van STEWARTS eigen brieven, gevoegd bij een brief van den Heere FAGEL aan den Marquis VAN ABBEVILLE, waarbij de Minister van *Holland* voldoening eischte, wegens die lastering, ontdekte het gantsche bedrog. De Jesuiten en de *Engelsche* Ministers verlooren hierop eensslags al hun credit bij het gemeen. Het groot en gewigtig nut, door den brief van den Heere FAGEL, aan het Protestantsche belang, in het hachelijkste tijdgewricht, waarin het ooit geweest was, te wege gebragt, vindt men, onder anderen, bij een voornaam *Engelsch* Historieschrijver, L. ECARD, Hofprediker van den Aartsbisschop van *Canterburij*, in deeze woorden erkend. „ De „ brief van den Raad-Pensionaris (zegt hij) diende om 't „ waare belang der Natie te onderschragen, en veroorzaakte „ een volkoomen vertrouwen op den Prins en de Princes, bij „ de Kerk van *Engeland* en bij de Dissenters, dewelke toen „ begonnen hoop te scheppen van die zijde, bijaldien eenige „ geweldige middelen tegen hen werden ter hand genomen."

Een

Een ander *Engelsch* Schriiver van dien tijd zegt, onder anderen: „ Ik moet bekennen, dat 'er, ſints het Huwelijk van „ hunne Hoogheden, niets is voorgevallen, dat zo veel tot „ welſtand van het Proteſtantſche wezen heeft toegebragt, als „ deeze brief van den Heere FAGEL."

De Proteſtanten waren in hunne hoop ook niet bedrogen. De Miniſter, die, met zijne pen, het waare belang der Natie zo treffelijk had weten te onderſchragen, was vervolgens de voornaamſte beſtierder van de groote Expeditie op *Engeland:* een wonder voor alle de volgende eeuwen, en de behoudenis van het Proteſtantendom in *Engeland.* Men verſpreidde, op zijnen raad, dat de Prins een oogmerk had naar den kant van *Keulen.* De *Franſche* Ambasſadeur was zeer opmerkzaam; hij meende, als 'er iets wegens *Engeland* op 't tapijt kwam, eene ſtribbeling onder de Leden, of ten minſten een uitſtel, te zullen te weeg brengen; maar de groote vooruitzigten van den Heere FAGEL, zegt BURNET, kwamen alles te boven. De Raad-Penſionaris, om zijn voorneemen binnenslands vast te ſtellen, ontbood, van tijd tot tijd, de Predikanten, uit de aanzienlijkſte Steden, en gaf hun te kennen, dat 'er geen middel was, tot behoud van de Religie en het Vaderland, dan de Expeditie op *Engeland;* hun beveelende, des Prinſen regtvaardige onderneeminge in hunne gebeden indagtig te zijn. Doch hij beleefde den uitſlag niet. Evenwel gelukte het hem, den Prins bij zijn vertrek te begroeten, en uit naam der Staaten eene gelukkige reize te wenſchen. Kort daarna werd hij van eene ziekte overvallen. Zommigen verhaalen, dat wanneer hij, op zijn ziekbedde, vernam, dat de Prins te *Torbaij* voet aan land gezet had, hij met groote blijdſchap zou gezegd hebben: *Nu ga ik gerust van hier ſcheiden:* in het vast vertrouwen naamlijk van eene goede uitkomst der zaake, waarvan hij het voornaamſte beweegrad geweest was. Hij ſtierf op den 15 December, in het Jaar 1688, in den ouderdom van 59 Jaaren, en werd in de groote Kerk in *'s Hage* begraaven.

Deeze groote Staatsman, van wiens lof en laster verbazend veel geſchreeven is, was middelmatig van lengte; van een aangenaame geſtalte en wezen; levendig, vaardig en vrolijk

van

van geest, en, volgens het getuigenis zijner tijdgenooten, de welsprekendste man, die immer in *Holland* leefde; zijne aanspraaken en voorstellingen waren liestalig en minlijk. De Schrijver, dien wij boven hebben bijgebragt, ten bewijze van het nut van zijnen brief, om aantetoonen, dat de brief waarlijk van hem was, geeft dit volgende van zijn Karakter op: „ De brief, zegt hij, is den Autheur gelijk: de stof is wigtig, de redenen bondig, de stijl deftig, vol zin en klaar, „ gelijk die van een Regtsgeleerden; ze heeft doorgaans een bewijs „ die de Religie en het humeur van den Schrijver uitdrukt, „ gelijk de stoffe en de methode zijne bekwaamheid en oordeel te kennen geeven; alle deeze hoedanigheden maaken „ het Karakter van den Heer FAGEL uit."

In zijne jeugd had hij, met eene bijzondere naarstigheid, zig op de Studie der regten toegeleid; en die voltrokken hebbende, eenige Jaaren, met lof, als Advocaat, voor het Hof gepleit; van welken tijd hij naderhand altoos met veel genoegen sprak. Nooit is hij gehuwd geweest. De eenigste vlek, die hem is aangewreeven, is, dat hij al te groote ijveraar was voor de belangen van Prinse WILLEM DEN III. De Heeren JOHAN DE WITT en GASPAR FAGEL maakten dus een volmaakt contrast. De eerstgenoemde stelde, dat de Republiek zonder Stadhouder wel en gelukkig konde bestierd worden: daar FAGEL al het welvaaren van dezelve van het Stadhouderschap deed afhangen; zeggende, dat de Republiek zonder Stadhouder, zonder ziel of leven was. Hoe groot die beide mannen ook mogen geweest zijn, is het, echter, van agteren gebleeken, dat zij beiden hunne denkbeelden, ten nadeele van de Republiek, te verre getrokken hebben. De reden deezer aankleevinge aan het Huis van *Oranje*, en bijzonder aan den persoon van WILLEM DEN III, door hem verklaard aan den Afgezant van *Groot-Brittanje*, was, volgens diens verklaaring „ de liefde voor zijn Vaderland, doordien hij „ (FAGEL) vastelijk geloofde, dat door den Prins alleen het „ Land behouden kon worden." Een geloof, 't welk, onzes bedunkens, geene geringe minachting voor alle waare Vaderlandsche Regenten in zig bevatte. Geen wonder dan ook, dat een man van dien invloed op de Republiek, uit hoofde

van

van zijne bekwaamheid en gewigtige Amptsbediening, van WILLEM DEN. III, die al zijne grootheid aan hem verschuldigd was, ongemeen bemind werd. BURNET, die zig veel moeite gegeeven heeft, om het egt Karakter van den Raad-Pensionaris te doen kennen, zegt, dat hij een man was, vol van moed, als de zaaken voor den wind gingen; maar dat het gantsch anders met hem gesteld was, in hachelijke omstandigheden. En, op eene andere plaats, dat hij altoos geneegen was, zig zelven te vleijen. Doch, gantsch anders is het afbeeldzel, welk G. LETI van hem maakt, zeggende, „ Hij (de „ Raad-Pensionaris) kweet zig, in alle opzigten, met zo „ groote vaardigheid, in alle de Raadsvergaderingen, dat 'er „ geen voorbeeld van was; hij wist, zo verre het zijn Ampt „ raakte, het Schip van staat, onder de zwaarste tempeesten, „ in eene goede haven te stieren, met zulk een beleid en „ kloekmoedigheid, dat men met waarheid zeggen kan, dat „ hij den Staat voor zwaare Schipbreuken heeft behoed; waar „ door hij dan ook, na zijnen dood, door veelen betreurd is „ geworden; zijnde 'er niets ten zijnen nadeele te zeggen, dan „ alleenlijk, dat hij niet gemakkelijk te genaaken was. Doch „ zijne veelvuldige bezigheden, en onophoudenlijke arbeid, „ beletten hem ieder te woord te staan, en vooral niet voor „ die geenen, die tot hem kwaamen, om bloote complimen„ ten te maaken." Anderen, die zig bevlijtigd hebben om zijnen lof te verbreiden, verklaaren dat hij geheel en al vrij was van eenige schraapzugt; zij brengen bij tot bewijs, dat, schoon hij twee Jaaren bekleed had het Ampt van Griffier, zestien Jaaren dat van Raad-Pensionaris van *Holland*, op een traktement van twaalfduizend guldens, en vervolgens, door den dood van den Heere VAN DUIVENVOORDEN, geworden zijnde Groot Zegelbewaarder van *Holland*, en Stadhouder van de Leenen, welke Ampten mede eene goede somme opbrengen, daarenboven nog Hoog Heemraad van *Rhijnland* was, echter weinig of niets heeft nagelaaten; als hebbende het grootste deel zijner middelen verspild aan de Abtdij van *Leeuwenhorst*, eene plaatze aan de Ridderschap behoorende, die hem tot zijne uitspanninge vergund was. SANDERUS in zijn *Verheerlijkt Vlaanderen*, weid nog breeder in zijnen lof uit.

Uit

Uit alle het bovenstaande is ten duidelijksten gebleeken, dat de Raad-Pensionaris FAGEL, in veele gevallen, alles heeft doorgedrongen, wat tot verheffing en vermeerdering van het gezag des Stadhouders dienen kon. Ieder kundig leezer zal daaruit ook ontwaar worden, dat alle de Schrijvers van dien tijd, als niet voorziende de nadeelige gevolgen, die daaruit, voor de Republiek, te dugten waren, dit alles tot zijnen lof hebben uitgemeeten. Maar hoe moet die lof verminderen, als men, in de tegenwoordige meer verlichte tijdsomstandigheden, de meeste onheilen, die de Republiek van binnen zo geweldig beroeren, inzonderheid in de Provintien *Gelderland Utrecht* en *Overijssel*, aan zijn bestier moet toeschrijven? En wel vooral, nu men, in die Provintien, het drukkend juk der Regeerings-Reglementen ten volle gevoelt, en hierom van den hals wil schuiven, na het honderd en elf Jaaren getorscht te hebben. Hoe de zaaken, in dien tijd, door hem bestuurd zijn, blijkt ten klaarsten uit de Resolutien, Advijsen, Brieven en Reglementen, volgens inhoud der Extracten, uit het Register van Hun Hoog Mogende, en Hun Ed. Gr. Mogende, rakende de assumptie in de Unie, en het bestel der Regeeringe, van de respective Provintien, die onder het geweld der *Franschen* zijn gebragt geweest, en bijzonderlijk van de Provintie van *Utrecht*, die wij hier zullen laaten volgen, zullende daar mede van het Art. van den Raad-Pensionaris FAGEL afstappen.

Extract uyt de Resolutien, van de Staten Generael.

Van dato den . . . .

Dat de Staten Generael by sekere hare Resolutie, van den 1. September 1592. seer loffelijck hebben verklaert, dat den welstandt van den Lande in 't generael, ende elcke Provintie in 't particulier, daer aen ten hooghsten gelegen is, dat een

yder

yeder in sijn Gerechtigheydt, Recht, en Privilegies wierde gemainteneert, soo de Wapenen by den Landen daer voor aengenomen, en noch tegenwoordigh gevoert worden, ende dat het selve geschiedende, achtervolgens de generale Unie, by de Provintien beswooren, sonder op eenige tijden den eenen op den anderen in 't minsten yets te empieteeren, Godt den Almogende de gemeyne saecken zegenen, en eene goede uytkomste daer van verleeven sal, ende daer tegens doende, daer meerder ongeluck ende straffe hier namaels soude geraken te volgen.

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, in haer Ed: Groot Mog: Vergaderinge genomen.

Donderdaghs den 4. Augusti 1672.

By Resumptie gedelibereert zijnde op de Sessie van de Heeren Gedeputeerden uyt de Provintie van Gelderlandt, Utrecht, en Overyssel ter Generaliteyt, ten opsichte, dat de hoogh gemelte drie Provintien, jegenwoordigh onder het geweldt van de Vyanden worden gehouden, is na voorgaende deliberatie, en daer op al-voorens ingenomen wesende de consideratien en het hoog-wijs Advis van den Heere *Prince van Orangien*, goet gevonden, ende verstaen, dat van wegen haer Ed: Gr: Mo: de sake ter Generaliteyt daer heenen soude werden gedirigeert; ten eynde de gemelte hare Gedeputeerden van de Provintien van Gelderlandt, Utrecht en Overyssel, by provisie, en op de civielste, en op de bescheydenste manier van de Sessie aldaer: mitsgaders oock in de Generaliteyts Collegien mogen werden geëxcuseert, ende dat de saeken onder de hand is doenlijck, derwaerts mogen worden beleydt; dat de gemelte Heeren haer vrywillich dienthalve sonder eenige Resolutie van de Bontgenooten af te wachten, uyt de Vergaderinge van haer Ho: Mo:

mitsgaders oock uyt de Collegien van de Generaliteyt mogen absenteeren en haer onthouden.

Dinghsdag den 9. Augusti 1672.

Op 't geene alhier ter Vergaderinge is gerapporteert, dat namentlijck de Heeren Gedeputeerden van de Provintie van Gelderlandt versocht hadden, om met de Gecommitteerdens van haer Ed: Gr: Mo: in Conferentie te komen, omme den inhoud en van haer Ed: Gr: Mo: Resolutie van den vierden deses lopende Maents genomen, op de admissie van de gemelte Heeren Gedeputeerden, is naer voorgaende deliberatie goedt gevonden, ende verstaen, dat de voorsz. versochte Conferentie van wegen haer Ed: Gr: Mo: beleefdelijck geëxcuseert, ende voorts by de voorsz. Resolutie van den voorsz. 4. Augusti deses, gepersisteert sal worden.

Extract uyt het Register der Resolutien van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

Lunæ den 29. January 1674.

Den Heere Raed-Pensionaris *Fagel*, en andere haer Ho: Mog: Gedeputeerden, hebbende, ingevolge en tot voldoeninge van der selver Resolutie Commissoriael van den 26. deses, in conferentie geweest, met den Heere *Prince van Orangie*, hebben ter Vergaderinge gerapporteert, dat Sijn Hooghheyt aendachtelijck overwoogen hebbende, 't gunt in den Jaare 1672. met de Vyanden van desen Staet was ghepasseert, geoordeelt hadden, dat men considereeren moeste, dat het Godt de Heere Almachtigh geliest hadde in den selven Jare 1672. deselve Landen seer swaer te besoecken, toelatende, dat de *Koningen van Vranckrijck* en *Groot-Brittannien*, sonder eenige rechtveerdige redenen, den Staet met een seer hevigen Oorlogh te Water en te Lande aengegrepen, en voorts soodanige generale consternatie over het geheele Lant te senden, dat den

hoogh-

hoogh-gedachten *Koningh van Vranckrijk*, en sijn Majesteyts *Geallieerden*, daer door in seer weynigh tijd Meester geworden waren, van seer considerabele Frontieren van desen Staet, en van drie geheele Provintien. Dat Godt de Heere Almachtigh daer na de Wapenen van den Staet, en van des self hoogh *Geallieerden*, wederom soodanigh gezegent hadde, dat de Provintie van Utrecht in het geheel, oock een goet gedeelte van de Provintie van Gelderlandt en Overyssel, gekomen waren onder desen Staet, het een seer harde saeck soude wesen, die hoogh-gemelte Provintien uyt de Unie te willen secludeeren, om dat Godt de Heere Almachtigh deselve Provintien het gesagh, en het gebiedt van een Uytheemsch Heer hadde doen proeven, en de andere Provintien daer van genadelijck verschoont. Daer de Unie wel expressellijck mede bracht, dat de Geunieerde Provintien voor des anderen conservatie, goedt en bloedt opsetten moesten. Dat het oock seer hardt soude wesen, de Plaetsen, die voor desen onder de hoogh-gemelte Provintien hadden behoort, haer te willen benemen, of sich toe te eygenen, alleen om dat die aen eenighe van de andere Provintien niet qualijck voegen, ofte dienen souden: en datmen tegens die geene, die een ende hetselve lichaam van Staet, met die over-geblevene Provintien hadden gemaeckt, in diervoegen procedeerde, alleen om dat het voorsz. ongeluck haer hadde getroffen, en dat de andere Provintien daer van verschoont gebleven waren, seer soude justificeren de Wapenen van den Vyandt: die den Oorlogh tegen den Staet, uyt geen andere redenen hadde aengevangen, als om dat die aen haer seer wel passen souden, en daer-en-boven de Zegen van Godt Almachtigh misschien wederhouden. Ende dat die Forten gelegen waren, eenige ten deele in de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt, ende ten deele in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, eenige oock in 't geheel in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht. Ende dat de hoogh-gemelte Sijn Hoogheydt daer nevens hadde geconsidereert, dat de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, genoodsaeckt waren gheweest, eenige Forten tot bescherminge van deselve Provintie te doen maken. Dat mede by experientie bevonden was, dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt

tegen den aenval der Vyanden, door het inunderen der Landen niet konde werden beschermt, ten zy de voorsz. inundatie oock over de Landen van de hoogh-gemelte Provintie in het werck gestelt wierde, van Advis soude zijn, dat de hoogh gemelte Provintie van Utrecht: mitsgaders de Provintien van Gelderlandt en Overyssel, soo haest die oock insgelijcks onder de Macht van den Staet gekomen sullen zijn, wederom in de Unie souden behooren te werden geadmitteert; ende aen haer vergunt deselve Sessie en Rangh, die de hoogh-gemelte Provintien voor dato van de voorsz. calamiteyten en desastres hadden gehadt. Dat aen de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht en Overyssel, oock wederom souden behooren te volgen de Landen en plaetsen, die voor desen onder deselve Provintien hebben behoort, uytghenomen alleen, dat de Souverainiteyt, met allen gevolgen en aenkleeven van dien, niet uyt-ghesondert over het Landt, of de Plaetsen, op dewelcke by de hoogh gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt eenige Forten zijn geleydt, souden behooren te blijven aen de meer-hoogh gemelte Provintien, en sulcks alles alleen voor soo veel aengaet 't gunt besloten is in Wallen, Grachten, en Fortificatien van de voorsz. Forten, sonder eenige verder extensie op, ofte over het platte Landt, om deselve Forten gelegen. Dat oock de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt soude hebben vryen toegangh, acces en reces tot, en uyt de voorsz. Forten over den Bodem van de hoogh gemelte Provintie van Utrecht, ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van deselve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry en onbekommert, en sonder eenige oppositie, of tegenspreke sal mogen inundeeren indistinctelijck, soo wel de Landen, die onder de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, als onder de hoog-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt behooren, waer op gedelibereert zijnde, hebben de Heeren Gedeputeerden van de Respective Provintien het hoogh-gemelte Advis over ghenomen, om in de haren breder gecommuniceert te werden, dewelcke versocht worden, haer daer op ten spoedighste te verklaren.

Ex-

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt.

Vrydagh den 2 Febr. Anno 1674.

By resumptie gedelibereert zijnde op het Advis van den Heere *Prince van Orangie*, ende de H: H: haer Ed: Gr: Mog: Gecommitteerden, hebbende ingevolge, ende tot voldoeninge van der selver Resolutie Commissoriael van den 24. November des voorleden Jaers 1673. overleyt ende overwogen, hoe de Provintie van Utrecht by de gemeene Bontgenoten soude behooren te werden geconsidereert, ende met deselve geprocedeert, midtsgaders wat Interessen haer Ed: Gr: Mog: ontrent deselve Provintie van Utrecht in acht te nemen hadden, breder onder de Notulen van den 23. January deses lopenden Jaers gemelt, hebben de H: H: van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steden, *in den* name ende van wegen Burgemeesteren ende Vroedschappen van deselve Steden eendrachtelijck verklaert, gelijck haer Ed: Gr: Mog: verklaren by desen, dat de hoogh-ghemelte Provintie van Utrecht: mitsgaders de Provintien van Gelderlandt ende Overyssel, soo haest die insgelijcks onder de Macht van den Staet gekomen sullen wesen, wederomme in de Unie sullen werden geadmitteert, ende aen haer vergunt deselve Sessie en Rangh, die de hoogh-gemelte Provintien voor date van de Calamiteyten en Desastres den Lande in den Jare 1672. overgekomen, hadden gehadt: Dat aen de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlant, Utrecht ende Overyssel oock wederom sullen volgen de Landen ende Plaetsen, die voor desen onder deselve Provintien hebben gehoort, uytgenomen alleen dat de Souverainiteyt met allen den gevolge ende aenkleven van dien, niet uytgesondert over het Landt, ofte de Plaetse op dewelcke by de Provintie van Hollant en West-Vrieslandt eenige Forten ofte Fortificatien zijn geleydt, sal blijven aen de selve Provintie, ende sulcks alles alleen voor soo veel aengaet 't gunt beslooten is in de Wallen,

Grachten en Fortificatien van de voorsz. Forten, sonder eenige verder extensie, op ofte over het platte Landt, om deselve Forten gelegen, behoudelijck dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht niet sal vermogen, binnen de hondert roeden te reeckenen van het uyterste van de Fortificatie der voorsz. Forten, eenige Huysen, Gebouwen, Plantagien, ofte yets anders te bouwen, te planten ofte te maken, ofte yets aen ofte in de Gebouwen ofte Plantagies, die althans binnen de voorsz. hondert roeden souden mogen zijn, te vermaken ofte veranderen, het gunt de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt sal vermogen eygener authoriteyt te demolieeren en te vernietigen, 't gunt binnen de voorsz. hondert roeden van nieuws gebouwt, geplant, gemaeckt; ofte in de Gebouwen ende Plantagies, die althans binnen de voorsz. hondert roeden souden mogen staen, vermaeckt ofte verandert soude mogen zijn: Dat oock de hoogh gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt sal hebben vryen toegangh, acces ende reces, tot ende uyt de voorsz. Forten over den Bodem van de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht: Dat insgelijcks de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van deselve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry onbekommert ende sonder eenige oppositie ofte tegenspraeck sal mogen inundeeren, indistinctelijck soo wel de Landen die onder de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt ende Utrecht, als die onder de hooogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt ghehooren.

Dat voorts soo veel belanght de Landen, Polderen, Dijckgraef ofte Waterschappen, die met ofte over de hoogh-gemelte Provintie van Hollant en West-Vrieslandt uytwaterende zijn, ofte noch soude mogen uytwateren, gelijck van outs alle Quæstien, Processen en differenten concerneerende het Dijck ofte Heemrecht, met alle den ghevolge ofte aenkleven van dien, niets uytgesondert, ende sulcks soo wel rakende de Regeeringe van dien, boeten, breucken, ommeslagen, als alles anders wat het oock soude mogen zijn, sonder yets te excipieeren, sullen moeten werden geventileert voor Dijckgraef en Heemraden, ofte by gebreken ofte provocatien van deselve

voor

voor den Hove van Hollant, soo wel wanneer het different soude mogen ontstaen tusschen Stichtsche Dorpen, Polders ofte Ingesetenen, onder ofte tegens den anderen, soo wel in het verweeren als in het eysschen.

Dat wijders den Hinderdam van de Vecht voor desen gelegen hebbende in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, nu geamoveert, ende in des selfs plaets geleyt zijnde de Sluys tot Muyden, altoos ten eeuwigen dagen sal moeten blijven geamoveert, en dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht den voorsz. Hinderdam niet wederom, 't zy op de plaetse daer die van outs gelegen heeft of ergens elders, waer het oock soude mogen zijn, te maecken ofte te leggen, directelijck of indirectelijck in eeniger manieren.

Ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt van alles 't gunt voorsz. is, by of van wegen de hoogh-gemelte Provintie van Gelderlant ende Utrecht behoorlijcke Acte bekomen en verkregen hebbende, aen de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht sullen laten de Plaetsen althans onder de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt ghebracht.

Ende is wijders by de gemelte H: H: van de Ridderschap en Edelen: mitsgaders de Gedeputeerde van de respective Steden, in den name ende van wegen Burgermeesteren ende Vroedschappen van de selve Steden, goedt gevonden en verstaen, gelijck haer Ed: Gr: Mog: goedt vinden en verstaen by desen, dat de H: H: der selver Gecommitteerde Raden ende Gedeputeerde ter Generaliteyt, yeder voor soo veel haer aengaet, dese haer Ed: Gr: Mog: Resolutie in de beste en krachtighste forme, daer en soo het behoort ter Executie sullen stellen.

Resolutie van Hollandt, nopende de Herstellinge in de Overbeerde Provintien.

Saturdagh den 3. *Febr.* 1674.

Is ter Vergaderinge voorgedragen en gerepresenteert, dat voor desen, by haer Ed: Groot Mog: en vervolgens mede by

haer Ho: Mog: goet gevonden was, dat alle de geene die in de Provintie van Utrecht in eenige Bedieninge waren geweest, buyten de Functie van deselve Bedieninge souden werden gehouden, ten tijden ende wijlen toe nader soude wesen geresolveert over de saecken van deselve Provintie, ende dat nu by haer Ed: Gr: Mog: vast gestelt zijnde, dat de hoogh-gemelte Provintie, mitsgaders de Provintien van Gelderlandt en Overyssel, soo haest die wederom onder de Macht van den Staet souden zijn gekomen, in de Unie sullen werden geadmitteert.

Oock dat van noden was, dat gedisponeert soude mogen werden van en over die geene die de Regeeringe aldaer hebben geconstitueert, ende noch souden moeten constitueeren, dat het evident en klaer was, dat verscheyde Persoonen in de hooghgemelde Provintie beschuldight wierden van haer soodanigh in hare Charges niet te hebben gecomporteert, als den Staet van goede en ghetrouwe Bontgenoten hadde konnen en moeten verwachten, ende dat het dienvolgende niet alleen veel opspraeck causeren, maer onverantwoordelijck zijn soude, indien men indistinctelijck alle die geene, die de Regeeringe aldaer hadden helpen constitueren, daer inne simpelijck werderom herstelde, ende dat 'er weynigh correctie ofte verbeteringh te hoopen soude zijn, indien men het selve simpelijck aenbevoolen liet aen die geene, die de Regeeringe voor desen hadden geconstitueert, en dat daer uyt sekerlijck in deselve Provintie murmuratie en diffidentie van de Ingesetenen ontstaen soude (*) *dewijle veele notabele Borgeren en Ingesetenen van de hooghgemelte Provintie over verscheyde van de voorsz. Regenten albereyts seer hadden geklaeght*; En is derhalven in bedencken gestelt, of niet van wegen haer Ed: Gr: Mog: de saecken ter Gene-

(*) *Dese Resolutie is daer nae geconverteert in een Resolutie van de Staten Generael, alleenlijck met die veranderinge, dat de woorden met* Cursyf-letter *gedrukt, daer uytgelaten zijn: ende daerom heeft men het onnodigh geacht, de Resolutie van haer Hoog: Mog: hier nevens te drucken.*

Generaliteyt daer heenen souden behooren te werden gedirigeert, ten eynde by haer Hoogh-Mog: aen den Heere Prince van Orange soude mogen werden gedefereert de Macht, ende Auctoriteyt, omme naer genomene informatie, van nu af, in de Hoog gemelde Provintie van Utrecht, mitsgaders in de Steden ende plaetsen van Gelderland ende Overyssel by de Unie gekomen, ende in de selve Provintien midsgaders andere Steden ende plaetsen van dien, soo haest die mede onder de macht van de Unie gekomen sullen zijn, die gene die de Regeringe in de hoogst gemelde Provintien ofte in de Steden van dien hebben gecomposeert, ofte eenige ampten 't zy van Politie, Justitie, ofte andere hebben geexerceert ofte bekleet, in de functie van de voorsz. hare ampten te continueren, te herstellen ofte oock daer van te verlaten, ende soodanige anderen in hare plaetsen ofte andersints in de vacante ofte deficierende plaetsen te stellen, als sijn Hoogheyd oordeelen sal daer toe de bequaemste, capabelste, ende den Landen meest geaffectioneerste te wesen; behoudelijck dat die gene, die alsoo van de voorsz. Bedieningen ofte ampten souden mogen werden verlaten, daer door aen d'eene sijde niet souden werden gequetst ofte benadeelt in haren goeden Naem en Faem, ende dat oock aen d'andere sijde, die gene die bevonden souden mogen worden haer niet naer behooren te hebben gecomporteert, door de voorsz. verlatinge niet en souden mogen pretenderen, geëximeert te zijn van de straffe die der selver competente Rechters, na de Rechten en 't placcaet van de Landen souden mogen oordeelen tegen haer in Justitie te moeten werden gedecreteert ende geexecuteert, ende dat alle het selve soude geschieden alleen voor dese reyse, ende sulcx sonder eenige præjuditie ofte consequentie voor het toekomende, ten aensien van de privilegien, Vry ende Gerechtigheden de Hoogst gemelde Provintien in 't gemeyn, ofte de Leden en Steden van dien in het particulier competerende.

Waer op gedelibereert en by de H. H. Gedeputeerdens der Stad Amsterdam Copye van het voorsz. geproponeerde versocht zijnde, omme de intentie van de Heeren hare principalen daer op te mogen verstaen, is de finale Resolutie diensthalven te nemen uytgestelt tot nader deliberatie.

Missive geschreven by de Gedeputeerden van haer Ho: Mog: aen de absente Leden van de Regeeringh van de Provintie van Utrecht, na dat de presente Heeren gesuspendeert waren.

Uyt Uytrecht den ⁚⁚ *Novemb.* 1673.

De Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hadden voor desen tot haer uyterste droefheydt en leetwesen verstaen, dat de Vyanden van desen Staet genoeghsaem sonder slaen ofte stoot hadden geoccupeert verscheyne de importante Vestingen deser Landen, in veel weyniger dagen als onse Voor-ouderen Jaren hadden besteet, om die tot securiteyt ende veyligheydt der goede Ingesetenen te acquireeren ende vestigen, en dat sy haer oock onder anderen meester hadden gemaeckt van de Provintie ende Stadt van Utrecht, dat het voorsz. verlies haer soo veel smertelijcker is geweest, niet alleen om de groote perijckelen, in de welcke de noch overighe Provintien daer door zijn gestort gheworden, ende de schadelicke desolatien ende devastatien van Moorden, Branden, ende ruïneren van Menschen, Huysen, Landen ende Gewassen, die de selve Provintien hebben moeten uytstaen, maer oock om dat de voorsz. plaetsen, die haer aen den Vyandt over gegeven hebben, niet een druppel Bloedts ten besten hebben gehad, voor de Conservatie van het algemeyne lieve Vaderlandt, de Vrye Oeffeninghe van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie ende Vrijheydts-panden, by de Voor-Ouderen soo hoogh geacht, dat de selve daer voor lijf en goedt met de uyterste genegentheydt hebben op geset, ende die daer op van Godt den Heere Almachtigh soo seer gezeegent zijn geweest, dat de selve tegen alle apparentie van menschelijcke hoope staende gebleven zijn, ende naedemael den selven Godt de Wapenen van den Staet, onder het hoogh wijs beleydt van de Heere *Prince van Orange*, ende die van de Geallieerden, als nu wederom

soo,

soodanigh gezeegent heeft, dat de voorsz. Vyanden genoot-druckt zijn geworden, de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht te evacueeren ende ontleedigen, ende dat die alsoo wederom by de Unie gekomen zijnde, hoogh-gemelte haer Ho: Mog: met rijkheydt van Raede te overdencken ende overweegen hebben, wat de selve in justitie ende rechtveerdigheydt met de meeste moderatie ende bescheydentheydt schuldigh zijn te doen, aen die geene die haer uyterste debvoir aen-gewend of-te daer in gemancqueert hebben, dat deselve mitsdien oock kennisse van het voorsz. voorval hebben gegeven aen den hoogh-gemelte Heere *Prince*, met versoeck dat Sijn Hoog-heydt aen haer Hoog: Mog: daer op wilde laten toekomen, des selfs hoogh-wijse Consideratien ende Advys, dat de saec-ken gehouden mochten werden buyten alle præjuditie ofte præoccupatie, dat oock hoogh-hemelte haer Ho: Mog: goedt gevonden hebben, dat wy ons souden transporteeren nae de gemelte Provintie van Utrecht, om door minnelijcke induc-tien, ende was het van noode oock door krachtige ende ef-ficacieuse middelen te persuaderen, de Heeren voor desen de Regeeringe van die Provintie bekleet hebbende, dat de selve haer van de exercitie van de Staten Ampten, Officien of Bedieningen die sy voor date hadden bekleet, by provisie ende tot de voorsz. nadere dispositie, souden willen onthou-den: soo hebben wy niet konnen mancqueeren ons herwaerds te begeeven, om den last ons by hoogh-gemelte haer Ho: Mog: op-geleydt, te volvoeren, ende hebben oock dat geluck ende dien zeegen gehadt, dat wy daer inne alhier met groote minsaemheydt hebben gereusseert, op 't versoeck van de ge-melte Heeren by Acte aen yeder van haer ter handen gestelt, verklaert hebbende, dat het selve was onvermindert ende son-der eenigh het alderminste præjuditie van de Privilegien ende Voorrechten, die de hoogh-gemelte Provintie in 't gemeyn, ende de voorsz. Stadt en de Ingeseetenen van dien in het par-ticulier; mitsgaders soodanige verdere defensie als yeder van de gemelte Heeren in het bysonder soude competeeren. Wy hadden oock ten selven eynde doen sommeeren U: Ed: met meyninge om de voorsz. onse ordres by U: Ed: insgelijcx af te leggen, dan nademael U: Ed: is absent, zijn wy genoot-saeckt

saeckt den selven daer van by Missive kennisse te geven, ende in den Naem van haer Ho: Mog: op het ernstighste te versoecken; dat U: Ed: sich van de exercitie van de Stadt ofte Bedieninghe te vooren by de selve bekleedt, by provisie ende tot de voorsz. naedere dispositie toe, onvermindert ende sonder præjuditie als vooren wilt onthouden, wy en behoeven daer toe niet veele redenen ofte argumenten te gebruycken, maer sullen van U: Ed: een acquiescement verwachten, sonder dat U: Ed: ons sal willen necessiteeren om verdacht te moeten wesen op andere middelen, die wy tusschen die geene, die soo goede ende Oude Bondtgenooten zijn geweest, geerne saegen geëviteert. Wy sullen hier op ten spoedighsten ende uyterlick binnen drie daghen naer de receptie deses te gemoet sien U: Ed: rescriptie om te mogen dienen tot onse informatie. Ende onder des sullen wy U: Ed: in de bescherminge Godes beveelen ende blijven.

U. Ed: dienstvvillige Dienaren.

Was onderteyckent

J. Geelvinck. Gaspar Fagel. W. van Crommom. B. Gemmenich. Scato Gockinga.

Utrecht den $\frac{17}{27}$ Novemb. 1673.

Missive van haer Hoog: Mog: aen de Staten van Vrieslandt, en Stadt en Landen, noopende het herstellen der Provincien die Overheerst zijn geweest, van dato den ... Martij, 1674.

Edele Mogende Heeren,

Het is niet als uyt de uyterste beweginge van ons gemoet, dat wy U: Ed: Mog: moeten representeren den deplorabelen

toe-

toestand van de Provintie van Utrecht, mitsgaders van de Steden ende plaetsen van Gelderlandt, ende Overyssel, die albereyds onder de macht van de Unie gekomen zijn, ende die eerst door de Vyanden van den Staet in de grootste ongelegentheydt, armoede ende miserie gebracht zijnde, naderhandt door de langhwijlige Cessatie van hare Regeringhe, dese hare imminerende ruine staen te sullen accompleren, soo niet door eene spoedighe herstellinge daerinne sorghvuldelick wierde voorsien, dat dan ons bewoogen, ende geneceshteert heeft onse gedachten te laten gaen, hoe ende op wat wijse de aengroeyende desordres in de voorsz. Provincien, Steden, ende plaetsen, in welcke door het voor-gemelte defect van Regeringhe, naer behooren geene straffe nochte correctie geexerceert kan werden, in hare verdere voortganck sullen kunnen werden gestuyt, ende die Provintie by gevolghe in Staet gesteld, van dese hare presente ende onvermijdelijcke ruine te kunnen overwinnen, ende daeromme goed gevonden, met eene klare ende naeckte repressentatie van het generael verval in de Justitie, Politie, ende Finantien, die door de voorsz. cessatie in de Provintie ende voorsz. Steden ende plaetsen, van dagh tot dagh grooter staet te werden: De respective Provincien instanteiijck te versoecken, van hare Advysen en Resolutien t' onser Vergaderinghe ten spoedighsten te willen in-brengen, gelijck dan dien conform eyndlijck op den negenden deses, de Heeren Gedeputeerdens van de voor-gemelte Provintien hare principale Advysen, rakende de herstellinghe van de Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel, t' onser Vergaderinghe geopent hebbende, wy mits de discrepantien daerinne vervat, goedt gevonden hebben de selve door een goedt aental Gedeputeerdens uyt de respective Provintien te laten examineren, de discrepante consideratien, in de selve gevonden werdende te concilieren, oock daer over te hooren ende in te nemen de Hooghwijse Consideratien ende het Advys van Sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Orangie*, die dan daer over met hoogh-gemelte Heeren Gedeputeerdens op heden in een langhdurige Conferentie, ende opereuse besoigne geweest zijnde, eyndelijck tot herstellinghe van de voor-gemelte drie Provintien heeft geformeert, dit by gaende Advys conciliatoir, dat wy versoecken

ken dat by U. Ed: Mog: in dier voegen, ende soo als 't selve ter neder gesteld is, sonder eenigh 't minste uytstel mach werden geamplecteert, ende alsoo een eynde gemaeckt aen de ruïnen ende desastres die in de voor-gemelte Provintie van Utrecht, door het voorsz. defect van Regeeringhe, hoe langher hoe grooter staen te werden, ende die inder daedt, niet als met de alderuyterste ontstelteniſſe, ende droefheydt moeten werden aen-gesien. U. Ed: Mog: kunnen neffens ons wel considereren, dat het van eene groote difficulteyt, soo niet onmogelijcheydt wesen soude, dat men behoudens de respecten ende digniteyten van de voor-ghemelte drie Provintien, gheneralick in alles soude konnen voldoen aen de sentimenten ende opinien van de respective Provintien: Ende dat daerom om de saeck tot een Eenparigh besluyt te brengen, aen de gedachte Considerantien van d'een wat toe-gedaen, en van den anderen wat af-genomen sal dienen te werden, sonderlinghs dewijle by dit langhwijligh uytstel van eene herstelde Regeringhe in de voorsz. Provintien, noch die swarigheden komen, dat de selve daer door, soo niet voor altoos, ten minste voor een langhen tijdt, onbequaem ghehouden ende ghemaeckt werden, om nevens de voorsieninghe van haere particuliere ende domestique Intressen te versorghen, het Generaele Intrest van de ghemeyne Unie, die sonderlinghs door het defect van de voorsz. Regeeringhe staet te sullen lijden, ende in langhe niet sal konnen komen te participeren aen het genot van 't gheene de voorgemelte Provintie van Utrecht, midtsgaders Steeden, ende plaetsen, tot soulagement van de swaere lasten, met welcke de respective Provintien, voor desen swaeren Oorlogh soo jammerlijck werden ghedruckt, in reedelijckheydt geoordeelt sal worden te moeten contribueren, want behalven dat de voorsz. Provintie, Steeden, ende plaetsen van nu aff aen, daer, soo door het generael verval, soo in de Steden selve, als ten platten Lande, genoeghsaem onbequaem gemaeckt werden, oock in 't herstellen van Huysen, ende het cultiveeren ende Bouwen van Landen, geene lust nochte resolutie en kunnen scheppen, vermits door het gebreck van eene goede ende wel gereguleerde Justitie, ende Politie, de Ingesetenen in onseeckerheydt werden gehouden, off daer van yets soude kunnen profiteeren, soo wordt

wordt door het langer continueeren van dit *interregnum*, de ongebondentheydt, miserie, ende verwoestinge ten platten Lande en in de Steden daer geen respect nochte ontsagh is, van dag tot dag des te grooter, ja sodanigh, dat sy by langer continuatie capabel sal wesen, om eer korten de ruine ende totale onderganck van die Provintie, Steden ende plaetsen, aen welckers conservatie den Staet in 't gemeyn soo seer gelegen is, ganfch ende gaer te perfecteren, sulcx dat wy gene expressie van rechtvaerdige klachten over de ruine ende ongelegentheyd van die Provintie, Steden ende plaetsen, die ten tijde van hare welstand niet gemeriteert hebben van de Bondgenooten in deser wijse getracteert, ende als geabandonneert te werden, en kunnen uyt-vinden of de eygentlijcke ende miserabele gestalte, komt de waerheydt ende rechtvaerdigheydt deser klachten noch te surpasseren, dat dan ons te meerder necessiteert U. Ed: Mog: op 't alderserieuste te versoecken, dat doch tot voorkominge van 't generale verderf ende de uyterste devastatie van de voorsz. Provincie, Steden ende plaetsen, de selve haer hoe eer soo liever, conform dit bygaende Concept conciliatoir gelieven te verklaren, (ende liever aen haer gesustineerde wat toegeven) als door langer deliberatien op sich laden, de smerten ende droefheydt van soo veel duysende zielen, welckers verderf met geen pen te beschrijven (ende niet als te gelijk door een spoedige herstellinge van Regeeringhe, ende miraculeusen toevloedt van Godes genadigen zegen te helen) ende te repareren sal zijn. Wy willen dan hoopen, ende van de gewoone justitie ende equiteyt van U. Ed: Mog: verwachten, dat de selve haer ontrent het voorsz. project conciliatoir, soo wel spoedighlijck als satisfactoirlijck sullen gelieven te verklaren, sonderlinghe, dewijle wy het selve van soo veel billickheydt achten, dat de respective Provincien na redelijckheydt haer genoegen daer in kunnen en behooren te vinden, ende alsoo de goede Ingeseetenen van de voorsz. Provintie, Steden ende plaetsen eeniger wijse benemen de rechtvaerdigheydt van hare klachten, van dat sy door het traineren ende langer uytstellen haerder herstellinge geprecipiteert staen te werden in den staet van de alderuyterste desolatie; die door een goede ende prompte Resolutie dient te werden geprevenieert,

ende

ende fulcx te meerder, dewijle onfes oordeels, naer de natuure ende gelegentheydt defer faecke, niet ftucks-gewijfe, noch anders als in 't voorfz. Concept conciliatoir ftaet vervat, met eenige vrucht ofte dienst, foo wel voor den gemeynen Staet, als de voorfz. Provintie, Steden ende plaetfen geprocedeert fal kunnen werden. Wy fullen dan hier op U: Ed: Mog: Refolutie ten alderfpoedighfte te gemoet fien.

Extract, uyt het Regifter der Refolutien van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Veneris, den XX: *April* 1674. *ten* 4. *uuren naerdemiddagh.*

By Refumptie gedelibereert zijnde, op het Advijs conciliatoir by Sijn Hoogheyt ende de Heeren haer Hoog: Mog: Gedeputeerdens den 16. der voorledene maend Martij uytgebracht, ontrent het herftellen van de Provincien van Gelderlandt, Utrecht, ende Over-Yffel, breder onder de Notulen van den felven dato gementioneert. Is goed gevonden, verftaen, ende vaft geftelt, gelijck goed gevonden, verftaen, ende vaft geftelt werd mitsdefen, dat de hoogh-gemelte Provincie van Utrecht, mitfgaders de hoogh-gemelte Provincien van Gelderlandt ende Over-Yffel, foo haeft die infgelijcks onder de macht van den Staet gekomen fullen wefen, wederom in de Unie fullen werden geadmitteert, ende aen haer vergunt de felve Seffie ende Rangh, die de hoogh-gemelte Provincien voor dato van de calamiteyten ende defaftres, den Landen in den Jare 1672. overgekomen hebben gehad. Dan nademael al van over vele Jaren, ende genoeghfaem met den beginne van de Regeeringhe, eene particuliere quæftie is geweeft tusfchen de Provincien van Utrecht ende Vrieflendt over den Rangh, die de hoogh-gemelte Provincien in de Unie,

Unie, ende onder de Bondgenooten hadden te houden: Dat de voorsz. quæstie over den voorsz. Rangh, sal werden gesubmitteert aen het oordeel van Hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd ende den Heere *Henrick Casemier Furst tot Nassau*, Stadhouder van de hoogh-gemelte Provincie van Vrieslandt, ende dat meer gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelte Heere Stadthouder van Vrieslandt, de voorsz. questie tusschen de hoogh-gemelte Provincien soodanigh sullen decideren ende termineren, als de selve na recht ende reden in goede justitie sullen bevinden te behooren: Ende dat beyde de hoogh-gemelte Provincien, haer desen aengaende sullen moeten reguleren naer 't gunt daer op, by meer hoogh-gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt gedecideert ende geтermineert sal worden. Dat de hoogh-gemelte Provincien ten voorsz. eynde, binnen den tijdt van vier Maenden, na het nemen van de voorsz. conclusie aen meer hoogh-gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt, ten wedersijden sullen moeten exhiberen, ende overleveren onder behoorlijcke Inventaris alle soodanige stucken, papieren, en documenten, waer mede de selve haer gepretendeert recht sullen meynen te kunnen justificeren, ende dat den eenen van des anderen voorsz. geexhibeerde, ofte gefurneerde stucken sal mogen lichten Copye, ende dat de hoogh-gemelte Provincien binnen den tijdt van twee Maenden daer naer, by de selve stucken noch sullen mogen voegen eene Deductie van Rechten tot adstructie van hare respective vermeten, ende dat meer hoogh-gemelte sijne Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt, binnen den tijd van twee gelijcke Maenden, de voorsz. questie sullen moeten decideren, ende termineren; ende dat mitsdien de voorsz. questie binnen den tijdt van acht Maenden, na het nemen van de voorsz. Conclusie, sal moeten zijn gedecideert ende getermineert. Dat wijders geduyrende den tijdt dat de voorsz. questie noch niet soude mogen zijn gedecideert, ofte getermineert, de hoogh-gemelte Provincien van Utrecht, ende Vrieslandt, by beurten sullen voor sitten, te weten, van vier weken tot vier weken, ende dat door het Lot sal werden gedefinieert, wie van beyde de hoogh-gemelte Provincien de eerste vier weken sal voor sitten,

ten, soo nochtans, dat die van de twee hoogh-gemelte Provincien, die in gebreke soude mogen blijven, sijne stucken binnen den tijdt hier vooren gestelt te exhiberen ende furneren, sijne alternative ofte toe beurte sal verliesen, ende gedurende den tijdt tot de definitie van de voorsz. questie hier vooren geprefigeert, verliesen sijn voor-rangh, ende moeten sitten achter die Provintie die haer stucken geexhibeert ende gefurneert sal hebben.

Dat voorts de hoog-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel als vooren in de voorsz. Unie geadmitteert te werden, de selve Unie wederom van nieuws sullen moeten Besweren, ende namentlijck oock Belooven metter daedt te sullen af-stellen ende doen cesseren, de Belastinghe daer mede de selvighe ofte eenige Steden ofte Leden van dien, de Goederen, Waren, Gewassen, Bieren, Koopmanschappen, Manifacturen, Materialen, ofte anderen, in het inkomen ofte uytgaen, ofte oock op de Consumptie der selver, hooger ofte swaerder hebben belast, als de Goederen, Waren, Gewassen, Koopmanschappen, Manifacturen, Materialen, ofte anderen, in de hoogh-gemelte Provintien vallende, ofte gemaeckt werdende, Belast zijn, onder wat pretext, titul ofte benaminge de voorsz. Belastinghe soude mogen zijn geintroduceert ofte gegeven geweest, ende overgeven, dat sulcks voor het toekomende niet meer sal geschieden, gelijck mede de Heeren Staten van de vier andere Provintien geene soodanige meerder Belastinge sullen mogen doen, noch ten opsichte van elkanderen, noch ten opsichte van de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, en Overyssel, ende voor soo veel die gedaen soude mogen wesen, de selve sullen af-stellen.

Dat aen de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel oock wederom sullen volgen de Landen ende plaetsen, die voor desen onder de selve Provintien hebben gehoort: uytgenomen alleen, dat de Souvereniteyt met alle den gevolghe ende aenkleven van dien, niet uytgesondert, over het Landt ofte de plaetsen, op de welcke by de Provintien van Hollandt, ende Vrieslandt eenige Forten ofte Fortificatien zijn geleydt, sal blijven aen de selve Provintie, ende dat het in de macht ende faculteyt van de Provintien van Vrieslandt,

ende

ende Stadt en Landen sal staen tot koste van de selve Provintien, te leggen een Fort by ofte ontrent Roveen, ende dat de Souverainiteyt met alle den gevolge ende aenkleven van dien, niet uytgesondert, over het Landt ofte de plaetse, op de welcke het voorsz. Fort sal wesen geleyt, mitsgaders oock over de Ommer-schans, soo haest die wederom onder de macht van den Staet sal wesen gebracht, sal komen aen de hoogh-gemelte Provintien van Vrieslandt ende Stadt ende Landen, mits dat het repareren ende onderhouden van de voorsz. Forten (welckers Souvereniteyt, in manieren vooren verhaelt) aen de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende West-Vrieslandt; Vrieslandt, ende Stadt en Landen wert gebracht, sal komen tot laste van de selve Provintien respective, ende buyten lasten van den Staet, ende dat oock de voorsz. Souverainiteyt alleen sal gaen over 't gunt besloten is in de Wallen, Grachten ende Fortificatien van de voorsz. Forten, sonder eenige verdere extensie op, ofte over het platte Landt, om de selve Forten gelegen: behoudelijck dat de hoogh-gemelte Provincien van Utrecht, ende Overyssel respective, niet sullen vermogen binnen de hondert *Roeden*, te reeckenen van het uytterste van de Fortificatie der voorsz. Forten, eenige Huysen, gebouwen, plantagien, ofte yets anders te bouwen, te planten ofte maecken, ofte yets aen, ofte in de gebouwen ofte plantagies, die althans binnen de voorsz. hondert Roeden soude mogen zijn, te vermaecken, ofte veranderen, het gunt de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende West-Vrieslandt, Vrieslandt, ende Stadt en Landen respective, souden mogen oordeelen aen de voorsz. Fortificatien schadelijck te wesen, ende dat de selve Provintien van Hollandt ende West-Vrieslandt, Vrieslandt, ende Stadt en Landen respective, sullen vermogen eygener Authoriteyt te demolieeren ende te vernietigen, 't gunt binnen de voorsz. hondert Roeden van nieuws gebouwt, geplant, gemaeckt, ofte in de gebouwen ende plantagien, die althans binnen de voorsz. hondert Roeden souden mogen staen, vermaeckt ofte verandert soude mogen zijn. Dat oock de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende West-Vrieslandt, Vrieslandt, ende Stadt ende Landen respective, sullen hebben vryen toeganck, acces ende reces, tot ende uyt de voorsz.

ten, over den Bodem van de hoogh-gemelte Provintien van Utrecht ende Overyssel. Dat insgelijcks de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van de selve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry, onbekommert, ende sonder eenige oppositie ofte tegen-spraeck sal mogen inunderen, indistinctelijck soo wel die Landen die onder de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt ende Utrecht, als die onder de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt behooren.

Dat voorts soo veel belanght de Landen, Polderen, Dijckgraef, ofte Waterschappen, die met ofte over de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt uytwaterende zijn, ofte noch souden mogen uytwateren, gelijck van oudts alle questien, procéssen, ende differenten, concernérende het Dijck ofte Heem-recht, met alle den gevolge ende aenkleeven van dien, niets uytgesondert, ende sulcks soo wel raeckende de Regeeringhe van dien, Boeten, Breucken, Ommeslagen, als alles anders wat het oock soude mogen zijn, sonder yets te excipieeren, sullen moeten worden gheventileert voor Dijckgraeff ende Heem-raden, ofte by gebreecke ofte provocatie van de selve, voor den Hove van Hollandt, soo wel wanneer het different soude mogen uytstaen tusschen Stichtse Dorpen, Polders, ofte Ingesetenen onder ofte tegens den anderen, als tusschen Hollandtsche en Stichtsche Polders ofte Ingesetenen, onder, ofte tegens den anderen, soo wel in het verweeren, als in het eysschen.

Dat wijders den Hinderdam van de Vecht, die voor desen gelegen heeft in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, nu geamoveert is, ende in welckers plaetse geleyt de Sluys tot Muyden, altoos ende ten eeuwigen dage sal moeten blijven geamoveert, ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, den voorsz. Hinderdam niet wederom, 't zy op de plaetse daer die van oudts gelegen heeft, ofte ergens elders, waer het oock soude mogen zijn, sal vermogen te vermaecken, ofte te leggen, directelijck ofte indirectelijck in eeniger manieren.

Ende maedien geduerende de voorsz. calamiteyten ende desastres, by eenighe Collegien in Hollandt ende West-Vrieslandt re-

residеerende zijn genegotieert verscheyde sommen van penningen tot verval van de onkosten, die tot Conservatie van eenige Waerden ofte plaetsen moesten werden gedaen, ende namentlijck mede by die van de Crimpenderwaert, tot lasten van den Loopickerwaert, dat oversulcks noch den voorsz. Loopickerwaerdt, noch oock eenighe andere Waerden ofte plaetsen, tot welckers laste geduerende den jegenwoordighen Oorlogh, eenighe penningen by de gemelte Collegien in Hollandt en West-Vrieslandt Residerende, souden zijn mogen genegotieert, sullen werden gestelt onder het gesagh, beheeringe ofte dispositie van de hoogh-gemelte Provintien van Utrecht, ofte van Gelderlandt, voor ende al eer de selve Collegien sullen zijn gerembourseert van de voorsz. genegotieerde penningen, ende dat oock het Octroy op den 23. January deses loopende Jaers, by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt aen die van de Ronde Veenen, ten deele gelegen in de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt, ende ten deele gelegen in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, by de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt voornoemt, verleent, standt grijpen, ende volkomen effect sorteeren sal, sonder dat daer toe eenige nieuwe Confirmatie ofte Approbatie van de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, gerequireert sal zijn.

Dat mede de Provintien van Gelderlandt, ende Overyssel, de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt gerust sullen stellen, dat de Ingesetenen van de gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt ongemolesteert ende ongeturbeert gelaten sullen werden, in de possessie daer inne de selve hebben gejouisseert, in het stuck van de Visserye op de Zuyder-Zee, ende het Swarte-water, ende dat alle trubel, hinder, ende empechement, de voorsz. Ingesetenen sedert eenigen tijdt herwaerds, ontrent de voorsz. Visserye aengedaen, metter daedt sal cesseeren, ende niet wederom ter handen genomen worden. Dat wijders de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel, noyt sullen mogen weder, tegen, ofte ophouden, directelijck ofte indirectelijck in eeniger maniere yets, selfs het minste van het gunt by de Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, ende Stadt ende Landen, ofte een van de selve vier Provin-

tien in 't byſonder, ofte oock den Raedt van Staten, geoordeelt ſoude mogen werden te kunnen dienen, tot verdiepinge van de Rivieren der Neder-Rhijn en Yſſel, ofte tot het onderwater-ſetten, ende houden van de Moeren, gelegen in, aen, ofte ontrent de hoogh-gemelte Provintie van Overyſſel, ofte om de ſelve Rivieren ende Moeren inpaſſabel ofte des te bequamer te maecken, om den Vyandt alle paſſagien ofte invaſien, door ofte over de ſelve te komen beletten, ofte diſputeeren, dat dienvolgende den gemelten Raedt van Staten ſal executeeren, ende in het werck ſtellen, alles, 't gunt by de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt, ende Stadt en Landen, ofte een van de ſelve vier Provintien in 't byſonder, ofte oock by den gemelten Raedt van Staten dien aengaende nodigh, ofte dienſtigh geacht ſal mogen werden, ſonder dat de hoog-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyſſel, haer daer jegens ſullen vermogen te oppoſeeren, ofte het ſelve te beletten, onder wat pretext het oock ſoude mogen ſijn, mede directelijck ofte indirectelijck in eeniger manieren, ende dat om 't gunt voorſchreven is, beter ten effecten te brengen, ende in goeden Staet te houden, Jaerlijcks eenige Heeren Gecommitteerden uyt den Raedt van Staten wegens de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt, ende Stadt en Landen ſullen worden gecommitteert, omme inſpectie te neemen van den toeſtandt ende gelegentheyt van de voorſz. Rivieren den Neder-Rhijn, ende Yſſel, ende de voorſz. Moeren. Ende dat de gemelte Heeren Gecommitteerdens gehouden ſullen zijn, een net pertinent ende gecircumſtantieert Verbael, aen haer Hoog: Mog: over te brenghen van de Conſtitutie, daer inne de ſelve de voorſz. Rivieren ende Moeren gevonden ſullen hebben, ende dat de twee laetſte van de voorſz. overgebrachte Verbaelen, t'elckens geſtelt ſullen moeten worden in handen van die Heeren, die het volgende Jaer tot de voorſz. inſpectie ſullen werden Gecommitteert, ende dat de gemelte Heeren Gecommitteerdens uyt den gemelten Raedt, gehouden ſullen weſen in haere Perſoonen ende Goederen te verantwoorden, 't gunt de ſelve aengaende de Conſtitutie van de voorſz. Rivieren

ende

ende Moeren, in de voorsz. Verbaelen ter neder hebben gestelt.

Dat binnen 's Jaers naer het eyndigen van den jegenwoordigen Oorlogh, de Heeren Staten van alle de Seven respective Provintien, sullen furneren ende aen den anderen overleveren, eenen pertinenten Staet van de Constitutie, ende gelegentheydt van der selver Finantie, ende naementlijck wat het Inkomen van yder van de selve Provintien in goede tijden is geweest, ende uyt wat ende hoedanighe Impositien, ende andere schattinghen, ofte revenuen het voorsz. Inkomen heeft bestaen, ende met wat Lasten yder van de selve Provintien is beswaert, alles met de Authentycque stucken van dien, ende expurgatie onder Eede, van dat de selve dien aengaende niets hebben achterhouden, ende dat hoogh gemelte Provintien binnen den tijdt van een half Jaer daer naer, met den anderen de voorsz. Staten sullen examineren, ende voorts reguleren de begrootinge van 't gunt yder van de selve Provintien, voor sijne Quote in de Lasten van de Unie behoort te Contribueren, ende ingevalle de selve den anderen binnen den voorsz. tijdt van ses Maenden, op de begrootinge van de voorsz. Quote, niet en souden kunnen verstaen, dat in sulcken gevalle, binnen den tijdt van gelijcke ses Maenden, de voorsz. begrootinghe der voorsz. Quotes sal werden gedaen by de meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, als daer toe by de gesamentlijcke Provintien versocht zijnde, ende dat na de begrootinge by hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt te doen, de voorsz. Quotes gereguleert, vermeerdert ofte vermindert sullen werden, sonder eenighe verdere oppositie, ofte contradictie van ymandt.

Dat wijders de Pachters pachtende de Middelen van de respective Provintien, mitsgaders van de Landtschap Drenthe, in ofte aen eenige plaetsen gelegen op de Grensen van de eene ofte andere Provintie, ofte van de voorsz. Landtschap, tot allen tijden sullen hebben Acces, ende d'een den anderen des begeerende, moeten geven Copye t' sijnen redelijcken kosten, van de Collecte ofte andere Boecken ofte Registers, daer op, ofte daer uyt de voorsz. Middelen geheven ofte gevordert worden, ende dat de selve Provintien, mitsgaders Landtschap Drenthe, den een den anderen, met alle getrouwigheyt de

handt sullen bieden, om te weeren de frauden, die daer ontrent soude mogen werden gepleegt.

Ende nademael de Heeren Staten van Gelderlandt, van Utrecht, ende van Overyssel, noch eene merckelijcke somme van Penningen schuldigh zijn, aen de respective Collegien ter Admiraliteyt in Hollandt, ende in Zeelandt Residerende, ter saecke van de Consenten by der selver Provintien tot de lasten van de Zee, voor dato van den jegenwoordigen Oorlogh gedragen, dat aen de Decisie van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd sal gelaten werden, het stellen van redelijcke Termijnen, binnen de welcke het voorsz. achterwesen aen de selve Collegien ter Admiraliteyt sal moeten werden voldaen.

Dat voorts in Consideratie van de goede diensten ende trouhertige dapperheydt by de Heeren Staten van Stadt ende Landen, in den jegenwoordighen Oorlogh ten beste van het gemeyne bewesen, aen de hoogh-gemelte Provintie sal werden toegestaen, soo aen haer toegestaen wordt by desen, een tweede plaetse in den Raedt van Staten, des dat aen de hoogh-gemelte Provintie van Gelderland voor desen aldaer twee plaetsen gehad hebbende, maer een plaetse sal werden gelaten.

Ende hebben voorts haere Hoog: Mog: aen meer hoogh-gemelte Sijn Hoogheyd gedefereert, gelijck de selve defereren by desen de Macht ende Auctoriteyt, om nae ingenoome informatie van nu aff in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, mitsgaders in de Steden ende plaetsen van Gelderlandt, ende Overyssel by de Unie gekomen, ende in de selve Provintien van Gelderlandt, ende Overyssel, mitsgaders de vordere Steden en plaetsen van dien, soo haest die meede onder de macht van de Unie gekomen sullen zijn, die geene die de Regeringe in de hoogh-gemelte Provintien ofte in de Steden van dien hebben gecomposeert, ofte eenige Ampten, 't zy van Politie, Justitie ofte andere hebben geexerceert ofte bekleet, in de functie van de voorsz. hare Ampten te continuëren, te herstellen, ofte oock daer van te verlaten, ende soodanige andere in hare plaetsen, ofté andersints in de vacante ofte deficierende plaetsen te committeeren, ende de Regeringhe in de hoogh-gemelte Provintien soodanigh te Ordonneren ende bestellen, als hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt oordeelen sal, best, bequaemst

ende

ende voor den Landen 't sekerst te wesen, behoudelijck dat die gene alsoo van de voorsz. Bedieningen ofte Ampten souden mogen werden verlaten, daer door, aen de eene sijde niet sullen werden gequetst ofte benadeelt in haren goeden Naem ende Faem, ende dat oock aen de andere sijde die gene, die bevonden soude mogen werden, haer niet na behooren te hebben gecomporteert, door de voorsz. verlatinghe niet en sullen mogen pretenderen, geexcuseert te zijn van de straffe die der selver competente Rechters, na de rechten ende placcaten van den Landen, souden mogen oordeelen tegens haer in Justitie te moeten werden gedecreteert, ende geexecuteert: Ende dat alle het selve sal geschieden voor dese reyse, ende sulcks sonder eenige præjuditie ofte consequentie voor het toekomende, ende mede onverminderd ende sonder eenigh nadeel voor het toekomende, ten aensien van de Privilegien, Vry ende Gerechtigheden de hoogh-gemelte Provintien in 't gemeyn, ofte de Leden ende Steden van dien, in het particulier competerende.

Vt.

NIC. STAVENISSE.

Accordeert met het voorsz. Register,

H. FAGEL.

Extract uyt de Resolutien van de Ed: Mog: Heeren Staten 's-Lands van Utrecht.

Jovis 16. Aprilis 1673.

Den Heere *Prince van Orangie* in de Ordinaris Vergaderplaetse van de Heeren Staten 's Lants van Utrecht verscheenen zijnde, ende aldaer verscheyden hebbende de Heeren, die Sijn Hoogheyt, ingevolge van de authorisatie den 20. deser lopende

Maent Nieuwestijl aen hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, by de Hoogh Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden verleent, goet-gevonden hadde, dat het Lith van de Geëligeerde Raeden, als mede het Lith van de Ridderschap 's Lands, mitsgaders de Magistraet der Stadt Utrecht souden bekleden, heeft aldaer bekent gemaeckt, dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt, reflectie makende op de groote capaciteyt, langhduerige experientie, goede conduite, ende trouwhertige affectie tot den Lande, ende particulierlijck tot de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, daer van den Heere van *Renswoude*, by alle voorvallende gelegentheden, kennelijcke preuven hadde gegeven, Den gemelten Heere *Renswoude*, niet tegenstaende des selfs krachtigh ende ernstigh versoeck ter contrarie, iterativelijck gedaen hadde aengestelt als President van de Vergaderinge van de Heeren Staten 's Lands van Utrecht, ende als supernumerairen geëligeerde Raet van de voorsz. Lande; ende dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt wijders hadde goedt gevonden, dat het voorsz. Lith van geëligeerde Raeden soude worden bekleet door de Heeren hier na genoemt.

Heeren Geëligeerden.

De Heer Johan van Rheede, Heere van Renswoude, &c. President van de Staten.
De Heer Pieter Ruysch.
De Heer Gerard van der Nypoort.
De Heer van Hardenbroeck, Heere tot Hardenbroeck.
De Heer Pieter Resa.
De Heer Johannes Marcelis.
De Heer Pieter van Beeck.
De Heer Samuel de Marees, Heer van Meersbergen.

Hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt aen sich gereserveert hebbende de faculteyt om noch een achtste persoon tot Geëligeerde Raedt te mogen aenstellen, dewelcke naderhandt is geworden.

De Heer Jacob Mandemaker, Heer van Kattendijck.

Dat

Dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt voorts goedt gevonden hadde, dat het voorsz. Lith van de Ridderschap souden werden bekleet door de Heeren hier na genomineert, te weten:

De Heeren Edelen in de Ridderschap.

De Heer Caspar van Lienden, Heer van Mijnden.
De Heer Godart van Rheede, Heere van Amerongen.
De Heer Jacob van der Does, Heer van Berkesteyn.
De Heer Gerlach van der Capel, Heer van Arentsbergen ende Schalckwijck.
De Heer Hendrick Jacob Tuyl van Serooskerck, Heere van Zuylen.
De Heer Fredrick van Renes, Heer van der Aa.
De Heer Johan van Lochorst, Heer van Schoonauwen.
De Heer van Hardenbroeck, Heer van Groenewoude.
De Heer N. de Nassouw, Heer van Woudenbergh, Ouwerkerck.
De Heer Fredrick Henrick van Boetselaer, Heer van Langeraeck.
De Heer Carel Valckenaer, Heer tot Valckenaer, Duckenburgh.
De Heer Willem de Nassou, Heer van Zuylesteyn.
De Heer Uytenhoven, Heer van Amelisweert.

Hebbende hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt hier by verklaert, dat tot beschrijvinge van Staeten onder het gemelte Lith van de Edelen ende Ridderschap sullen werden geadmitteert de Heeren Baron van *Langeraeck*, den Heer van *Ouwerkerck*, ende den Heere van *Zuylesteyn* behoudens haere militaire chargens, nochtans sonder consequentie, gelijck mede Sijne Hoogheydt in consideratie van de goede ende getrouwe diensten van den Heere van *Amerongen*, aen den Staet, ende Sijne Hoogheydt hier bevoorens ende in deese verwerde conjunctuere van tijden, ende saeken alomme gedaen, oock ten regaarde van de goede comportementen van desselfs Soon den Heere van *Ginckel*, Colonel van een Regiment Paerden, mede ingevoegen als boven, onder de voorsz. Heeren van de Ridderschap

ſchap te beſchrijven met ſijne militaire Charges, om t' ſijner tijd ter Vergaderinge van de hoogh-gemelte Heeren Staeten te compareren, ſoo nochtans, dat hy daer toe niet en ſal werden geadmitteert, als by het overlijden van gemelten Heere van Amerongen, ofte dat die ſijn rangh ende ſeſſie aldaer mocht komen te quiteren.

Ende heeft Sijn Hoogheydt voorts tot Secretaris van deſe Provintie aengeſtelt *Jonathan van Luchtenburgh*, verklarende aen ſich te reſerveeren de diſpoſitie over alle de vordere ampten, ende bedieningen, daer van Sijne Hoogheydt noch gene begevinge gedaen en hadde.

Ende dat meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, mede goet gevonden hadde, dat de Magiſtraet ende Raet der Stad Utrecht ſoude werden gecomposeert uyt de Heeren hier na genoemt te weten.

Vroedtſchap.

Mr. Johan van Nelleſteyn. } *Burg.*	Juſtus Vermeer.
Dr. Willem Verſtraten, } *Burg.*	Hendrick van Pothuyſen.
Mr. Gijsbert van der Hoolck.	Ambroſius Boſſchaert.
Dr. Cornelis Booth.	Mr. Paulus Voet van Winſſen.
Mr. Johan Ram.	Iſaac Tentenier.
Dr. Cornelis van der Voort.	Mr. Aernout Straets.
Mr. Samuel Gerobulus.	Jor. Taats van Amerongen.
Jacob van Dinter.	Jor. Caſpar Lieſman.
Mr. Johan Swick.	Jacob van Doyenburgh.
Mr. Jacob Martens.	Steven van Soeſdijck.
Mr. Pieter Both van der Eem.	Mr. Johan van Aelſt.
Mr. Anthoris van der Nypoort.	De Swart.
Mr. Aernout van der Lingen.	Mr. Van Rijſſen.
Wouter van Nelleſtyn.	Willem van Bunnick.
Henricus Quint.	Mr. Cornelius Matthiſius.
Jor. Willem van der Meulen.	Dr. Adrianus Gentman.
De Heer Pieter Hattingh.	Mr. Aernout Spoor.
Mr. Hendrick Quellenburgh.	Johan van der Meer.
Hendrick van Zuylen.	Mr. Johan van Baerle.
Albert van Benthem.	Jor. Adriaen Strick, tot Linſchoten.

Ende

Ende heeft hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt wijders daer nevens bekent gemaeckt, dat eenige van de voornaemste Borgers der voorsz. Stadt hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt hadde versocht te willen arresteeren een Reglement, waer na de Regeringe 's Lands van Utrecht voorsz. soude worden beleyt. Dat Sijn Hoogheydt 't voorsz. versoeck aendachtelijck overwoogen, ende het voorsz. Reglement met rijpe deliberatie van Raeden geexamineert hebbende, wel hadden geconcipieert een Reglement tot beleydt van de voorsz. Regeringe en soodanich een op gestelt, als Sijn Hoogheydt geoordeelt hadde, dat naest, ende meest over een quam met de Regeeringe van de Provintie, gelijck die van outs was geweest, echter niet hadde connen resolveeren, om het voorsz. Reglement te arresteeren voor ende al eer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt daer op de consideratien van de presente Heeren gehoort ende der selver goet vinden ende approbatie dien aengaende verstaen soude hebben: Waer op in yder van de voorsz. Leden gedelibereert sijnde, hebben deselve eenparighlijck verklaert, haer het voorsz. Reglement wel te laten gevallen. Ende is vervolgens het voorsz. Reglement ter hoogh-gemelte Vergaderinge gearresteert, ende vastgestelt, gelijck het selve gearresteert ende vastgestelt wert by desen, soo ende in sulcker voegen als het voorsz. Reglement hier nae van woorde tot woorde staet geinsereert.

Ordre ende Reglement waer nae de Regeeringe ende Provintie van Utrecht in het toekomende sal werden bestelt ende beleydt.

Dat de Regeeringe van de hoogh-gemelte Provintie sal blijven bestaen als van outs in drie Leden, te weten Geëligeerde Raden, Edelen ende Ridderschappen, mitsgaders Stadt en Steden.

Dat de Geëligeerde Raden, als nu by Sijn Hoogheydt aengestelt, ende die geene die in het toekomende aengestelt sullen wor-

worden, hare Functie ende Bedieninge sullen bekleden den tijt van drie achter een volgende Jaeren, ende dat de voorsz. Geëligeerde Raeden ofte Raedt, welckers ofte wiens tijdt van bedieninge sal koomen te expireeren, drie maenden voor de expiratie daer van kennisse sal moeten geven aen den Stadthouder van de hoogh-gemelte Provintie in der tijt, Ende dat den wel-gemelten Stadhouder de voorsz. Geëligeerde Raden ofte Raet, 't sy alle ofte eenige van dien, als dan sal vermogen te continueeren voor noch gelijcke drie Jaren, ofte oock wel andere in plaetse van de gene, die niet gecontinueert soude mogen worden, ofte die geduerende de voorsz. tijdt van drie Jaren aflijvich soude mogen werden, verkiesen, uyt het gehele lichaem van Proosten ende Deeckens, ende Canonicken van de vijf Capitelen alhier sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymands behoudelijck dat de Persoonen die daer toe soude mogen werden verkoren. Sullen moeten hebben geadimpleert den vollen Ouderdom van vijf ende twintigh Jaeren. Ende doen publicque Professie van de ware Christelicke Religie, ende dat de voorsz. Geëligeerde Raden sullen moeten bestaen uyt vier Edellnyden, en vier Borgers.

Dat de voorsz. continuatie ofte nieuwe verkiesinge in manieren hier voorens verhaelt successivelijck van drie tot drie Jaeren, van den Stadthouder in der tijdt versocht ende gedaen sal moeten werden.

Dat den Stadthouder in der tijdt, sal hebben de begevinge van de Prepositeuren ofte Prooftdyen, soo wanneer die souden mogen komen te vaceren, sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymandt, ende dat den wel gemelten Stadthouder inder tijdt, insgelijcx sal hebben de vrije ende libere dispositie van alle de Canonisyen, die in de ses alsoo genaemde 's Lants ofte Staten maenden sullen koomen te vaceren, daer mede sal mogen doen ende handelen nae sijne goetdunckcn, ende wel gevallen.

Dat de Decanien ende Canonisien van de voorsz. vijf Capittelen niet sullen mogen werden gealieneert, verhandelt, ofte geresigneert, anders dan met consent ende goet-vinden van den wel-gemelten Stadthouder inder tijdt.

Dat

Dat den Stadthouder in der tijdt sal hebben de dispositie over de inkomsten van alle de Vicarijen, dependerende van de voorsz. Proosten, Dekenen, vijf Capittelen, gene uytgesondert, soo haest elck voors. Vicarye successivelijck, ende van tijdt tot tijdt sullen koomen te vaceren. Ende dat den selven Stadthouder ten dien eynde een Rentmeester over den Ontfangh van de Inkomsten der voorsz. Vicaryen sal stellen, behoudelijck dat d'inkomsten der voorsz. Vicaryen sullen moeten werden bekeert, tot het onderhoudt der arme Predikanten, haere Weduwen, ofte andere gelijke pieuse saeken, binnen dese Provintie.

Dat tot voorkoominge van alle onlusten, ende questien, die voor desen meenichmael ontrent de Beschrijvinge der Edelen sijn ontstaen, sal werden vastgestelt, gelijck vastgestelt wort by desen: Dat soo wanneer den Stadthouder van dese Provintie inder tydt soude mogen goetvinden de Ridderschap door beschrijvinge te vermeerderen, ofte dat een Heere, in de welgemelte Ridderschap beschreven deser werelt soude mogen koomen te overlijden den selven Stadthouder daerinne absolutelijk, ende sonder eenige contradictie sal mogen beschrijven den geenen die den selven sal oordeelen daer toe bequaemst te zijn, mits dat de Persoonen, by den wel gemelten Stadthouder in manieren vooren verhaelt in de gemelte Ridderschap te beschrijven, daer toe ten aensien van haer geboorte, Jaeren, ende goederen sullen moeten weesen gequalificeert, volgens de Reglementen dien aengaende, ende namentlijck ontrent de qualificatie van de Ridder-hofsteden albereyts gemaeckt, ende noch te maeken, ende dat de selve persoonen oock sullen moeten doen professie van de waere Christelijke Gereformeerde Religie.

Dat de Heeren in de wel gemelte Ridderschap beschreven, daerinne sullen blijven, ende perpetueren haer leven langh geduerende.

Dat de Borgermeesteren, Schepenen, ende Raet by Sijn Hoogheydt als nu aengestelt, ofte noch aen te stellen, binnen de Stadt Utrecht in haer bedieninge sullen continueren tot Remigium ofte den 1. October 1675. toekomende, ende binnen

de

de andere Steden, tot den dach op welcke de nieuwe verkiesinge in het aenstaende Jaer 1675. soude moeten geschieden.

Dat acht dagen voor den dach der voorsz. verkiesinge by Borgemeesteren, Schepenen ende Raden van de voorsz, Stadt en Steden respectivelijck sal werden gedaen eene nominatie van dubbelt getal van Borgermeesteren, mitsgaders van Schepenen van de selve Stadt ende Steden, ende dat de selve nominatie sal werden gesonden aen den Stathouder deser Provintie inder tijt om by den selven daer uyt Borgermeesteren ende Schepenen geëligeert ende verkooren te worden.

Dat die gene, die tot Borgermeesteren ende Schepenen genomineert, ende verkooren sullen worden sullen moeten doen professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende voorts gequalificeert zijn volgens de Privilegien van de selve Steden.

Dat niemant langer, dan twee Jaeren Borgermeester ofte Schepen sal mogen sijn, ende als dan een Jaer sal moeten stille staen, sonder tot de voorsz. functien te mogen worden genomineert, ofte geëligeert. Doch een Jaer stilgestaen hebbende, het volgende Jaer daer toe wederom nominabel ende eligibel sal weesen.

Ende wat belanght den Raet, ofte Vroetschep der voorsz. Stadt ende Steden, dat deselve Raet ofte Vroetschap van deselve Stadt ende Steden, alle Jaeren gecontinueert, ofte verandert sal mogen worden, gelijck sulcx van allen ouden ende onbedenckelijke tijden, tot het Jaer 1610. toe onverandelijck is geobserveert geweest, dien volgende, dat den Stadthouder inder tijdt electie gedaen hebbende van Borgemeesteren ende Schepenen respectijf, den Raet ofte Vroedschap van de voorsz. Stadt, ende Steden, het sy in 't geheel, het sy ten deele sal mogen continueren, ofte uyt het gehele Lichaem der Borgeren ende Ingesetenen van de selve Stadt ende Steden Respective andere nieuwe Raden ofte Vroetschappen te verkiesen, mitsgaders op het overlijden van ymandt, die tot Borgermeester of Schepen Geëligeert souden mogen sijn, soo als de welgemelte Stadthouder inder tijdt sal oordeelen best, ende bequaemst te wesen sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymand,

be-

behoudelijck dat gene andere personen tot Raeden sullen mogen werden aengestelt dan die publicke Professie doen van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijn volgens de Privilegien.

Dat den Stadthouder van dese Provintie inder tijd, sonder eenige voorgaende nominatie sal verkiesen, de Schouten, ende de Hooft-officieren van de respective Steden, mitsgaders de Maerschalcken van de Respective quartieren, mits mede doende de publicque Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijnde volgens de Privilegien.

Dat den Stadthouder van dese Provincie inder tijdt insgelijcx sonder eenige voorgaende nominatie, ofte contradictie van ymandt sal aenstellen den Secretaris van de selve Provintie, soo meenichmael het voorsz. Secretarisschap sal koomen vacant te vallen, mits dat den voorsz. te eligeeren Secretaris sal moeten doen publique Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijn volgens de privilegien.

Dat den Stadthouder inder tijdt van dese Provintie, sonder eenige nominatie ofte contradictie van ymandt, sal hebben de begevinge van alle Militaire charges gene uytgesondert, het sy dat die in het Velt ofte daer buyten komen vacant te vallen.

Dat ten aensien van de Deputatie in de vergaderinge van de Heeren Staten Generael, den Raet van Staeten, Collegien ter Admiraliteyt, Generaeliteyts Rekenkamer ofte andere Collegien, ofte Societeyten van de Generaliteyt onder de Leden van dese Provintie sullen worden geobserveert de Tourbeurten, daer inne noch geuseert, mits dat de commissien daer toe te geven, alleen sullen zijn voor ses Jaren. Ende dat het Lith, wiens Tourbeurte het wesen sal eenige van de voorsz. Deputatie te doen, den Persoon daer toe te committeeren, sal moeten presenteeren aen den Stadthouder van dese Provintie inder tijdt ende dat het aen den selven Stadthouder vry sal staen, de voorsz. gepresenteerde Persoonen te verklaren voor aengenaem ofte niet aengenaem, sonder gehouden te sijn daer van eenige redenen te geven. Ende soo wanneer

den Persoon tot de voorsz. Deputatie gepresenteert, voor niet aengenaem soude mogen werden verklaert, het gemelte Lith de voorsz. Tourbeurte hebbende, gehouden sal wesen t'elckens daer toe een ander Persoon te presenteren.

Ende soo wanneer eenige plaetse, ofte plaetsen van de Presiderende Raden, Advocaet Fiscael, Procureur Generael ofte Griffier in den Hove van dese Provintie soude mogen vacant vallen ofte andersints begeven moeten worden, dat de Heeren Staeten van deselve Provinie als dan sonder onderscheydt van Leden ende buyten Tourbeurte, sullen doen nominatie van een Tripel getal van Persoonen, tot de voorsz. vacante ofte te begeven plaetsen, ende de voorsz. nominatie van het tripel-getal sullen presenteren aen den Stadthouder van de Provintie inder tijdt, omme daer uyt een Persoon tot de voorsz. vacerende plaetse, ofte plaetsen verkooren te worden.

Dat de voorsz. te nomineren, ofte eligeren Persoon, ofte Persoonen sullen moeten doen publicque Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie.

Ende nademael de Inkomsten der goederen van de Conventen van Oostbroeck, St. Paulus, St. Catharinen, ende andere (voor soo veel die niet specialijck zijn geaffecteert tot eenige publicque saken) voor desen by de Heeren Staeten deser Provintie zijn gebruyckt om d'een ende d'ander Familie te benificeeren, ende gratificeeren. Dat aen den Stadhouder van dese Provintie inder tijdt sal werden gedefereert de dispositie over het overschot der voorsz. inkomsten voor soo veel die tot de voorsz. publicque saken niet specialijck en zijn geaffecteert, ende dat vervolgens den Stadhouder inder tijd sal aenstellen de Rentmeester over de selve goederen.

Dat oock soo wanneer het soude mogen koomen te gebeuren dat tusschen de Leden van dese Provintie, eenige verschillen ofte discrepantien souden mogen koomen te ontstaen, ende dat de saken daer ontrent na haeren aert, ende nature, ende volgens de ordre in de Regeeringe geobserveert, tot geene conclusie soude connen werden gebracht, de definitie ende decisie van de voorsz. verschillen, ende discrepantien van wat nature die oock souden mogen wesen, gene uytge-

son-

sondert, sullen werden verbleven aen de definitie ende decisie van den Stadthouder deser Provintie inder tijdt: ende dat alle de Leden, van de hoogh-gemelte Provintie, sullen moeten naerkoomen ende volbrengen, het gene by die welgemelte Stadthouder gedefinieert ende uytgesproocken sal wesen, sonder eenige oppositie ofte contradictie van ymandt.

Ende is wyders by meer gemelte Sijn Hoogheydt in deliberatie geleyt het arresteeren van een Formulier van Eed, voor die gene, die in de Vergaderinge van de Heeren Staeten deser Provintie sullen verschijnen, ofte compareeren, ende by de hoogh-gemelte Vergaderinge dien aengaende mede eenparighlijck gearresteert, soo als gearresteert wert by dese, het formulier hier na van woorde tot woorde geinsereert.

Ick Beloove ende Sweere alle Privilegien, Handvesten ende Gereghtigheden van den Landen van Utrecht, ende de drie Leden van dien, als ook d'oude Wettige ende wel-hergebraghte Costuymen te sullen voorstaen ende helpen defenderen, ende handthaven alle de gemeyne Lands saeken, met raed ende daed te helpen bevorderen, *daerinne* adviseren, ende besluyten, sulkx ik na mijn verstand ende in reghter Conscientie ten gemeynen beste ende welvaren bevinden sal te dienen ende behooren, sonder affectie, gunst, ofte ongunste tot ymand, alle Ordonnantien ende Resolutien van de Staten, ook Commissien ende Lasten my Staets gewijse bevoolen ende op-geleyd, na mijn vermogen ende wetenschap, met allen yver, ende getrouwigheyd na te komen, te doen naerkomen, waer te nemen, ende uyt te voeren: Dat ik ook de Christelijke Gereformeerde Religie, ende Leere, gelijk de selve in den Jare 1619. by de Synode Nationael tot Dordrecht is bevestight, ende in dier voegen in de publique Kerken deser Landen werdt gepredikt, ende geleert, ende die ik in alle opgereghtigheyt geloove, ende houde te wesen de waere Salighmakende Religie, na mijn beste vermogen heylighlijk ende opreghtelijk sal maintineeren, onderhouden, ende doen onderhouden, sonder immermeer (voor soo veel in mijn is) te gedoogen, dat by ymand daer inne eenige indragt ofte veranderinge werde gedaen; Ende dat ik mede punctuelijk sal observeeren ende na-

komen, het Reglement, noopende het bestel ende beleyd van de Provinciale Regeeringe, op heeden ter Vergaderinge gearresteert. Ende eyndelijk, dat ik Secreet houden sal, alle saken in de Vergaderinge van de Staten verhandelt ofte beslooten, die bevoolen sullen werden Secreet te houden. Soo waerlick moet mijn Godt Almachtigh helpen.

Ende hebben dienvolgende alle gemelte Heeren, uytgenomen den Heere van *Zuylesteyn*, *van Amelisweert*, ende *van der Hoolack*, die niet present waren, af-geleght den Eedt op 't voorsz. Formulier.

Den Heere van *Rensworde*, heeft aen haer Ed: Mog: in bedencken gestelt, of het niet voor den Lande dienstigh, ende noodigh soude wesen, dat by de Regeeringe wierde vast gestelt, dat het Stadthouderschap, ende Capitain ende Admiraelschap Generael van dese Provintie, werde gedefereert aen den Heere *Prince van Orangien*, ende aen Sijn Hoogheyts Mannelicke wettige Descendenten in wettige Huwelijck te verwecken. Waer op gedelibereert zijnde, hebben haer Ed: Mog: eendrachtelijck verklaert, ende verklaren by desen, dat de selve aendachtelijck hebbende geconsidereert, den Staet ende Constitutie van de Regeringe deser Landen, soo als die in voorleedene tijden, door Godes zeegen onder de Doorluchtige Heeren *Princen van Orangien* was geweest, ende particulierlijck, mede 't gunt sedert drie ofte vier-en-twintigh Jaren herwaerts, daer inne gepasseert ende voorgevallen was, gesien ende ondervonden hadden, dat desen Staet sedert het droevigh ende ongeluckigh Jaer 1650. met seer veele calamiteyten, soo van buyten, als van binnen geworstelt hadde; Dat voor soo veel de saecken van buyten aengingh, men by na noyt sonder Oorlogh was geweest; Dat in den Jare 1653. tusschen het Coninckrijck van Engelandt, en desen Staet, een seer swaren Oorlogh was ontstaen, die de Fundamenten van de Regeringe deser Landen dapper hadden geschut, dat men nauwelijks adem in dien Oorlogh geschept hebbende, den Staet wederomme in den Jare 1656. in Oorlog met de Kroon van Portugael, en naderhant in den Jare 1658. en 1659. genoegsaem in een openbaren Oorlogh ter sake van den Oorlogh in het Noorden ontstaen,

ſtaen, gevallen was; dat daer op wederomme in den Jare 1664. een nieuwen Oorlogh, tuſſchen den Coningh van Groot-Britannien, ende deſe Landen was gereſen, ende dat maer even na het eyndigen van dien Oorlogh, wederomme was op gekomen, den jegenwoordigen droevigen ende luctueuſen Oorlogh, ende dat tuſſchen dien tijdt van de voorſz. openbaren Oorlogen, deſen Staet noch hadde moeten lijden ende ſupporteren, ſeer veele wederwaerdigheden van ſoodanighe Nabueren, van de welcke de ſelve voor deſen ſeer was ontſien geweeſt: Dat voor ſoo veel de ſaecke belangt van binnen, de Republike met innerlicke diſſentie, ende oneenigheden ſeer was gequelt geweeſt, dat van den Jare 1650. af, tot den Jare 1670. toe, eenige Leden van de Unie t'eenemael hadden afgeſien, van den jegenwoordigen Heere *Prince van Orangien*, eenigh naergelaten Manſoir van dat Doorluchtige Huys, ende dat eenige andere Leden met grooten yver hadden geſuſtineert, dat men de handt van Sijn Hoogheyd niet en behoorde af te trecken, ende dat men in 't laeſte van den Jare 1671. ende in 't begin van den Jare 1672. met den anderen gevallen was in ſeer groote differenten, over het Eligeren van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, tot Capitain Genererael over de Militie deſer Landen: Dat de voorſz. innerlicke diſſentien, oorſaeck ende aenleydinge aen de Vyanden van den Staet hadden gegeeven, om daer op t'elckens van nieuws te inſulteeren: weſende, dat die ſelve onbequaem maecken, omme met eene gewenſchte Eendraght, by de Voorouderen tot een fundament van deſe Republike geleyt, ende van Godt Almachtigh ſoo genadelijck gezegent, haer deſentie ende beſcherminghe te betrachten; ende dat de differenten die ontrent het Eligeren, ende verkieſen van een Cheff over de Militie deſer Landen, t'elckens ontſtonden, ende de diffidentien die men daer inne van den anderen hadden, retardeerden ende wederhielden de deliberatien ende Reſolutien, die nootwendigh genomen moeſten werden om het Uytheems gewelt af te keeren, ende met diſputen onnuttelick deeden verloopen den tijdt, die boven al in achtinge te nemen was. Dat die ſelve diſcrepantien oorſaeck waeren geweeſt, dat men in 't laeſte van den voorſz. Jare 1671. ſoo wanneer den Coningh van Vranckrijck genoeghſaem openbaer betuygde, dat hy

dese Landen met den Oorlogh aengrijpen wilde, maer hadden geconsumeert ende door-gebracht met deliberatien, over de Electie van den Capitain Generael ende den Persoon van Sijn Hoogheyd, die men hadt behooren te besteeden, met het aennemen van Krijghs-volck, ende het by een versamelen van de Middelen tot Defensie van den Landen gerequireert, en dat daer door toe gekomen was, dat soo wanneer den Coningh van Vranckrijck in den Jare 1672. den Staet met de Wapenen aen-taste, de selve in het uyterste gevaer ende perijckel van haren totalen onderganck, ende ruïne gekomen was; Ende dat dese Provintie daer van soo droevige effecten hadde gevoelt, ende gesmaeckt, dat de selve niet geschapen was in veele Jaren daer van te sullen bekomen: ende onder het swaere jock van eene Uytheemsche Regeeringhe noch soude hebben moeten suchten, ende eyndelijck te gronde gaen, indien sijne Goddelijcke Majesteyt uyt sijne oneyndelicke goedertierenheyt, haer, door de hoogh-wijse Conduite, onder het dapper beleyt van hoogh gemelte Sijne Hoogheyd, daer van niet en hadde verlost; ende dat mede hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd na de voorsz. verlossinge, by den gemeyne Bondgenooten, ten uytersten ende krachtelick hadde aengehouden, ende soo veel mogelijck geeffectueert, dat dese Provintie herstelt ende geconserveert mochte blijven.

Dat hare Ed: Mog: vervolgens eenparighlijck hadden gemeynt, dat niets beter ofte heylsamer te dencken, ofte te hoopen was, dan aen de eene sijde, 't gunt occasie tot de voorsz. discrepantie gegeven hadde, t'eenemael in de grond wegh-ghenomen, ende geamoveert mochte werden; op dat men daer door niet wederom mochte vervallen in soo swaere ongelegentheden, als men jegenwoordigh hadde uytgestaen: Ende dat aen de andere sijde erkent mochten werden de groote diensten, die het Doorluchtige Huys van *Orangien*, tot erectie ende conservatie van dese Provintie, hadde gedaen: Ende hebben over sulcx haer Ed: Mog: eendrachtelijck gedefereert, gelijck de selve defereeren by desen, aen meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, ende de Wettelicke, Mannelijkke kinderen, Kinds-kinderen, ende Descendenten, ende verdere Nakomelingen die hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd,

ende

ende selfs Wettige Mannelicke kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen, in Wettige Huwelijck sullen komen te procre-eeren, het Stadthouder, Capitain ende Admirael-Generaelschap, van ende over de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, met alle de digniteyten, preëminentien, prerogativen, ende waerdigheden, daer toe eenighsints specterende, niets uytgesondert: ende dat diensvolgende na het Overlijden van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd (die haer Ed: Mog: wenschen ende bidden, dat Godt den Heere Almachtigh seer veele Jaren voorspoedelijcken wil bewaeren, ende zeegenen,) het gemelte Stadthouder, Capitain ende Admiraelschap Generael, van, ende over de hoog-gemelte Provintie van Utrecht, met alle de voorsz. preëminentien, prerogative gerechtigheden, ende waerdigheden daer toe specterende, niets uytgesondert, sal Erven, succedeeren ende volvoeren op de Mannelicke, Wettige kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd in Wettigen Huwelijck geprocreëert, ende by desselfs Wettige, Mannelicke kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelinghen in Wettigen Huwelick te procreëeren. Ende is voorts by haer Ed: Mog: goet gevonden ende verstaen, gelijck haer Ed: Mog: goet vinden ende verstaen by desen, dat hier van Brieven in behoorlicke forme onder het groote Zegel van den Lande, ten behoeven van hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, ende Sijne Hoogheyds Mannelicke, Wettige kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen in Wettigen Huwelijck te procreëeren, sullen gedepescheert werden, ende copye Authentique van dien sal werden gesonden aen den Hove, om aldaer geregistreert te werden.

Dat wijders hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, in de voorsz. qualiteyt van Stadthouder sal werden geintroduceert in den gemelten Hove, om aldaer geinstalleert te werden, daer toe versocht ende Gecommitteert werden by desen, de Heeren. . . . .

En dat vorders van dese haer Ed: Mo: Resolutie aen den Volcke kennisse sal werden gegeven, door den Heere *Baron van Rheede, Heer van Renswoude*, President van de Staten

's Lands van Utrecht, *Godart Adriaen Baron van Rhede van Amerongen*, wegens de Heeren Edelen en Ridderschappen, en Mr. *J. van Nellesteyn*, eerste Regerende Burgermeester van wegen de Stad Utrecht, met haer Ed: Mo: *Secretaris*, aen de Trappen van haer Ed: Mo: Vergader-plaetse:

Is voorts geresolveert, ende verstaen, dat wegens haer Ed: Mog: de saecke ter Generaliteyt daer henen op 't krachtighste sal werden gedirigeert, ten eynde by haer Hoogh Mog. het Capitain ende Admirael Generaelschap aen hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, ende Sijne Hoogheydts mannelicke Wettige descendenten, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd in Wettigen Huwelijck te procreëeren, insgelijcks mach werden gedefereert, ende daer van ten behoeve van meer hoogh-gemelte Sijn Hoogheyd, ende Sijn Hoogheydts mannelicke Wettighe descendenten, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt in Wettigen Huwelijck te procreëeren, gelijcke Brieven in behoorlijcke forme, onder het groot Zegel van de Generaliteyt mogen werden gedepescheert, ende uytgegeven.

Zie daar, in een aaneengeschakelde order, alles 't geen door den Griffier gesmeet en beraamt was, om de overheerschte Provintien onder het juk van den Stadhouder te brengen; waar van zig deeze zelve Provintien thans trachten te ontslaan: stukken, die in onze dagen hoogstnodig dienen gekend te worden. Uit het vervolg zal blijken, hoe het Geslacht van FAGEL, altoos ten voordeele van den Stadhouder is werkzaam geweest.

FAGEL, (FRANCOIS NICOLAAS) Baron van het *H. Roomsche* Rijk; Generaal van de Infanterij van den Staat; Luitenant Veld-Marschalk ten dienste van den Keizer; Maitre de Camp Generaal van de Legers van *Portugal*; Gouverneur Generaal van *Staats-Vlaanderen*; Kolonel van een Regiment voetvolk, enz. enz. Een Veldheer, die zijnen naam, door uitsteekende dapperheid, beleid en menigvuldige Krijgsverrigtinge, in de Oorlogen van dien tijd, vermaard heeft gemaakt. Hij was de zoon van NICOLAAS FAGEL, Burgemeester van *Nijmeegen*, Postmeester Generaal van *Gelderland*, enz. die volgen zal.

FRAN-

FRANCOIS NICOLAAS FAGEL werd, van zijne jeugd af aan, tot den Krijgsdienst opgeleid, en diende, als Vaandrig, in het Jaar 1672, onder het Regiment van BERKHOFFER, binnen *Maastricht*. Geduurende het beleg dier Stad, door de *Franschen*, kweet zig de Heer FAGEL, in uitvallen en andere gelegenheden, zo kloekmoedig, dat de Vorst VAN WALDEK hem, kort na het beleg, verhief tot den rang van Kapitein. De Stadhouder, Prins WILLEM DE III, ooggetuige zijnde van veele zijner verrigtingen, bevorderde hem, na verloop van vier Veldtogten, tot Luitenant Kolonel, en Kapitein van de Gardes te voet, en, in het Jaar 1679, tot Kolonel van het opengevallen Regiment van LAVERGNE; kort vóór de Expeditie naar *Engeland*, benoemde de Prins hem tot Brigadier, en stelde hem op de lijst der Bevelhebberen, welke tot dien togt waren uitgekoozen; FAGEL bragt ook niet weinig toe, ter bevorderinge van 's Prinsen oogmerken. Naderhand diende de Brigadier in *Vlaanderen*, en heeft zig, in het Jaar 1690, in den slag van *Fleurij*, bij uitneemenheid doen zien. De vijand, meer dan een derde sterker, omsingelde den linker vleugel der Geälliëerden. De Ruiterij daarvan nam de vlugt. Het voetvolk, dus ontbloot, werd van vooren, van achteren en van ter zijden, door de vijandelijke Ruiterij en Infanterij, te gelijk aangegrepen. Nooit deed eenig voetvolk grooter daaden, dan dat der Geallieërden, bij die gelegenheid. De Brigadier deed zijne Batailjons vierkant front formeeren, 't welk door alle de anderen gevolgd werd. Deeze Batailjons quarréëz, gelijk men ze noemt, op alle vier zijden front maakende, en in drie gelederen tot vuuren gereed zijnde, lieten de vijanden, tot op een pistoolschoot, naderen, en gaven toen met zo veel dapperheid vuur, dat geheele Esquadrons ter neder vielen; zo dat de *Franschen* hem eindelijk niet meer dursden aandoen, en, schoon zij het veld behielden, echter tweeëndertig standaarden moesten achterlaaten. Dit deed den Hertog VAN LUXEMBURG zeggen, *dat het Spaansche voetvolk wonderen had gedaan, in den slag van Rocoi; maar dat dit vegten der Hollandsche Infanterij alles overtrof:* een lof, aan welken de Heer FAGEL geen gering aandeel hadt.

Het vermaarde beleg van *Bergen in Henegouwen* verschafte

 hem,

hem, in den volgenden Veldtogt, gelegenheid om zijne dapperheid te toonen, tegen een Leger van 100,000 man, onder bevel van den bekwaamsten Generaal, en den kundigsten Ingenieur: BOUFLERS en VAUBAN, door den Koning en den Dauphin, in persoon aangemoedigd. Zijn ongemeen beleid en groote kloekmoedigheid, in het verdedigen van die Stad, tegen zo een gedugte magt, gevoegd bij zijnen aangewenden ijver, om den opstand der Burgers te dempen, deden den roem, dien de Heer FAGEL, in zo veele gevallen, teeds had verkreegen, niet weinig vermeerderen. Naast den Gouverneur, den Prins VAN BERGES, voerde hij het opperste gezag binnen de Stad. De Vesting werd, den 7 Maart, in het Jaar 1691, gantsch onverhoeds, en vóór den gewoonen tijd des Veldtogts, door het gemelde zeer magtig Leger, omsingeld, en met de uiterste woede aangegreepen. De vijand veroverde meer dan één buitenwerk, maar werd 'er telkens, met dezelfde woede, weder uitgeslagen. Dit duurde tot den 6 April, wanneer de vijanden, in dien nacht, met een ijsselijk geweld, negen uuren agter den anderen stormden. De Koning van *Engeland* verzamelde, in allerijl, zijn Leger, bij *Italie*, daar hij den 7 berigt van den Gouverneur ontving, dat hij de Stad nog 5 of 6 dagen zou konnen houden. De Koning besloot, het ontzet den 11 te onderneemen. De *Franschen*, naar allen schijn, hier van de lugt gekreegen hebbende, deeden de Stad, op den 8, andermaal, met de uiterste woede, twee reizen agter een, bespringen; maar wierden telkens, met groot verlies, terug geslagen. In alle deeze stormen, was de Brigadier tegenwoordig; gevende zijne bevelen met de grootste bedaardheid en oplettenheid; moedigende Officieren en gemeenen, door zijn voorbeeld, aan: 't welk dan ook van dat gevolg was, dat 'er, in ieder storm, over de duizend, of, zo als anderen schrijven, bij de twee duizend vijanden bleeven; wordende zelfs, in een van die aanslagen, verscheiden Prinsen en grooten van het Hof gekwetst.

Na dat de Stad dus zeer dapper, van den 17 Maart tot den 8 April, was verdedigd, tegen het hardste beleg, dat nog in de *Nederlanden* gebeurd was, en de *Franschen* zig tot eenen nieuwen aanval gereed maakten, kwam, dien zelfden dag, de

Bur-

Burgerij, opgeruid door de Geestelijkheid, gantsch muitmoedig op de been. De zestig Gezwoorenen vergaderden op het Stadhuis, en verzogten den Gouverneur te spreeken. De Prins begaf zig, met den Brigadier, derwaarts. Hier bij moet worden aangemerkt, dat de Militie, veel zwakker in getal dan de Burgerij, geenzints bestand was, om de muiters in toom te houden, en dus buiten staat om aan twee vijanden het hoofd te bieden. De Gouverneur bediende zig van alle bedenklijke middelen en redenen, om de hoofden tot betere gedachten te brengen. De Heer FAGEL, een van de onversaagtste Bevelhebberen, in Staten dienst, (dus noemt hem SYLVIUS, in zijn vervolg op AITZEMA,) besteedde mede alle zijne welsprekendheid. De Burgers, daarentegen, zeiden: *Hunne Stad was door kogels en bomben verwoest; zij zelve liepen gevaar van het leven te verliezen.* FAGEL had, dien eigen morgen, volgens zijne gewoonte, alle posten naauwkeurig onderzogt, en voerde hun te gemoet, dat zij nog in geen agt dagen dat gevaar te vreezen hadden; dat hij hun dit zelfs wilde aantoonen; doch alles was te vergeefsch. De Prins VAN BERGES en de Brigadier zogten, door minnelijke gesprekken, hen op den thuijl te houden, om nog een dag te winnen; maar alle de Burgers liepen naar 't Stadhuis, schreeuwende: *In 't geweer! in 't geweer!* De doldriftigsten liepen met een trom naar den wal, en sloegen de *Chamade*. Veele pogingen werden toen nog aangewend, om de voornaamsten tot bedaaren te brengen. De Brigadier vertoonde hun, met de grootste cordaatheid, dat de vreemdelingen alleen moeds genoeg hadden om de Stad tegen de *Franschen* te verdedigen, en dat dus de Burgers zelve hun leven niet behoefden te wagen; als mede dat de Koning van *Engeland* in aantogt was, om de Stad te ontzetten; doch alles was vrugteloos. De bezetting, om niet krijgsgevangenen te worden, was genoodzaakt voor haar zelve te zorgen. De vijand, hoe talrijk en magtig die ook zijn mogt, was, niettegenstaande dit schrikkelijk verraad van binnen, gantsch overbodig in het toestaan van alle eerlijke voorwaarden aan de braave bezetting. De Dauphin, voor wien zij voorbij trokken, betuigde hun zijn genoegen; vraagende, onder anderen, aan den Brigadier FAGEL: *Is het niet waar, mijn Heer,*

Heer, dat nooit Vesting met meerder geweld is aangegreepen, noch met meerder moed verdedigd?

Geene minder blijken van moed en dapperheid, gaf de Heer FAGEL, na dat de Koning van *Engeland* hem tot Major Generaal had verheven, en het volgende jaar, in het berugt beleg van *Namen*, daar hij, 's nagts tusschen den 12 en 13 Julij, den tweeden na het openen der Loopgraaven, de vijanden, die in grooten getale waren uitgevallen, zodanig ontving, dat zij, in de grootste verwarring, te rug keerden. Altoos in het heetste vuur zijnde, werd hij door een musketkogel getroffen, welke naderhand, onder het schouderbeen, in den rug, werd uitgesneden. Na verloop van nog twee of drie veldtogten, waarin hij even zeer uitmuntte, verhief hem de Koning tot Luitenant Generaal. Koning WILLEM zond hem, in 't jaar 1696, met een corps van negen duizend man, om de steden en plaatsen, op de *Vlaamsche* kust, die, in het betaalen van Brandschattinge, ten agteren waren, op nieuw onder contributie te stellen. De Luitenant Generaal posteerde twee duizend man omtrent *Furnes*, om de bezetting binnen te houden, en trok, met zevenduizend man, langs de Zee, tot digt onder *Duinkerken*, van waar ruim twee honderd kanonschoten op dit corps gedaan werden. Hij kwam, met een groot getal gijzelaars, uit alle de omleggende plaatsen, te *Nieupoort* te rug, houdende zulk een geregeld gedrag en goede order, dat de vijanden, op den gantschen togt, hem geene de minste verhindering durfden toebrengen.

Na den vrede van *Rijswijk*, in het jaar 1702, wanneer de Oorlog, om de *Spaansche Succesfie*, aanvoug, werd de Heer FAGEL, als een der eerste en ervaarenste Generaals, benoemd, om benevens den Graaf VAN TILLIJ, het vliegend Leger, welk, in den aanvang bij *Sante* campeerde, te gebieden. Hij was het, die, op het aannaderen van de groote Armée, onder den Marschalk BOUFLERS, den raad gaf, om de zestig stukken kanon, met welke dit kleine leger zig belemmerd vond, door middel van den vliegenden brug te *Santen*, over den *Rhijn* te zenden; het welk, hoewel niet zonder groote tegenspraak, twee dagen voor de aankomst der *Franschen* geschiedde: en zeker, ter gelukkiger uure, dewijl anders de geheele artillerij,

alzo

alzo 'er geene paarden waren, om dezelve te vervoeren, noodwendig hadde moeten in de handen der vijanden vallen; af het welk den aftogt niet weinig begunstigde. Zes weeken daarna, in den aftogt van *Claarenbeek* naar *Nijmeegen*, terwijl de geallieërden te *Groesbeek* campeerden, ontstond 'er een zwaar geschil onder de Generaals, hoe men zig van daar zoude redden, en het voorneemen van den Vijand, die, met buiten om te trekken, de steden *Grave* en *Nijmegen* meende af te snijden, best zou verhinderen. De Generaal FAGEL, ziende dat men elkander niet kon verstaan, en dat, door die verdeeldheid, de vijand tijd zou winnen, gaf zijne meening te kennen, hoe de marsch moest geregeld worden, met ernstig verzoek aan den Graave VAN ATHLONE, zijnen raad te willen volgen. Deeze daarin bewilligd hebbende, ontwierp FAGEL terstond de Marsch-route, namelijk van *Mook* tot *Nijmegen*: de stad en het leger werden hier door behouden.

Geen minder aandeel had hij aan het algemeen ontwerp, of de dispositie, kort daaraan, op de komst des Hertogs VAN MARLBOROUGH, met goedvinden der meeste Generaals, voor allen Veldtogt gemaakt, en aan de Staaten Generaal ter goedkeuring gezonden; als ook aan alle de verrigtingen van dien veldtogt; als mede aan de belegering van *Bon*, met welke de veldtogt van het jaar 1703 geopend werd. De Luitenant Generaal FAGEL kwam, op den 25 April, met de Infanterij, voor de stad, daar hij den aanval, door den Luitenant Generaal DEDEM begonnen, ten einde toe commandeerde. Allertoemrugtigst was zijn gedrag, geduurende dien geheelen veldtogt, en bijzonder in den slag van *Ekeren*. Het legér der geallieërden was, door een veel sterker aantal, omsingeld en afgesneden. De Heer FAGEL, die de agterhoede commandeerde, ziende van een dijk, de Infanterije, in eene weide, aan al het kanón, en aan alle de vijandelijke Ruiterij en Infanterij te gelijk bloot gesteld, zwom, nevens zijnen Adjudant, door een water, rende, in vollen galop, naar die weide, en hield, met de voorsz. Infanterij, tegen des vijands Ruiterij en Voetvolk, het allerhartnekkigste gevegt, dat ooit gezien is, en waarin hij zelfs, tweemalen, eens aan het hoofd, en andermaal aan een been, gewond werd, tot zo lange, dat zijn volk geen lood

meer

meer hebbende, hij hetzelve gebood, de knoopen van de rokken in plaats van kogels te gebruiken: waarna hij der Ruiterije, die tot nog toe niets gedaan had, toeriep, dat de Infanterij haare uiterste kragten had in 't werk gesteld; dat het nu haare beurt was; daarbij voegende, dat zij moesten staat maaken, te overwinnen of te sterven; want dat de vijand geen kwartier wilde geeven. Met een gebood hij de Infanterij zig te openen, en de Ruiterij door te laaten. Dit geschiedde, met dat gevolg, dat zij, kort daarop, verscheiden Esquadrons en Battailjons overhoop wierp, en deels aan stukken hakte. Zijne ontvangene wonden beletteden hem niet, den slag, ten einde toe, bij te woonen.

De Baron FAGEL verzelde, nog in dat zelfde jaar, in November, KAREL DEN DERDEN, Koning van *Spanje*, naar *Portugal*, om de troepen van den Staat, in dat gewest, te gebieden. De Koning verklaarde hem, bij het overreiken van een gouden staf, tot *Maitre des Camps Generaal* van zijne legers, op den zelfden dag, met en nevens den Hertog VAN SCHOMBERG, Generaal der *Engelschen*. De Baron, willende zijner Majesteits hand kussen, omhelsde hem de Koning, met een zonderlinge tederheid; hem vervolgens, onder de sterkste betuigingen van achting en genegenheid, verscheiden maalen, op de schouderen drukkende. Den Hertog VAN SCHOMBERG, op verzoek des Konings van *Portugal*, opontboden zijnde, werd de Graaf VAN GALLOWAI, in zijne plaats, gezonden. Deeze was slegts Luitenant Generaal, en wilde, echter, den rang van *Maitre des Camps Generaal* aan FAGEL niet overgeeven. De zaak kwam, in den Raad van *Portugal*, meer dan eens op het tapijt. De meeste leden oordeelden, dat de Baron, volgens zijne commissie, dien rang behouden, en aangemerkt moest worden als een *Portugees*; doch anderen, die zijn gezag en rang benijdden, bragten daar tegen in, dat een *Engelsche* Generaal niet konde staan, onder een Generaal van de *Republiek*. GALLOWAI vorderde, dat de Koning hem zou geeven eene Commissie, gelijk aan die van FAGEL, doch van een ouder dagtekening. Om zijn oogmerk te bereiken, had hij het Ministerie van *Engeland* lastig gevallen, tot zo verre, dat Koningin ANNA daar over schreef aan H. H. Mogende, die, uit be-

lecft-

leeftheid voor zo eene magtige geallieerde, het middel van vroegere dagtekeninge, volgens resolutie van den 29 December 1704, zig lieten welgevallen, en den Baron FAGEL ordonneerden, zig daar naar te schikken. Hoe zeer ook dit middel den Generaal scheen te benadeelen, uit Liefde nogthans van de goede zaak, en op dat dezelve geene veragtering mogt lijden, verklaarde de Baron zeer edelmoedig, aan den Koning en aan de Staatsdienaars van *Portugal*, *dat nadien zijne souvrainen hadden goedgevonden, de Koningin van Engeland met die Courtoisie te verpligten, wijl zij het in haare magt hadden, 't nadeel in zijn regard, door andere middelen te vergoeden, hij bereid was, zig het voorgeslagene Expedient, schoon zonder exempel, in den oorlog, met gehoorzaamheid te onderwerpen.*

De Koning van *Portugal*, om zig uit die zwarigheid te redden, gaf aan GALLOWAI eene commissie van den zelfden datum, als die van FAGEL, en nog eene andere van den zelfden rang en dagtekening, aan den Graave VAN CORSANA, gewezen Onderkoning van *Catalogne*. De Marquis DAS MINAS was opperste Veldheer; de drie *Maitres des Camps Generaal*, de Graaf GALLOWAI wegens *Engeland*; de Graaf CORZANA wegens *Portugal*, en de Baron FAGEL wegens de *Republiek*, commandeerden, dewijl hunne Commissien van de zelfde dagtekening waren, week om week, onmiddelijk onder DAS MINAS. Sommigen wilden *Bajadoz* belegeren, en alzo in *Andalusie* indringen; om *Sevilie* te vermeesteren. Doch FAGEL vertoonde aan den Krijgsraad, dat *Bajadoz* te groot was, om met de troepen, die men hadde, te worden ingesloten; dat dit zoude zijn, den os bij de hoorns aantetasten; dat men, volgens zijn ontwerp, moest zien in het hart van *Spanje* te komen, om met de genegenheid der Ingezetenen, die, door lang draalen, zoude konnen verkoelen, voordeel te doen; dat men den Veldtogt moest beginnen, met het bemagtigen van *Valenza d'Alcantara*, om in *Castilie* te koomen; dat men vervolgens *Albuquerque* konde veroveren, waar door men meester zou worden van al het Land, tusschen de *Taag* en de *Guadiana*; dat men als dan *Alcantara* ligtelijk zou konnen vermeesteren, welke stad zeer weinig versterkt was, als zijnde

het

het weekste harnas van *Spanje*. Dit Plan van FAGEL werd, door de twee Koningen, goedgekeurd. De Baron maakte de schikkingen tot het beleg van *Valenza d'Alcantara*, en de Prins VAN LICHTENSTEIN schreef hem, den 30 April, een zeer beleefden brief, uit naam van Koning KAREL, over de onderneeming.

Het Leger kwam, den 2 Maij, voor de Stad. FAGEL, daags daaraan, in zijn weeklijksch gebied getreeden zijnde, werd de Stad, onder zijn beleid, op den 8, stormenderhand, na een zeer hardnekkig gevegt, door de bres veroverd; met dat gevolg, dat die van het Kasteel, door schrik bevangen, zig op den zelfden tijd overgaven. Men trok van daar naar *Albuquerque*, welke plaats men, den 17, begon te beschieten; op den 20 floegen die van binnen de *Chamade*. De Prins VAN LICHTENSTEIN wenschte den Baron FAGEL geluk, uit naam des Konings, wegens de behaalde overwinningen; het zelfde deed de Koningin Regentesse van *Portugal*, bij eenen verpligtenden brief, gedagtekend den 26 Maij. De Baron meende thans, het beleg voor *Alcantarra* te slaan; doch zekere persoonen aan het Hof, die zulks niet gaarne zagen, bragten allerlei hinderpaalen in den weg, om deezen, en alle andere voorslagen, die gemakkelijk waren uit te voeren, te dwarsboomen.

Zelfs bleven eenige voornaame mannen niet buiten verdenking. De Hertog VAN CADAVAL was getrouwd met eene dogter van den Hertog VAN ARMAGNAC, Opperstalmeester van *Frankrijk*. De zoon van den Marquis DAS MINAS had een dogter van den Marschalk VAN VILLEROI. Men onderschepte eenen brief van de vrouw van zeker *Portugeesch* Heer, vol van uitdrukkingen, in 't voordeel van *Frankrijk*, haar Vaderland. De Hertog VAN CADAVAL werd openlijk beschuldigd, den Oorlog tegen *Spanje* te hebben tegen gehouden, zo lang hij konde.

Ook moet men aanmerken, dat de *Portugeezen*, doorgaans, zogten, de naast gelegenen plaatzen te vermeesteren, om bij het einde van ieder Veldtogt weder thuis te konnen koomen. Hier bij kwam nog, ten nadeele der algemeene zaak, de jalouzij der Generaals, die niet konden verdragen, dat een plan, van zo groot aanbelang, door een *Hollandschen* Generaal alleen

leen gemaakt, zo veel eer zou ontmoeten. Trouwens, dit was de eerste reize niet, dat de beste ontwerpen, uit enkele jalouzij, gedwarsboomd werden. Het geen de wangunst, tegen den Heer FAGEL, nog meer gaande maakte, was, dat de beide Koningen, op eenen tijd, tot den Baron zeiden, *dat zij overtuigd waren, dat men niet beter konde doen, dan de plans, door hem gemaakt, te agtervolgen.* De Baron, om de afgunst tegen hem te doen staaken, antwoordde, *dat ieder Generaal zijne gedachten over de operatien in geschrift moest overgeeven;* een inval, waarby de Koning van *Portugal*, die daar door ieders bekwaamheid ontdekte, zig zo wel bevond, dat hij daarover, meer dan eens, zijn genoegen aan den Baron betuigde. Maar dewijl de zulken, die door enkele gunst waren opgeklommen, dus hunne onbekwaamheid niet konden verbergen, zo verwekte dit, op nieuw, een heimelijken haat tegen hem. De Baron, zulks niet vermoedende, had zijn ontwerp tot geen ander einde voorgesteld, dan om de beide Koningen, 't Ministerie en de Generaals zelve in staat te stellen, om ieders gedagten te overwegen, en uit allen het voordeeligste plan te kiezen. De Admirante van *Castilie*, had, al vóór de komste der *Engelsche* en *Hollandsche* Generaals, de invasie van *Spanje*, aan de Ministers van *Portugal*, afgemaald, als eene zo gemakkelijke zaak, dat de *Portugeezen*, in slaap gewiegd, geene toebereidzels gemaakt, ja zelfs niet voor voorraad van Graanen gezorgd hadden, om een Corps in het veld te doen bestaan, veel min om iets met vrugt te kunnen onderneemen. 't Was voor de evengemelde Grooten, die den Oorlog onder de hand dwarsboomden, geen zwaar werk, de anderen in die denkbeelden van gemakkelijkheid te koesteren, en om den tuin te leiden. De zaaken bleven, niettegenstaande de menigvuldige vertogen van den Baron, aangaande de noodwendigheden voor de troepen in het veld, in 't zelfde verzuim; tot zo verre, dat FAGEL, geene verandering te gemoet ziende, eindelijk het besluit nam, *Portugal*, met verlof van zijne meesters, te verlaaten, liever dan zijnen roem, ten koste van veelvuldige perijkelen en voorgaande roemrugtige diensten, te wagen, bij een Leger, van al het nodige onvoorzien, en waar van niets goeds kon verwagt worden.

Terwijl zijn verlof onderweg was, werd tot de belegering van *Badojoz* besloten. De Koning van *Portugal*, met den Baron alleen in gesprek zijnde, zeide tot hem: *Ik weet, dat dit beleg met uw gevoelen niet overeenkomt, maar ik heb het moeten toestemmen: dus verzoek en bid ik u, 'er mede in te stemmen.* FAGEL antwoordde, dat de wil van zijne Majesteit voor hem eene wet was; maar dat hij klaar voorzag, dat die onderneeming niet wel zou afloopen. Hij vertoonde hierop de grootte en sterkte der plaats; de zwakheid van het Leger; de nabijheid der vijanden, die veel sterker waren en bijzonder in Ruiterij, om ze te ontzetten; hoe zeer het aan al het noodige ontbrak; behalven dat de onophoudelijke regen, in de maand October, de gronden zodanig onbruikbaar maakte, dat de paarden tot den buik toe in de klei zakten; dat ook, al ware dit zo niet, de Artillerij van paarden onvoorzien was, en dus niet dan door ossen, 't geen zeer langzaam voortging, kon worden aangevoerd. Men zou het beleg op het einde van September beginnen. De Baron ontving, op het einde dier maand, te *Elvas*, alwaar alle de Generaals bij een gekomen waren, de Resolutie van H. H. Mogende van den 2 September, waarbij hem verlof gegeeven werd, naar *Holland* weder te keeren. De Ambassadeur van *Portugal* in den *Haage*, had zijnen meester, van die Resolutie, reeds kennis gegeeven. De Koning zeide, bij die gelegenheid, tot zijnen gunsteling, den Graaf VAN SOURS, in half *Portugeesch* en half *Fransch*: *Zo* FAGEL *de Armée verlaat, ben ik verlooren.* De Koning zond zijne beide Secretarisfen, ROQUEMONTERO en MENDOZA, aan den *Hollandschen* Minister SCHONENBERG, die te *Lisfabon* resideerde, hem te kennen geevende, dat zijne Majesteit een Generaal van zo groote bekwaamheid en ervaarenheid, in deeze omstandigheden, onmogelijk ontbeeren kon; dat de Koning daar over wilde schrijven aan zijnen Minister in den *Haag*, ten einde het gegeeven verlof mogt worden ingetrokken. De Koning zond gemelde zijne Secretarisfen, voor de tweedemaal, aan SCHONENBERG, met die zelfde boodschap, en schreef zelfs aan den Baron. De Generaal FAGEL, zig aan de verzoeken des Konings overgeevende, begaf zig naar de Armée, waarin hij, den 8 October, vier dagen na het openen der loopgraaven, aankwam.

GAL-

GALLOWAI, die het beleg ondernomen had, bragt hem in de loopgraaven. Terwijl de beide Generaals op eene batterij stonden, kwam 'er een kanonkogel, die den Baron den opslag van den mouw wegnam, en den Graave GALLOWAI de regter arm verplette, zo, dat het bloed den Baron bespatte; die vervolgens het beleg op zig moest neemen. Den volgenden dag ontving men tijding, dat de vijanden over de *Guadiana* getrokken waren, en op *Badajoz* aankwamen, daar zij, van dien kant, een hoop vers volk inwierpen. Dit nopdzaakte de Geällieerden, het beleg op te breeken, door dien de vijand, met een veel sterker Leger, in de nabijheid campeerde. De aftogt geschiedde op klaaren dag, in het aanzien van die talrijke legermagt, zonder dat 'er één eenig soldaat, of stuk geschut verlooren ging, schoon men slegts eenen nagt tijd had gehad, om zig tot den aftogt gereed te maaken.

Het gedrag, welk de Generaal zijne troepen deed houden, benam den vijand, hoewel 'er maar een Riviertje (*la Caija*) tusschen beide was, het welke hij, over den Brug, te *Badajoz*, kon passeeren, den lust om zig van die gunstige gelegenheid te bedienen. De Baron FAGEL had, bij zijn vertrek naar *Lissabon*, de overige Generaals gewaarschuwd, dat zij, bij aldien zij *Badajoz* wilden antasten, alvoorens *Talavera*, een klein Steedje twee uuren boven *Badajoz*, moesten versterken, om van daar het beleg te dekken, en den vijand te konnen ophouden. Doch dit was door hun verzuimd. Het beleg was niet begonnen, of de vijand, die bijna 10 uuren van *Badajoz* campeerde, trok, in allerhaast, naar *Talavera*, formeerde aldaar een magazijn; van waar hij, in den tijd van twee uuren, het beleg konde overvallen, voor en aleer de Geallieerden 'er eenige tijding van konden bekoomen.

Uit dit alles blijkt middagklaar, dat het onmooglijk is, ongerijmder en te gelijk boosaartiger te werk te gaan, dan gedaan is, door den Schrijver van zeker boek, dat den naam voert: *Conduite de Comte de Gallowai en Espagne & en Portugal*, in den Jaare 1711, te *Rotterdam* gedrukt; waarin de Schrijver, met eene onbeschaamdheid zonder wederga, enkel om anderen van dien lak te bevrijden, de onberadene belegering van *Badajoz* op den Generaal FAGEL schuift, die on-

dertusfchen, zo als wij gezien hebben, 'er volftrekt tegen was, en enkel door zijne bekwaamheid, de Geallieerde Armée uit het gevaar redde, waarin zij, door die onderneeming, gebragt was. De Schrijver, echter, zegt daarin, onder anderen „ dat indien GALLOWAI zijn arm niet verlooren had, of „ zo men de difpofitien, bij hem gemaakt, om de Stad naauwer intefluiten, hadde gevolgd, de Geallieërden deeze plaats „ zekerlijk zouden hebben vermeesterd, en dat men alzo het „ kwaad fucces, van die onderneeming, aan niemand, dan „ aan den Generaal FAGEL kon toefchrijven." Om de eene leugen op de andere te ftapelen, voegt hij daarbij „ dat de „ Baron, geinformeert van de geruchten, die van hem liepen, „ verfcheidene fchriften tot zijne verdediging deed drukken; „ maar dat men hem des niet te min altoos befchuldigde van „ onagtzaamheid, als die, de marsch der vijanden niet weten„ de, voor ze in het gezigt der Geallieërden waren, en het te „ laat was, het ontzet van de *Stad* zogt te verhinderen." Waar is het, dat de vrienden van den Graave VAN GALLOWAI, op dien tijd, dezelfde valschheden verbreidden, als uit de *Conduite* zijn aangehaald, ten laste van den Generaal; doch zekere onderfchepte brieven, van den Marfchalk VAN TESSE, gevoegd bij de fchriftelijke berichten van verfcheidene Generaals en Adjudanten, ontdekten het bedrog van dit uitftrooizel, en overlaadden de Autheurs daarvan met fchande. 't Was dus eene dubbele laagheid, dit bedrijf, waarvan het onbeftaanbaare reeds lang bekend geweest was, zes jaaren daarna, nog eens op te warmen, om, ware het mooglijk, den Graaf GALLOWAI, andermaal, ten koste van den *Hollandfchen* Generaal, bij het publiek te verontfchuldigen. FAGEL had, het Jaar te vooren, wanneer men *Cividad Rodrigo*, tegen zijnen raad, belegerde, ('t geen ook kwalijk uitviel,) reeds in den zin naar *Holland* te keeren; terwijl de Koning, zo als wij gezien hebben, deed al wat mooglijk was, om hem te rug te houden; geevende hem, boven zijne vleiende brieven, een gefchenk van zes duizend Crufados, in vergoeding van zijne pakkaadje, te *Salvatera* verlooren. Dit alles, gevoegd bij de tijding, dat 'er, binnen kort, een fecours van volk en behoeften, uit *Engeland* en *Holland*, ftond te koomen, deed hem toen van befluit

ver-

veranderen. Doch ziende dat de zaken, door de slegte directie, langs hoe meer verliepen, vertrok hij, eindelijk, in de maand November, in het Jaar 1705, met het Schip van den Vice-Admiraal VAN DER DUSSEN, naar *Holland*. De Koning van *Portugal* belastte hem met een eigenhandigen brief aan de Staaten Generaal, behelzende, onder anderen, „ dat hij den „ Baron FAGEL niet had konnen laaten vertrekken, zonder bij „ deezen haar Hoog Mogende te verzekeren van het groot „ en welverdiend vertrouwen en de agting, welke hij altoos „ had gehad voor den persoon van den Baron, als Generaal „ in dienst van H. H. Mog., om zijne voortreffelijke dien„ sten, altoos waardig de uiterste attentie van H. H. Mog., „ dewelke, geproportioneert met de groote bekwaamheden „ en zonderlinge diensten, bij den Baron, aan zijn Rijk en „ aan de gemeene zaak gedaan, zijne Majesteit altoos zeer „ aangenaam zoude wezen." enz.

De Generaal FAGEL kwam, den 6 December, in *Holland*, en werd met alle tekenen van achtinge ontvangen. Hij had vervolgens een groot deel aan de overwinninge bij *Rammelies*; aan de verovering van *Doornik*, waarbij hij eenen aanval commandeerde; aan den vermaarden zegepraal, behaald bij *Malpaket*, alwaar hij, voor dat het werk aan den gang was, meer dan tienmaalen, door het vuur van 's vijands kanon, van de eene vleugel naar den ander rende, om alles in beweeging te brengen. Ook was de schikking, tot den aanval op den linker vleugel der Geallieërden, door den Generaal FAGEL gemaakt, en door de Gedeputeerden te velde goedgekeurd. Aan alle de Officieren onder hem, wees hij hunnen post aan, en gaf de instructien, vervolgens, ten einde toe, vegtende als een Leeuw, en de Regimenten, reis op reis, met den zelfden moed, tegen den vijand aanvoerende. De Hertog van MARLBOROUGH verkoos hem, in het Jaar 1711, om het bevel te voeren, bij het beleg van *Bouchain*: eene onderneeming, die de vermaardste belegeringen der voorleedene tijden overtreft; als zijn de bezetting talrijk, en van alles wel voorzien. De *Franschen*, ten getale van 100,000 man, hadden, door hunne verschanzingen, het Leger van *Bouchain* zelfs belegerd, en wel van zo nabij, dat geen

musket, in het Geallieerde Leger, werd afgeschoten, of de *Fransche* Generaal kon den schoot hooren, en den damp 'er van zien opgaan; zijnde de *Franschen* en de Geallieerden, genoegzaam, door elkander gecampeert. In weerwil van dit alles, werd de bezetting, door den wakkeren FAGEL, in het gezigt van zo magtigen vijand, binnen twintig dagen, krijgsgevangen gemaakt. Een Officier van de Geallieerden, schreef, in eenen brief, geplaatst in de *Mercure Galante* van de maand September: van het Jaar 1711, aldus ,, Ik admiree-
,, re heel zeer de verkiezing van den Generaal FAGEL,
,, (bij den Hertog van MARLBOROUGH gedaan) om deeze be-
,, legering te commandeeren; het goed succes kroont alle zijne
,, onderneemingen en heeft die verkiezing gerechtvaardigd. De
,, Generaal FAGEL gaf zig oneindig veel moeite; was gestadig
,, in de loopgraaven; onvermoeid milddadig; alle dingen zelf
,, bezigtigende; helpende de ordres, bij hem zelven gegeeven,
,, zelf uitvoeren; met ieder oogenblik, zo kostbaar in den
,, Oorlog, zijn voordeel doende: voornamelijk in deeze gele-
,, genheid, daar een magtige Armée, op een musketschoot
,, na, bij ons was, en nog daaglijks onder het werk aangroei-
,, de, en met een hand verdraaiens alles kon omkeeren. De
,, werken en loopgraaven, zo vernuftig, zo konstig aangelegt;
,, dat listig uitdeelen van tabak onder de vijandelijke soldaten;
,, die behendigheid omtrent het verbreiden van geruchten, om
,, hem te verschrikken; de mijnen hier door uit hunnen mond on-
,, dekt; de kanonschooten zo ter snee gelost, om het dessein der
,, vijanden op *Douai* te leur te stellen; kortom zijn gantsche
,, handel, van het begin tot het einde, overhoopt hem met
,, glorie. De verovering van *Bouchain*, zal, door duizend
,, uitblinkende daden, haaren glans behouden, zelfs in het
,, midden van *Hochsted*, *Ramelies*, *Oudenaarden*, *Malpla-*
,, *quet* en zo veele andere uitsteekende overwinningen; de uit-
,, voering van dit wonderdadig beleg, zal den naam van FA-
,, GEL eeuwig doen leven in de Historie."

In het volgende Jaar 1712, commandeerde de Baron het Leger, 't welk, in het begin des Veldtogts, bij *Bouchain*, over de Rivier, campeerde; en belegerde vervolgens de sterke vesting *Quesnoi*, waarvan de Bezetting, binnen weinige dagen,

zich

zich moest krijgsgevangen geeven. Dus met laurieren belaaden, begaf hij zig, na het sluiten van den *Utrechtschen* Vrede, in het Jaar 1713, in zijn Gouvernement *Sluis* en onderhoorige sterkten, en is aldaar, den 23 Februarij, in het Jaar 1718, overleden, aan een gezwel, tusschen den hals en den rug, daar hij eertijds met een kogel getroffen was. Bij de begraavenis, overeenkomstig met zijnen rang en verdiensten, zag men het paard van batailje, bereden door een Officier in harnas, met den ontblooten degen in de hand, en aan wederzijde een dienaar van den Generaal. De Kornet; de Guidon, met het devies van den overledenen: *Je ne l'oublierai jamais*; het wapen; de stormhoed; de degen; de staf van kommando; de handschoenen; de spooren; de lijfrok, werden, elk door een Officier, op een fluweelen kussen gedraagen. Hierna volgde de lijkkoets, in de gedaante van een triumfwagen, bespannen met zes paarden, geheel met rouw bekleed: de koetzier en voorrijder waren met lange rouwmantels omhangen. Het lijk, in een gewast kleed omwonden, lag in een dubbele kist, met zwart fluweel geboord met zilveren kanten, en daarover het ceremoniekleed; door vier Hoofd-Officieren werden de slippen gedragen. De Krijgsraad, de Wethouders, Predikanten en Kerkenraaden der Steden *Sluis*, *Aardenburg* en *St. Anna*, en alle de Burgers en Inwoonders, volgden den trein. Vooraf ging het Regiment van den Commandeur der Stad *Sluis*; zijnde de Officieren, vaandels en geweeren der Officieren van het zelve allen in den rouw. Het lijk, bij de Kerk op een baar gezet zijnde, werd van de Officieren van het Regiment, 't welk zig bij de Kerk gerangeerd had, met het geweer gegroet, en onder het driemaal losbranden van het kanon en de musketterij bijgezet.

Wat aangaat de lichaamsgestalte van den Heer FAGEL; Hij was rijzig en zeer wel gemaakt van persoon. Zijn moed en onverzaagtheid waren zonder wederga, en gingen zelfs zo verre, dat hij meer dan eens gewaarschuwd werd, dat hij zig te veel bloot gaf. Liefde voor het Vaderland, en zugt naar waaren roem; altoos tegenwoordig in het heetste van het vuur; kennis van de terreinen; kundig in het schikken van de aanvallen, het slaan van campementen, en het regelen der marschrouten,

ten; uitmuntend bekwaam in het belegeren van Steden, en om derzelver zwakte te kennen; nooit gevaar te ontzien: dit alles bezat de Baron FAGEL in den hoogsten graad. Nimmer was een Generaal naauwkeuriger omtrent de goede order en krijgstugt, of oplettender, om, door een waakzaam oog, alle verrassinge voortekoomen. Een Leger onder zijn bevel hebbende, was zijne gewoonte, driemaal daags, alle de posten zelfs te bezigtigen. In eene belegering zag men hem zelden zijne kleederen en laarzen afleggen, voor dat de Stad in zijne magt was. En daar de soldaaten gewoon zijn, de dagen te tellen, als het hunne beurt is, in de loopgraaven te moeten zijn, bezogt hij dezelve mede driemaal daags, op alles naauwkeurig agt geevende, om de nodige orders uittedeelen, en het volk door zijn voorbeeld aantemoedigen. Nooit kon dus een Schrijver, als de hier bovengemelde, met lomper leugens voor den dag komen, dan hij, die in de *Conduite du Comte de Gallowaij*, het Karakter van deezen Held trachtte te bezwalken, of zig zelven meer verachtelijk maaken, dan door den Generaal FAGEL van onachtzaamheid te beschuldigen. Een van de minste Officieren behoefde 'er slechts toe gekoozen te worden, om hem te logenstraffen; de onachtzaamste soldaat was, in dien tijd, daar toe een evenvoldoende getuige. Schoon wij niet voorneemens zijn, eene lofrede op den Heer FAGEL te schrijven, konnen wij, echter, niet nalaaten, der waarheid hulde te doen, en nog iets van hem te zeggen, in de hoope dat zijne lof zal dienen ter aanmoedižinge en onderrichtinge van hun, die zig in den Krijgsdienst reeds begeeven hebben, of nog zullen begeeven. Ten dien einde zullen wij melding maaken van zijne onbaatzugtigheid, de echte proefsteen van de trouw eens Krijgsmans. Gedurende het beleg van *Rijssel*, met een Corps in het *Veurner* gebied leggende, beval hij de opgezeetenen van 't Ambacht, eenige duizend zakken tarwe voor de Armée te leveren. Men bood hem, onder de hand, vijftig duizend guldens in goud, als hij dat bevel wilde intrekken. Doch verre van zich door goud te laaten verblinden, ontstak hij in billijke verontwaardiging, en beval, de tarwe op staanden voet te leveren.

Af-

Afkeerig van de middelen, door welke een Generaal in staat is, zijn beurs te maaken, en zich te verrijken, was, in tegendeel, zijne gewoonte, sauvegardes en paspoorten, om niet, op eene edelmoedige wijze uittedeelen.

Wij zwijgen thans van zijne burgerlijke deugden, die hem niet minder geacht en bemind maakten, en die men vindt opgeteld, in eene lijkrede, over hem gedaan, door HATTINGA, den 2 Maart, in het Jaar 1718, in de groote Kerk te *Sluis*. Men zie verder van hem, de meeste Schrijvers van zijnen tijd.

FAGEL, (NICOLAAS) was, geduurende het Jaar 1674, Lid der Regeering van *Nijmeegen*, en gaf, op dien tijd, de grootste blijken, dat hij, even als alle anderen van zijne maagschap, niets onbeproefd wilde laaten, om den toenmaaligen Stadhouder eenen onbestaanbaaren trap van grootheid te doen bereiken; ondersteunende de aanslagen van zijnen broeder, den Raad-Pensionaris, zo veel hem mooglijk was: waartoe hun beider zwager, WILLEM VAN HOEKELUM, en deszelfs schoonzoon, KOENRAAD KLERK, Secretaris van *Nijmeegen*, hun de behulpzaame hand booden. Deeze, die voor een man van verstand en eer bekend was, hield, op aandrijven van den Raad-Pensionaris G. FAGEL, welke, omtrent deezen tijd, met verlof der Staaten van *Holland*, een keer naar *Gelderland* gedaan had, de Ridderschap van 't Kwartier van *Nijmeegen* voor oogen „ in welken slegten staat de geldmiddelen van het gewest, door den Oorlog, geraakt waren, en hoe veel voordeel men zou konnen vinden in de bescherming van den Prinse, indien het hem behaagen mogt, de opperste magt over *Gelderland* te aanvaarden." Men voegt 'er bij, dat hij zelfs aan sommigen te kennen gaf, „ dat men spoedig daarop diende te besluiten, *wilde men niet*, *door Holland*, *daarin verhinderd worden*." Van HOEKELUM en NICOLAAS FAGEL voerden in de Stad, bij alle hunne vertrouwden, dezelfde taal. In de twee andere Kwartieren werd dezelfde voorslag, door lieden van hunnen aanhang, gedaan, en op alle mooglijke wijzen den leden smaaklijk gemaakt. De slaafsche Ridderschap, die alleen daar voordeel bij behaalen kon, neig-

de 'er gereedlijk toe. Maar, gelukkig ontbrak hun de magt, om 'er mede voorttegaan: dewijl, om daar toe besluiten, eene Landschaps Vergadering moest beleid worden; waartoe de Regenten, in de Provintie *Gelderland*, na het vertrek der *Franschen*, slegts bij voorraad aangesteld, buiten bijzonder verlof van den Stadhouder, niet bevoegd geoordeeld werden. Die van *Nijmeegen*, den Prinse daartoe verlof verzogt hebbende, werden door hun, den 2 Januarij, in het Jaar 1675, gemagtigd, om als eene *Provisioneele Regeering* dier Stad, over eenige zaaken, den dienst van de Provintie betreffende, de Ridderschap en Gemagtigden tot de Provisioneele Regeering in de andere Steden van het Kwartier, te mogen samenroepen, en ook, des noods, te mogen raadplegen met de andere Kwartieren, uit welke de *Provisioneele* Regeeringen van *Zutphen* en *Arnhem* insgelijks gemagtigd werden, om de Ridderschap en Steden van elk Kwartier te mogen vergaderen.

Dit tot zo verre beknipt zijnde, kwamen de Kwartieren, kort daarna, bij een. Na eerst afzonderlijk, en daarna onderling geraadpleegd te hebben, namen ze, op den 29 Januarij, een eenparig besluit, *om den Prins van* OBANJE, *en deszelfs mannelijke nakomelingen, uit erkentenis zijner uitstekende diensten, de Hooge Regeering des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutphen aantebieden, onder den titel van Hertoge van Gelder en Graave van Zutphen*; een aanbod, waar mede de vrijheid van dat gewest, met éénen slag, ter neder geveld werd. In de Steden had men, door allerlei middelen en wegen, het zo verre weten te brengen, dat de zelve daartoe mede gestemd hadden. Daags daar aan werd den Prinse, die zig te *Zuilenstein* bevond, kennis gegeeven van dit besluit, 't welk zeker buiten zijne voorkennis niet te werk gesteld en genoomen zal zijn. De aanbieding van deeze nieuwe Hoogheid, was hem, buiten twijffel, aangenaam; doch hij vond niet raadzaam, dezelve aanteneemen of afteslaan, zonder alvoorens de gedachten der andere Gewesten daarop verstaan te hebben; welke hij voorts innam, houdende zig, inmiddels, te *Zuilenstein*, *Amerongen* en *Dieren* met de jagt onledig. De Heeren, die hem verzelden, dronken dikmaals, over den maal-

maaltijd, op de gezondheid van den *Hertoge van Gelder*; ja, een hunner was laag genoeg; *de gezondheid van den Graaf van Holland* inteftellen; 't welk evenwel, zegt men, door den Prins kwalijk genomen werd. Die van *Utrecht*, als onder het dwangjuk zugtende, raadden den Stadhouder, het aanbod te aanvaarden, en gaven 'er hem kennis van door vier Gemagtigden, onder welke zig bevond PIETER ROSA, zwager van den Raad-Penfionaris FAGEL. In *Holland* waren de meeste Steden van gevoelen, dat men zijne Hoogheid moest raaden, voor de aanvaarding dier waardigheid te bedanken; de befluiten der *Zeeuwfche* Steden kwamen hier mede genoegzaam overeen. Al het welk dan ten gevolge had, dat de Prins, om den argwaan, die tegen hem begon te ontftaan, nog eenigzins den mond te ftoppen, befloot, voor de aangebodene waardigheid te bedanken. De oogmerken der familie van FAGEL werden dus verijdeld.

Zie *Vaderlandfche Hiftorie*, XIV Deel, bladz. 345, enz. Temple, *Memorien*, enz.

FAGEL, (MR. FRANCOIS) eerfte Griffier der Algemeene Staaten, werd, op deszelfs verzoek, in de maand November, des Jaars 1744, uit aanmerking van zijnen hoogen ouderdom, van dat gewigtig en moeilijk ampt ontflagen, en door zijnen neef, den tweeden Griffier, MR. HENDRIK FAGEL, opgevolgd, en voorts als tweede Griffier aangefteld, de Heer en Mr. JACOB GILLIS. MR. FRANCOIS FAGEL overleed den 4 October, van het Jaar 1746.

FAGEL, (MR. HENDRIK) Griffier der Algemeene Staaten, was, in het Jaar 1748, een der Staatsleden, welke benoemd waren, om aan wijlen den Prinfe van *Oranje*, WILLEM DEN IV, wegens *Holland*, het Diploma te overhandigen, waarbij dezelve, als Erf-Kapitein en Erf-Admiraal van de Unie, werd aangefteld. Ook verzelde de Griffier zijne Hoogheid, in dat zelfde Jaar, te *Amfteldam*, zittende met den Prins, den Graaf VAN BENTINCK en den Requestmeester DE BACK, in de Lijfkoets

koets van den Prins. Zedert het Jaar 1744, tot heden toe, wordt door dien Heer de gemelde post bekleed.

FAGEL, (AGNES) eene Jonkvrouwe van 90 Jaaren, zuster van den Griffier GASPAR FAGEL, en Moei van den tegenwoordigen Griffier, overleeden in 's *Hage*, den 22 November van het Jaar 1751, zijnde gebooren in het Jaar 1661.

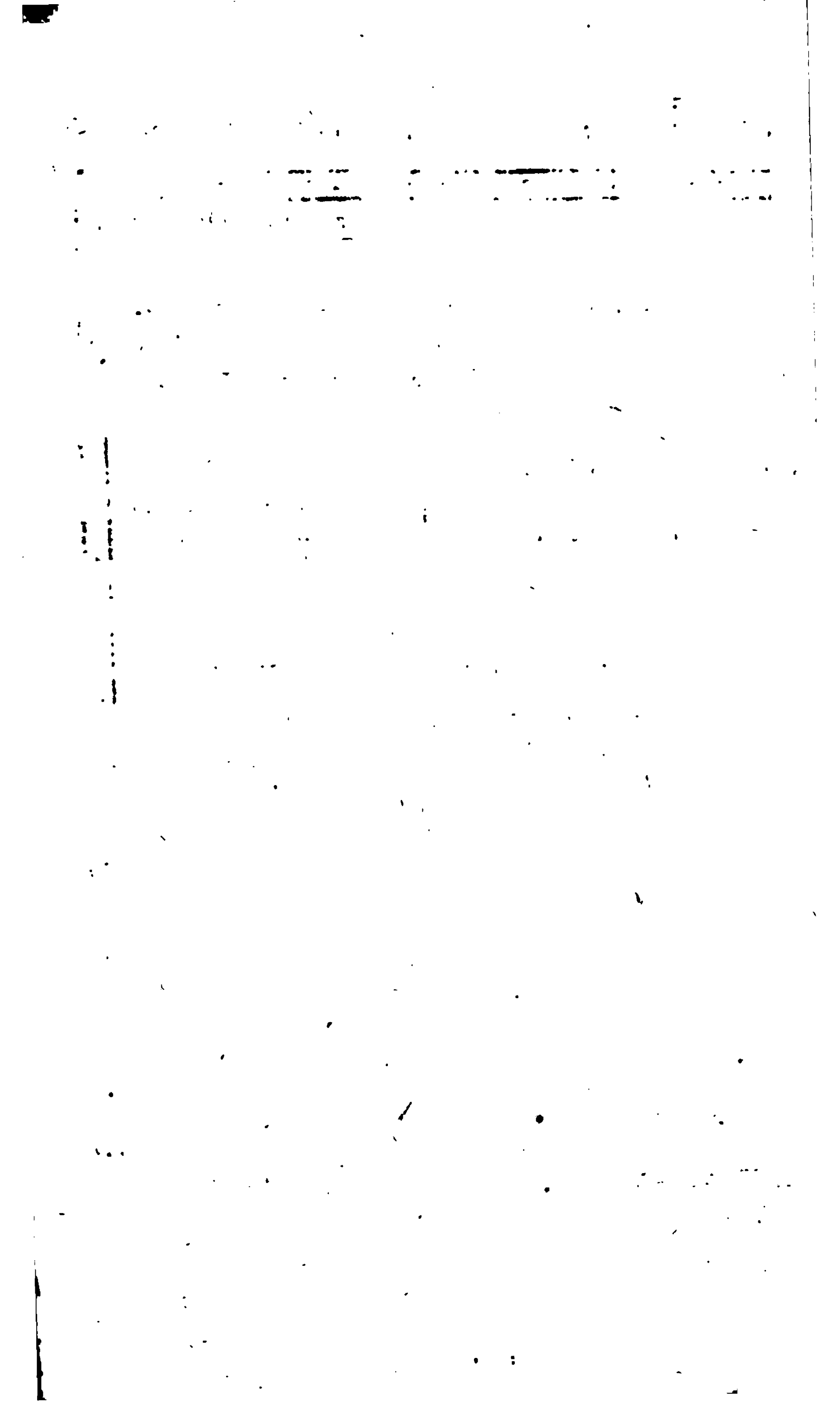
FAGEL, (MR. FRANCOIS BENJAMIN) werd, in 't Jaar 1753, Schepen te *Haarlem*, in het Jaar 1756 Raad en Burgemeester aldaar, welke waardigheid hij nog bekleedde in het Jaar 1777. In het Jaar 1761, werd hij, door de Staaten van *Holland*, aangesteld tot Baljuw en Stadhouder van de Lenen van *Brederode*, en Meesterknaap van het Jachtgerigt aldaar.

FAILLE, (ABRAHAM LA) was, in het Jaar 1619, Predikant in de *Nieuwe Tonge*, en werd, als behoorende tot de *Remonstranten*, in dat zelfde Jaar, door de *Klasfis van Leyden*, in zijnen dienst geschorst, en, om dat hij de *Canons der Dordrechtsche Sijnode* weigerde te ondertekenen, vervolgens geheel afgezet. Op den 10 van de maand September, nevens anderen, voor Gecommitteerde Raden verscheenen zijnde, en aldaar weigerende, de *acte van stilstand* te tekenen, werd hun het Land ontzegd, en zij, door eenige Staaten Boden, naar *Waalwijk* gevoerd. ABRAHAM LA FAILLE was de zoon van BERNARDUS LA FAILLE, voorheen Predikant in 's *Gravenhage*. Deeze, schoon tot de *Contra-Remonstranten* behoorende, was, echter, onder anderen, door de *Delfsche Sijnode*, voor den tijd van zes weeken, in zijnen dienst geschorst, met bedreiginge van hem voor gedeporteert te zullen houden, indien hij, binnen den tijd van zes weeken, aan de Sijnode geene voldoening gaf. Dewijl 'er geene andere bezwaaren tegen hem waren, dan alleen, dat hij een vriend van UITENBOGAART was, en hij zig daarop stil hield, verstond de Sijnode, dat het vonnis van gedreigde afzettinge moest volvoerd worden. Andere, van een meer Vredelievenden geest, waren van oordeel, dat BERNARDUS voor de *Sijnode* gedagvaard, en hem de verzoening moest worden

aan-

Nn. Koenr. korn. della faille; 2 kinderen.	1. *Anna Theodora Della* dochter; daar na aan *Pieter* het Jaar 1760. 2. *Kornelia Magdalena D*
Oo. Jan françois della faille; 6 kinderen.	1. N. della faille, He 2. *Kornelis Della Faille*, 3. *N. Della Faille*, Majo 4. *N. Della Faille*, getrou 5. *N. Della Faille*, getrou .6 *N. Della Faille*, gehuw
Pp. Al. franc. della faille; 2 kinderen.	1. Alexander della fai *N. van Gendt*. Zie Xx. 2. *Maria Theresia Della*
Qq. Al. della faille; 4 kinderen.	1. *Jan Baptista Della F* *Della Faille*. 2. *François Della Faille*, 3. *Regina Della Faille*, jo 4. *Maria Della Faille*, g
Rr. Eng. marten della faille; 3 kinderen.	1. Engelbert della fa daar na met *Anna Della Fa* 2. *Isabella Margareta D* nagelaaten, getrouwd met *J* dochters; de tweede zoon is 3. *Maria Anna Joanna D* laaten.
Ss. Franc. albert della faille, 3 kinderen.	1. *Pieter Baron Della Fa* 2. *Maximiliaan Baron D.* 3. *Albert Ridder Della Fa*
Tt. Karel jozef della faille; 3 kinderen.	1. Hieronymus jozef de 1719, getrouwd den 24 Nov lonel en Gouverneur in diens 2. *François Ignatius Dell* 3. *Maria Theresia Della*

Ka
Kl
17
. Jo
en
Ja
at B
A
N
. N
. N
. N
. N
. N
. N
. N
. C
. F
. J
. M
. R
. M
. J

	1. *Maria Joan* *Baron van Ouvie* 2. *N. Della Fa* 3. FERDINAND Generaal der Leg denaarden. Zie L
Cc. JAN BAPTISTA DELLA FAILLE; 3 kinderen.	
	1. *Jan Augusty* Jaar 1688, met *C* in 't Jaar 1720. 2. HIERONYMUS *Maria Agnes van* cember, in 't Jaar
Dd. AUGUSTINUS DELLA FAILLE, 2 kinderen.	
	1. *Jan Lodewyk* luwe, getrouwd d hij den 5 Maij, in 2. *Elizabeth Ca* 3. *Anna Marga* 4. *Pieter Reina* *ter Borch*; hij stie 5. *Bernard Jak* den 16 Augustus, 6. KOENRAAD K stierf in het Jaar 1 7. *Hillegonda J* 8. *Abraham Ni* den dochters na.
Ee. JAN BERNARD DELLA FAILLE; 8 kinderen.	
	1. *Anna Magda* met *Simon Pierre C* van Gornichen, On land; voormaals Pa 2. *Margareta C*
Ff. JAKOB DELLA FAILLE; 2 kinderen.	
	1. JAN FRANÇOIS Gend, getrouwd m 2. *N. Della Fai* 3. *N. Della Fai* 4. *N Della Fai* 5. *N. Della Fai*
Gg. JAN BAPTIST DELLA FAILLE; 3 kinderen.	

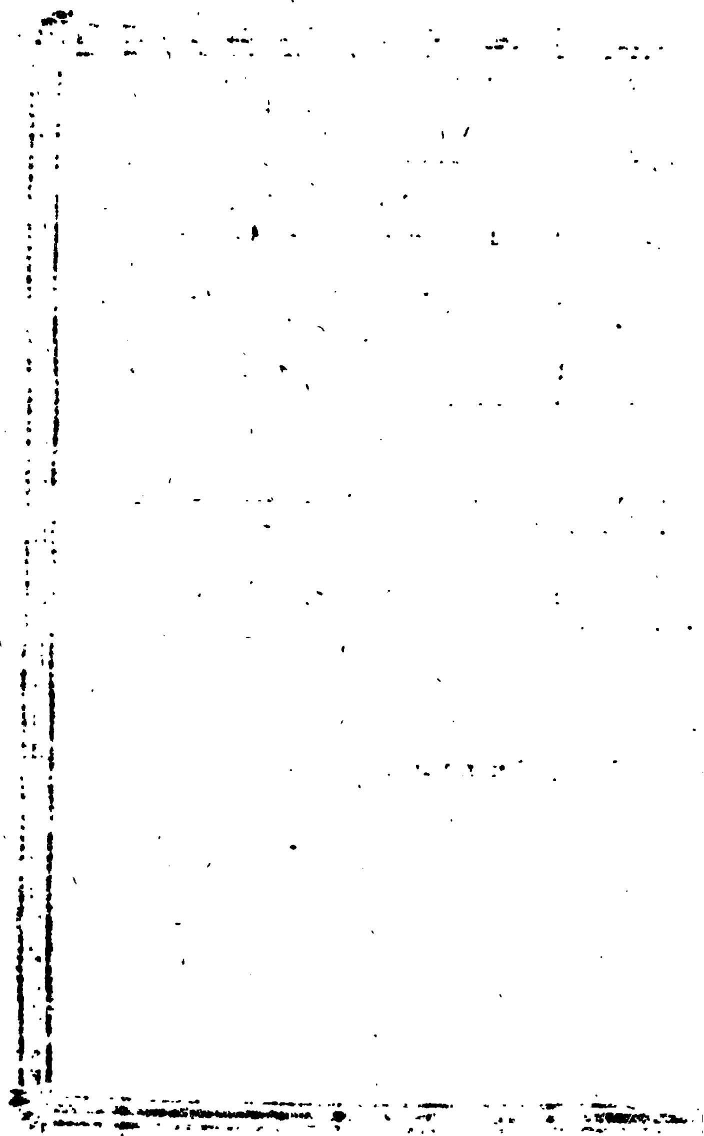
ALEXAND… AILLE; 5 k…

…LCHIOR D… …LE; 2 kin…

T. DEL… 1 kind.

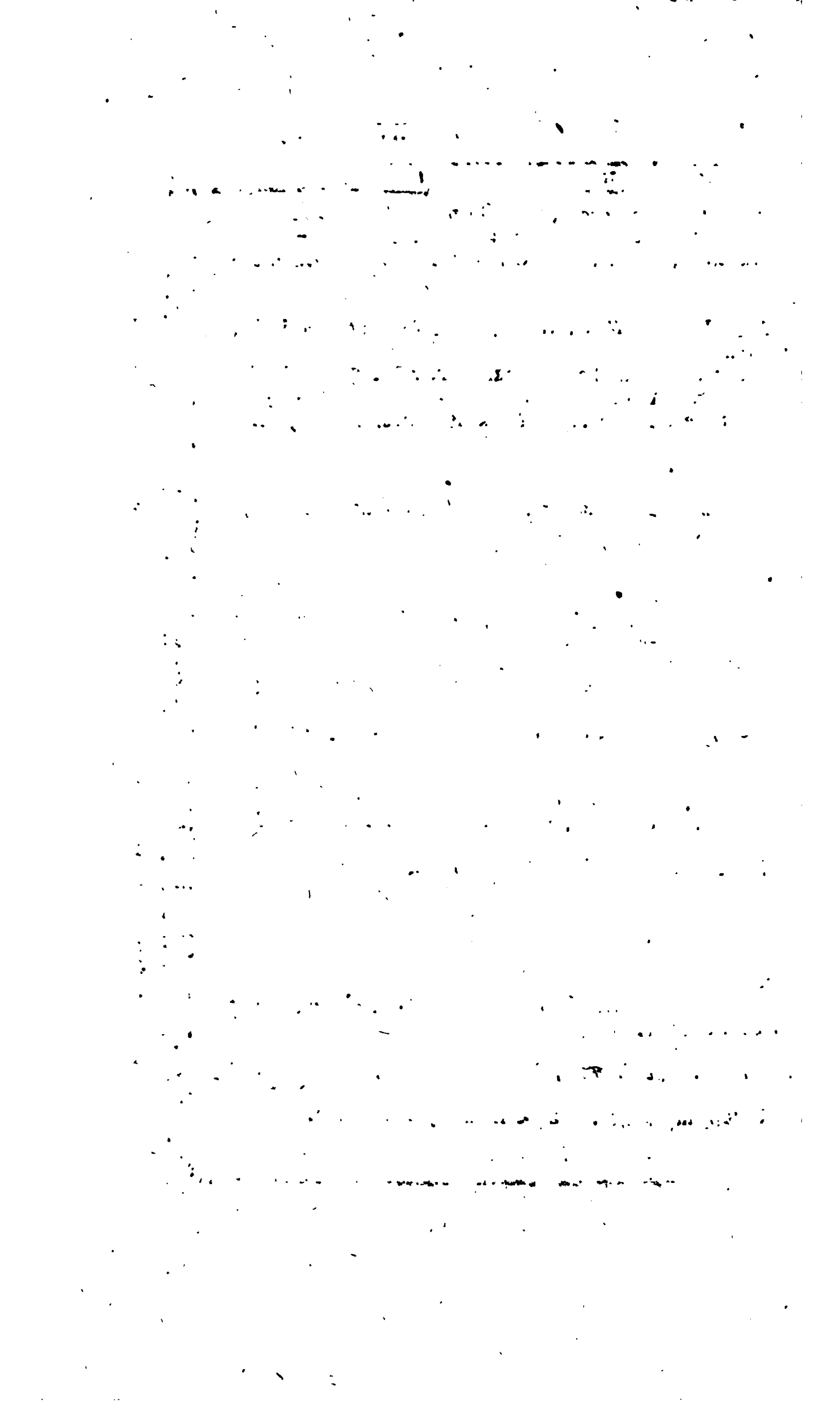
…DINAND H… DELLA FAI… …deren.

HIERONYM… …LLA FAILL… …n.

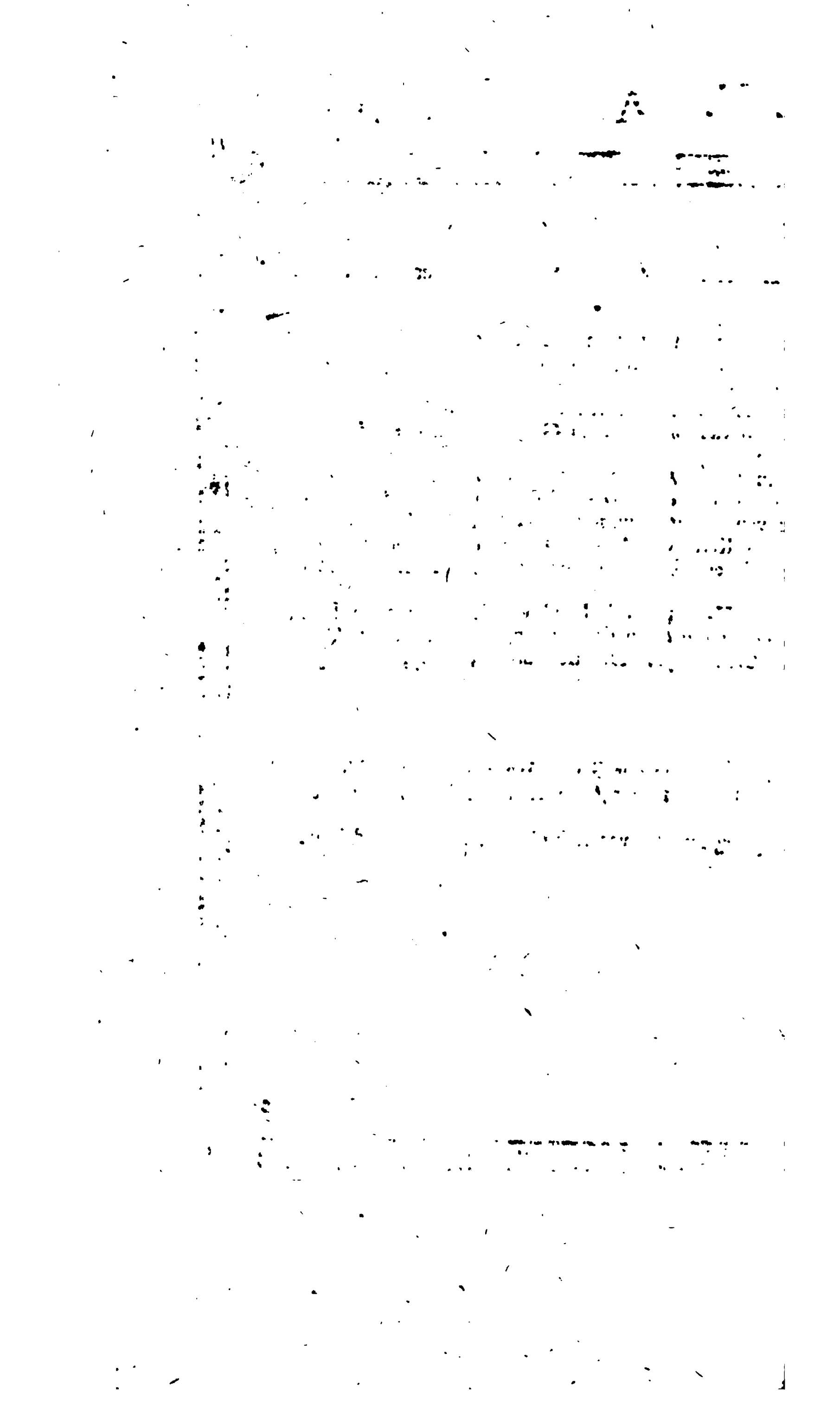

IV. TA N

S. JAN DELLA FAILLE; 4 kinderen.	1. JAN MARTYN DELLA F nigheid, Commisfaris van w den Graaf van Renenburg, Generaal Ontvanger des KIL. Adelijk Geflacht in Artois. 2. ENGELBERT DELLA FA Opdorp, Baron van Perk, 3. *Paulina Margareta* voorde, Santvoorde en Ho 4. *Johanna Helena Del*LA raal van Antwerpen.
T. DAN. DELLA FAILLE; 2 kinderen.	1. *Valerius Della Faille* 2. *Susanna Della Faille*
U. STEVEN DELLA FAILLE; 3 kinderen.	1. *Maximiliaan Della* TA 2. *Jan Baptista Della* in- van het oude Kafteel, Erf re van Ruddershouwe, en 3. *Sibilla Della Faille*, en Schepen van Gend.
V. JAN KAREL DELLA FAILLE; 4 kinderen.	1. *Jan Della Faille*, Jef 2. *Vincent Della Faille* EN 3. *Isabella Della Faille*, in- 4. AUGUSTINUS DELLA October, in het Jaar 1660 Artois. Hij ftierf den 6 M
W. STEVEN DELLA FAILLE; 3 kinderen.	1. *Jakob Della Faille*, 2. *Anna Della Faille*, 3. *Esther Della Faille*, RT in-

G. BERNARD DELLA FAILLE; 3 kinderen.	1. BERNARD DELLA F 2. *Daniel Della Fail* 3. *Jakob Della Faill*	
H. ROGER DELLA FAILLE; 2 kinderen.	1. *Jan Della Faille,* 2. *Anna Della Faill*	DELLA kinderen.
I. PIETER, genoemd PIAT DELLA FAILLE; 4 kinderen.	1. *Pieter Della Fail* *Isabella Boote.* 2. JAN BAPTISTA DE Raad van zijne Majest *signes.* Zie P. 3. *Catharina Della* 4. *Piat Della Faille*	N DELLA ind.
K. JAN DELLA FAILLE; 5 kinderen.	1. *Maria Della Fai* Raad van Braband, zo 2. JAN DELLA FAILL 3. *Melchior Della F* 4. *Balthazar Della* 5. ALEXANDER DELL	ARD DEL- 3 kinde-
L. MARTEN DELLA FAILLE; 8 kinderen.	1. JAN DELLA FAILL ondste dochter van *Eng* 2. *Karel Della Fa* trouwd met *Helena M* 3. *Maria Della Fa* 4. *Sibilla Della Fa* Mechelen. 5. DANIEL DELLA FA 6. STEVEN DELLA F 7. *Kornelia Della F* zijn Wapen daar in uit 8. *Isabella Della Fa*	BAPTIST LE; 8 kin- LLA FAIL- eren. LEXANDER LE; 2 kin-

II. TA[F

1. *Jan Baptista Della Faille* volgde zijnen vader op in de Heerlijkheid *Wevelghem*, alwaar hij zonder erfgenaamen stierf.

2. *Anthony Della Faille*, volgde op zijnen broeder in de Heerlijkheid *Wevelghem*, welke hij verkogt aan den Heere van Mouscron, en stierf huwbaar.

3. *Pieter Della Faille*, trouwde met *Vincentia Calvaert* van Safignies, een Edel Geslacht in de Nederlanden; hij verwekte bij haar 6 kinderen: 4 zoonen en 2 dogters, volgens zijnen uitersten wil, gemaakt te *Wevelghem*, den 24 November, in het Jaar 1546. Zie B.

4. *Maria Della Faille*, Nonne in het Klooster te Peteghem, waar van haare Moei Abtdis was.

B. PIETER DE FAILLE; 6 kind.

LEONARD DELLA FAILLE, of LEOPARDO DE
GLIA, was afkomstig van Constantinopole.
de Italiaansche Historischrijvers was hij voorm
der rijkste en magtigste Burgers van Napels
blijkt uit de pragtige en kostbaare Paleizen, w
aldaar gestigt heeft, onder andere op het Voo
te van Posilipe, aan de Voorsteden belend;
Frontispies zijn Wapen zich vertoonde, zij
Sabel met drie Leeuwenkoppen, in 't goud gev
met de aangezigten tegen elkander staande
voorste in Azur gekast. Daarenboven had
Zee, Galeien ten oorloge toegerust, met w
dikmaals Kruistogten deedt naar de Levant,
Turken en Mooren, welke hij menigmaalen
Tot een Zinnebeeld of Zegeteken daar van
voor een Helmstuk van gezegde Wapen, Een
of Wassende Maan. Hij trouwde *Mar*
faso, dochter van *Jan Baptista Delfaso*
van *Geuzane*, eene der voornaamste jonkvrou
Stad, bij welke hij eenen zoon verwekte, na
Grootvader van Moeders zijde insgelijks *Jan*
ta genaamd, en eene dogter, naar haare
Maria geheeten.

A.
JAN
LAF
ren.

aangeboden: doch hij weigerde te verschijnen, en hield zig voor gedeporteert. De Sijnode beschouwde toen haar vonnis als wettig, en beval hem, zig te gedragen als een onbeampt persoon. BERNARDUS LA FAILLE verscheen daarop, den 3 Augustus, voor de Sijnode, daar hij, in geschrift, verklaarde, *dat hij ten onregt was gesuspendeert en gedeporteert; dat hij niet begeerde dat men zijne zaak op nieuw zou overzien, maar dat hij zig als een ampteloos persoon wilde gedragen.* De Sijnode wilde zijne zaak weder ter hand neemen; doch hij bleef bij zijn gevoelen, verklaarende de *acte van stilstand* te zullen tekenen: zo als hij ook deed, in de maand September daaraanvolgende, met nog twaalf anderen.

Zie BRANDT, *Reformatie*, III. Deel, bl. 343, 864, 865, 886, 914 en 915.

FAILLE, (DELLA) een zeer Adelijk en oud Geslacht, oorspronkelijk uit *Constantinopole*, en waaruit voortreffelijke mannen, in alle takken van geleerdheid en weetenschappen, zijn voortgekoomen. Van dit Geslacht leeven nog heden, in *Braband* en *Holland*, veele aanzienlijke persoonen, zo als, uit de bijgaande Tafels, te zien is.

FALKENBURG, (GERRARD) werd gebooren te *Nijmeegen*, en was, volgens het gemeenzaam van alle geloofwaardige Schrijvers, de kundigste van alle *Nederlanders* in de *Griekſche* taal. Tot getuigen daarvan kunnen dienen, zijne geleerde aantekeningen, op het *Griekſche* Dichtstuk van NONNUS. Hij was niet meer dan veertig Jaaren oud, toen hij, in het gevolg van den Grave van NIEUWENAAR, omtrent *Steinfort*, zeer zwaar beschonken zijnde, van zijn paard viel, en zig zo zwaar bezeerde, dat hij kort daarna overleed, in 't Jaar 1578. Behalven zijne aantekeningen, op gemelde Dichtstuk, die hij, in het 29 Jaar zijns ouderdoms, in 's licht gaf, heeft hij ook eenige *Griekſche* vaerzen nagelaten, die te vinden zijn in de aantekeningen van DOUZA op TIBULLUS. Meer an-

andere onuitgegeven werken van hem, worden te *Leiden*, in de Boekzaal der Academie, bewaard.

TESSIER, *Eloge*, tom. 3.

FALAIS of FELLAIS, is het laatste Dorp, onder de redemptie van *Staats-Braband*, liggende (gelijk alle de anderen) ook wel op den *Luikschen* Bodem, maar aan de grenzen van *Namen*, aan de Rivier *Mehaigne*, waar door deeze Provintie, van 't gebied van *Luik*, gescheiden word. Dit *Falais* is meer een Vlek dan een Dorp, als zijnde groot en volkrijk. De Heer FRANCOIS MARIA FIDIES, Graaf van *Pontij*, enz. is thans eigenaar van dit Vlek, welk Jaarlijks, voor redemptie, opbrengt 384 gulden.

FAMA, (*Heer van*) maakte zig, in de maand Junij, van 't Jaar 1572, zeer vermaard, door het inneemen van *Valenchien*; doch zijne magt te gering zijnde om die Stad te konnen houden, moest hij dezelve den *Spanjaarden* weder inruimen. Het voornaamste dat hem verhinderde, was, dat hij het Kasteel niet te gelijk met de Stad had konnen bemagtigen. Het was rijklijk met *Spanjaarden* voorzien, en werd nog daarenboven versterkt, door JOHAN de MENDOZA, 't welk onder de bende van den Heere VAN FAMA zodanigen schrik veroorzaakte, dat zij, voor dat ze werden aangevallen, de Stad verlieten, en die aan de *Spanjaards* inruimden.

BOR, *Nederl. Beroerten*, VI. Boek, fol. 275.

FAIMARS, (CHARLES DE LIÉVIN, *Heer van*) werd, in het Jaar 1580, Gouverneur van *Mechelen*. TEMPEL, Heer van *Corbeek*, Gouverneur van *Brussel*, had aan de Staaten Generaal kennis gegeeven van den toestand der Stad, met aanwijzing van het geen daarop kon ondernomen worden, en 't geen hij hoopte, wel ten uitvoer te zullen kunnen brengen. De Heer VAN CORBEEK, daarop last ontvangen hebbende,

kwam

kwam met den Heer VAN FAMARS, en J. NORRITS, Kolonel onder de *Engelschen*, met een deel volks, zo te voet als te paard, bij een vergaderd uit *Brussel*, *Lier* en *Vilvoorde*; in den vroegen morgen, voor *Mechelen*. Een Burger, genaamd Capitein GOVAERT, had de nachtwagt gehad aan de *Brusselsche* Poort, en het volk zeer vroeg van daar doen trekken. De *Engelschen* maakten, aan de andere zijde van de Stad, een groot alarm, om het volk derwaards te lokken, terwyl het volk van de Heeren van CORBEEK en FAMARS, met ladders, de vesten aan de *Brusselsche* Poort beklommen. Daar binnen geraakt zijnde, begaven ze zig terstond naar de markt, alwaar de Burgers in grooten getale vergaderd waren. Onder deeze bevond zig zeker Broeder PETER LUPUS, Provinciaal der *Carmeliten*, geheel in het harnas; welke LUPUS voorheen bewerkt hadt, dat *Mechelen* zig van de Unie onttrokken had. Op dit tijdstip had hij weten te bewerken, dat twee hondert *Albaneesen*, in der haast, waren binnen gelaten. Lang verweerden zij zig, door hulp van deeze, tot dat Broeder LUPUS, aan het hooft van dezelven, gekwetst werd, en dood ter nederviel; wordende dus zijne hoop, om Bisschop van *Namen* te worden, geheel en al verijdelt. Eene menigte Burgeren insgelijks geneuveld zijnde, redden zig de soldaaten met de vlugt; en dus bleeven de Heeren van CORBEEK en FAMARS meesters van de Stad. De eerstgemelde stelde alle de procesen, de Inwoonderen van *Holland* betreffende, in handen van de Staaten dier Provintie; waar voor hem eene vereering van 24000 guldens gedaan werd. Ook werd de Heer VAN FAMARS tot Gouverneur der Stad aangesteld; waarna hij al wat hem mooglijk was aanwendde, om de zaaken in eene behoorlijke order te herstellen. Hij voerde het bevel, tot in het Jaar 1585. Zeer zwaar werd, in dit Jaar, door de belegering van *Antwerpen*, *Mechelen* door hongersnood geprangd. Geen hoop op ontzet voor hande zijnde, vond de Heer VAN FAMARS zig genoodzaakt, de Stad te verlaaten; na, echter, vooraf, van de Burgerij, zo voor zig zelven, als voor de 12 vaandelen soldaaten, eene maand soldij geëischt te hebben: deeze aan hem voldaan zijnde, stelde hij de Stad in handen van den Marquis VAN-

RENTI, en begaf zig, met de zijnen, naar *Holland*. In het Jaar 1589, bevond FAMARS zig binnen *Heusden*, en schreef van daar, den 7 Augustus, brieven aan zijne Excellentie Prinse MAURITS, met verzoek om onderstand van volk en geld, alzo hij de tijding bekomen had, van eene spoedige versterking, welke de vijand bekoomen zoude. Aan dit verzoek werd ook daadelijk voldaan, en hij daar door in staat gesteld om de gevreesde muiterij niet alleen te voorkoomen, maar ook dapperen tegenstand aan de vijanden te kunnen bieden. Voor 't een en ander werd hij naderhand, door de Staaten, plegtig bedankt.

Op den 18 Junij van het Jaar 1592, kwam de Heer VAN FAMARS, met 9 vaandelen Ruiters, van *Coeverden* terug, in het Leger voor *Steenwijk*. Hier berigtte hij, dat de weg naar *Coeverden* zeer goed was; dat men ook het geschut, te water, zo nabij zoude konnen aanvoeren als men begeerde; dat het land zeer bekwaam was, om het Leger op het zelve neder te slaan; dat de eenigste zwarigheid bestond, in het aanbrengen van mond- en krijgsbehoeften, enz. In het beleg voor *Oortmarsum*, alwaar deeze dappere held, als Generaal van de Artillerij, het bevel voerde, was hij de eenigste, welke aldaar sneuvelde; dit ongeval gebeurde op den 30 van Julij. Sedert het Jaar 1566, dat is, van dien tijd af, dat het verzoekschrift der Edelen aan de Gouvernante was aangebooden, had hij de wapenen, ten dienste van den Staat, gedraagen. BOR zegt dat hij was een vroom Edelman, en gedeputeerde van de zaam verbondene Edelen.

Zie BOR, 14, 20, 26 en 29 Boek.

FARMSUM, oudtijds *Firmesheim*, *Fermeshem* en *Farmessum* genaamd, ligt in het Oosterkwartier, *Oostergoo*, aan de zuidzijde van de Rivier de *Fivel*, niet verre van derzelver uitwatering, in den mond der *Eems*, en zo nabij *Delfzijl*, dat het genoegzaam onmiddelijk daar aan paalt.

Het is een groot en aanzienlijk Dorp, zijnde de Gereformeerde Gemeente aldaar de aanzienlijkste en talrijkste van de geheele Klassis van *Appingadam*. Ten oosten van de Kerk staat het

ALEXANDER FARNEZE.

het Slôt *Ripperda*, zijnde het Stamhuis van dat aloud en aanzienlijk Geslacht, het welk deeze Heerlijkheid voortijds bij erfrecht bezat; doch waar uit het, daarna, benevens eenige andere onderhoorige Dorpen, overgegaan is tot het Geslacht van RENGERS. De tegenwoordige bezitter is, de Heer LAMBERT SCOTTO, Baron RENGERS *van Farmsum*. De Kerk van dit Dorp is vrij groot en van een Orgel voorzien. In de *Roomsche* tijden was dezelve een Kollegiaale Kerk, van Kanunniken, welke een Deken aan hun hoofd hadden, die, als Landdeken, te gelijk het gezag over eenige nabuurige Kerken oeffende.

Tot de gemeenschap van *Farmsum*, behooren mede de Buurtschappen, *Geveswaar*, *Amsweert* en *Tuukweert*.

Zie *Oudheden van Groningen*, bl. 127;
BACHIENE, *Geographie*, bl. 210.

FARMSUM, een Adelijk Huis, in de nabuurschap van *Uiter-Huizen-Meden*, in de *Groninger Ommelanden*.

FARNESE, (ALEXANDER) of FARNESIUS, een naam zo vermaard in de Geschiedenissen der *Nederlanden*, dat wij nodig oordeelen, eerst het Geslacht, en daarna de persoonen, daar uit voortgekomen, in zo verre zij tot deeze landen betrekking gehad hebben, te leeren kennen.

Het Huis of Geslacht van FARNESE, heeft, sedert bijna twee honderd Jaaren, Hertogen van *Parma*, *Piacenza* en *Castro* voortgebragt; zijnde dus zeer oud en edel: zijnen grootsten luister is het verschuldigd aan ALEXANDER FARNESE, naderhand bekend onder den naam van Paus PAULUS DEN III. 'Er zijn 'er, die meenen, dat het uit *Duitschland* afkomstig is. Doch waarschijnlijker is het, dat het Geslacht van FARNESE oorspronglijk is uit *Toskanen*, daar het Kasteel van *Farneto*, niet verre van *Orvieto*, namaals verandert in *Farnese*, aan 't geheel den naam gegeeven heeft. PETRUS FARNESE, de eerste van dien naam, was Burgemeester te *Orvieto*, in de Jaaren 1027 en 1037. Hij nam de verdediging van den Stoel

van *Rome* op zig, tegen de Keizerschen, en verkreeg groote achting. PETRUS FARNESE DE II leefde in het Jaar 1099; deeze is geweest Burgemeester, en Kolonel onder de Kerklijke Ruiterij. In het Jaar 1164 liet hij, als opvolger in alle zijne ampten, na, zijnen Neef PRUDENTIUS, wiens zoon, PETRUS FARNESE DE III, zijn opvolger, en Burgemeester te *Orvieto* geweest is, in 't Jaar 1174. Deeze laatste hernam *Montepulciano*, hun voorheen ontnomen. Zijn vader was PEPO, een groot Krijgsman, Burgemeester in het Jaar 1183. Zijn broeder, RAINUNTIUS, volgde hem in alle zijne waardigheden op. PEPO's ZOON, RAINUTIUS DE II, was Hoofdbevelhebber over alle de troepen van den Kerklijken Staat, en sneuvelde in het Jaar 1288. NICOLAAS FARNESE, deszelfs broeder, nam de wapens voor den Kerklijken Stoel, en voor KAREL VAN ANJOU, op. *Orvieto* kwam daarna onder bestier van PETRUS DE FARNESE DEN IV, wiens broeder GUIDO Bisschop van die Stad was. PETRUS DE V van dien naam, was Generaal van de Republiek van *Florence*, en nam, in het Jaar 1360, *Piza* in: hij leefde nog in het Jaar 1388. RAINUTIUS FARNESE DE III, was Generaal van *Siena*, in het Jaar 1416; van *Florence*, in het Jaar 1424; van de Kerklijke troepen, in het Jaar 1432. Paus EUGENIUS DE IV beschonk hem met de gouden roos. PETRUS LUDOVICUS FARNESE, zijn zoon, trouwde JOHANNA GAETAN DE SERMONETA, bij welke hij teelde ALEXANDER FARNESE; naderhand Paus PAULUS DEN III.

Eer hij den Pauslijken Stoel beklom, was hij gehuwd geweest, en had gehad tot Echtgenoote, CONSTANTIA (welke hij toen ter vrouwe gaf aan BIOFORCE DEN III, Graave van S. *Fiore*) die bij hem moeder werd van PETRUS ALOISIUS, door hem tot Hertog van *Parma*, *Placenza* en *Castro* verheven, doch, om zijn slegt gedrag, in het Jaar 1547, te *Placenza* vermoord. Van hem bleeven na drie zoonen: ALEXANDER, OCTAVIO en RAINUNTIUS, van welke de eerste en de laatste Kardinaalen en de tweede Hertog geweest is. Behalven deeze drie zoonen, had hij eene dogter, VICTORIA genaamd, gehuwd aan GUIDOBALD, Hertog van *Urbino*, die eenen zoon HORATIUS had, welke zonder erfgenaamen, in het beleg van *Hesdin*, sneuvelde. Het Geslacht van FARNESE is verder voortge-

geplant, door OCTAVIO, die, in het Jaar 1586, stervende, naliet ALEXANDER, Hertog van *Parma*, wiens zoonen waren, RAINUTIUS en ODOARDUS; welke laatste Kardinaal, en de eerste zijn opvolger in het Hertogdom was. Hij had twee zoonen, die beiden stom en doof waren. Zijn Staatsopvolger ODOARD stierf in het Jaar 1646. Onder zijne zoonen, zijn RAINUTIUS DE II en ALEXANDER, inzonderheid beroemd geweest. De laatste was *Spaansche* Generaal, en Gouverneur der *Nederlanden*, van het Jaar 1660 tot 1682, en is, in het Jaar 1689, ongehuwd gestorven, nalaatende drie natuurlijke kinderen: een zoon en twee dogters. RAINUTIUS DE II was de vader van ODOARDUS, die vóór hem gestorven was, in het Jaar 1693, en van FRANCISCUS. Uit den voornoemden ODOARDUS is nagebleeven eene dogter, ELISABETH genaamd, die, in het Jaar 1714, trouwde met FILIPS DEN V, Koning van *Spanje*.

FARNESE, (ALEXANDER) Kardinaal, Aardsbisschop van *Avignon* en *Montreal*, Bisschop van *Parma*, enz. was een zoon van PETRUS ALOISIUS FARNESE, en kleinzoon van Paus PAULUS DEN III, gebooren te *Rome*, den 7 October, in het Jaar 1520. Paus CLEMENS DE VII schonk hem, onder verscheiden Kerklijke bedieningen, ook het Bisdom van *Parma*. Op onderscheidene tijden is hij geweest Bisschop van *Massa*, *Spoleto*, enz. Aartspriester van *St. Maria Maggiore*, en van *St. Pieter*, te *Rome*; Proost van *Wisburg*. Reeds in het 14 Jaar zijns ouderdoms, werd hij, door zijnen grootvader, tot het Purper verheven. Zijn doordringend verstand en groote bekwaamheden deeden dien zelfden Paus besluiten, hem, als Gezant, naar *Frankrijk* te zenden, om tegenwoordig te zijn bij de zamenkomst, die aldaar, in 't Jaar 1539, tusschen Koning FRANCOIS DEN I en Keizer KAREL DEN V, stond gehouden te worden. Den Keizer naar de *Nederlanden* gevolgd zijnde, moest hij de geringe trouw van dien Vorst, kort daarna, ondervinden, en naar *Italie* wijken. Te *Genua* voegde hij zig weder bij hem, en overreedde hem tot een mondgesprek met den Paus, dat gehouden werd, in het Jaar 1543, te *Busetto*, gelegen tusschen *Parma* en *Piacensa*. Twee Jaaren daarna was hij op den Rijksdag te *Worms*, en gaf zig veel

moeite, tot de opening van de Kerkvergadering te *Trente*, die op den 13 December van dat Jaar eenen aanvang nam. Ten tijde des overlijdens van zijnen grootvader Pause PAULUS DEN III, was hij te *Rome*, gelijk ook bij de verkiezing van JULIUS DEN III, die tot de Pauslijke waardigheid verheven werd, den 8 Februarij, in het Jaar 1550. Schoon deeze veele verpligting had aan den Kardinaal, verbond hij zig, echter, met den Keizer tegen *Parma*; waarom FARNESE raadzaam oordeelde, naar *Avignon* te wijken; van waar hij niet dan na den dood van JULIUS DEN III, in het Jaar 1555, naar *Rome* terug keerde, daar hij toen MARCELLUS DEN II op den zetel vond, die hem als zijnen vriend ontving. MARCELLUS kort daarna overleden zijnde, was hij voorzitter in 't Conclave, door 't welk Paus PAULUS DE IV verkooren werd: onder de Regeering van deezen, gelijk ook van andere volgende Pausfen, werden FARNESE's verdiensten zeer hoog geacht. Onze ALEXANDER FARNESE, die veele achting had voor alle geleerden, is gestorven den 2 Maart van het Jaar 1589, en werd begraaven in de Kerk van de Paters Jesuiten te *Rome*, daar hij zelve de stichter van was. Zijn Grafstede, van rood marmer, is nog heden te zien, voor de trappen van het groot Altaar.

AUBERY, *Hist. des Card.* THUANUS.

FARNESE (ALEXANDER) Hertog van *Parma* en *Florence*, zoon van OCTAVIO FARNESE, en van MARGRETA, natuurlijke dogter van Keizer KAREL DEN V. Men zegt, dat hij, van der jeugd af aan, meer zucht tot allerlei lichaamsoeffeningen dan tot de geleerdheid deed blijken. Voor het grootst gedeelte aan het *Spaansche* Hof opgevoed zijnde, was hij in blaakende gunst bij Koning FILIPS, die hem ook behulpzaam was, in zijn Huwelijk, met de *Portugeesche* Prinses MARIA, het welk, in het Jaar 1566, te *Brussel*, voltrokken werd. Hierna bragt hij eenige Jaaren in *Italie* door, en wel tot aan het Jaar 1571, wanneer die verbaazende toerusting ter *Zee* tegen de *Turken* gemaakt werd. Hij woonde den slag van *Lepanto* bij, en maakte zig meester van een der vijandelijke

Sche-

Schepen. Zulk eene naauwe vriendschap onderhield hij met Don JAN VAN OOSTENRYK, dat deeze, bij de aanvaarding van de Regeering over de *Nederlanden*, FARNESE steeds bij zig begeerde te hebben, en in de gewigtigste zaaken zijnen raad opvolgde; zo dat hij, na het overlijden van Don JAN, in het Jaar 1578, tot deszelfs opvolger, zonder eenige de minste moeite, benoemd werd, en geduurende den tijd van 14 Jaaren de Landvoogdijschap bekleedde. In den aanvang van zijn bewind, verzoende hij *Artois*, *Henegouwen* en een gedeelte van *Vlaanderen* met *Spanje*, en deed dezelve van de *Spaansche* troepen ontruimen. In het Jaar 1579 overmeesterde hij *Maastricht*; doch de belegering daarvan koste niet alleen veel volk, maar ook hem zelven een zwaare krankte; waar door hij, een geruimen tijd, buiten staat bleef, iets van belang te kunnen onderneemen. *Kamerijk* werd te vergeefsch belegerd; doch *Doornik* viel in zijne handen, kort na dat de zijnen *Breda* overrompeld hadden. Tot groot genoegen van den Koning, wist hij de afgevallene Provintien, die het met hem hielden, te overreden tot het weder inneemen van vreemde troepen, waar mede hij, in het Jaar 1582, optrok tegen de *Franschen*, onder den Hertog VAN ANJOU. In het volgende Jaar maakte hij zig meester van *Duinkerken*, *Nieuwpoort*, *Wijnoxbergen* en *Dixmuiden*, en in het Jaar 1584, ten deele door geweld, ten deele door list, van *Gent*, *Brugge* en *Iperen*. Niets scheen nu overig, dan het beleg van *Antwerpen*, waar toe hij zeer groote toebereidzelen maakte, en het eens begonnen hebbende, zo aanhoudend voortzette, dat hij, na een rond Jaar de Stad bezet gehouden te hebben, dezelve bemagtigde, op den 1 Augustus van het Jaar 1585.

Kort daarna werd hem, uit *Spanje*, de Ridderorde van het Gulden Vlies toegezonden. Dewijl hij aldaar sterk had aangehouden op de ontruiming van *Placenza*, werd hem zulks, uit aanmerking van zijne diensten, toegestaan: hoewel, volgens anderen, dit eerst geschied is, na den dood van OCTAVIUS, in het Jaar 1586 voorgevallen. In dit zelfde Jaar mengde hij zig in den *Keulschen* Oorlog, en nam, op aanhouden van den nieuwen Keurvorst ERNEST, *Nuijts* stormenderhand in. Naar *Vlaanderen* wedergekeerd zijnde, werd de Vesting *Sluis*, in

 het

het Jaar 1587, door hem veroverd. Het volgende Jaar was voor hem niet zo gunſtig: want de onderneeming der zo genaamde *onoverwinnelijke Spaanſche Vloot*, tegen *Engeland*, zullende onderſteunen, en in gevalle van eene landing, als Generaal, het gebied voeren, had hij, voorheen, de *Engelſchen*, door onderhandeling tot vrede, in ſlaap zoeken te wiegen, en te *Duinkerken*, alle de noodwendigheden voor de verwacht wordende Vloot, en ter overvoering van het gantſche heir, met platboomde vaartuigen, doen in gereedheid brengen. Doch alle deeze maatregelen mislukten, en de gantſche Vloot, gelijk bekend is, onderging eene genoegzaame vernieling. Want, behalven den gegeeven last, om zonder vereeniging met PARMA niets te onderneemen, vernam hij daarenboven, volgens ingekomen berigt van den *Spaanſchen* Admiraal te *Duinkerken*, dat de gegeevene bevelen niet alleen zeer gebrekkig volvoerd waren, maar vond zig zelven daarenboven, door de *Nederlandſche* Vloot, zo naauw ingeſloten en bezet, dat het hem onmogelijk was, in Zee te kunnen loopen.

In *Spanje* werd hem dit ten kwaadſten geduid, en de geheele mislukking aan zijne traagheid toegeſchreeven; eene beſchuldiging, nogthans, welke in 't geheel geenen grond had. Ook mislukte hem, in dat zelfde Jaar, zijn aanſlag op *Tholen* en *Bergen op den Zoom*; waarbij nog kwam dat zijn meeste Krijgsvolk verliep, wegens wanbetaaling. Eenige voornaame *Spanjaarden*, die bij hem waren, ſpraken niet alleen, maar ſchreven zelfs ten zijnen nadeele, over zijne bedrijven, aan het Hof van *Spanje*, even als of hij, al te driftig tot het overrompelen van *Engeland*, den vredehandel, tot groot nadeel van de Vloot zelve, had afgebroken, en eenen toeleg had gemaakt op de Regeering over de *Nederlanden*. Van dit alles, door de Infante, die hem zeer beminde, heimelijk bericht uit *Spanje* ontfangen hebbende, trok hij het zelve zig zo zeer ter harte, dat hij, in het Jaar 1589, zeer krank werd, en de wateren te *Spa* moest gebruiken. De Koning, zijnen dienst niet konnende ontbeeren, nam, echter, zijne verontſchuldiging aan, en gaf hem last, de *Ligue*, in *Frankrijk*, te onderſteunen. Dat bevel des Konings

nings moest worden opgevolgd, schoon hij zeer ongaarne zag, dat de *Nederlanders* hier door lugt kreegen, en de reeds gemaakte voordeelen in gevaar zouden gesteld werden. In het begin van het Jaar 1589, eene heimelijke bijeenkomst, met den Hertog VAN MAINE gehouden hebbende, maakte hij, geduurende den geheelen winter, en een gedeelte van den volgenden zomer, de nodige bestelling; trok daarop, in de maand Augustus, van het Jaar 1590, met een aanzienlijk Leger, naar *Frankrijk*, noodzaakte den Koning het beleg van *Parijs* optebreeken, en nam daarop *Corbie* stormenderhand in. Het misverstand, tusschen hem en den Hertog VAN MAINE, was, echter, oorzaak, dat in 't vervolg niet veel verrigt kon worden: waarom hij, op het einde van het Jaar, agt duizend *Franschen* agter laatende, naar *Vlaanderen* terug keerde. Zijne afweezigheid was den *Spanjaarden* zeer nadeelig geweest, vermids de vijandelijke partijen tot aan *Brussel* toe stroopten, en Prins MAURITS, de eene plaats voor, en de andere na, bemagtigde. Op uitdrukkelijk bevel van het *Spaansche* Hof, moest hij, met het einde van het Jaar 1591, wederkeeren naar *Frankrijk*, om *Rouaan* te ontzetten. Op zijnen weg derwaarts, deed hij, tot meerder zekerheid, zig de Stad *Fere* inruimen, en hield, verscheidene maalen, een mondgesprek met den Hertog VAN MAINE; daar de oogmerken des *Spaanschen* Konings, tot bijstand der *Ligue*, niet dan mistrouwen in de *Franschen* verwekten. PARMA, dus zelfs in de minste onderneeming, tegen het Koninklijk Leger, door DE MAINE, geduurig wederstreeft wordende, werd *Rouaan* wel ontzet; doch FARNESE was vooraf genoodzaakt, *Caudebek* weg te neemen, daar hij met een schoot door den arm gewond werd. Met moeité, vond hij grond voor een Legerplaats, om die Stad te dekken, en de nodige levensmiddelen te verkrijgen. Terwijl hij, intusschen, veel afbreuk door de Koninklijke troepen leed, werd hij gedwongen tot een gevaarlijke marsch, over de *Seine*, naar *Parijs*, op welke de Koning hem ligtelijk geheel had kunnen overhoop werpen; doch die, echter, zo gelukkig uitviel, dat hij 's Konings Leger, zonder het minste nadeel, ontkwam. In Junij van 't Jaar 1592, keerde hij, onpasselijk zijnde, naar de *Nederlanden*, en gebruikte wederom de wate-

 ren

ten te *Spa*. Vervolgens ondernam hij een vergeefschen aanslag op *St. Quintijn*, en rustte zig, op nieuw, toe naar *Frankrijk*. Ten dien einde naar *Arras* gereisd zijnde, nam zijne zwakheid zodanig de overhand, dat hij, den 22 November, of volgens anderen, den 4 December, des Jaars 1592, den geest gaf; nog dien zelfden dag had hij te paard gezeten, en verscheidene bevelen afgevaardigd. Zijn lijk werd naar *Italie* gevoerd.

Zijne onpasselijkheid word inzonderheid toegefchreeven aan het verval der *Spaansche* zaaken in de *Nederlanden*; en bijzonder daaraan, dat de fchuld aan hem werd geweeten; of, volgens anderen, dat eenige *Spanjaarden* hem ten laatste niet meer vertrouwende, meenden, dat hij zig zelven tot Heer van de *Nederlanden* wilde opwerpen, of ten minste den Oorlog zo lang sleepende zogt te houden; en dat hij daarom heimelijk vergeeven zouden zijn: van dit laatste, echter, na dat zijn lijk geopend was, werd geene de minste blijk gevonden. Die onpartijdiger over hem geoordeeld hebben, zeggen, dat hij was een dapper, standvastig, voorzigtig, welspreekend en minzaam man.

Niettegenstaande zijn lijk, in eene maale gepakt, naar *Spanje* gezonden was, werd nogthans zijn uitvaart te *Brussel*, met groote pracht en staatsie, gevierd: dit zelfde geschiedde in verscheiden Steden van *Italie*, inzonderheid te *Rome*, den 3 April, in het Jaar 1593. Door den raad en het volk aldaar, als zijnde zijne Geboorteplaats, werd hem een marmeren Praalbeeld opgeregt, met een opschrift tot zijnen zonderlingen roem en lof, en daar nevens een Tafreel van zeer schoonen steen, in welken, in het *Latijn*, eenige regels stonden uitgehouwen, waarvan de vertaaling dus luidt.

„ ALEXANDER FARNESIUS, *zoon van* OCTAVIUS, *Hertog van Parma en Placenza den* III, *door* FILIPS, *Koning van Spanje aangesteld, om te Gouverneeren de Nederlandsche Provintien, die gehoorzaamheid weigerden. Heeft de sterke Stadt* Maastricht *met geweld ingenomen.* BIRON *in een veldslag overwonnen.* Duinkerken, Gent, Brugge, Yperen, Dendermonden, Brussel, Sluis, *en veel meer andere Steden geweldadig overmeesterd; of tot overgave gedwongen.* Antwer-

werpen, *voor menschelijke kracht bijna onwinbaar, gelegen op de Rivier de Schelde, rondsom met groote werken magtig bezet, overwonnen. Nuijts, van hem vermeesterd zijnde, heeft hij den Aardsbisschop van Keulen wedergegeeven. Alle de Nederlanders, woonende op het vaste land, wedergebracht onder de gehoorzaamheid van den Koning, en de H. Roomsche Kerke. Om deeze en andere zijne dappere daaden, is hij van den Roomschen Raad en het volk, vercierd met den tijtel van Opperften* Imperator (*Veldheer*) *als waardig de Thriumphe der oude Romeinen; die zo hij ze niet te boven gegaan heeft, ten minste is gelijk geweest.*"

Hoe groot hij ook ware, heeft hij, nevens andere grooten, meer dan eens, den veranderlijken aart der Vorsten moeten smaaken. In den aanvang zijner bedrijven, beminde FILIPS hem zo sterk, dat de Hovelingen daar over schaamrood werden. Een van hen lei een brief in de Koninklijke Kamer neder, met het opschrift: *aan zijn Catholijke Majesteit, nu in dienst van den Hertog van Parma.* Op zekeren tijd met den Koning wandelende, struikelde hij over een steen; waarop een der Hofnavren zeide: „ Zie wel toe; want zo gij eenmaal op uw neus komt te vallen, zult gij niet ligt weer „ opstaan:" waarop de Koning antwoordde: *Indien hij valt, willen wij beiden vallen, op dat de een den anderen ophelpe.*

Hoe zeer, echter, FILIPS hem naderhand wantrouwde en haatte, is genoeg bekend. Men zie van hem verder: HOOFT; BOR.; VAN METEREN, en andere Historieschrijvers van zijnen tijd.

FARNESE, (OCTAVIO) Hertog van *Parma*, zoon van PETRUS ALOISIUS; vader van ALEXANDER, zo even gemeld, en Neef van Paus PAULUS DEN III, werd gebooren in het Jaar 1524. Gemelde Paus bewerkte het huwelijk tusschen hem en 's Keizers natuurlijke dogter, MARGRETA, weduwe van ALEXANDER DE MEDICIS, en naderhand Gouvernante der *Nederlanden.* Dit huwelijk, schoon tegen den zin der bruid, om reden dat OCTAVIO toen nog slegts 13 Jaaren oud was, werd, echter, op aandrijving van den Paus en den Keizer, voltrokken;

ken; ſtaande beiden 'er even ſterk op, dat het met grooten luister zou gevierd worden. Weinig baatten de klagten der bruid, die voortbragt, hoe zeer men haar mishandelde, met haar, toen zij pas twaalf Jaaren oud was, te doen trouwen aan een ſterk volwasſen man, van zevenentwintig Jaaren; en nu zij volwasſen was, haar een kind van 13 Jaaren opte dringen. Ook duurde het eenige Jaaren, eer zij haaren afkeer tegen hem overwon. OCTAVIO volgde, in het Jaar 1541, den Keizer naar *Algiers*; een bedrijf, 't welk de eerſte vonken van liefde in het hart zijner Gemaalinne deed ontbranden. Want toen het gerucht liep, dat hij geſneuveld was, berouwde het haar, dat hij, om haare wrevelmoedigheid te ontgaan, dien togt ondernomen had. Na zijne terugkomſte, verzoenden zij, en leidden een genoegelijk leeven. Ook verliep 'er geen Jaar daarna, of zij baarde hem twee zoonen t'eenerdracht. OCTAVIO werd, ten zelfden tijd, met het Hertogdom van *Parma* en *Placenza* verrijkt. Naderhand begaf hij zig in dienst des Keizers, tegen de *Franſchen*. Tot het Jaar 1559, in den Oorlog in de *Nederlanden* gediend hebbende, keerde hij naar *Italie*, laatende zijnen zoon ALEXANDER bij Koning FILIPS. Ter belooning van zijne gedaane dienſten begeerde hij niets anders, dan het Hertogdom *Placenza* ontleedigd te zien van het *Spaanſche* Krijgsvolk. Maar FILIPS hier toe niet kunnende beſluiten, en het ook niet raadzaam agtende te weigeren, bood hem, in de plaatze daarvan, aan, zijne Gemalinne de Regeering der *Nederlanden*, als Gouvernante, te willen opdraagen. OCTAVIO, in de verbeelding van zig daar door te noodzaaklijker bij FILIPS te zullen maaken, nam de aanbieding aan. Doch FILIPS, om hem in bedwang te houden, bedong dat de jonge ALEXANDER ten zijnen Hove moest worden opgevoed; met belofte, kort daarop aan hem gedaan, den Hertog verder genoegen te zullen geeven. MARGRETA vertrok hierop herwaards, en werd, zo door den Koning en haaren Gemaal, als door 's Lands Staaten, allerplegtigst ingehaald, en in die waardigheid geſteld. OCTAVIO DE FARNESE vertrok hierop, nog in dat zelfde Jaar, naar *Italie*; hebbende alvoorens zijne Gemalinne ten allerſterkſte aangeraaden, om bij den Koning aante-

drin-

dringen op het terug ontbieden van de *Spaansche* soldaaten. In het Jaar 1560, begon de Koning bedagt te zijn, om ALEXANDER, Hertog van *Parma*, in 't huwelijk te doen treeden. Zijn vader OCTAVIO had eerst het oog geworpen op de zuster van ALPHONSUS, Hertog van *Ferrara*; want hij oordeelde, dat de vriendschap van nabuurige Vorsten een steunzel voor den Staat was; de Hertogin nam 'er insgelijks genoegen in. Doch de Koning begreep het anders; hij wilde niet, dat hij met de *Franschen* zo naauw vermaagschapt zou zijn, en schreef, den 9 December van gemelde Jaar, aan de Hertoginne, dat hij al voor lang aan een huwelijk gearbeid had, tusschen ALEXANDER en de dogter van Keizer FERDINAND, hunner beiden oom. Doch FILIPS veranderde hier omtrent van gedachten, en liet zijne keuze vallen op MARIA, Prinses van *Portugal*, zijnde de dogter van EDUARD en van ISABELLA VAN BRAGANCE; 't welke ook door ALEXANDER en MARGRETA werd goedgekeurd. Op den 8 October, in het Jaar 1565, werd dit huwelijk, te *Brussel*, met groote pracht voltrokken; om de plegtigheid bij te woonen, was OCTAVIO zelf uit *Italie* derwaards gekoomen.

De Hertogin het bewind aan ALBA overgedraagen hebbende, werd, in het Jaar 1568, door haaren Gemaal, met uitsteekende pragt, in *Italie* ontfangen. Hij overleed te *Parma*, den 17 September, van het Jaar 1586.

Zie STRADA, *Nederlandsche Oorlogen*, I Deel, bl. 64, 65, 66, 69, 70, 128, 234, 236, 242, 435, enz.

FARMA, eene Staate, in *Friesland*, in de Grietenij *Barradeel*, onder *Firdgum*.

FATUM, eene *Friesche* Staate, in de Grietenij *Franekeradeel*, 1 half uur van *Tzum*, ten *Zuidoosten*.

FAUKELIUS, (HERMANUS) was, in het Jaar 1616, Gereformeerd Predikant te *Middelburg*, in *Zeeland*, alwaar hij in den

van *Rome* op zig, tegen de Keizerschen, en verkreeg groote achting. PETRUS FARNESE DE II leefde in het Jaar 1099; deeze is geweest Burgemeester, en Kolonel onder de Kerklijke Ruiterij. In het Jaar 1164 liet hij, als opvolger in alle zijne ampten, na, zijnen Neef PRUDENTIUS, wiens zoon, PETRUS FARNESE DE III, zijn opvolger, en Burgemeester te *Orvieto* geweest is, in 't Jaar 1174. Deeze laatste hernam *Montepulciano*, hun voorheen ontnomen. Zijn vader was PEPO, een groot Krijgsman, Burgemeester in het Jaar 1183. Zijn broeder, RAINUNTIUS, volgde hem in alle zijne waardigheden op. PEPO's zoon, RAINUTIUS DE II, was Hoofdbevelhebber over alle de troepen van den Kerklijken Staat, en sneuvelde in het Jaar 1288. NICOLAAS FARNESE, deszelfs broeder, nam de wapens voor den Kerklijken Stoel, en voor KAREL VAN ANJOU, op. *Orvieto* kwam daarna onder bestier van PETRUS DE FARNESE DEN IV, wiens broeder GUIDO Bisschop van die Stad was. PETRUS DE V van dien naam, was Generaal van de Republiek van *Florence*, en nam, in het Jaar 1360, *Piza* in; hij leefde nog in het Jaar 1388. RAINUTIUS FARNESE DE III, was Generaal van *Siena*, in het Jaar 1416; van *Florence*, in het Jaar 1424; van de Kerklijke troepen, in het Jaar 1432. Paus EUGENIUS DE IV beschonk hem met de gouden roos. PETRUS LUDOVICUS FARNESE, zijn zoon, trouwde JOHANNA GAETAN DE SERMONETA, bij welke hij teelde ALEXANDER FARNESE, naderhand Paus PAULUS DEN III.

Eer hij den Pauslijken Stoel beklom, was hij gehuwd geweest, en had gehad tot Echtgenoote, CONSTANTIA (welke hij toen ter vrouwe gaf aan BIOFORCE DEN III, Graave van *S. Fiore*) die bij hem moeder werd van PETRUS ALOISIUS, door hem tot Hertog van *Parma*, *Piacenza* en *Castro* verheven, doch, om zijn slegt gedrag, in het Jaar 1547, te *Piacenza* vermoord. Van hem bleeven na drie zoonen: ALEXANDER, OCTAVIO en RAINUNTIUS, van welke de eerste en de laatste Kardinaalen en de tweede Hertog geweest is. Behalven deeze drie zoonen, had hij eene dogter, VICTORIA genaamd, gehuwd aan GUIDOBALD, Hertog van *Urbino*, die eenen zoon HORATIUS had, welke zonder erfgenaamen, in het beleg van *Hesdin*, sneuvelde. Het Geslacht van FARNESE is verder voort-

ge-

geplant, door OCTAVIO, die, in het Jaar 1586, flervende, naliet ALEXANDER, Hertog van *Parma*, wiens zoonen waren, RAINUTIUS en ODOARDUS; welke laatfte Kardinaal, en de eerfte zijn opvolger in het Hertogdom was. Hij had twee zoonen, die beiden ftom en doof waren. Zijn Staatsopvolger ODOARD ftierf in het Jaar 1646. Onder zijne zoonen, zijn RAINUTIUS DE II en ALEXANDER, inzonderheid beroemd geweest. De laatfte was *Spaanfche* Generaal, en Gouverneur der *Nederlanden*, van het Jaar 1660 tot 1682, en is, in het Jaar 1689, ongehuwd geftorven, nalaatende drie natuurlijke kinderen: een zoon en twee dogters. RAINUTIUS DE II was de vader van ODOARDUS, die vóór hem geftorven was, in het Jaar 1693, en van FRANCISCUS. Uit den voornoemden ODOARDUS is nagebleeven eene dogter, ELISABETH genaamd, die, in het Jaar 1714, trouwde met FILIPS DEN V, Koning van *Spanje*.

FARNESE, (ALEXANDER) Kardinaal, Aardsbisfchop van *Avignon* en *Montreal*, Bisfchop van *Parma*, enz. was een zoon van PETRUS ALOISIUS FARNESE, en kleinzoon van Paus PAULUS DEN III, gebooren te *Rome*, den 7 October, in het Jaar 1520. Paus CLEMENS DE VII fchonk hem, onder verfcheiden Kerklijke bedieningen, ook het Bisdom van *Parma*. Op onderfcheidene tijden is hij geweest Bisfchop van *Masfa*, *Spoleto*, enz. Aartspriester van *St. Maria Maggiore*, en van *St. Pieter*, te *Rome*; Proost van *Wisburg*. Reeds in het 14 Jaar zijns ouderdoms, werd hij, door zijnen grootvader, tot het Purper verheven. Zijn doordringend verftand en groote bekwaamheden deeden dien zelfden Paus befluiten, hem, als Gezant, naar *Frankrijk* te zenden, om tegenwoordig te zijn bij de zamenkomst, die aldaar, in 't Jaar 1539, tusfchen Koning FRANCOIS DEN I en Keizer KAREL DEN V, ftond gehouden te worden. Den Keizer naar de *Nederlanden* gevolgd zijnde, moest hij de geringe trouw van dien Vorst, kort daarna, ondervinden, en naar *Italie* wijken. Te *Genua* voegde hij zig weder bij hem, en overreedde hem tot een mondgefprek met den Paus, dat gehouden werd, in het Jaar 1543, te *Busfetto*, gelegen tusfchen *Parma* en *Piacenfa*. Twee Jaaren daarna was hij op den Rijksdag te *Worms*, en gaf zig veel

de vier guldens, ontving thans FAUKELIUS eene fomma van driehonderd guldens.

Zie UITTENBOGAARD; TRIGLAND; BRANDT, II en III Deel; W. TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 191.

FAVOLIUS. (HUGO) Zijn vader, FRANCISCUS genaamd, was geboortig van *Pifa*, in *Italie*; doch zijne moeder in *Zeeland*. HUGO, tot jaaren gekoomen zijnde, oeffende de Geneeskunde te *Antwerpen*, en was te gelijk een dichter, die in 't maaken van Heldenverfen niet ongelukkig flaagde. Zijne gedrukte werken zijn vijf in getal, die tusfchen het Jaar 1563 en 1584 in 't licht kwamen. Hij was een groot vriend van FRANCISCUS SONNIUS, Bisfchop van *Antwerpen*, in welke Stad hij ook overleed, den 10 Augustus, in het Jaar 1585, in den ouderdom van ruim 61 Jaaren. Toen hij op zijn uiterfte lag, maakte hij op zig zelven dit onderftaande Grafschrift:

Artis Apollineæ cultura infignis & ufu,
Phœbæi cultor carminis atque lijræ;
Pifano *genitore fatus*, *genitrice* Zelandâ,
Hugo Favoliacæ *follicitudo domus:*
Ætatis bis fex anno poft luftra fecundo
Conditur hoc tumulo, fpiritus aftra tenent.

Men leest nog heden dit Grafschrift, met zijnen fterftijd daar onder, in de Kapelle van de Kerk der *H. Maagd*.

Dat deeze FAVOLIUS geen gering dichter geweest is, blijkt uit het getuigenis van J. VAN BROEKHUIZEN, een bevoegd rechter, om iemands waarde te fchatten: dus luiden zijne woorden, in zijne aanmerkingen op PROPERTIUS: HUGO FAVOLIUS, *Poëta non proletarius, quem virum miror famæ effe tam obfcuræ, etiam apud noftrates, qui propius noffe debebant.*

REIGERSBERG, *Chronijk*; LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 57, enz.

FAY,

FAY, (DU) was, in het Jaar 1588, Ambassadeur van wegen den Koning van *Navarre*, zo bij de Staaten Generaal, en bij de Koninginne van *Engeland*, als bij de *Duitsche* Protestantsche Vorsten. Het Gezantschap, welk hij bekleedde, had zijnen oorsprong uit de *Ligue*, welke de Hertog VAN GUISE gesmeed had, tegen de *Hugenoten*. Om deeze *Ligue* te niet te doen, zogt de Koning een dergelijk verbond, ter bescherming van de Religie, met de gemelde Mogendheden in stand te brengen. De Heer DU FAY kwam, in de maand Maij des gemelden Jaars, in '*s Hage*, en, na vertooning van zijne credentiaalen, deed hij, den 2 van die maand, de volgende Propositie, na voorgaande inleiding, van deezen inhoud:

„ Zijne Majesteit, bidt ook hen luiden (de Staaten) dat zij continueeren in de goede affectie, die zij altijt hebben betoond, en dat zij versekert kunnen zijn, dat in alle occasien, alwaar hij middel zal hebben om hem te gebruiken, voor heurlieden, hij niet sal spaaren, noch zijne onderdaanen noch zijne middelen, veel min zijn eigen persoon. En door dien, dat de aanslagen van de gemeene vijanden, daaglijks wasschen en vermeerderen, en dat zij trachten bij alle middelen, om hen te versterken door alliantien, vrienden, volk en geld; zijne hooggemelte Majesteit, hebbende in deeze generaale Oorlog, genoeg het principaal intrest, is geresolveert, hen te stellen tegen het voorneemen der vijanden, ende te versoeken de Vorsten en Staaten, doende Professie van de Religie, van gelijken te doen, en hen te saamen te vereenigen, met een contrarie Ligue, brengende alle haar lieder sterkte in het gemeen, en voerende alle haare middelen te zaamen. Tot welken einden zijne Majesteit, hem, aan de Koninginne van Engeland, en Protestantsche Vorsten, als ook aan de Staaten, heeft afgevaardigd, met versoek in die vereeniging te treeden. En door dien zijne Majesteit is verwittigd geworden dat gehandeld word, over eene vrede tusschen den Koning van Spanje en de Staaten. Zo was hij mede gelast te vertoonen, aan de Heeren Staaten, van wegen den Koning, de gewigtigheit van sodanig eene vrede, en het ongelijk dat men hem doen soude, bij aldien

men zonder noot en dwang de voornoemde vrede sloot, wijl daar door alle de magt van Spanje, ten nadeele van de Religie tegen de Religie intevallen in de Landen van sijne Majesteit, zo als reeds door de magt van Parma geschied was."

„ Dus was hij Heer DU FAY gelast, om te protesteeren, tegen alle de geenen, die tot vrede raden, waar door den val van de Kerke van Frankrijk moet veroorzaakt worden, en waar mede alle Kerken, en andere Landen haar kracht verliezen zullen. Hebbende dus hij daar tegen bij de Koninginne van Engeland geprotesteert."

„ Kunnende hoogstgedachte sijne Majestelt zig niet genoeg verwonderen, dat zij (de Staaten) hebbende zo veele middelen, zo veel geld, zo veel goede Steden, en van rondsomme bezet door de Zee, en daarenboven geenzints geperst, om te vreesen voor een Spaansche Armade, dat zij zouden willen verstaan, tot een miserable en schandelijke vrede, die hen niet dan schade kan veroorzaaken. Dat zijn exempel van op Gods te betrouwen, hun moest aanmoedigen, hun vijanden klein te agten. Aangezien hij met zeer weinig Steden, geenzints te vergelijken met de haare, heeft gestreden 3 Jaaren lang, tegen magtige partijen, tegen Frankrijk en Spanje te zaamen, zonder hem een hand breet te laaten winnen, zonder tot hier toe, van iemant ondersteunt te zijn."

„ Biddende verder zijne Majesteit dat de Staaten gelieven indagtig te zijn, dat zij met geene Prinse of Vorsten, meer geïntresseert zijn, dan met hem, om dat zij te zaamen hebben eenen gemeenen vijand den Koning van Spanje, dus hoofd vijand der Protestanten, voor welke hij meer meend gedaan te hebben dan iemant anders. Waarom dan de Koning smeekt, dat de Staaten zig bij hem zullen voegen, dat zij, hem zullen zenden een Agent, om altoos goede Correspondentie te houden."

„ De groote toebereidzelen, die de vijanden maaken, noodzaakten zijne Majesteit, als ook het verlies van zijne Vloot, en de dood van de Prinse van Conde, mij te gelasten, u van wegen zijne Majesteit te verzoeken, hem voor deeze reize te assisteeren, met middelen, die hij zal proponeeren, aan de Gecommitteerden van de Heeren Staaten."

„ Dat

„ Dat doch de Staaten willen gedachtig te zijn, hoe dat zijne Majesteit altoos van zijne zijde betoond heeft, de genegenheid, om hun, na zijn uitterste vermogen te helpen." *Waarvan de bewijzen door* DU FAY *werden bijgebragt.*

„ Dat de Heeren Staaten, ook zullen gelieven te considereeren, dat de Koninginne van Engeland, en de Prinsen van Duitsland, veel minder geintresseert zijn, dan zij, en echter hebben dezelve zig in geenen deelen onttrokken."

„ Versoekende hij (*Heer* DU FAY) dat hooggemelte Heeren Staaten, zullen gelieven te raadpleegen, op de artikulen, zo kort als mogelijk, zijnde den tijd kostbaar, en hij noodzaaklijk zal moeten tegenwoordig zijn, op de vergadering der Protestantsche Prinsen, die met Pinxter staat gehouden te werden. Verzoekende verder voor hem in den zijnen eenen vrijen doortogt, enz."

De Staaten Generaal namen daarop, den 16 Junij, deeze volgende Resolutie.

„ De Staaten Generaal der vereenigde Nederlandsche Provintien, hebben aangehoord en verstaan, 't geene de Heer DU FAY, Ambassadeur des Konings van Navarre, mondeling heeft geproponeert, in haare vergadering en daarna schriftelijk overgegeeven. En hebbende insgelijks behoorlijk regard geslagen, op het rapport gedaan, door de Commissarissen, uit den raad van Staate, na hunne gehoudene conferentie, met den Heer Ambassadeur, op de pointen van zijne Propositie, bedanken voor eerst den Heer Koning duisent fout, voor het faveur ende goede affectie, die hij draagt, tot conservatie, en voorstand, van de waare Christelijke Religie, en insgelijks tot de welstand van de Landen, biddende zijne Majesteit daarin te wille volharden, met bijvoeging, dat zij altijd gereed zullen zijn, naar haar uiterste vermogen, zo merkelijke weldaad te erkennen, dat zij niet zullen nalaaten te continueeren, in haar goede Resolutie, tot conservatie en voorstant van de Christelijke Religie ende den Staat deeser Landen, met een vast vertrouwen, dat Godt Almachtig, zijne Majesteit en heb luiden, sal verleenen eenen gelukkigen uitslag, ter eere zijns naams, en tot vordering van sijn H. Woord."

„ Hebbende gemelte Staaten met groot genoegen, uit de voorsz. Propositie verstaan, de standvastige Resolutie van sijne Majesteit den Koning om niet alleen zijn eigene middelen te waagen, tegen de aanslagen van den gemeenen vijand, maar ook selve geresolveert is, als hebbende ongetwijffelt, de grootste intrest bij de gemeene saak, alle Koningen en Prinsen, doende Professie, van de Euangelische Religie, daartoe te nodigen, ten einde sij hen, door een Contra-alliantie te saamen vereenigen en verbinden, om alle haare krachten te saamen te voegen, tegen den algemeenen vijand, met middelen van defensie, en om ook andere daarin te doen treden; bedankende sijne Majesteit, voor zijn heldhaftige Resolutie, en ook voor hem, daar mede toe te nodigen, wenschende van gantscher herten, dat bij een Generaal en Christelijk verbond, van alle Koningen en Prinsen, Cheurvorsten en andere Heeren, en Republieken des H. Roomsche Rijx, geweeken van de Roomsche Religie, werden voorsien, en derselver rechtvaardige bescherming, tegen de onrechtvaardige en rampsalige aanslagen der gemeene vijanden. Gelijk sij ook gaarne souden zien, dat, de voorschreeven alliantie werde ten effecte gebracht, daar toe sij hen van haare sijde altoos willig en bereit sullen toonen, wel verstaande dat het geschiedde, met kennisse van de Koninginne van Engeland, ofte den Gouverneur Generaal van den Krijgsmagt, die sij deese Landen goedertierenlijk heeft vergunt, volgens het tractaat gemaakt tusschen haar hooggemelte Majesteit en de voorsz. Landen. Ten welken einde de gemelde Staaten, de Commissarissen, welke zij hebben goedgevonden, mitten eerSten te senden naar Duitschland, en aan den Koning van Denemarken, sullen ordineeren, met gemelde Heer Ambassadeur, te houden goede correspondentie, en hem, door alle doenlijke middelen, het verbond te helpen bevorderen."

„ Nopende het point van de vredehandelinge verhaald in de voorsz. Propositie; de voornoemde Staaten willen aan den hooggemelde Koning niet verswijgen, dat eenige maanden geleden, de Doorlugtigste Koningin van Engeland, hen luiden heeft doen voorstellen haare intentie, zo door den Heer Graave van Leycester, als naderhand, door haaren Ambassadeur Herbert,

dat

dat zij in vredehandeling wilde treden, met den Koning van Spanje of met den Hertog van Parma van zijnent wegen, en dat haare Majesteit verzogt heeft, dat de Staat, bij de haare eenige Commissarissen zoude voegen. Maar, dat de Staaten voorziende de swarigheid, en apparente perijckelen, die, door het sluiten van 't voorsz. Tractaat, stonden te vreezen tegen den Staat der Christelijke Kerke, niet alleen in deese Landen, maar ook in de nabuurige Rijken en Landen, hebben een Ambassade gesonden aan haare Majesteit, om haar de voorsz. periculen en swarigheden voor oogen te stellen, ende door alle middelen te arbeiden, om haar daar van aftebrengen en te beweegen, omme niet vorder in het voorsz. Tractaat te procedeeren, ende bijaldien zij zo verre daar mede is voortgegaan, dat zij 'er niet toe zoude zijn te persuadeeren, om in sulke gevallen haar intentie nader te sondeeren, hoe men best, door het sluiten van sodanig Tractaat, de voorsz. Christelijke Religie en den Staat deezer Landen, met goede versekerheid zou conserveeren. En also Commissarissen het eerste point van haare Majesteit, niet en hebben konnen verwerven, maar alleenlijk haar intentie verstaan op het tweede, so beraatslagen nog eenige Provintien, op het rapport daar van gedaan, ende op de Propositie van de voorsz. vredehandeling, het welk een oorsaak is, dat de Staaten, noch niet generaarlijk konnen verklaaren, wat bij alle de Provintien, op dit point generaalijk zal werden geresolveert. Doch hebbende Gedeputeerden, der particuliere Provintien, respectivelijk op de tegenwoordige vergadering, gecommitteert, gesonden aan haare Principaalen, de Propositie, van den gemelden Heer Ambassadeur, omme hen te informeeren, van de goede en heilzaame vermaaninge, van zijne Majesteit, omme op dezelve zulk inzicht te neemen, als de importantie van de zaake vereischt. Gelijk mede bij de Staaten Generaal, voor so veel in hen is, gedaan zal worden.

„ Ook is de gemelte Staaten wel bekend, hoe grootelijx de gantsche Christenheid, en inzonderheid deeze Landen is geleegen, aan de conversatie van den Staat, van zijne Majesteit ende der Kerke van Frankrijk, hier bijgevoegd de goede vriend-

ſchap en faveur van dezelve, en om deeze oorſaak ſullen zij, die gaarne naar heur vermogen adſiſteeren, om zijne zo Christelijke als heldhaftige Reſolutien te bevestigen ende te mainti-neeren. Maar alſo de vereenigde Nederlandſche Provintien, nu bijna 22 Jaaren lang zijn gehouden geweest in een gedurige ſwaaren oorlog, en nog tegenwoordig gedreigt worden met een veel zwaarder magt, en ook de deliberatie over den vredehandel zeer ontrust zijnde, en door groote oneenigheden en muitinatien gedreigd wordende, zo bevinden zig ook de Staaten deeſer Landen, ſeer verloopen, en belast in het ſtuk van de Finantien en ſchattingen, en wel bijzonder in de zes laatſte maanden; en ook bevonden, dat de tegenwoordig loopende lasten van den oorlog zeer zwaar zijn, dat het onmooglijk is ſijne Majeſteit de verzogte asſiſtentie te doen, als zijne groote en gewigtige affaire vereisſchen.

„ Niet te min acht neemende op ſijne tegenwoordige Staat, en hoe veel de gemeene vijand der waare Christelijke Kerk uitrechte en vordere in heure aanſlagen, tegens hem; ſo ſullen de gemelte Staaten, met advijs van den Raad van Staaten, den hooggemelte Heer Koning adſiſteeren, in conformatie van het inhouden van de acte en obligatie, daar van aan den voorn. Heer Ambasſadeur overgeleverd, met een vast vertrouwen, dat zijn Majeſteit, ſo door ſijn eigene middelen, als met hulpe van de Koningin van Engeland en andere Christelijke Koningen, Princen, Ceurvorſten, enz. binnen 5 a 6 maanden ſodanig Heirleger ſal formeeren, dat met hulpe des Almagtigen, en der voorſz. middelen, de zaaken des Konings tot een gelukkige uitkomſte zullen gebragt worden. So verwagten, dan de gemelde Staaten, dat mitte de voorſz. acte, ende obligatie ook ſal cesſeeren 't geene geproponeert ende geadviſeert is, bij den Heere *Joan Immes* en Doctor *Gerard Voet*, die in den voorleeden winter, door den Heer Paltzgraave den Hertog Johan Caſimir, om gelijke asſiſtentie herwaards gezonden zijn geweest, gelijk het ook in de daat cesſeert in regart van den tijd die verſtreeken is. Verſoekende gemelde Staaten, dat zijne Majeſteit hem verſekerd wil houden, van de goede affectie ende adſiſtentie ten zijnen dienſte, en in regard van dien de affaires dee-

deeser Landen, in zijne Koninklijke recommandatie te houden, enz. enz."

Resolutie van de Staaten Genenaal,
den 16 Junij, van het Jaar 1588.

FATUM, eene *Friesche* Staate, in de Grietenij *Franekeradeel*, 1 half uur van *Tzum*, ten *Zuidoosten*.

FEDDES, (PETRUS) geboortig van *Harlingen*. Onbekend is het, of hij een Glas- of Tafreel-Schilder geweest zij; uit het bijwerk, rondsom zijn beeltenis in het koper gesneden, zou men het laatste besluiten, dewijl daar in palet en penceelen gevonden worden. Op den rand van de lijst staat PETRUS FEDDUS. *Pictor*. 1615, 't welk tevens den tijd aanwijst, waarin hij geleefd heeft. Ook heeft men van hem eenige gantsch niet onaartig geëtste prenten, gemerkt P. HARLINGENSIS.

FEENKEERENZIJL, een tweede Sluis, tusschen de Dorpen *ter Kaple* en *ter Horne*, in de *Friesche* Grietenij *Utingeradeel*.

FEENWOLDE of VEENWOLDE, een Dorp in *Friesland*, in de Grietenij *Dantumadeel*, onder het Kwartier van *Oostergoo*, hebbende dien naam bekoomen, van de daar bij geleegene Veenen. Voortijds stond, ten einde van dit Dorp, een oude Kerk, die geheel vervallen is, en onbruikbaar was geworden. Hierom heeft men, in het Jaar 1648, een quart uur van daar, eene nieuwe Kerk gesticht, voor een gecollecteerde somme van 7120 guldens.

Reeds lang te vooren was deeze Gemeente, met die van *Akkerwolde* en *Marmerwolde*, gecombineerd geweest. Het getal der Huizen en Inwoonders van dit Dorp, intusschen, merklijk zijnde toegenomen, is hun, door de Staaten van *Friesland*, den 6 Maart, in het Jaar 1755, een eigen Leeraar toegestaan, en hebben de stemgeregtigde Ingezetenen, bij de Kerk, een Pastoriehuis gestigt. Men vind 'er mede een Ge-

meente der *Doopsgezinden*, die bediend word door twee Leeraaren. Het Dorp heeft 33 ſtemmen.

BACHIENE, p. 1307.

FEERWERD, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, ten Noorden van *Farmſum*. In dit Dorp word het Regt geoeffend, door de Huizen ADUART en ALLERSMA.

FELDWERTH, weleer een oud Klooſter der *Benedictijnen*, in *Fivelingo*, waarvan de Overſte, reeds in de XII eeuw, den tijtel van Abt gehad heeft. Die van *Wirum* maaken 'er dikwils gewag van. De Heeren MEIJERS hebben die plaats lang bezeten, met den naam van *Feldwert* en *Oldeklooster*. Het legt vierdehalf gemeene *Duitſche* mijlen van *Groningen*, naar het Zuidooſten.

HALMA.

FEITH of FEITHIUS, (EVERARD) gebooren in de XVI. eeuw, te *Elburg*, in *Gelderland*. Na dat hij zig, eenige Jaaren, in de wijsbegeerte geoeffend had, gaf hij zig geheel en al aan de beſchaafde wetenſchappen over, en maakte 'er ongemeene vorderingen in. De *Griekſche* en *Hebreeuwſche* taalen was hij in den grond magtig: waarvan hem de Hoogleeraaren der *Franſche Proteſtanten* te *Bearn* een heerlijk getuigſchrift gaven. In *Gelderland* wedergekeerd zijnde, vond hij daar alles in de uiterſte elende, wegens den *Spaanſchen* Oorlog, onder bevel van SPINOLA; waarom hij geraaden vond, zijn Vaderland wederom te verlaaten. Hij begaf zig dan naar *Frankrijk*, en maakte aldaar voornamelijk zijn werk van het onderwijzen in de *Griekſche* taal; behaalende daar mede, zo wel als door zijne verdere kundigheden, de achting van de beroemdſte mannen van zijnen tijd, en bijzonder van CASAUBONUS, DU PIN en THUANUS. Op zekeren tijd, alleen van een knegt verzeld, van *Rochelle* gewandeld zijnde, nam hij, op deszelfs verzoek, zijn

ver-

verblijf in het Huis van een burger; doch is, na dien tijd, nimmer wederom ten voorschijn gekoomen; zelfs heeft men nooit iets van hem konnen ontdekken, niettegenstaande alle onderzoek, door de Overigheid daar toe aangewend. Het verlies van deezen Letterheld, in den bloei zijns levens, werd door de Geleerden zeer betreurd, alzo hij, waarschijnlijk, een man van den eersten rang in de geleerde waereld zou geworden zijn. Bewijzen daar van zijn zijne werken. In het Jaar 1677, is van hem, te *Leiden*, in het licht gekomen, een werkje in 12vo, groot 350 bladzijden, onder den naam van *Antiquitatum Homericarum Libri quatuor*, vol van uitgezogte geleerdheid. De Uitgeever daar van was zijn naneef, HENDRIK BRUMAN, Rector der *Latijnsche* Schoole te *Zwolle*. Te *Amsterdam*, in 't Jaar 1726, is dit boekje herdrukt. Nog heeft hij geschreeven een werk, *de Atheniensum Republica*, en eindelijk nog *Commentarii de Antiquitatibus Atticis*.

BRUMAN, *Epist.*

FEIJTSMA, eene State in de Grietenij *Ferwerderadeel*, in de nabuurschap van het Dorp *Hallum*. Een ander Staate van dien naam is geleegen in de Grietenij *Kollummerland*, nabij *Kollum*; en eene derde, denzelfden naam dragende, in de Grietenij *Rauerderhem*.

FEIJTSMA, (JELGER VAN) was een van die geenen, welke, door de Staaten van den Lande, in het Jaar 1585, werd afgezonden, aan de Koninginne van *Engeland*, om haarer Majesteit de Souverainiteit deezer Landen aantebieden.

Zie BOR, 20 Boek, fol. 63.

FELISIUS, (MATTHIAS) in het *Nederduitsch*, CATS genaamd, te *Brouwershaven*, uit een aanzienlijk Geslacht gebooren, was eerst Monnik, en vervolgens Provinciaal van de Orde der *Franciskaanen* in *Nederland*. Onder anderen heeft hij

geſchreeven, eene geleerde verhandeling over de 10 geboden, getijteld: *Catholica elucidatio Decalogi*, in 8vo, te *Antwerpen*, in het Jaar 1573, bij PLANTYN, en ook te *Parijs*, in het Jaar 1576 en 1604. Deeze CATS is, waarſchijnlijk, de oom geweest van den vermaarden Ridder CATS, die, in zijn tweeëntagtig Jaarig leven, van zijne vaders ſpreekende, geenen anderen dan deezen ſchijnt bedoeld te hebben. Wanneer hij zegt:

Mijn vader zat geſtaag...
Zijn broeder was geleerd, en heeft ook veel geſchreeven,
Zijn boeken zijn bekend, als die nog heden leven,
PLANTYN *uw Drukkerij die heeft 'er kennis van.*

Deeze MATTHIAS FELISIUS, of CATS, is den 24 Februarij, in het Jaar 1576, te *Leuven*, geſtorven.

AND. VAL. p. 659.

FELUA; een oude Landſtreek der *Auchen*, die men naderhand vind verdeeld geweest te zijn in drie kleindere, namelijk: *Huitingoia*, *Flehita*, en *Felua*. De eerſte ſchijnt haaren naam ontleend te hebben van de *Auchen*; de tweede van het *Vliemeer*; en de derde van die beiden. Dit *Felua* legt geheel beſlooten tusſchen den *Rhijn*, de *Druſiaanſche Graft* in het *Flumeer* (*Flevo Lacus*), wanneer men een linie trekt tot aan den oorſprong van het Rivlertje de *Node*, of de *Grebbe*. Van buiten is het rondom bezet met vette kleiakkeren; van binnen heeft het meest dorre zandgronden, of waterachtige moeren. Weleer was het zeer boschrijk. Graaf RUTGER heeft de Hofſtede *Lona*, met de gehugten tot dat Geregt behoorende, in in het Jaar 838, opgedraagen aan ALFRICUS, of ALFRIDUS, Bisſchop van *Utrecht*. Nog meer andere goederen, binnen de paalen deezer Landſtreek, heeft Keizer HENDRIK DE III, in het Jaar 1046, aan BEROALDUS geſchonken; Keizer HENDRIK DE IV wederom andere, in den Jaare 1077. Doch uit de kroning van Keizer HENDRIK DEN VI, in het Jaar 1196, of liever 1195, blijkt, dat de Hertogen van *Lotharingen*, of

Bra-

Braband, het regt van Souverainiteit gehad hebben over de geheele Landstreeke; welk regt zij wederom overgedragen hebben op de *Gelderschen*. Vervolgens zijn de Oorlogen, tusschen andere en de Bisschoppen bijgeleid, op deeze voorwaarde; dat de Bisschop het Leen des Graafschaps *Felua* zou ontvangen van den Keizer, en de Hertog van *Braband* van den Bisschop. Dit regt heeft de *Brabander* wederom overgedraagen aan de Vorsten van *Gelderland*, waar mede het nog heden ten dage vereenigd is, zonder eenige verbintenis van Leenregt.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* Tom. II. fol. 53.

FELVIDA, boven *Arnhem*, word, in den giftbrief van Keizer LOTHARIUS DEN II, van het Jaar 1134, geteld onder andere giften, welke de Graaf van *Zutphen* aan het Klooster van *Elten* geschonken heeft. Hedendaags werd het *Velp* genaamd, liggende een halve *Duitsche* mijl van *Arnhem*.

Ibidem.

FENE. Dit schijnt geweest te zijn eene Parochie, of ten minsten een Kapel, in de *Veenlanden* van *Fivelingo*, waar omtrent de gravers woonden, die de brandstoffe leverden aan de Kloosters. Maar na dat deeze geheel uitgegraaven waren, was het natuurlijk gevolg, dat zij eene eenzaame verlaatene plaats geworden is; en bij gevolg ook het Kerkje zelf, welke de Abten aan de voorzorge van een Diaken weleer hadden opgedraagen. EMO verhaalt, dat de Diaken van FENE, met name FALKWARD, in het Jaar 1227, dood geslaagen werd, en dat, om deeze en andere moorden van Priesteren, die van *Fivelingo* in den ban zijn gedaan. De verlaatene plaats behoud nog hedendaags den naam van *Gaarveen*, hoewel dezelve, al voor lang, van veenstoffe geheel ontbloot is geweest. Zij legt ten Noorden van *Sapmeer*.

Ibidem.

FERDINAND DE I, van dien naam onder de *Roomsche* Keizers, was de zoon van FILIPS DEN I, Koning van *Spanje*, en van JOHANNA, erfdogter ven FERDINAND, toegenaamd *de Catholijke*, broeder van Keizer KAREL DEN V; op den 10 Maart, des Jaars 1503, te *Medina*, of volgens anderen, te *Alvala de Hinares* gebooren. Hij werd in *Spanje*, door de beroemdste mannen, in de Mathematische en Staatkundige wetenschappen onderwezen. Vervolgens begaf hij zig, nevens zijnen Hofmeester GABRIEL SALAMANCA, naderhand Graaf VAN ORTENBURG, naar *Duitschland*, daar hem, in den Jaare 1521, bij de Rijksverdeeling, door zijnen broeder Keizer KAREL DEN V, de Provintien van *Duitschland* werden ingeruimd. Hij trouwde met ANNA, dogter van UDESLAUS DEN II, Koning van *Boheemen* en *Hungarijen*; welk huwelijk hem den weg baande tot den Troon van die beide Koninkrijken. FERDINAND werd, na den slag bij *Mohats*, waarin LODEWYK, Koning van *Hungarijen* en *Boheeme*, de broeder zijner Gemalinne, sneuvelde, zonder kinderen natelaaten, op den 24 Februarij, in het Jaar 1527, te *Praag*, met groote plegtigheid, als Koning van *Boheeme* gekroond. De *Hungaaren* hadden, voor een groot gedeelte, eenen JAN, Graaf van *Zips* en Waiwode van *Zevenbergen*, in het oog. FERDINAND grondde zijnen eisch op zeker verdrag, in den Jaare 1491, tusschen Keizer MAXIMILIAAN en LADISLAUS, Koning van *Hungarijen* gesllooten, uit kragt van het welke, bij onstentenis van manlijk oir, het *Oostenrijksche* Huis zou opvolgen; en voorts, op het regt zijner Gemalinne. Hij begaf zig terstond naar *Hungarijen*, en deed zig aldaar, den 28 October, in het Jaar 1527, kroonen. De Waiwode JAN, Graaf *van Zips*, wiens magt niet zo groot als die van FERDINAND was, bragt zijne klagten aan den Paus, aan de Rijksvergadering en aan de Hoven van *Frankrijk*, *Engeland* en *Poolen*. Doch hij bediende zig van zulke harde en aanstootelijke woorden, dat 'er verbittering tegen hem ontstond. Dus bij geene Christen Mogenheden eenige hulpe konnende vinden, nam hij zijne toevlugt tot den *Turkschen* Keizer SOLIMAN, aan wien hij beloofde, Jaarlijks een groote somme te zullen betaalen, indien hij hem op den Troon hielp. So-

LI-

LIMAN, die zig ter zijner hulpe gereed maakte, belegerde, in het Jaar 1529, met een Leger van 300,000 man, de Stad *Wenen*; doch de aantogt van het Leger der Christenen noodzaakte hem, na het doen van 20 vergeeffche ftormen, waar bij hij 60,000 man verlooren had, het beleg optebreeken. Dewijl, intusfchen, de Oorlog in *Italie* moest worden voortgezet, werd Graaf JAN niet verder vervolgd; zo dat de onlusten in *Hungarijen* gefstild werden. JAN, die als Koning in *Neder-Hungarijen* regeerde, floot met FERDINAND een verdrag, bij 't welk deeze tot erfgenaam van JAN verklaard werd; die ook kort daarna overleed. Onder befcherming van SOLIMAN ftelde zijne weduwe haaren zoon op den Troon. Doch SOLIMAN werd, door FERDINAND, gedwongen, het beleg van *Ofen* optebreeken; 't welk daarna met troepen bezet werd. De jonge Graaf van *Zips* werd, nevens zijne moeder, in ballingfchap gezonden, in het Jaar 1540. Het volgende Jaar viel het grootfte gedeelte van *Hungarijen* in handen van FERDINAND: die daarop een verdrag floot met de weduwe van Graave JAN, die daarbij genoodzaakt werd, hem *Zevenbergen* afteftaan. Doch alzo de *Turken* 'er zig meester van maakten, vond FERDINAND zig genoodzaakt, zo goed hij kon, een einde van dien ongelukkigen Oorlog te maaken. Terwijl dit in *Hungarijen* voorviel, werd FERDINAND, in het Jaar 1531, niettegenftaande het protest van den Keurvorst van *Saxen*, te *Keulen* tot *Roomsch* Koning verkooren, en te *Aken* gekroond: het oogmerk hiervan was, op dat hij, in afwezenheid van zijn broeder Keizer KAREL DEN V, de zaaken des Rijks met nadruk zou konnen beftieren. Drie Jaaren daarna erkende hem de Keurvorst als *Roomsch* Koning; doch niet dan op zekere voorwaarden. Na dat ULRIG, Hertog van *Wirtenberg*, herfteld was, FERDINAND was, in het Jaar 1547, tegenwoordig bij den flag, in welken de Keurvorst van *Saxen* gevangen werd genoomen. De *Boheemers* weigerden, uit hoofde van zeker oud verbond, dat zij het Erfbroederfchap noemden, te vegten. FERDINAND, thans voorfpoedig in den Oorlog, ontzette de *Boheemers*, en wel voornamelijk de Stad *Praag*, van alle hunne voorregten. Doch ten opzigte der belijders van de *Augsburgfche Confesfie*, was hij eenigzins gematigder dan zijn broe-

broeder; ook bevorderde hij, zo veel in hem was, de *Passausche Vrede*; 't welk veel toen bracht, dat hij, na den afstand van KAREL DEN V, in 't Jaar 1556, zonder veel tegenstand voor zijn opvolger erkend werd. De Paus, over die keuze niet voldaan, weigerde hem te kroonen; zedert dien tijd, heeft geen Keizer den Paus daarom meer gevraagd. FERDINAND, ziende dat zijn broeder, met allen dwang, in het stuk van den Godsdienst, niets vermogt had, wendde het over een anderen boeg, en zogt *de verdoolde Schaapen*, zo als hij de Hervormden noemde, door zagtigheid in een stal te brengen. Den vermaarden CASSANDER deed hij, ten dien einde, een vereenigingsgeschrift opstellen; dog zijn dood verhinderde hem, dit geschrift te voltooien. Keizer FERDINAND overleed den 25 Julij, van het Jaar 1564. In het voorgaande Jaar, had hij zijnen zoon MAXIMILIAAN als *Roomsch* Koning doen kroonen, welke waardigheid aan zijns broeders zoone, FILIPS DEN II, geweigerd was. 'Er word van deezen Keizer getuigd, dat hij was een zeer verstandig, zagtmoedig en regtvaardig Vorst, hebbende ten zinspreuk: *Liever met nadeel dan met onregt.* Zijne Erflanden, als men *Hungarie* en *Boheemen* uitzondert, genooten tamelijke ruste. De *Nederlanden*, met wier rampen hij zeer begaan was, smaakten al het goede, dat hij in staat was, daar aan toe te brengen.

Uit zijn huwelijk, met ANNA boven gemeld, en die, in 't Jaar 1547, van haar vijftiende kind, in het Kraambedde stierf, verwekte hij vier zoonen en elf dogters: als MAXIMILIAAN, die hem in de Regeering volgde; FERDINAND, Aartshertog van *Inspruk*; JAN, jong gestorven; CAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, die deezen Stam heeft voortgeplant; ELIZABET, Gemalin van SIGISMOND, Koning van *Polen*; ANNA, die ten man had ALBERT DEN V, Hertog van *Beijeren*; MARIA, Gemalin van WILLEM, Hertog van *Cleeve*; CATHARINA, getrouwd, eerst met FRANCOIS GONZAGA, Hertog van *Mantua*, en daarna met haar zusters man, SIGISMOND, zo even gemeld; BARBERA, gehuwd met ALPHONSUS VAN ESTE, tweeden Hertog van *Ferara*; JOHANNA, getrouwd met FRANCOIS DE MEDICIS, Groot Hertog van *Toskane*; MARGRETA, Geestelijke dogters; URSULA, in de wieg gestorven; HELENA, ongehuwd ge-

gestorven. De overige Keizers, die deezen naam gevoerd hebben, als FERDINAND DE II, DE III, DE IV, DE V en DE VI, als minder betrekking tot de *Nederlanden* hebbende, gaan wij met stilzwijgen voorbij.

Zie SLEIDANUS; THUANUS, enz.

FERDINAND, Infant van *Spanje*, Aartsbisschop van *Toledo*, Kardinaal, en broeder van FILIPS DEN IV. Koning van *Spanje*, gebooren in het Jaar 1609, werd, na den dood van de Infante ISABELLA CLARA, Gouverneur Generaal over de *Spaansche Nederlanden*, in het Jaar 1633. Ongaarne nam FERDINAND deezen last op zig; liever hadde hij, in zijn Bisdom *Toledo*, in rust gebleeven, en van zijne Jaarlijksche inkomsten, bedraagende meer dan 200,000 kroonen, of, gelijk andere zeggen, zo veele ducaten, een stil leeven geleid; doch FILIPS begeerde het anders. Hij kwam, in het Jaar 1634, in de *Nederlanden*, en werd, als zijnde de broeder des Konings, in *Braband* zeer heerlijk ontfangen. Zijn eerste werk was, niet alleen het afschaffen van de oude en voornaamste Hofbedienden van ISABELLA, maar ook van veele *Nederlandsche* Heeren, die den meesten tijd huns levens, in 's Konings of in 's Lands dienst, versleeten hadden; stellende, in derzelver plaatse *Spanjaarden*. Dit baarde wel veel misnoegen, maar, niemant durfde 'er zig tegen verzetten. Dit deed hij voornamelijk in de Provintien *Artois* en *Henegouwen*. Daarenboven gaf hij openbaare bevelen uit, dat ieder, in zijne kleederen, de *Spaansche* mode volgen, geen lang hair dragen, hoofd en baard kort scheeren zoude, enz. Het ontbrak aan geene openbaare schimpschriften, waarin, op eene niet onaartige wijze, met deezen Prins Kardinaal, en zijnen *Spaanschen* hoogmoed gespot werd; voorspellende zelf zijne dienaars niet veel goeds. Veele Heeren, in de *Spaansche Nederlanden*, werden beschuldigd, dat zij met den Graaf VAN DEN BERG, geweezen Generaal, en afvalligen *Nederlander*, heimelijk verstand hielden, en dus van verraad zwanger gingen; wordende zelfs eenigen in hegtenis gebragt. 't Zij dat de beschuldigingen, hen ten laste gelegd, gegrond of valsch waren, dit is onbetwistbaar, dat de

grot-

trotsche behandelingen der *Spanjaaden* een algemeen misnoegen veroorzaakten. Hier bij kwam nog der *Kastiliaanen* onvoorzigtigheid, door zo veel volks, uit *Braband* en *Vlaanderen*, naar *Duitschland* te zenden, ter hulpe van Keizer FERDINAND, dat zij daar door geheel verzwakt werden. Graaf HENDRIK VAN DEN BERGH kreeg daar door gelegenheid, om *Maastrigt* te overmeesteren. Verder baande het Graave WILLEM en den zijnen den weg, om, tusschen *Antwerpen* en *Bergen op den Zoom*, eenen inval te doen, en verscheiden schanzen weg te neemen. Veele Dijken werden doorgestooken, en de Landen rondsom *Antwerpen* onder water gezet; tot zeer groot nadeel der Landlieden.

In allen opzigte slaagde de Infant, in den aanvang van zijn bewind, ongelukkig in zijne bedrijven. Het eerste ongeval was, dat 12000 van zijn soldaaten, onder THOMAS, Prins van *Savoijen*, tegen de *Franschen* aangevoerd, omtrent *Hoije* in het Land van *Luik*, deerlijk geslagen werden. In het Jaar 1635, liet hij, door den *Spaanschen* Admiraal, verzelt van DE LA FONTAINE, Gouverneur van *Brugge*, in allerijl, met 8000 man, en veele Oorlogschepen, de Schans *Philippijne* in *Vlaanderen*, belegeren: twee Jaaren te vooren, was die zelfde Schans, door Graaf WILLEM VAN NASSAU veroverd, vanwegen het groot aanbelang, welk men in de zelve stelde voor *Holland* en *Zeeland*. De *Staatsche* troepen, die daar binnen lagen, waren versterkt met 800 koppen, door *Zeeland*, in allerhaast, derwaards gezonden; deeze verdedigden zig zo dapper, dat de belegeraars groote schade leden, schoon de aanslag, in den aanvang des belegs, hun bijna gelukt was. FERDINAND was in eigen persoon in het Leger gekomen; in de hoop van roem te zullen behaalen, dreef hij de Krijgsknegten al te onvoorzigtig aan; waar door de bloem zijner benden sneuvelde. Den 15 Maij van dat zelfde Jaar, naderde Graaf WILLEM, met veele Schepen en eenige Regimenten, de Schans; waarop de *Spanjaarden*, met agterlaating van veele dooden, en onder deeze eenige Bevelhebbers, de vlugt namen. De *Spanjaarden*, die zig in *Gelderland* bevonden, hadden aanslagen gemaakt op *Essen* en *Thiel*; *Essen* hadden ze reeds bemagtigd; doch zij werden allen dood geslaagen. Te *Thiel*, daar zij den Wal

reeds

reeds beklommen hadden, werden zij weder te rug gedreeven. Hun toeleg op de *Clundert* en *Steenbergen* mislukte insgelijks; doch *Schenkenschans* was door hen overrompeld. Binnen deeze Schans lagen niet meer dan 80 *Staatsche* knegten; en de *Spanjaards* waren meer dan 600 in getal. Men oordeele hier uit, of dit een heldendaad ware, waarop de Infant reden had zig zo sterk te beroemen. Prins FREDRIK HENDRIK sloeg terstond wederom het beleg voor de Schans. Don FERDINAND kwam hierop wel, met het voorneemen om dezelve te ontzetten; doch hij durfde geenen kans wagen. In 't Jaar 1637 maakte hij zig, echter, meester van *Limburg* en *Venlo*. Ook ontwierp hij meer gewigtige aanslagen, doch bracht ze niet ten uitvoer: integendeel behaalden de *Staatschen* veele voordeelen op hem. Op het einde van de maand Augustus, des Jaars 1641, werd hij van de kinderziekte aangetast, en deed zig naar *Kortrijk* voeren Bijna hersteld zijnde, keerde hij naar *Brussel*, alwaar hij, in de maand September, weder instortte, en overleed den 9 van de maand November, oud zijnde 34 Jaaren. Vóór zijn overlijden, had hij gelast, dat zijn Lijk naar *Spanje* moest gevoerd, en in de Hoofdkerk van *Toledo* begraven worden. Het ontbrak hem, in zijne bedrijven, meer aan geluk, dan wel aan verstand. In het hoofd van zijn Testament straalde de *Spaansche* hoogmoed door; gevende hij zig aldaar eene verbazende menigte Tijtels, zo als men zien kan bij AITZEMA, bij wien het zelve geheel te vinden is. Wij zullen slegts eenige weinige plaatzen bijbrengen. De inleiding was; *Ik Don Ferdinando, door de gratie Gods Infant van Spanje, Kardinaal*, enz. enz. enz. Hij badt den Koning zijnen broeder, dat hij mogt begraaven worden in de Kapel van onze lieve Vrouw *del Sacrario*, in de Hoofdkerk van *Toledo*, en om aldaar iets ter zijner gedachtenisse te vestigen, naar zijner Majesteits goedvinden. Hij verzogt aan de Dekenen van het Kapittel van dezelve Kerk, voor zijne ziel te bidden, en aan den Koning, dat die zoude beveelen, dat Jaarlijks, op den dag van zijn overlijden, eene misse gedaan werd, in de Kerk ven *St. Marie* te *Rome*. Den Paus verzogt hij, zijnen Kardinaalshoed te schenken aan Don ANTONIO DE BONEVIDES, zijnen Opperaalmoessenier, en te gelijk, dat zijne Heiligheid

voor zijne ziel wilde bidden. Hij beval, dat voor het behoud zijner ziele, in allerhaast, gedaan zouden worden 12000 Misfen, meest op gepriviligiëerde Altaaren. De *Nederlanden*, en de *Staaten* van dezelve, beval hij, de *Roomsch Catholijke Apostolifche Religie* te bewaren, en daar aan te betoonen den verfchuldigden ijver. Verder ftelde hij order op het betaalen van zijne fchulden; verfprak veele legaaten, en daarenboven nog 20,000 kroonen, aan *Broer* JAN *van de moeder Gods*, en *Don* MIGAEL *van Salamanca.* Eindelijk nog beval hij, aan gemelden *Broer* JAN te geeven, 200 kroonen 's maands, zo lang die zulks begeeren zou.

Toen na zijn overlijden, de order des Konings geopend werd, bevond men dat tot de Regeering deezer Landen, zo in het Staats- als Krijgsbeftuur, benoemd waren Don FRANCISCO DE MELO, Marquis van *Vellada*, de Graaf DE LA FONTAINE, de Aardsbisfchop van *Mechelen*, de Prefident ROSA en Don ANDRIA DE CANTELMO. Het lichaam van Don FERDINAND werd, terftond na zijn overlijden, geopend en gebalzemd. Dit verrigt zijnde, werd het gedekt met vergulden wapenen, en nog dien zelfden nacht gebragt in de Kapel van het Paleis, en aldaar geplaatst op eene verhevene Tabernakel, gedekt met goud laaken, overfchaduwt van een verhemelte van dezelfde ftoffe. Dus lag het ten toon, tot den 14 November. Op den eerften dag zag men, aan de regter zijde van zijn hoofd, een roode Bonnet, op een kusfen van fluweel; en een weinig lager een Prinfelijke kroon, verfierd met groote paarlen en diamanten, en aan zijne voeten een helm, overeenkomende met de wapenen, waar mede hij bedekt was. Daags daaraan werd de Kardinaalshoed gefteld, in de plaats van de roode Bonnet, de gouden kroon aan de linker zijde van het hoofd, met de ftaf van Commando in de hand. Aldus bleef het lijk ten toon liggen den 13 en den 14 November, en werd daarna in een kist geleid, en gezet achter het Altaar, aan de regter zijde van de Infante ISABELLA zijn Moei, met alle pracht, aan een perfoon, van den rang, dien hij in zijn leven bekleed had, toekomende.

Zie *Theatre d'Europe*; ALTZEMA, *Zaaken van Staat*, II. Deel.

FER-

FERDINANDO D'AVALOS DE GUADO LA FARA, een *Spanjaard*, in dienst van den Koning van *Spanje*, in de *Nederlanden*, beroemd geworden door zijn zonderling betoon van broederliefde. In het beleg van *Haarlem*, in het Jaar 1573, kwam deeze FERDINAND D'AVALOS, na een gedaanen ſtorm, in de loopgraaven terug, en zogt overal zijnen broeder JOHAN DE ZUNGA: hem nergens vindende, hangt hij het Rondas om den den hals, en treedt onverzaagd naar Stads vesten terug, zonder op het ſchieten der belegerden agt te geeven. Hij vond dien hij zogt nog levende, doch zwaar door een kogel gewond. In allerijl rukt hij de wapenen van 't lijf, neemt den gewonden op zijne ſchouderen, en gaat daar mede naar het Leger. Onderweg werd hij wel door een kogel getroffen, maar bragt evenwel zijnen last in de Schans. Don FREDRIC, de zoon van den Hertog VAN ALBA, bezorgde dat zij beiden genezen werden. Voorwaar eene prijswaardige daad, welke men moet roemen, en, ſchoon verrigt door eenen vijand, ter navolging voorſtellen.

Zie HOOFT, *Nederl. Hiſtorien*, fol. 304.

FERHILDERSUM, een Adelijk Slot of Huis, te *Leerms*, in de *Groninger Ommelanden*, onder het Kwartier van *Hunſingo*.

FERMERSHEM, een Dorp in *Fivelingo*, om de rijke Kerklijke inkomſten, boven andere geroemd, door den Abt van *Wierum*.

FERNANDO. (*Ilhas de Juan de*) Dus worden de Eilanden in *Zuid-America* genaamd, naar hunnen ontdekker JAN FERNANDO. Zij zijn twee in getal, en geleegen op 33½ gr. en 48 minuten zuider bredte, beiden zeer hoog land. Het westelijkſte, zijnde het kleinſte, is een dor en bar Eiland, vertoonende niet dan naakte bergen en dorre klippen. Het Oostelijke, dat veel grooter is, is insgelijks zeer bergachtig, doch vol ſchoon geboomte en zeer vrugtbaar, voedende veele bokken en verkens; ook levert de Kust een menigte van visch, om welke te vangen de *Spanjaards* van het vaste land derwaarts

koomen, en met volgelaadene barken naar *Peru* keeren. De Reede ligt aan den Oosthoek; dus men daar ten Oosten moet aankomen. Aan de Westzijde zijn, digt onder het Eiland, 30 en 40 vademen water. Zeeleeuwen en Robben zijn 'er bij duizenden; op het gebergte staan veele *Palmiten*; ook is het Land rijk van Zandelhout, als mede van een soort van hard en vast hout, even als dat van Ipenboomen, schoon niet hoog genoeg voor masten. De beruchte FRANÇOIS DRAKE landde, op zijnen togt, aan dit Eiland, en ontving 'er van de bewoonders eenige ververschingen; doch daags daaraan twee man aan land gezonden hebbende, om water te haalen, werden deeze door de *Indiaanen* gedood. THOMAS CANDISCH had 'er de zelfde ontmoeting. Beter slaagde aldaar onze *Nederlandsche* Admiraal OLIVIER VAN NOORT: hij handelde vriendelijk met de wilden, ruilende bijlen en messen tegen schaapen en andere levensmiddelen; voor een bijl kogt hij een schaap, en voor een mes een of twee hoenders; verder maiz, batatas, pompoenen en andere vrugten, die aldaar in overvloed vallen. De bewooners hadden, bij zijne komste, een Dorp van 50 Huizen van stroo gemaakt, langwerpig van gedaante, met een portaal in het midden. Niemand van het Scheepsvolk mogt daar binnen komen; ook deeden zij, door een hard geschreeuw, alle de vrouwen buiten koomen; in hoopen van drie of vier te samen, gingen zij, agter de mans, op de knieën zitten. Elk der bewooners had zo veele vrouwen, als hij konde voeden; die onder hen de meeste dogters hadden, werden voor de rijksten gehouden: om reden dat zij die verkoopen aan andere mannen, voor ossen, schapen of ander vee. Zij gingen gekleed in lange rokken, gemaakt van schaapenvagten. De mans hadden het hair lang bij den rug nederhangen, doch de vrouwen met een vlegt opgebonden.

SPILBERGEN bevond zig, in het Jaar 1615, mede aldaar, en bekwam 'er allerlei ververschingen. LE MAIRE, SCHOUTEN en andere Zeehelden, hebben, in hunne togten, deeze Eilanden mede aangedaan. De *Nassausche* Vloot, onder bevel van den Admiraal L'HERMITE, ankerde aldaar, in het Jaar 1624, en vond 'er ook de nodige ververschingen. In laater

zij-

tijden; inzonderheid zedert de *Nederlandsche* bezitting aan de Kaap de goede Hoop is opgerigt, zijn ze minder bewoond en bezogt geworden.

DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal, en Beschrijving van de Westindien.*

FERNOE. Dus noemde Keizer OTTO DE I, in het Jaar 970, eene Hoeve, die, nevens *Elten*, geschonken was, door WICHMAN, Graaf van *Zutphen*, aan een Klooster, door hem gesticht. OTTO DE III noemde die plaats *Furnon*, en ook LOTHARIUS DE III, in het Jaar 1134, *Furvum* als of het een bijvoegzel was van *Warthuizen*.

ALTING, *Not. Germ. Inf.*

FERVAQUES, (WILLEM VAN HOUTEMER, *Heer van*) was een der vertrouwdste vrienden van den Hertog VAN ANJOU, vooral in deszelfs zo wanhoopigen als trouwloozen aanslag op *Antwerpen.* „Een man," zegt de Ridder HOOFT, „van „aanzienlijken huize, snel van vernuft, stout van moed, „glad van tong, drijver van zaaken, een geenzints schoor„voetende om het gewigt van den aanslag op zig te nee„men." Na dien *Franschen* Officier dus geschetst te hebben, meldt hij eene rede, door hem gedaan, tot aanprikkelinge des gedachten Hertogs, om zig als Oppermagtig Vorst over alle de *Nederlanden* te doen begroeten, en daartoe, zonder uitstel, het bemagtigen van gantsch *Vlaanderen* te ondernemen, waar toe hij hem, als den gereedsten weg, de overmeestering van *Antwerpen* aanprees. De rede, die hij voerde, was trots en hartelijk, en juist geschikt om het jeugdig bloed van eenen Vorst, die naar de Opperheerschappij haakte, te doen zieden. Uit dit zelfde gesprek blijkt ook, hoe zeer Prins WILLEM DE I den Hertog VAN ANJOU in den weg stond, wanneer FERVAQUES tot hem zeide: „'t Volk is „voogd, *Oranje* hun afgodt: die hun de oogen beguegelt, „en lijders alvermogen voor wijsheid doet aanzien, om in „troebel water te visschen; en dan wanneer het hem gelee„gen komt, het net over het hooft te trekken. Wat eere

I 2 „be-

„ bewijst men hem niet in uwe tegenwoordigheid. Hoe „ gaapt ieder naar zijn mondt, met wat handgeklap word „ alles omhelst, als het maar van hem komt." Zo dat de Hertog VAN ANJOU, in dien aanslag, ook bijzonder bedoelde, om ORANJE in zijne kluisters te krijgen; 't geen hem, echter, zo wel als de gantsche aanslag, ter zijner schade en schande, mislukte. Terwijl FERVAQUES nog sprak, zegt de Heer HOOFT, stemden de andere Krijgshoofden zijns Legers daarin; en naauwlijks had hij geeindigt, of het besluit werd genomen: waarop het verhaal van dien aanslag, dat wij reeds, op het Art. ALENCON, geboekt hebben, volgt. Uit het vervolg van dat verhaal ziet men, dat het FERVAQUES mislukte, de *Kroonenburgerpoort* te openen, en dat hij in de Stad, nevens andere Hoofden van het Leger, gevangen werd. Hoe het verder met hem is afgeloopen, word niet gemeld.

Zie HOOFT, *Nederl. Hist.* fol. 840, 851, 853.

FERVET, (JEAN) was, in het Jaar 1590, Kapitein in dienst der Staaten, en werd, door HERAUGIERIE, uit zijn Garnizoen opontboden, om behulpzaam te zijn tot den aanslag op *Breda*, welke gelukkig volbragt werd.

Zie BOR, 27 Boek, fol. 523.

FERWERD, FERWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het Westerkwartier. Het heeft twee Sloten of Adelijke Huizen onder zig, die, in het Jaar 1640, behoorden aan de Jonkers BOTHMA en ALDRINGA.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 171 en 173.

FERWERD, een fraai oud Dorp, in de *Friesche* Grietenij *Ferwerderadeel*, versierd met een fraaije Kerk en Toren, staande op een zeer hoog Kerkhof, waar door men, van den Toren aldaar, een heerlijk gezigt in Zee heeft. Bij dit aan-

zien-

zienlijk Dorp lagen, oudtijds veele Adelijke Staten of Heerlijkheden; onder anderen aan de Zuidzijde, de *State Juwsma*, die, in het Jaar 1500, ingenomen en verbrand werd. Ten Noordoosten van dit Dorp ligt de oude Heerlijkheid, weleer behoorende aan 't Geslachte van KAMMINGA, alwaar, in het laatst van de XVI eeuw, door ROELAND VAN ACHELEN, die nog leefde in 't Jaar 1602, een fraaije huizing werd aangelegt; die, echter, in deeze eeuw, merkelijk verbeterd is, door wijlen den Grietman ALARDUS VAN BURUM. Na deszelfs dood, is die schoone Heerlijkheid, door koop, de eigendom geworden van den Colonel VEGELYN VAN CLAARBERGEN; tegenwoordig behoort zij aan Jonker T. H. VAN HAARZOLTE. Men heeft hier een bekwaam Veer, om over te steeken naar *Ameland*. Dit Dorp heeft 56 stemmen.

FERWERDERADEEL, de tweede in rang der *Friesche* Grietenijen, word aldus genaamd naar het zo even beschreeven Dorp *Ferwerd*. Dezelve bestaat uit zeer hoog en droog land, vooral aan den *Zeekant*, alwaar de grond zeer vrugtbaar is. De Grietenij legt beslooten tusschen de *Dokkemmer* trekvaart en de Zee. In dezelve vind men zeer weinige wateren, en maar één Meir, het *Wanswerder Meir* genaamd, 't welk van een kleinen omtrek is. Voorts komt onder de wateren vooral in aanmerking de *Dokkummer Ee*. In dit vaarwater ontlasten zig alle de binnewateren deezer Grietenij; ook word dezelve daar door van haar overtollig binnenwater ontlast.

De groote binnendijk van *Ferwerderadeel*, welke van *Mariengaarde*, door *Blija*, naar *Westdongeradeel*, de III. Grietenij, loopt, schijnt oudtijds een Zeedijk geweest te zijn, dewijl dezelve alomme bijna evenwijdig aan den tegenwoordigen Zeedijk loopt, en men van denzelven naar den Zeedijk gaat, langs lijnregte binnenwegen, het echte kenmerk van laatere aandijkingen.

De Grensscheidingen deezer Grietenij zijn, ten Noordoosten, eene scheidlijn van den hoek des ouden binnen Zeedijks van *Westdongeradeel*, naar de *Dokkummer* vaart loopende, tusschen de Dorpen *Lichtaard* en *Rauwerd*; ten Zuidoosten,

de *Dokkum**mer Ee*; ten Zuiden en Zuidwesten de *Helsjemervaart*; en eindelijk, ten Noordwesten, een gedeelte van het *Bild* en de *Wadden*, liggende vóór den Zeedijk een aanmerklijken plek droog buiten land, de *Keegen* genoemd.

Oudtijds waren in deeze Grietenij drie Kloosters; *Mariengaarden* of *Marienhof*, *Foswerd* en *Gennaard* of *Genawerd*.

De tegenwoordige Grietman van *Ferwerderadeel* is de Heer EMILIUS JOSINUS DE SCHEPPER. Men telt in dezelve XI Dorpen; 1. *Ferwerd*; 2. en 3. *Marum* en *Nijkerk*; 4. en 5. *Blija* en *Hoogebeintum*; 6. en 7. *Wanswerd* en *Jelsum*; 8. *Hallum*; 9. 10. en 11. *Reitsum*, *Genum* en *Lichtaard*; zijn de aldus zes gecombineerde Gereformeerde Gemeenten.

Zie BACHIENE, *Geogr. Tegenwoordige staat van Friesland*.

FERWOLDE of FERWOUDE, een Dorp in *Friesland*, gecombineerd met *Gaast*, en geleegen in het Kwartier van *Westergoo*, in de Grietenij *Wonseradeel*. De Kerk van dit Dorp, door ouderdom, moetende worden afgebrooken, is aldaar, in het Jaar 1769, op de plaats der oude, een nieuwe gestigt, die wel kleiner dan de voorige is, doch, echter, een fraaije gedaante heeft. Ongemeen hoog en zwaar, voor een Landdorp, was de Toren der oude Kerk. Dit Dorp heeft 47 stemmen.

BACHIENE, *Geogr.*, p. 1337.

FERWOU, (FREDRIK VAN) *tot Martenahuis*, was een der afgezanten van den Staat, welke, in het Jaar 1621, naar *Engeland* gezonden werden, om aldaar, zo als ook aan andere Hoven, tegen het uitgaan van het twaalfjaarig bestand, verbonden te sluiten.

Zie *Vaderl. Hist.* X D. bl. 427.

FETH-

FETHNA, een Dorp of Buurt in het Sticht van *Utrecht*, nu *Vechten* genaamd. Zie *Vechten*.

FETHNA, een Hofstad met een Heerenhuis, weleer de eigendom der Koningen van *Friesland*, draagende den naam van *Wiltenburg*. KAREL MARTEL schonk deeze plaats, in het Jaar 722, aan Bisschop WILLEBRORD. Het is naderhand *Vechten* genaamd; zie verder *Wiltenburg*.

FESTE, een Adelijke Stins in *Friesland*, onder het Dorp *Dronrijp*, in de Grietenij *Menaldumadeel*.

FEUCY, (JAN DE) een Reguliere Kanunnik van de Orde der *Augustijnen*, in de *Nederlanden*, en naderhand Abt te *Mont St. Eloi*, in *Artois*, omtrent het Jaar 1530. Hij was een der Raadsheeren van Keizer KAREL DEN V, en heeft geschreeven, een Kronijk van de Houtvesters en Graaven van *Vlaanderen*.

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibl. Belg.*

FIENUS, (THOMAS) beroemd Hoogleeraar in de medicijnen te *Leuven*, was, den 28 Maart, in het Jaar 1567, te *Antwerpen* gebooren, alwaar zijn vader, JOHANNES FIENUS, Stads Doctor was. Deeze zijn vader stierf te *Dordrecht*, in het Jaar 1585, gedurende het beleg van *Antwerpen*. THOMAS studeerde eerst te *Leuven*, en daarna in *Italië*; keerde van daar terug naar de *Nederlanden*, en werd, in het Jaar 1593, tot Hoogleeraar te *Leuven* beroepen. ALBERT, Aartshertog van *Oostenrijk*, begeerde hem als zijnen Lijf-medicus; doch zijn zwakke lichaamsgesteldheid gedoogde niet, den Aartshertog alom te volgen. Hij werd, op eene zeer aanzienlijke wedde, te *Boulogne* beroepen; doch de Aartshertog verhoogde zijn traktement, en hield hem te *Leuven*. Hij was niet alleen zeer ervaaren in de medicijnen, maar te gelijk een groot Natuurkundige. Zijne werken, die menigvuldig zijn, en door VALERIUS ANDREAS genoemd worden, zijn eerst lang na

zijnen dood, door JACOB EDELHEER, Penſionaris van *Antwerpen*, in het ligt gegeeven.

FILIBERT VAN CHALON, de laatſte Prins van *Oranje* uit den huize van *Chalon*, werd gebooren in het Jaar 1502. Zijn vader was JOHAN DE II, van *Chalon*, regeerend Prins van *Oranje*. Hij verklaarde zig, naar het voorbeeld van zijnen vader, voor Keizer KAREL DEN V, tegen FRANCOIS DEN I, Koning van *Frankrijk;* waarom hem, door dien Vorst, zijn Prinsdom *Oranje* ontnomen, en vervolgens geſchonken werd aan de weduwe van den Marſchalk DE CHANTILLON, ANNA MONTMORENCY. Daarentegen ſtelde hem de Keizer, niettegenſtaande zijne jonkheid, onder KAREL VAN BOURBON, tot Generaal over de Ruiterij, in welke waardigheid hij, in het Jaar 1525, niet weinig toebragt tot de overwinning van *Pavia*, dewijl hij de troepen van den Hertog VAN ALENÇON in wanorde bragt. De Hertog VAN BOURBON, kort daarop, de reize naar *Madrid* aanneemende, liet, intusſchen, het opperbevel over aan FILEBERT. In het Jaar 1527, trokken deeze beide Helden voor *Rome*. Na dat KAREL VAN BOURBON aldaar, door een kanonkogel, het leven verlooren had, bedekte FILIBERT het lijk met zijnen mantel, om zijnen dood voor de ſoldaaten te verbergen, en zette, intusſchen, den aanval met geen minder moed voort; welke daad, zo wel als de moedwil, dien hij de ſoldaten te *Rome* liet pleegen, zijnen roem bij de Roomschgezinden niet weinig verduiſterde.

In het Jaar daaraan volgende, trok hij in het Rijk van *Napels*, om het zelve tegen den *Franſchen* Generaal LAUTREC te beſchermen. Dewijl, in een Zeeſlag tegen den *Franſchen* Admiraal DORIA, de Onderkoning HUGO MANCADA geſneuveld was, nam hij, uit kracht van een Keizerlijk bevel, waar mede de verkiezing van het Leger overeenſtemde, den post zo wel van Onderkoning, als van Generaal, in dat Rijk waar. Toen andere Keizerlijke Miniſters en Generaals ſtemden, om den *Spanjaarden*, in de Provintie *Apulien*, ſlag te leveren, bragt hij, door zijne wijze raadgeevingen, te weeg, dat in plaats van dat beſluit, alle krachten, ter verdediging van de

Hoofd-

Hoofdstad van *Napels* werden aangewend: waar door de gantsche Krijgsmagt der *Franschen*, bijna zonder slag of stoot, vernield, en het geheele Koninkrijk onder de gehoorzaamheid van den Keizer gebragt werd.

Keizer KAREL DE V, om deeze en meer andere bewijzen, zo van zijn uitmuntend verstand als dapperheid, was zo zeer met hem ingenomen, dat hij, na het sluiten van den vrede met Paus CLEMENS DEN VII, in het Jaar 1530, hem boven alle andere verkoos om *Florence*, ten voordeele van het Huis *de Medicis*, inteneemen. Hij nam die onderneeming op zig, bragt *Perugia*, *Cortona*, *Avreo*, en andere plaatsen, die hem weerstaan wilden, ten onder, en sloeg het beleg voor *Florence*. Geduurende een beleg van negen maanden, bragt hij de inwoonders zodanig in 't naauw, dat hun geen hoop meer overig was, dan den bijstand van FERRUCI, een dapper en gelukkig Krijgsman. FILIBERT had zo dra zijnen aantogt niet vernomen, of hij trok hem te gemoete, tastte hem aan, bij *Cavignano*, en dreef zijne benden op de vlugt; doch te ijverig zijnde in 't vervolgen van dezelven, werd hij, door twee schoten, gewond, waar aan hij overleed. Een zijner Officieren, MARAMALDO genaamd, was zo driftig, om wraak over zijne wonden en dood te neemen, dat hij FERRUCI, na dat deeze zig gevangen gegeeven had, met eigen hand doorstak. Na den dood van deeze beide helden, moest *Florence* zig aan zijne benden overgeeven.

FILIBERT, *Prins van Oranje*, zonder kinderen natelaaten gestorven zijnde, volgde hem in het Prinsdom, RENÉ VAN NASSAU, zoon van zijne zuster CLAUDIA, gewonnen bij HENDRIK VAN NASSAU, die het Prinsdom, bij testament, naliet aan WILLEM, Graave VAN NASSAU.

Zie ORLERS, *Geslachtboom*.

J. DE LA PISE, *Tableau de l'Histoire des Princes d'Orange*; fol. 152, 199.

FILIPPA, was een dogter van ADOLF VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*. Zij en haar broeder bevonden zig, in het Jaar 1473, te *Nijmeegen*, welke Stad toen door Hertog KAREL belegerd en ingenomen werd. Hertog KAREL zond FILIPPA

en haaren broeder naar *Gend*, om aldaar opgevoed te worden. In het Jaar 1485 was zij gehuwd met RENÉ, Hertog van *Lotharingen*. Zij liet na éénen zoon, ANTONIE, die zijnen vader opvolgde.

Zie SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenis*, II. Deel, bl. 443.

FILLIPPEVILLE, een *Nederlandsche* Stad, in de Provintie *Henegouwen*, aangelegt in het Jaar 1555, door de Koningin van *Hongarijen*, en dus genaamd naar FILIPS DEN II. Deeze Stad is niet alleen sterk uit de natuur, maar werd nog, om dezelve tegen de *Franschen* te verzekeren, merkelijk versterkt. Bij de *Pijreneesche* Vrede werd dezelve, in het Jaar 1666, aan *Frankrijk* afgestaan.

FILIPPINE, is de naam van een vesting, die uit een regelmaatig vierkant bestaat, in *Hollandsch Vlaanderen* gelegen, tusschen *Axel* en *Biervliet*, een halve mijl van *Gend*. Deeze Schans, of liever vesting, heeft mede haaren naam naar FILIPS DEN II, die dezelve heeft doen bouwen. Zij heeft twee Poorten, één aan de Land en één aan de waterzijde. De wal heeft bijna een half uur gaans in den omtrek, en is versterkt met twee heele en twee halve Bolwerken, door twee Ravelijnen gedekt, en van een goede graft en kontrescharp voorzien. Aan den waterkant en binnen den wal, legt het Kasteel, zijnde een Fort van vier Bolwerken, en van een goede graft omringd. De Kommandeur der vesting heeft daarin zijne wooning. Aan den waterkant staat een Redout, die het Haventje dekt. Door deeze en twee andere Sluizen gesloten te houden, kan een goede streek lands onder zoet en zout water worden gezet. Deeze vesting dekt de vaart naar 't *Sas van Gend*, en heeft het voordeel van niet ingesloten te konnen worden.

Graaf WILLEM VAN NASSAU bemagtigde deeze vesting, na een aanval van drie daagen, op den 11 September, van het Jaar 1633. De *Spaanschen* zogten wel, kort daarna, dezelve weder te overwinnen; doch hun aanslag werd, door Graaf

WIL-

WILLEM, verhinderd. Hij deed een goed aantal ledige schuiten van Biervliet koomen, waarop hij zestig trommslagers plaatste, die des nachts, terwijl de Spanjaards naderden, verschillende marssen sloegen. Dit gerugt verbaasde den vijand dermate, dat hij de vesting verliet, en hals over hoofd de vlugt nam. Na het vertrek der Spaanschen, deed Graaf WILLEM de vestingwerken versterken. In het Jaar 1635, kwamen zij weder, doch werden ook toen, met verlies van 1000 man, terug gedreeven. Zints dien tijd, tot in het Jaar 1747, bleeven de Staaten in het gerust bezit 'er van. Maar in dat ongelukkig Jaar, moest FILIPPINE, na een beleg van zes dagen, voor de magt der Franschen bukken.

De vesting zelve is klein in haaren omtrek: men telt 'er niet meer dan drie straaten, omtrent 70 Huizen en tagtig manspersoonen, behalven de Bezetting, die in Cazernen gehuisvest word: deeze staat onder bevel van den Kommandeur, die een Major onder zig heeft. De Gereformeerden worden 'er door één Predikant bediend. De Roomschgezinden verrigten hunnen Godsdienst te Assenede, of te Boekhout. Het Raadhuis is van weinig aanzien; doch het Krijgsmagazijn is vrij groot, en staat onder opzigt van een Kommis van den Raad van Staate.

Het burgerlijk bestier berust, bij een Baljuw, die door de Algemeene Staaten word aangesteld; één Burgemeester en vier Schepenen, welke Jaarlijks, door de afgevaardigden der zelfde Staaten, veranderd of in hunnen post bevestigd worden. De Secretaris, die doorgaans ook het Ampt van Ontfanger bekleed, word *ad vitam*, door de Algemeene Staaten, aangesteld.

Het Kollegie ter Admiraliteit van *Zeeland* stelt aldaar een Ontfanger der inkomende en uitgaande regten.

FILIPPUS DE I, van dien naam, onder de Koningen van *Frankrijk*, werd gebooren in 't Jaar 1053; hij was de zoon van HENDRIK DEN I, die hem, den 9 Maij, in het Jaar 1059, door den Aartsbisschop GERVASIUS, te *Rheims*, als zijnen opvolger deed kroonen. HENDRIK, het Jaar daaraanvolgende

gende overlijdende, liet hem onder de Voogdije van BOUDEWYN DEN V, Graave van *Vlaanderen.* Deeze BOUDEWYN, die toen den tijtel van *Marquis van Frankrijk* voerde, regeerde, geduurende den tijd van 6 Jaaren, het Rijk met zeer veel verstand, en wendde alles aan om den jongen Koning eene goede opvoeding te geeven. In het Jaar 1062, bragt hij de *Gaskonjers* tot gehoorzaamheid. Hij zogt, in het Jaar 1066, onder de hand, den overtogt van WILLEM, Hertog van *Normandien*, wel te verhinderen, maar was daar toe onmagtig. Hij stierf in het Jaar 1067. FILIPS aanvaardde daarop de Regeering. Kort daarna ontstond 'er een Oorlog tusschen hem en de zoonen van zijnen Voogd, ROBBERT DE VRIES, den overweldiger van *Friesland*, en BOUDEWYN DEN VI, Graaf van *Vlaanderen*, waarbij de laatstgenoemde het leven liet. FILIPS koos de zijde der kinderen van BOUDEWYN. Maar na dat hij, te *Montcassel*, door ROBBERT geslagen was, liet hij zig, door Keizer HENDRIK DEN IV, raaden, en sloot een minlijk verdrag met ROBBERT.

Dien zelfden Keizer, daarna, een Tegen-Paus verkoozen hebbende, onder den naam van CLEMENS DEN III, weigerde FILIPS dien te erkennen, niettegenstaande hem GREGORIUS DE VII zeer hard gehandeld en zelfs met den ban gedreigd had. Naderhand mengde hij zig in de verschillen, tusschen WILLEM DEN VEROVERAAR, aan de eene, en den Hertog VAN BRETAGNE en zijn eigen zoon ROBBERT, aan de andere zijde ontstaan; gevende hij aan de laatsten eenige reizen een schuilplaats in zijn Rijk. Dit en zijn spotten met WILLEM was oorzaak, dat deeze eenen inval in *Frankrijk* deed.

In het Jaar 1092, gaf FILIPS aanleiding tot groote onlusten. Zijne Gemalinne BERTHA, die eene Dogter was van FLORIS DEN I, Graave van *Holland*, die hem reeds drie kinderen gebaard had, was hij moede geworden; en vervolgens, onder voorwendzel, dat zij elkander te na in den bloede bestonden, haar verstooten hebbende, zond hij naar *Sicilien*, daar zijn broeder ROGIER Hertog was, om deszelfs dogter EMMA ten huwelijk te verzoeken. Doch eer deeze in *Frankrijk* kwam, was hij op BERTRADA, Gemalin van den Grave VAN FOULQUES

QUES VAN ANJOU, verliefd geworden; die ook om hem haaren man verliet, en zig met FILIPS in den egt begaf. Omtrent deezen tijd kwam EMMA te *Parijs*, en moest dus gehoond terug keeren. De Graaf VAN ANJOU troostte zig het verlies zijner ontrouwe egtgenoote zo goed hem doenlijk was. Doch de meeste Bisschoppen van het Rijk veroordeelden des Konings egtscheiding met BERTHA; en Paus URBANUS DE II. deed hem werklijk in den ban.

Hoewel BERTHA kort daar na overleed, trok, echter, de Paus in persoon naar *Frankrijk*, hield aldaar, in het Jaar 1095, eene Kerkvergadering, en dwong den Koning te belooven, BERTRADA te zullen verlaaten, en, tot boete, geduurende eenigen tijd, de kroon niet te draagen. Doch naauwlijks was de Paus terug gekeerd, of de Koning deed zig zelven nevens zijne nieuwe Gemalin, door de Bisschoppen, kroonen. PASCAL DE II deed hier op weder een Concilie in *Frankrijk* vergaderen, en den ban tegen FILIPS uitspreeken. De Koning, om zijnen onderdaanen eenig genoegen te geeven, deed LODEWYK, geteeld in zijn eerste huwelijk, kroonen. BERTRADA, die haare eigen kinderen, welke zij den Koning gebaard had, liever op den throon zag, vatte zo een doodelijken haat op tegen LODEWYK, den kleinzoon van Graave FLORIS, dat zij zelve hem vergif ingaf; 't welk, echter, door toegediende geneesmiddelen, werd afgedreeven. Zo zeer was FILIPS op haar verzot, dat deeze euveldaad niet alleen bij hem verschoond werd, maar hij zelfs eene bevrediging tusschen haar en LODEWYK bewerkte. De Paus, intusschen, liet niet na zijn best te doen om den Koning tot andere gedagten te brengen, en bewerkte eindelijk, dat in eene Kerkvergadering te *Parijs*, in het Jaar 1105, de Koning, in de gedaante van een boeteling, onder eede beloofde, geen vleeschlijke gemeenschap meer met BERTRADA, noch eenige verkeering met haar te zullen houden, dan in 't bijzijn van eerlijke luiden. De Koningin deeze zelfde belofte gedaan hebbende, werden zij beiden van den ban ontheven.

FILIPS overleed te *Melun*, den 29 Julij van het Jaar 1108; hebbende uit zijn eerste huwelijk, met de dogter van FLORIS DEN I, verwekt, LODEWYK, bijgenaamd DEN DIKKEN, die

hem

hem opvolgde; HENDRIK en CONSTANTIA; en bij BERTRADA, twee zoonen en eene dogter.

P. DANIEL, *Histoire de France*, Tom. I.

FILIPS DE II, Koning van *Frankrijk*, bijgenaamd de VEROVERAAR, werd gebooren den 22 Augustus van het Jaar 1165. Hij werd, nog bij het leven van zijnen vader, gekroond, in het Jaar 1179. FILIPS VAN DER ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, was zijn eerste en voornaamste Staatsdienaar, en tevens zo goed als zijn voogd. Deeze gaf hem ten huwelijk zijne nicht ELIZABETH, dogter van BOUDEWYN, Graave van *Vlaanderen*, onder voorwaarde dat het Graafschap *Artois*, als haar huwelijksgoed, aan de kroon vervallen zou. Hij overleed den 14 Julij, in het Jaar 1223.

FILIPS DE IV, bijgenaamd DE SCHOONE, werd gebooren te *Fontainebleau*; in het Jaar 1286 volgde hij zijnen vader FILIPS DEN III, op den throon van *Frankrijk*. Reeds te vooren, was hij, door zijn huwelijk met JOHANNA, erfdogter van HENDRIK VAN NAVARRE, als Koning van dat Rijk en Graaf van *Champagne* erkend. Na dat hij de Regeering van *Frankrijk* en *Navarre* aanvaard had, floot hij den vrede met de Koningen van *Arragon* en *Castille*. Doch, in het Jaar 1289, geraakte hij in Oorlog met EDUARD DEN I, Koning van *Engeland*. De wederzijdsche onderdaanen hadden reeds veelvuldige verschillen gehad, en, ter zaake van den Koophandel, ter Zee vijandelijkheden tegen elkander gepleegd. Beide de Koningen wilden ieder in zijn Rijk deeze twisten beslist hebben. FILIPS dagvaardde EDUARD, als Leenman, in zijn Rijk te komen; doch deeze niet verschijnende, kwam het tot een openbaaren Oorlog. EDUARD had, om dat te verhoeden, aan FILIPS de vesting *Guienne* afgestaan, op eenige voorwaarden, die door FILIPS niet werden nagekomen. Waarom EDUARD een leger op de been bragt, welk *Baijonne* en andere plaatsen innam. Ook haalde hij GUIDO DEN II, Graaf *van Vlaanderen*, en Keizer ADOLF VAN NASSAU in zijne belangen over.

FILIPS, weetende dat FLORIS DE V, Graaf van *Holland*, op

EDU-

EDUARD onvergenoegd was, floot met hem een verbond tegen EDUARD, in het Jaar 1294. De onderhandeling werd, in den beginne, zeer geheim gehouden. ROBERT, Graaf van *Artois*, neef van GRAAVE FLORIS, ontbood hem heimelijk te *Bergen in Henegouwen*. FLORIS begaf zig derwaarts, onder voorwendzel van zijnen neef te bezoeken. In het Jaar 1295 trok hij naar *Frankrijk*, om het ontworpen verdrag, (waar van wij den inhoud op het Art. FLORIS DE V zullen melden) tot stand te brengen.

Men had in *Engeland* geen kennis van dit verbond, of EDUARD betoonde zijn uiterst ongenoegen daar over. Zelfs was dit een der redenen van den moord, gepleegd aan FLORIS DEN V, in het Jaar 1296. De Oorlog werd allerhevigst gevoerd in *Vlaanderen*. Na dat FILIPS den Keizer, door aanzienlijke sommen gelds, van het verbond met *Engeland* had afgetrokken, werd hij meester van genoegzaam geheel *Vlaanderen*. In het Jaar 1303, werd tusschen FILIPS en EDUARD de vrede hersteld, waar van, echter, *Vlaanderen* werd uitgesloten. De Oorlog tusschen *Frankrijk* en *Vlaanderen* duurde nog bij het overlijden van FILIPS DEN IV, welk voorviel den 29 November van het Jaar 1304.

Zie P. DANIEL, enz.

FILIPS, bijgenaamd DE GOEDE, Hertog van *Bourgondien*, Graaf van *Holland*, *Zeeland*, enz. Op het Art. JACOBA VAN BEIJEREN zal omstandig moeten verhaald worden, op wat wijze hij aan het Graafschap van *Holland* geraakte: hier zeggen wij alleen, dat hij, in het Jaar 1434, gehuldigd werd. Vooraf, en wel in het Jaar 1429, had hij het Graafschap *Namen* gekogt; en, in het Jaar 1430, was hij als Hertog van *Braband* gehuldigd. In dat zelfde Jaar, op den 11 Januarij, stelde hij, te *Brugge*, ter gelegenheid van zijn huwelijk met ISABELLA, dogter van JAN, Koning van *Portugal*, de *Ridderorder van het Gulden Vlies* in; kiezende daartoe vierentwintig van de voornaamste zijner Vasfaalen en onderdaanen, en verklaarende zig zelven als den vijfentwintigsten. Op welke wijze hij zijnen bastaard zoon, DAVID VAN BOURGONDIEN,

als

als Bisschop van *Utrecht*, met geweld op dien zetel stelde, is reeds op het Art. DAVID VAN BOURGONDIEN gemeld. Hij was een goedaardig, wijs en verstandig Vorst; prachtig in gewaad, Hofhouding en gastmaalen; strijdbaar en stoutmoedig; onverzachlijk voor zijn vijanden. De Keizer, Koningen en andere Vorsten zogten, ieder om het ijverigst, zijne vriendschap.

Niettegenstaande hij agtenveertig Jaaren in geduurigen Oorlog was, was hij, echter, de rijkste Vorst van zijnen tijd, zonder zijne onderdaanen, door zwaare belastingen, te knevelen.

Onder zijne gebreken telt men zijne ontembaare zucht voor de vrouwen; hebbende hij, bij verscheidene Bijzitten, geteeld veertien onechte kinderen; als mede, dat hij, om de grenzen van zijn gebied, door een onmatige heerschzugt, uitte breiden, zig niet ontzag, de paalen van regt te buiten te gaan, zonder bloed of maagschap te ontzien. Deeze Vorst, die, in veele opzigten, eer den bijnaam van GEWELDENAAR dan van DE GOEDE verdiende, stierf te *Brugge*, den 15 Junij, in het Jaar 1461, in den ouderdom van 73 Jaar. Bij het leven zijns vaders, Hertog JAN DEN ONVERZAAGDEN, trouwde hij, eerst met MICHAËLE, dogter van Koning KAREL DEN VII, van *Frankrijk*, die hem geene kinderen baarde. Zijne tweede vrouw was BONNA, dogter van den Graave VAN ARTOIS, die mede zonder kinderen stierf. Daarna trouwde hij, gelijk reeds gezegd is, ISABELLA. Zij overleed in 't Jaar 1471, hebbende haaren Gemaal gebaard, drie zoonen: ANTONIE en JOOST, beide jong gestorven, en KAREL, Graaf van *Charlois*, die, na den dood zijns vaders, Hertog van *Bourgondie* en Graaf van *Holland* werd. Onder zijne bastaarden worden genaamd CORNELIS, Heer van....; ANTONIE, Graaf van *Stembergen*; DAVID, Bisschop; BOUDEWYN, Heer van....; FILIPS, Heer van *Sommelsdijk*, eerst Admiraal ter Zee, en daar na Bisschop van *Utrecht*; ANNA, gehuwd met ADRIAAN VAN BORSSELEN; MARIA, die ten man had PIETER VAN BEAUFREMONT; MARIA, Nonne; de andere zes zijn onbekend.

Zie van hem breder de oude *Hollandsche* en *Vlaamsche Chronijken*; als ook het Art. JACOBA VAN BEIJEREN.

FIL

FILIPS, bastaart zoon van FILIPS VAN BOURGONDIEN. Hij werd, door flinksche streeken, op den *Utretchschen* zetel geplaatst, als opvolger van FREDRIK VAN BADEN, die, door bemiddeling van *Frankrijk*, werd overgehaald, om het Bisdom van *Utrecht* te verwisselen voor dat van *Metz*. Na dat hij *Utrecht* had afgestaan, betwistten hem andere Vorsten *Metz*; zo dat hij niets behield, dan een goede somme gelds. FILIPS, Heer van *Sommelsdijk*, zijn ampt als Admiraal ter Zee neergeleid hebbende, kwam, met groote pracht, te *Utrecht*, in het Jaar 1516. Zo dra hij den zetel, meer als Krijgsman dan als wezenlijke Bisschop, beklommen had, liet hij, in *Holland*, volk werven, stelde daar over als Veldheer WILLEM ROGGENDORF, en zond denzelven naar *Friesland*, om dat gewest tot aankleeving van het Huis van *Bourgondien* te brengen. Geduurende zijn bestier, ontstonden 'er zwaare twisten, tusschen de Steden *Kampen* en *Zwol*, wegens den tol op het *Zwarte water*. De Staaten werkten daarin wel ten goede; doch de kwaade raadslieden van den Bisschop stookten het vuur van tweedragt, met oogmerk om hun beiden aftematten, en dan gemakkelijker te doen buigen, schoon die aanblaazingen het Land van *Overijssel* ten verderve strekten. De Steden werden zo zeer verbitterd, dat FILIPS het vuur, welk hij gestookt had, met al de *Bourgondische* magt niet kon blusschen. KAREL VAN GELDER onder dit alles zijn voordeel beoogende, bragt *Koeverden*, *Zwol*, de meeste vestingen van *Overijssel*, *Twenth* en *Drenth* onder zijne magt, en verdierf zelfs des Bisschops landen. Zijne *Bourgondiers* verlieten hem, en schreeuwden om geld, 't welk hij niet had. Nu begaf hij zig naar *Zeeland*, dan naar *Vlaanderen*, en stierf eindelijk van hartzeer, den 27 April van het Jaar 1524, oud 59 Jaaren. 'Er wordt van hem getuigd, dat hij meer geneegen was tot het bijwoonen van gastmaalen, dan zig te bemoeien met de zaaken van zijn Bisdom; hij vertrapte de voorregten 'er van, en verpandde de Kerkelijke goederen. Hij werd te *Wijk bij Duurstede* begraaven.

Zijne Regeering en achting blijkt uit dit oud vers.

Filips van Bourgondien werde gehaalt na Baden.
Deeze zijn tijdt meer overbragt in kostelijke banketten
Dan in zijn wapenen, regeerden agt Jaaren tot 's Lands schaden:
Sint Martijns erfdeel aan vreemde Heeren hij verzetten.
De vrije Landen met dienstbaarheid hij verpletten.
In de Oorlogen, was de fortuin zijn stiefmoeder,
Hij overtradt d'oude Costumen Privilegien en wetten.
Het Land verkleinde hij, daar hij gesteld was ten hoeder,
In 't Jaar vijftien honderd twintig vier wierd hij begraven bij zijn broeder.

In tegenstelling van dit, niet zeer roemrijk *vers*, konnen wij niet voorbij, een ander te melden, op hem gemaakt, en te vinden in het *Tweede Deel* van 't *Batavia Sacra*; als mede eenige verdere aanmerkingen op het leven van deezen Bisschop. Het Grafschrift, uit het *Latijn* vertaald, luid dus:

„ Ter gedagtenisse van den zeer deftigen Kerkvoogd, en „ zeer genadigen Vorst FILIPS *van Bourgondie* (zoon van FI„ LIPS *den Goeden*, Hertog van *Bourgondie*) Bisschop van „ *Utrecht*, hun Patroon, zaliger gedachtenisse, is dit Graf„ schrift opgesteld door JOHANNES MALBODIUS en GERRARD „ van *Nimweegen*."

„ *Hier rust Philips in 't Krijgsbestier ervaaren,*
„ *Maar die den krijg en onrust heeft gehaat.*
„ *Zijn edele ziel rust nu bij de Engele schaaren,*
„ *Daar hem geen woen des krijgs te dugten staat,*
„ *Als hij door list en schandelijke streeken*
„ *Noch in den krijg onnozel werd verwart,*
„ *Wist zijn gedult des vijands magt te breeken,*
„ *Die hem zo trots ten strijd had uitgetart.*
„ *Hoe pragtig zijn de Sloten en Kasteelen*
„ *Op zijne beurs in 't Bisdom opgehaalt!*
„ *Flux kwam de dood zijn Personaadje speelen:*
„ *Zijn lichaam sterft, zijn faam hier eeuwig praalt.*

Dus

Dus ziet men wat de vleierij vermag. Doch laaten wij, om der waarheid hulde te doen, zijne levenschets, zo als dezelve, ter boven aangehaalde plaatse gevonden word, hier nederstellen. Op bladzijde 531 word gezegd, dat hij tot het aanneemen van de Bisschoppelijke waardigheid meer gedrongen is geweest, door het gezag van Keizer MAXIMILIAAN, en van Koning KAREL, dan door eigen eergierigheid; want (vervolgt de Schrijver), het inzigt van gemelde Vorsten had ten oogmerk, door het indringen van een Bisschop, hunne Landen te verzekeren en te beveiligen. Hij had, gaat de Schrijver voort, zig te vooren meer in de wapenen dan in de wetenschappen geoeffend, en, zo wel te water als te land, als Krijgsoverste gediend. Intusschen vindt men, in de aantekeningen, op bladz. 551, gemeld, hoe HEDA getuigt, dat hij, al voor lang, het oog op de Bisschoppelijke waardigheid gehad had; maar zig gedroeg, al of hij 'er van afzag: geene nieuwigheid voor heerschzugtige mannen, om hun oogmerk te bereiken! Verder zegt de aantekenaar, op bladz. 553. HEDA smaalt op de heerschzugt van deezen Bisschop; daar hij, nochtans, van meest alle Schrijvers gepreezen werd, en bijzonder van ERASMUS, in den 6 Brief van het 29 Boek. „ Ik „ zou u geluk wenschen (zegt hij) o Bisschop PHILIPPUS, die „ niet min roemwaardig zijt door de deugden en daaden van „ uw leven, dan door den edeldom van zo veele Vorsten, uwe „ voorouders, dat gij zo hoog eene waardigheid hebt bekoo„ men: ten ware mij bekend was, hoe onwillig gij dezelve „ hebt aangenomen, en hoe dat gij, als tegen uwen dank, „ daar toe gedwongen zijt, door het gezag van dien voor„ treffelijken Vorst KAREL." Op zijne vraage nu, op dit breed getuigenis van ERASMUS, antwoord de Schrijver in dezer voegen. „ Men kan zeggen, dat HEDA tegen hem vooringenoo„ men geweest is; maar men kan ook zeggen, dat GERRARD „ van *Nijmeegen* al te zeer met hem vooringenoomen was. „ ERASMUS kan gesprooken hebben volgens de algemeene ge„ rugten. Ook heeft FILIPS, Bisschop zijnde, niet getoont „ juist de heiligste te zijn, noch zo afkeerig van zo een aan„ zienlijke waardigheid."

Op bladzijde 532 van dit werk word zijne moeder zeer gepreezen, en zijne eerste jeugd met de volgende woorden afgemaald.

„ Zijne moeder was, MARGRETA VAN DER POST, eene „ vrouw, zo uitsteekende in vromigheid des gemoeds, als in „ lichaamlijke schoonheid, (haare vroomheid was, echter, „ door FILIPS DEN GOEDEN, wiens bijzit zij was, overwon„ nen) onder wier oogen hij te *Brussel* werd opgevoed, in „ deftige reden en goede wetenschappen. Want KAREL, zijn „ broeder, kon daar geen agt op slaan. Tot aan zijn twaalf„ de Jaar, genoot hij dus een goed onderwijs. Als KAREL „ gestorven was, en MARIA, KARELS dogter, gehuwd met „ MAXIMILIAAN, het bestier in handen had, werd hij onder de „ Hovelingen van MAXIMILIAAN aangenoomen, en gedroeg zig „ aan het Hof zo bevallig, dat hij van ieder bemind werd. „ Na den dood van MARIA geraakte hij onder de Krijgsbenden „ van MAXIMILIAAN; en als die Vorst te *Aken* als Keizer ge„ kroond werd, werden hem, door FILIPS, de wapenen en „ Ridderorder omgehangen. Noch geen agttien Jaaren oud „ zijnde, werd hij eerst te *Grevelingen*, en naderhand te „ *Kortrijk* als Stadsvoogd aangesteld, waarin hij zig wel ge„ kweeten heeft. Verder werd hij verheeven tot Ridder van „ 't Gulden Vlies, tot Admiraal van de Zee. Ook werd hij, „ als Afgezant van MAXIMILIAAN en KAREL, gezonden aan „ Paus JULIUS DEN II, waarna hij ISABELLA, de zuster van „ Keizer KAREL DEN V, als bruid van CHRISTIERNUS, Koning „ van *Denemarken*, derwaards geleidde. Waarna hij, zo als „ gezegt is, op den *Utrechtschen* Zetel kwam." Verder volgt aldaar een loffelijk getuigenis van alle zijne daaden. Indien dit alles waarheid is, moet het eerstgemelde vers een louter schotschrift zijn: iets, 't welk wij niet beslissen. Daarop volgden eenige staaltjes van zijne groote Krijgsbedrijven, of laat ik liever zeggen, van zijnen list en woede, in het oorlogen tegen de *Gelderschen*, in het Jaar 1521; waar door de partij van de *Gelderschen* werd uitgemergeld, en genoodzaakt, de *Bourgonjers* te verlaaten. Wat aangaat zijne levenswijze, daar van zegt de Schrijver: „ Als het hem gebeurde dat hij „ buiten gewoel was, en in zijn verblijf rustig, verdeelde hij

„ den

„ den dag aldus: hij begon met het verrigten van goddelijke
„ zaaken en het lezen van stigtelijke boeken. Dat gedaan
„ zijnde, woonde hij de Raadsvergadering bij, hoorde brie-
„ ven leezen, klachten en procesſen, willende dat 'er geen
„ brief, dan in zijn bijwezen, werd geopend noch geflooten,
„ dan na dat hij dezelven ondertekend had. Daarna ging hij
„ aan zijn middagmaal. Over tafel werden verscheide vragen,
„ 't zij uit Poëten, Historieschrijvers, of uit de H. Schrift,
„ ter baan gebragt. Alle de *Latijnsche* Historien waren hem
„ voorgeleezen door meergemelden GERRARD *van Nijmeegen*,
„ die zijn Hof-Capellaan was. Nademiddags bragt hij zijnen
„ tijd door met wandelen in den Hof of in de Stad, en be-
„ zigtigde de winkels der Ambachtslieden. Onder het avond-
„ maal had het zelfde als bij het middagmaal plaats; en daar
„ na onderhield hij zig met geleerde mannen. Van dusdanigen
„ inborst, was hij ten hoogsten vervreemd van gierigheid,
„ beminnende zijne onderdaanen zeer tederlijk. Niemand heeft
„ hij met schattinge of nieuwe imposten bezwaard. Ten uiter-
„ sten was hij afkeerig van de Oorlogsberoerten, en heeft zig
„ zeer beklaagd over *Kampen en Zwolle*, en tot op zijn dood-
„ bedde betuigd, 'er geen oorzaak van geweest te zijn."

De anders zeer geloofwaardige HEDA spreekt gantsch anders van hem, en beschuldigt hem, dat hij het regt der Kerke zogt te overweldigen; weinig achting voor geleerden had; dat alle zijne gunsten veil waren, voor vleijers en woekeraars ter zijner baate; dat hij haastig van hoofd en wraakzugtig was, en liever wilde gevreesd dan bemind zijn; dat hij weinig werk maakte van den Godsdienst, en de Geestelijkheid niet achtte.

Men hoore eens, wat zijn grootste vleijer, GERRARD *van Nijmeegen*, in het gemelde *Batavia Sacra*, van hem verder zegt. „ Indien hij wat te veel gedronken had, onthield hij
„ zig daar van den volgenden dag: hij verfoeide de dronkaarts,
„ voornamelijk de zulke, die de gewoonte hadden, hun lijf
„ vol bier te zuipen.

„ Tot nog toe is alles wel: maar helaas, tegen de hoererij
„ (zegt hij) was hij zo zeer niet ingenomen. Want hij was
„ zelfs, ô schanden, al vrij geneegen tot de minvermaaken,
„ en zeer verzot op jonge meisjes." Dan voegt die zelfde

vleijer 'er nog eenige dingen bij, die, indien men ze voor waarheid mag aanneemen, duidelijk te kennen geeven, dat FILIPS een slegt gevoelen had van de kuisheid der maagden, Priesters en Kerklijke persoonen: hoopende dat de wet van de gedwonge onthouding mogt worden afgeschaft. En, echter, getuigt meergemelde Schrijver, dat FILIPS goed Catholijk gestorven is, schoon hij drie onechte zoonen, bij een zijner hoeren, naliet: JOHANNES, FILIPS en OLIVIER.

Zie breeder het II Deel van *Batavia Sacra.*

FILIPS DE I, zoon van Keizer MAXIMILIAAN en van MARIA VAN VALOIS, die de dogter was van Hertog KAREL DEN STOUTEN, werd gebooren te *Brugge*, den 20 Junij, van het Jaar 1478. Den ouderdom van vier Jaaren had hij naauwlijks bereikt, toen zijne moeder, door een val van het paard, uit het leven gerukt werd. Geduurende zijne minderjaarigheid, regeerde zijn vader, als voogd, over zijne moederlijke Erflanden. FILIPS, den ouderdom van 16 Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde de Regeering, in eigen persoon, onder de Tijtels van Aartshertog van *Oostenrijk*, Hertog van *Bourgondien*, Graave van *Habsburg*, *Holland*, *Vlaanderen*, *Zeeland*, enz enz. waar bij naderhand nog kwam de tijtel van Koning van *Arragon*; dien hij verkreeg, door zijn huwelijk met JOHANNA, dogter van FERDINAND, Koning van *Arragon*, en ISABELLA, Koninginne van *Kastilie* en *Leon*. Dus verkreeg hij den naam van FILIPS DEN I, Koning van *Spanje*, dog heeft die hoogheid niet lang bezeeten. Hij hield zijnen bruiloft, in het Jaar 1496, te *Lier*, in *Braband*. Vijf Jaaren daarna stierf de moeder van JOHANNA, in *Spanje*; en met haaren dood, begreepen de *Spanjaarden*, dat FERDINAND van *Arragon* geen deel meer had aan *Kastilie* en *Leon*, maar dat deeze Koninkrijken moesten overgaan op JOHANNA, oudste dogter van ISABELLA, en haaren Gemaal FILIPS van *Oostenrijk*; ook zonden zij met 'er daad de Kroon van *Spanje* naar *Brussel*. In het Jaar 1505 vertrokken FILIPS en JOHANNA, met een magtige Vloot, naar *Spanje*, doch werden, door een geweldigen storm, genood-

noodzaakt, in een der *Engelsche* havens binnen te loopen. Koning HENDRIK ontving hen, volgens hunnen rang, Vorstelijk; doch, om Staatkundige redenen, hield hij hen langer op, dan hun lief was. Zij vertoefden aldaar tot in de Lente van het Jaar 1506, en vervolgden toen hunne reize naar *Spanje*, waar van zij, tot groot ongenoegen van FERDINAND, bezit namen. Te vergeefs had deeze aan zijnen schoonzoon 500,000 dukaaten Jaarlijks geboden, indien hij in de *Nederlanden* wilde blijven. Doch, gelijk wij reeds te kennen gaven, FILIPS was niet zeer lang meester van die nieuwe heerschappij: want reeds een half Jaar na zijne overkomste in *Spanje*, overleed hij, op den 26 September, in het Jaar 1506, in het 28 Jaar zijns ouderdoms, niet zonder vermoeden van vergeeven te zijn; althans word dit verzekerd door *Spaansche* Schrijvers. Doch anderen schrijven zijnen dood toe aan een te schielijken dronk, na dat hij zig in de kaatsbaan buitengemeen verhit had.

Zijne weduwe nam, na zijnen dood, het Rijksbestier wel ter hand, maar niet zonder onrust en moeite onder de voornaamsten der Rijksgrooten. JOHANNA was, door minnenijd, tegen haaren man opgevat, haarer zinnen bijster geworden. FERDINAND kwam uit *Napels* terug, en bragt alles in order. Ook werd aan hem de heerschappij over *Castilie*, geduurende zijn leven, opgedraagen, schoon MAXIMILIAAN die zulks voor zig zelven begeerde.

FILIPS was, onder de Koningen van *Spanje*, de eerste van dien naam, onder de Hertogen van *Bourgondie* de derde; onder de Graaven van *Holland* de tweede. Bij zijne Gemalin had hij verwekt KAREL, naderhand Keizer, gebooren in het Jaar 1500; FERDINAND, in het Jaar 1503; ELEONORA, in het Jaar 1498; JOHANNA, in het Jaar 1504; en ISABELLA, na zijn overlijden, in het Jaar 1506.

Wij konnen niet voorbij hier aantemerken, dat, door veele Schrijvers, een misslag begaan word, met te stellen, dat door het huwelijk van deezen FILIPS met JOHANNA, de *Nederlanden* aan *Spanje* gekoomen zijn; daar, integendeel, door dat zelfde huwelijk *Spanje* aan de *Nederlanden* gekomen is, naardien FILIPS eerder Graaf van *Holland* en *Zeeland* was, dan hij Koning van *Spanje* wierd. Ook was het voor de *Neder-*

landen, in dien tijd, wel roemrijk, doch ook kostbaar, en had naderhand de ongelukkigste gevolgen, in 't bijzonder onder zijnen kleinzoon FILIPS DEN II, Koning van *Spanje*, en den derden der Graaven van dien naam. Om FILIPS DEN I met luister naar *Spanje* te doen trekken, werd het Land zwaar belast. Hij verpandde zijne heerlijke goederen en domeinen; het geld, daar voor ontvangen, werd ingepakt en naar *Spanje* gezonden. Juweelen; gouden en zilveren vaatwerk; de gouden tafel; gouden en zilveren beelden; de groote en vermaarde kroon van diamanten; het goud van *Vlaanderen*; de kostbaare tapijten, en al wat heerlijk was, werd ten Lande uitgevoerd naar *Spanje*. De waarde der juweelen alleen werd geschat op negen millioenen.

LE KLERK, *Toneel der Keizeren*; PONTANUS, VAN METEREN, enz. enz.

FILIPS DE II, van dien naam onder de Koningen van *Spanje*, en DE III, als Graaf van *Holland* en *Zeeland*, werd gebooren te *Valladolid*, in *Spanje*, den 21 Maij, in het Jaar 1527, uit het huwelijk van Keizer KAREL DEN V met ISABELLA, dogter van EMANUEL, Koning van *Portugal*. Door den vrijwilligen afstand zijns vaders, werd hij, geduurende deszelfs leeven, een der magtigste Vorsten van *Europa*; magtiger zelfs, zeggen de *Spanjaarden*, dan alle de Vorsten van zijnen tijd te zamen. Zijne tijtels duiden zijne Bezittingen en en Rijken aan; schrijvende hij, onder de openbaare Acten en Placaaten zig in deezer voegen: *Don Philippo, bij der gratie Gods Koning van Castilien, van Leon, van Arragon, van beide de Sicilien, Napels, Jerusalem, Portugal, Navarre, Granada, Folivo, Valenchien en Galicien; van Majorka, Sardinie, Corsica, Murcia,* enz. *van Algrabie, Gibralter, de Canarische Eilanden, de Oost- en Westindien, de vaste Landen, de Wester Zee en Oceaan;* Aartshertog *van Oostenrijk;* Hertog *van Bourgondie, Lotharingen, Braband, Limburg, Luxemburg, Gelder, Milaan;* Graaf *van Habsburg, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Holland, Zeeland, Namen, Zutphen;* Prins *van Swaben;* Markgraaf *des H. Roomsche Rijks;*

Rijks; Heer *van Friesland*, *Salms*, *Mechelen*. *van de Stad en Landen van Utrecht*, *Overijsfel en Groningen*; *Ridder van 't Gulden Vlies*; *Dominateur in Asia en Africa.* De toevloed der fchatten uit de *Nieuwe Waereld* had hem in ftaat konnen ftellen, zig te doen erkennen, als den Oprichter der *Vijfde Monarchie.* Doch zijn flegt gedrag, bijzonder ten opzigte van het toen ter tijd genoegzaam weerloos deel dier aarde, de XVII *Nederlandfche Provintien*, deed hem alle die rijkdommen niet alleen verfpillen, maar daarenboven met fchulden overlaaden ten grave daalen, zo als uit het vervolg zijner levenfchets blijken zal.

Men kan het niet als eenen misflag in hem, maar wel in zijnen vader aanmerken, dat hij in *Spanje* opgevoed werd, door bijgeloovige Geestelijken, die door Keizer KAREL daar toe waren uitgekoozen, en in hem gevormd hebben denkbeelden van bijgelovigheid en wantrouwen, welke naderhand zijn gantfche Karakter misvormden, en bij alle zijne onderdaanen gehaat maakten. KAREL bedierf dus 't geen hij zogt te verbeeteren. Meer genegenheid hebbende voor de *Nederlanders* dan voor de *Spanjaarden*, was hij bij de laatften niet zeer bemind; om hunne liefde te winnen, deed hij FILIPS tot een volmaakten *Spanjaard* vormen.

Al van zijne eerfte jeugd af aan, toonde FILIPS volmaakt vatbaar te zijn voor de opvoeding, welke hij genoot; hij was fchrander, voorzigtig, onvoorbeeldelijk gehegt aan een bijgeloovigen en dweepachtigen Godsdienst; vatbaar voor een fomber en peinzend geftel, kweekte hij wantrouwen en arglistigheid, nevens de zaaden van tierannij in zijnen boezem, die tot rijpheid gekomen, hem eer tot een monfter dan tot een mensch maakten.

Den ouderdom van zestien Jaaren bereikt hebbende, trouwde hij, in het Jaar 1543, met MARIA, Prinfesfe van *Portugal*, die, twee Jaaren daar na, den ongelukkigen DON CARLOS ter waereld bragt; welke geboorte haar het leven koste. FILIPS bleef in *Spanje*, alwaar hem het beftier was toevertrouwd, tot in het Jaar 1548, wanneer hij, door zijnen vader, in de *Nederlanden* ontboden werd. Niets evenaarde de pracht,

 waar

waar mede hij alöm ontvangen werd. De Steden putten elkander uit, om de eene der andere in luister te boven te gaan. Het volk zelf toonde de grootste drift, om hem eene ongeveinsde genegenheid te betoonen. Maar hoe gedroeg zig FILIPS? Hij was buiten staat, om onder al dat gejuich zijnen gestrengen en achterhoudenden aart te verbergen. Niets van dat minzaame, niets van dat volkbehaagend hart, welk Keizer KAREL altoos deed uitblinken, was bij hem te vinden; de jonge Vorst vertoonde een stuggen en norschen Grijsaard Hij kende de taal noch de zeden der *Vlamingers*, *Brabanders*, of *Nederlanders*, en voerde met niemand eenig gesprek, dan met de *Spaansche* Edelen.

Dit gedrag, 't welk niet alleen onvriendelijk, maar zelfs tegen der Vorsten Staatkunde strijdig was, deed de *Vlamingen*, van dien tijd af aan, ijverzugtig worden tegen de *Spanjaarden*. Een openlijk bewijs hief van gaven ze, door KAREL te weigeren, aan FILIPS, als hunnen toekomenden Heere, den eed te doen, ten ware hij vooraf zig bij eede verbond, aan geene vreemdelingen, hoe genaamd, eenig deel in de Regeeringe in de Provintien te zullen geeven. En nog geschiedde het alleen uit achting voor den vader, dat zij den zoon als zijnen opvolger erkenden. Na dat deeze erkentenis, in *Vlaanderen*, *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, in alle Steden, geschied was, begaf de Keizer, verzeld van FILIPS, zig naar *Duitschland*, met oogmerk om FILIPS als *Roomsch Koning* te doen aanneemen. Maar zijne trotsche aart en stugheid was oorzaak, dat dit den Keizer mislukte. Hierom keerde hij terug naar *Spanje*, alwaar hij bleef tot op zijn huwelijk met de Koningin van *Engeland*, dat voltrokken werd in het Jaar 1554. Niet dan op voorwaarden, die hem zeer bepaaldelijk waren voorgeschreeven, hadden de grooten des Rijks daar in gestemd. Naauwkeurig was aldaar gezorgd, dat hij, schoon den tijtel van Koning voerende, geen het minste deel aan de Regeering zou hebben; en dat de oppermagt zou blijven in handen van Koningin MARIA, dogter van HENDRIK DEN VIII; dat geene vreemden in eenige bedieningen toegelaaten, noch de minste veranderingen in de wet-

wetten of gewoonten van het Rijk zouden gemaakt worden: en wat verder, ter bewaaring van 's volks regten en vrijheden dienende was.

Naauwlijks was FILIPS in *Engeland* gekomen, of hij zogt, door de pracht en luister van zijn gevolg, de oogen dier Natie te verblinden; doch al wat hij bouwde, om zig geagt te maaken, fliet hij om ver met zijnen *Spaanschen* hoogmoed, die bij de norsche *Engelschen* nog ondraaglijker was dan bij de eenvoudige *Nederlanders.* Daarenboven bezat hij zig zelven niet genoeg, om zijn ongenoegen over het gemaakte huwelijkscontract te verbergen. MARIA, om hem te behaagen, verzogt wel aan het Parlement, hem tot waarschijnlijken erfgenaam van den Throon te verklaaren, en het Rijksbewind aan hem op te draagen; doch alles te vergeefsch. Geene giften of gaven; geene listen, die gebruikt werden, met de vervolging tegen de Protestanten te staaken, konden haare oogmerken doen gelukken. Het eenige, waar in bewilligd werd, bestond hier in, dat ingevalle de Koningin overleed, en erfgenaamen naliet, FILIPS, geduurende derzelver minderjaarigheid, ten tijtel en waardigheid van PROTECTOR zou bekleeden. Hier mede vergenoegden zig FILIPS en MARIA, geduurende haare vermeende zwangerschap. Doch toen men ondekte, dat zij de waterzugt had, en zij vervolgens, door gemelijkheid van aart, onverdraaglijk werd in de verkeering, na dat men haar gezegd had, dat zij nooit kinderen zou kunnen baaren, verliet FILIPS haar en het het Rijk van *Engeland*, en begaf zig naar de *Nederlanden.* Omtrent dien tijd was Keizer KAREL bedagt, om zijn genomen besluit, tot afstand van zijne Staaten, te doen ten uitvoer te brengen. Reeds bij het aangaan van zijns zoons huwelijk met MARIA, had hij hem afgestaan het Koningrijk *Napels* en het Hertogdom *Milaan:* waar voor, echter, FILIPS zig alles, behalven dankbaar, jegens zijnen vader betoonde. Niet onduister gaf hij te kennen, dat KAREL alles moest afstaan, of tegen zijnen heerschzugtigen zoon de wapenen opvatten; waar toe hem zo wel de kracht en sterkte van lichaam als van geest ontbrak. Dus besloot dan KAREL, wat men ook daar tegen gisse voornamelijk om deeze redenen, in de maand October

des

des Jaars 1555, afstand te doen van de opperheerschappij over zijne geliefde *Nederlanden*, en in de maand Januarij van het volgende Jaar van *Spanje*. Eenige maanden daar na zond hij de Keizerlijke kroon, door WILLEM, Graaf van *Nassau* en Prins van *Oranje*, aan zijnen broeder. Groot was de plegtigheid, die daar bij plaats had. Zonder daar van thans te gewaagen, zal ik mij vernoegen, met hier alleen ter neder te stellen, de woorden, welke de Keizer, bij die gelegenheid, tot zijnen zoon sprak; terwijl de gantsche plegtigheid, zo als ik in het II Deel, op het *Art.* AFSTAND, gezegd heb, zal beschreeven worden, op het *Art.* OVERDRAGT der *Nederlanden.* De Vorst dan zijne rede tot de Staaten geëindigd hebbende, wendde zig tot FILIPS, en zeide: „ Indien het bezit dezer Landen door mijnen dood tot u gekomen ware, zou ik om het agterlaaten van zulk een aanzienlijk, en door mij zo zeer vermeerderd erfgoed, iets bij u verdiend hebben. Doch nu ik deeze erfenis, niet uit noodzaaklijkheid, maar uit vrije keuze nalaate; nu ik vroeg verkies te sterven, op dat gij zo veel te vroeger aan het bezit zoud komen, vorder ik met regt, dat gij, al wat gij mij hierom meer schuldig zijt, met zo veel meer zorg en liefde jegens de Ingezeetenen deezer Landen betaalt. Andere Vorsten verheugen zig, om dat zij hunne zoonen het leeven gegeeven hebben, en het gebied zullen geeven. Ik heb deeze vreugde beiderlei, als tegenwoordig willen genieten, en u zo wel door mij zien regeeren, als leven. Weinigen zullen dit mijn voorbeeld navolgen: gelijk ik zelfs hierin van de oudste tijden naauwlijks een voorbeeld voor mij gevonden heb. Doch men zal mijn besluit eerst prijzen, als men zal zien, dat gij het u zelve waardig maakt. En dit zult gij doen, als gij de wijsheid die gij tot hier toe bemind hebt; als gij de vreeze Gods, en den Catholijken Godsdienst, allen de regte zuilen der Regeering, standvastig blijft aankleeven. Een ding heb ik hier maar bij te voegen; den Almagtigen namentlijk te bidden, dat hij u een zoon geeve, wien gij het gebied afstaan kunt, maar niet behoeft afteslaan." Deeze laatste woorden, die niet onduister te kennen geeven, dat het, zo als wij hier boven zeiden, de

heersch-

heerschzugt van den zoon en de onmagt van den vader waren, die KAREL tot deezen gewigtigen ſtap noodzaakten, waren, in dien zin, een vinnige trek tegen FILIPS; die dezelve gevoelende, ligtelijk oorzaak konnen geweest zijn, dat zij hem en de omſtanders de traanen uit de oogen perſten. De laatſten voorzeker, zo min als alle andere Vorſten, uit aanmerkinge van zijne geduchte magt, konden zig niet veel goeds voorſpellen. *Engeland* zugtte thans onder de Regeering van eene zwakke en dweepachtige Koningin. *Duitschland* ſtond geregeerd te worden door zijnen oom FERDINAND; dus had hij van het Keizerrijk niets te dugten. *Zweeden* en *Denemarken* werden geregeerd, door CHRISTIAAN DEN III en GUSTAVUS ERICHSON; Vorsten, die werks genoeg vonden, om de rust in hunne eigen Rijken te vestigen. Paus PAULUS DE III hing meer van FILIPS dan van eenigen anderen Vorst af. De Hertog van *Toskaanen* had groote verpligting aan hem. De Hertogen van *Parma* en *Savoijen* moesten al hun geluk van FILIPS verwagten. De *Venetiaanen* hadden zijne beſcherming tegen de *Turken* nodig.

Zie daar de redenen, waarom wij boven zeiden, dat FILIPS magtiger was dan een der *Europeaanſche* Vorsten buiten hem. *Frankrijk* was het alleen, met wien hij te ſtrijden had, en welk Rijk hij, in het Jaar 1559, tot vrede noodzaakte; waar toe hem evenwel de bloeijende Staat der *Nederlanden*, om dien tijd, zeer behulpzaam was.

De *Vlamingen* hadden hem al van vroeg af aan mistrouwd, uit hoofde van hunne jaloerschheid op hunne voorregten, die hij, bij eede, beloofd had, niet te zullen ſchenden. Het eerst, waar mede hij dien eed verbrak, was het ſchenken van de gewigtigſte bedieningen aan den Bisſchop van *Arras*, van geboorte een *Bourgondier*; of aan zijne *Spaanſche* lievelingen: RUI GOMEZ DE SILVA, den Prins van *Eboli*, de Hertogen van FERIA en ALVA; allen mannen, die wij reeds op het *Art.* ALVA hebben leeren kennen, en die door de *Vlamingen* en *Brabanders* beſchouwd werden, als natuurlijke vijanden der Natie, en als aanſtookers van het willekeurig gezag, waar na FILIPS haakte. De vreeze, die de *Vlamingen* en andere *Nederlanders* tegen 's Graaven gedrag gevoed hadden, bleek maar al te

ras

ras gegrond te zijn, door de in- en uitvoering zijner maatregelen tegen hen, die in de gevoelens van Godsdienst van de *Roomsche* Kerk afweeken. Al wat men, tegen dergelijke vervolgingen, reeds bij Keizer KAREL hadde ingebracht, werd ook FILIPS voorgehouden; doch bij hem deed het geen de minste uitwerking. Integendeel, hij vernieuwde zijns vaders Bloedplakaaten, en gaf aan Gouverneurs en Magistraaten last, dezelve ten strengsten ten uitvoer te brengen. Hier mede nog niet vernoegd, richtte hij een bijzonder Gerichtshof op, ter uitroeijing der ketterijen. Of schoon de gevloekte naam van Inquisitie daar bij verzwegen werd, joeg het, nogthans, de Ingezetenen tegen hem in het harnas: naardien zij dit Gerichtshof beschouwden, zo als het wezenlijk was, als een middel ter vernietiging der vrijheid en een bederf van den Koophandel. Ter versterkinge van dit ongenoegen, kwam nog het vermeerderen van de vijf Bisdommen tot zeventien. Deeze instelling, die, mooglijk, in bedaarder tijden, van nut zou geweest zijn, had nu de heilloosste gevolgen. GRANVELLE, Bisschop van *Arras*, was hier van de eerste vinder; zelfs schroomde deeze niet te bekennen, dat door de invoering daar van 's Konings bevelen strenger zouden konnen worden ten uitvoer gebragt. Hierom beschouwde het volk dit meerder getal van Bisschoppen, als een vermeerderd getal van *Inquisiteurs*. De Adel, de Geestelijkheid, de Gemeente: ieder schreeuwde om 't zeerst, en stelde alle vermogens te werk, om hunne bijzondere belangen met die van den Staat te vermengen; zij schilderden de oprichting van deeze nieuwe zetels af, als niet min verderflijk voor het Land in 't algemeen, als voor hunne orde en rang in 't bijzonder.

Nog meer werd dit alles verzwaard, om dat, in het midden van den vrede, de Landschappen waren opgepropt met *Spaansche* soldaaten, strijdig tegen de grondwetten, volgens welke geene vreemde Krijgsknegten daar in mogten geleid worden. Doch zij waren 'er reeds ingebracht door Keizer KAREL DEN V, geduurende zijne Oorlogen met *Frankrijk*. Zo uit achting voor dien Vorst, als om den roem, dien hij met dezelve had behaald, had men, om het verbreeken van dit voorregt, toen niet gedagt. In *Zeeland* gedroegen de *Spanjaards*

jaards zig zo kwalijk, dat het gemeen weigerde, aan de dijken te werken; zeggende, liever door de Zee, dan door de wreedheid en schraapzugt der *Spaansche* soldaaten, verdelgd te willen worden.

Niet zeer gunstig was dus het tijdstip, waar in FILIPS in beraad nam, naar *Spanje* te vertrekken, zo dra hij een persoon zou gevonden hebben, aan wien hij de Regeering konde aanbeveelen Na lang beraad, koos hij daar toe MARGRETA, Hertoginne van *Parma*, natuurlijke dogter van Keizer KAREL DEN V. Terstond na dit besluit, deed hij eene vergadering der Staaten beleggen te *Gend*, in welke de Koning zelf en de nieuwe Landvoogdesse tegenwoordig waren. Naardien den Koning de Landtaal onbekend was, voerde zijn lieveling en verderflijke Raadsman, de Bisschop van *Arras*, het woord.

Hij begon met den Staaten bericht te geeven van 's Konings besluit om naar *Spanje* te vertrekken, met bijvoeging van de redenen, die hem daar toe nookzaakten. Hij maakte eene vertooning van de genegenheid, die zijne Majesteit voor de *Nederlanders* had; 'er bijvoegende, dat de Koning hoopte, dat zijne zaaken hem in *Spanje* niet lang zouden ophouden; doch zo dit al mogt gebeuren, dat hij dan zijnen zoon DON CARLOS, Erfprins van *Spanje*, herwaards zoude zenden. Hij vermaande verder de Staaten tot de bevordering van den Vrede onder de onderdaanen; waar toe, volgens zijne meening, niets vorderlijker was, dan de uitroeijing der ketterijen: waarop hij hoopte dat zij vriendelijk zouden samenspannen met Mevrouwe de Hertoginne van *Parma*, die hij, bij zijne afwezenheid, tot Landvoogdes had aangesteld. Eindelijk beloofde hij, de vreemde troepen te zullen doen vertrekken, en de gemeente ontheffen van alle andere lasten, welke de tijd en de omstandigheden hadden noodzaaklijk gemaakt.

Het antwoord der Staaten behelsde, in krachtige bewoordingen, gevoelens van trouwe en genegenheid; voor dat, egter, de vergadering gescheiden was, bemerkte FILIPS het ongenoegen der Staaten. Zij hadden het vertrek der *Spaansche* Krijgsknegten onmiddelijk verwagt. Hunne vreeze, dat de Inquisitie in de *Nederlanden* mogt worden ingevoerd, bragt hen in angst. Hierom werd hem, uit naam der algemeene Staaten, een Ver-

vertoog,

toog, gesteld in de *Walsche* taal, overgeleverd, behelzende „ 1. Dat 's Lands grenzen niet door vreemde knegten, gelijk „ tegenwoordig, maar door Landzaaten bewaard, en de vreemden afgedankt of elders gebruikt mogten werden: 2. Dat het „ Land geregeerd mogt worden door een Raad van *Nederlanderen*, en niet door Uitheemschen." Met veele en dringende redenen werden deeze verzoeken omkleed. Gantsch niet naar den smaak van FILIPS was dit Vertoog; zo als ten klaarsten bleek, uit zijn antwoord, twee dagen daarna hun ter hand gesteld, waar in gezegd werd: „ Dat de Koning niet „ van zins was, vreemdelingen in de Regeering intedringen, „ zo als uit de aanstelling der Landvoogdesse blijken kon, en „ dat men, uit het aanstellen van andere Leden van den Raad „ van Staate, zijne vaderlijke zorge zien kon; Dat het *Spaansche* voetvolk nodig was in het Land, om het te beschermen tegen onvoorziene voorvallen en beweegingen der nabuuren; Dat men altijd eenigen overlast van het Krijgsvolk „ had, het zij het vreemd of inlandsch ware, als het niet „ betaald werd; doch dat hij voor de betaaling der *Spaanschen* zorgen zoude, die slegts drie duizend sterk waren, „ van drie maanden tot drie maanden; Dat men dezelven gebruiken kon, om zijnen zoon KAREL uit *Spanje* aftehaalen; „ Dat hij ze gaarne op de Vloot, die hem nu zoude overvoeren, zoude hebben mede genomen, hadde hij van de begeerte der Staaten eerder kennisse gehad; Dat hij nu zijne „ genegenheid te hunwaards toonen wilde, met hen te ontlasten van de soldij dier knegten, schoon dienende ter hunner bescherminge; Dat hij niet voor had, al het inlandsch „ volk aftedanken, maar twaalf honderd man in dienst wilde „ houden, ten laste van den Lande; eindelijk dat hij nimmer „ van zins was geweest, de *Spanjaarden* langer dan zes of „ zeven maanden in het Land te laaten; doch dat hij ze nu, „ om de Staaten genoegen te geeven, binnen drie, of uiterlijk vier maanden, zou doen vertrekken, mids de Staaten „ zorge droegen voor de betaaling van het Krijgsvolk, welk „ in derzelver plaats, tot bewaaring der grenzen, zou moeten worden aangenomen." Hier mede moesten de Staaten zig laaten vergenoegen, schoon van dit alles niets werd nage-

koomen. Op een nader verzoek, om den Koning te bewegen tot intrekking van de bevelschriften, betreffende den Godsdienst, of ten minste verzagting daar van, verklaarde FILIPS, *liever geen Koning te willen zijn, dan ketters tot zijne onderdaanen hebben.* Even onverzettelijk bleef hij, omtrent de invoering der nieuwe Bisdommen. Om evenwel den haat en het ongenoegen des volks eenigzints te matigen, droeg FILIPS het bevel over de troepen op aan den Prins van ORANJE, en aan den Graave VAN EGMOND, de twee bekwaamste en meest beminde Edellieden. Reeds te vooren had hij den eersten aangesteld tot Stadhouder van *Holland*, *Zeeland*, en *Utrecht*; en den laatsten over *Vlaanderen* en *Artois*. Doch beiden hadden moeds genoeg, voor de aanbieding van het bevelhebberschap te bedanken; verklaarende zelfs, het verblijf der vreemde knegten aan te merken, als een schending der voorregten.

Op den 20 Augustus, van het Jaar 1559, vertrok FILIPS, met eene Vloot van bijkans zeventig Schepen, uit de *Nederlanden* naar *Spanje*, en kwam den 29 van die zelfde maand te *Loredo*, in *Biskaije*. Naauwlijks had hij voet aan Land gezet, of 'er ontstond een geweldige storm, waar door een groot aantal zijner Schepen schipbreuk leed, en meer dan duizend menschen verdronken. FILIPS nam toen voor, als een blijk van dankzegging voor zijne behoudenis, zijn gantsche leven te besteeden ter uitroeijing der ketterije. In alle zijne volgende gedraagingen straalde 'ten duidelijkste door, zijne verknogtheid aan *Spanje*, en zijn afkeer tegen de *Nederlanden*, om dat de ingezetenen deezer gewesten, gestadig, door hunne grondwetten, zijn gezag paalen stelden.

Bij zijne aankomst te *Valladolid*, vond deeze bijgeloovige mensch een schouwspel, waar van de natuur een afschrik moest hebben, doch welk hem hoogst aangenaam was. Men vierde, in die Stad, een *Auto da fé*, waar bij een groot getal Protestanten levendig in de vlammen geworpen wierden. Dertig bleven 'er nog in de gevangenis der Inquisitie, over welke die zelfde straffe was beschooren. FILIPS, om zo vroeg als mogelijk was, te toonen, welke tirannische geest hem bezielde, verzogt aan de Inquisiteuren den dag te bepaa-

 len,

len, waarop dit feest, zo als hij het noemde, gevierd zoude worden; begeerende hij in persoon daar bij tegenwoordig te zijn. Hij verscheen 'er met groote pracht, verzeld van zijnen zoon KAREL, zijne zuster en gevolg van lijfwachten. Onder de veroordeelde Protestanten was een Edelman, DON CARLOS DI SESA genaamd. Terwijl de beulen hem naar den brandstapel sleepten, riep hij tot den Koning om genade, zeggende: „ Kunt gij dus, ô Koning, ooggetuige zijn van „ de smerten uwer onderdaanen? verlos ons van deezen „ wreeden dood: wij verdienen dien niet." *Neen*, antwoordde de tweede HERODES, op een barsschen toon: *Ik zou zelfs het hout willen aandraagen, om mijnen zoon te verbranden, indien hij zulk een booswicht ware als gij zijt.*" Met vergenoeging zag hij dus dit ijsselijk schouwspel aan. Doch wij zullen van deezen wreedäart dergelijke hoofdzaaken enkel aanstippen, en voor het overige ons alleen bepaalen tot zijn gedrag omtrent de *Nederlanders* gehouden. Nog in dit zelfde Jaar leed FILIPS in zijne Staaten veel nadeel door de *Turken*. Nog meer, egter, kwelde hem de voortgang der hervorming, waarin zelfs verscheiden Vorsten de hand hadden, die, in sommige oorden, zelfs de Roomschgezinden het hoofd durfden bieden. Dit deed FILIPS en zijne medestanders ernstig aandringen op het houden van eene algemeene Kerkvergadering. De Hertog van *Savoijen*, daarentegen, begeerde van den Paus eene Kerklijke onderhandeling in zijne Staaten; waar van men in *Frankrijk* ook gebruik wilde maaken. Dit bragt Paus PIUS in grooten angst; vreezende hij dat de uitspraaken dier Provintiaale Sijnode, zonder zijne toestemming, door andere Staaten zouden worden aangenomen en goedgekeurd. Ook bewerkte hij, dat de Hertog van *Savoijen*, in plaats van zijnen onderdaanen genoegen te geeven, zig in een bloedigen oorlog met dezelve inwikkelde; die hem, egter, daar na berouwde.

In het Jaar 1565 verlost van den inval der *Turken*, besloot FILIPS zijne twee voornaame doeleinden te werk te stellen: namelijk de uitroeijing der ketterijen, en de geweetens zijner onderdaanen te onderwerpen aan den dwang van 't Concilie van *Trente*. De voornaamste tegenstand, dien hij daar omtrent

ont-

ontmoette, was in de *Nederlanden*, alwaar de zaaden van tweedragt inmiddels waren rijp geworden. De Hertogin VAN PARMA ging bijna gebukt onder den last, door FILIPS haar opgeleid, en die, door zijne onverzettelijkheid, nog merkelijk verzwaard werd. De Geestelijkheid werd langs hoe onvergenoegder, over het invoeren der nieuwe Bisdommen. De Adel gruwde van al wat zij, op raad van GRANVELLE, besłooten had; inzonderheid de Prins VAN ORANJE en de Graaven VAN EGMOND en HOORNE, die haaren raadsman op het vinnigste haatten. ORANJE raadde haar, in den vollen Raad, om het gezag van GRANVELLE te knotten, eene bijeenkomst der Staaten te beleggen; waar tegen deeze zig met magt verzette, als zijnde overtuigd van den tegenstand, dien hij aldaar zou ontmoeten. Toen de Landvoogdesse daar over aan den Koning schreef, nam GRANVELLE die gelegenheid waar om FILIPS zulks te doen verhinderen. 's Konings antwoord aan de Landvoogdesse behelsde dus niets anders, dan een bevel tot de strengste uitvoering van zijne bevelen.

De vervolging tegen de Onroomschen ging dan haaren gang: waar door de gemoederen, meer en meer, verbitterd wierden. GRANVELLE, om de Magistraaten bij FILIPS gehaat, en bij de Landvoogdesse verdagt te maaken, schreef al het kwaad aan hunne slapheid toe; doch dit werkte niets anders uit dan dat hij nog meer den haat op zig laadde. ORANJE, EGMOND en HOORNE schreeven ook aan den Koning, noemden hem de oorzaak van alle de beroerten, en vorderden zijne terugroeping. FILIPS, zig daar op bedienende van zijne gewoone listigheid, meldde in zijn antwoord, dat de beschuldigingen hem te ingewikkeld waren voorgekoomen; dat men ze breedvoeriger moest overzenden, of dat een hunner naar *Madrid* moest komen, alwaar zij met blijken van eer en agting zouden ontvangen worden. Hun wederantwoord behelsde, Dat zij niet geschreeven hadden als beschuldigers van GRANVELLE, maar in gevolge van hunnen post, als getrouwe Raadsmannen; Dat zij den *Kardinaal* geen kwaad hart toedroegen, maar wenschten hem, overal, buiten de *Nederlanden*, wel te vaaren, daar zijn verblijf niet dan nadeelig was; Dat zij hem niet waardig genoeg agtten, om zijnent wille eene reize naar *Spanje* te

 doen;

doen; maar was de *Kardinaal* bij den Koning van zo veel belang boven hen, dan verzogten zij ontslagen te zijn om den Raad meer bijtewoonen; Dat zij, behoudens hunne eer, niet langer in de tegenwoordigheid van den Kardinaal konden verschijnen. Behalven dit schrijven, maakten zij het GRANVELLE zo moede, dat hij zelf den Koning verzogt, terug te mogen keeren. Waarin FILIPS, niet dan met weerzin, bewilligde.

Luttel, egter, baatte dit vertrek. VIGLIUS en BARLAIMONT, door de Hertoginne in zijne plaats gebruikt, volgden getrouw zijne maatregelen.

Beiden, ijverig Roomschgezind, zuimden niet met den Koning de hand te bieden, om de besluiten van de *Trentsche* Kerkvergadering in de *Nederlanden* intevoeren; waar mede zij nog meer olij in het vuur wierpen. Doch de Prins hield, tegen het voorstel der Landvoogdesse, staande, „ Dat zij „ geen magt bezat, om van de ingezetenen van *Nederland* „ te vorderen, die besluiten aanteneemen; om reden dat ze „ strijdig waren met de grondwetten des Lands; hij vertoon„ de zelfs, dat verscheiden Vorsten, den Roomschen Gods„ dienst toegedaan, dezelve van de hand gewezen hadden, „ en deed een voorslag om den Koning de noodzaaklijkheid „ van de herroeping derzelven onder het oog te brengen,". Door veele anderen werd hij daar in ondersteund; doch VIGLIUS, President van den geheimen Raad, drong sterk om terstond 's Konings bevelen te volvoeren. Zo veel invloeds hadden zijne redenen op den geest der Landvoogdesse, dat zij straks besloot, de besluiten van *Trente* en de bevelen des Konings te doen afkondigen. Zij overdagt niet, welke gevolgen dit zou medesleepen; noch hoe groot het getal reeds ware, welk der hervorminge was toegedaan; ook niet, dat veele Roomschgezinden 'er zelfs tegen waren, of wat uitwerking dit hebben zou op hen, die twijffelmoedig waren, naar welken kant zij zig wenden zouden.

Niet weinig belemmerd was intusschen de Landvoosdesse. Den Koning wilde zij gaarne boven alles voldoen; en uit vreeze dat het volk, aangevoerd door anderen, of door wanhoop gedreeven, haar, even als GRANVELLE, ten spot zoude

ste-

ſtellen, wilde zij gaarne ook dit te vriend houden. Hierom nam zij het beſluit, een der voornaamſten naar *Spanje* te zenden, om den Koning, zo bij monde als bij geſchrift, den ſtaat des Lands te openbaaren. Op EGMOND, als bij allen het meest bemind, liet zij, ten dien einde, het oog vallen, en deed, door VIGLIUS, in den vollen Raad, zijn berigtſchrift opſtellen. Na hem ter zijde geroepen te hebben, gaf zij hem, mondeling, haare gedachten te kennen, en deed hem daarop terſtond naar *Spanje* vertrekken. Met de blijken van uitwendige agtinge werd hij aldaar ontvangen: ja men wist zijne oprechtheid en vroomheid zodanig te misleiden, dat hij wezenlijk geloofde, dat de Koning voornemens was, zijne ſtrengheid te matigen. Ten uiterſten voldaan, keerde hij terug naar de *Nederlanden*, alwaar hij verſlag deed van zijne bejegeningen. Maar de ſcherpziende ORANJE was zo gemakkelijk niet te misleiden; hij zeide openlijk, dat de Graaf VAN EGMOND, door de *Spaanſche* loosheid, zig had laaten verſtrikken; dat zijn bijzonder belang zijne ſchranderheid verblind, en het algemeen belang had doen voorbij zien.

Hoewel EGMOND aan ORANJE niet kon voldoen, ſchijnt, egter, zijn verſlag bij veelen ingang te hebben gevonden: want, op zijn voorſtel, waarin ook de Hertoginne bewilligde, werd eene Raadsvergadering, van zeker getal God- en Regtsgeleerden, te *Brusſel*, vastgeſteld, bij welke in overweeging zouden genomen worden, de geſchiktſte middelen om de ketterij te ſtuiten.

Deeze vergadering kwam, na veel overlegs, tot het beſluit, dat 'er, in alle Landſchappen, ſchoolen zouden worden opgeregt, om de jeugd in het Katholijk geloof te onderwijzen; dat men zou bedagt zijn om de levenswijze der Geestelijken te hervormen, en in het ſtraffen der ketteren zig van zagte middelen bedienen.

Deeze middelen, die menſchelijker wijze bevoegd zouden geweest zijn om den *Roomſchen* Godsdienst in ſtand te houden, behaagden aan allen, behalven aan Koning FILIPS, die alles door ſtrengheid, moord en bloed vergieten wilde te regt gebragt hebben. Men hadde, ſchreef hij aan zijne zuster, de onderwerpen, die hij bepaald had, niet moeten onderzoeken;

de gevaaren, welke zij vreesden, hadden alleen hunnen oorſprong in haare zagtheid, en in de lafheid haarer dienaaren; wilden deeze voortgaan met zijne bevelen te wederſtreeven, zij moeſten afgezet en andere in hunne plaatze geſteld worden; men kon hem nergens anders mede vergenoegen, dan met het uitroeijen der ketterije, te vuur en te zwaard.

De Hertoginne, haaren misſlag, zo als zij meende, ontwaar wordende, kondigde een Plakaat af, waar bij alle de vorige Bloekplakaaten vernieuwd werden.

Ieder zag daaruit, hoe zeer men EGMOND in *Spanje* bedroogen had; men agtte ORANJE, die dit voorſpeld had, te hooger, naar maate de haat tegen den Koning aanwies. VIGLIUS, hoe ſtraf ook, ſtond bedeest; EGMOND was op 't ſterkst getroffen: hij veragtte de veinzerij des Konings, en vreesde voor zijne eer. ORANJE alleen zag alles met bedaardheid aan, doch verzogt aan de Landvoogdesſe, van zijne posten ontſlagen te worden, als willende geen deel hebben aan den Burgerkrijg, die op de uitvoering van haare bevelen volgen moest.

Met de uiterſte omzigtigheid gedroegen zig ORANJE, EGMOND en HOORNE, in deeze omſtandigheid; doende zij nergens hunne te onvredenheid blijken, dan in de vertoogen, die zij in den Raad inbragten, om zig altoos tegens FILIPS, als mannen van eer, voor God en het volk, te konnen verdedigen.

Min voorzigtig handelden andere Edelen. Zij rigtten, in 't Jaar 1566, een Bondgenootſchap op, waar bij zij elkanderen plegtig beloofden, de Inquiſitie te helpen weeren. Met zekerheid meent men te weeten, dat de eerſte ontwerper daar van was, de Heer F. VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, die, nevens ORANJE, om zijne bekwaamheden, de voornaamſte was, en tot de volvoering van die gelukkige omwenteling het meest heeft toegebragt. Naar zijnen wijzen raad, en volgens zijn ontwerp, werd het berugte *Compromis*, of verbond der Edelen opgeſteld: een verbond, welks Inhoud aan alle de ingezetenen des Lands behoorde bekend te zijn; vooral in onze dagen, in welke men even zeer op de bewaaring der vrijheid, en eene grondwettige herſtelling be-

dagt

dagt is. Een verbond, waaruit ten duidelijkste blijkt, de bevoegdheid van ieder ingezeten, om voor de vrijheid en 's Lands voorregten te mogen spreeken, en waar toe ieder vrij gebooren, uit den aart en natuur der toenmalige Graaflijke Regeering, geregtigd was; en waar van het gevolg heeft doen zien, dat de stemme des volks, door den tiran, met alle zijne beulen, brandstapels, galgen en raderen, niet kon verdoofd worden; als mede na dat die gehaate Regeeringsform afgeschaft, en de vrije Volksregeering was ingevoerd, dat zulks even weinig kon geschieden door Plakaaten, gemaakt door de Representanten des volks, zonder de stemme des volks daarop inteneemen. Men zie uit den Inhoud van het Compris, hoe die Edele Voorstanders der vrijheid 'er over dagten; en men vergelijke vervolgens hunne denkwijze met die der armhartige slaaven, welke thans, met een Plakaat van 1581, de stemme des volks zoeken te smooren, met oogmerk om de vrij gevogten *Nederlanders* het zij onder het juk van eenen Graaf, of onder dat der niet min gehaate Aristocraaten, van nieuws hunnen hals te doen bukken. Zie hier het COMPROMIS.

„ Nademaal zekere kwaadaartige lieden, onder den dek„ mantel van ijver voor de Catholijke Religie, maar voorna„ melijk uit staatzugt, trotschheid, en gierigheid, door hun„ ne verkeerde voorstellingen, onzen Heer den Koning over„ gehaald hebben, om in deeze Landschappen het allerver„ derflijkst Gerechtshof der Inquisitie intevoeren, het welke „ niet alleen strijdig is tegen alle menschelijke en Goddelijke „ wetten, maar ook in wreedheid de barbaarsche instellingen „ der woeste dwinglanden, in de heidensche waereld te bo„ ven gaat, onderwerpende alle gezag aan dat der Inquisiteu„ ren, alle menschen tot den altoosduurenden staat van slaver„ nij brengende, en aanbeveelende een onderzoek te doen; „ waar voor de beste menschen in een geduurige vreez' lee„ ven; zo dat indien een Priester, een *Spanjaard*, of god„ looze liefling van de oppermagt het goedvinde, door mid„ del van dit Gerechtshof, iemand hoe onbesprooken ook te „ beschuldigen; hij zulks doen kan en bewerken, dat zoda„ nig een onschuldige gevangen gezet, veroordeeld en ter

 „ dood

„ dood gebragt worde, zonder hem tegen zijne beschuldigers „ te verhooren, en zonder dat men hem vergunne bewijzen „ van zijn onschuld te doen, of ter zijner verdediging te „ spreeken; om die reden hebben wij ondergetekenden beslo- „ ten te waaken, voor de veiligheid onzer huisgezinnen, „ goederen en persoonen, en ten dien einde treden wij, „ mids deezen, met elkanderen in een heilig verbond, met „ een plegtigen eed belovende, met al ons vermogen het „ invoeren van bovengemelde Gerichtshof in deeze Land- „ schappen tegen te gaan, het zij men zulks openlijk doe of „ in stilte, onder den naam van *Inquisitie*, *Visitatie*, *Com-* „ *missie*, of *Plakaat*. Verklaarende wij ten zelven tijde, „ verre af te zijn, van eenige aanslag te smeden, tegen het „ belang van onzen Opperheer, den Koning, maar integendeel, „ dat ons vast oogmerk is, zijne Regeering te ondersteunen, „ en te verdedigen, den vrede te handhaven, en zo veel in „ ons is, ons te verzetten tegen alle oproerigheden, muite- „ rijen en oploopen. Ter naarkoming hier van hebben wij „ gezwooren, gelijk wij belooven en zweeren bij deezen, dat „ wij ons verbond altoos geheiligd zullen houden, roepende „ den almagtigen God tot getuigen, dat wij nimmer in woor- „ den of daaden, het zelve zullen verzwakken of tegen- „ werken."

„ Insgelijks belooven en zweeren wij onderling elkander te „ zullen verdedigen, in alle plaatzen en bij alle gelegenheden, „ tegen alle aanval of vervolging, welke tegen iemand van „ ons, in het bijzonder gemaakt of aangezet mogte worde, „ uit hoofde van zijn aandeel in dit verbond: en wij verklaa- „ ren, dat geen voorwendzel der vervolgeren, alhoewel zij „ oproerigheid, wederspannigheid, of eenig misdrijf mogten „ voorgeeven, ons zal ontslaan van deezen onzen eed, en van „ deeze onze belofte: want de naam van wederspannigheid, „ kan niet gegeeven worden aan een daad, welke voortkomt „ uit eene tegenkanting tegen de onrechtvaardige besluiten der „ Inquisitie; en, om deeze reden, iemand onzer aangevallen „ wordende, uit hoofde, dat hij zig verzette tegen deeze „ besluiten, of onder voorwendzel dat men eene weder- „ spannigheid, of oproer straft, zweeren wij bij dee-

zen,

„ zen, alle wettige middelen te zullen beproeven, om hem „ te redden.

„ In dit en ieder gedeelte van ons gedrag aangaande de In„ quisitie, meenen wij ons te onderwerpen aan het algemeen „ gevoelen onzer Bondgenooten, of aan dat van die geenen, „ die door de overige zullen benoemd worden, om ons met „ hunnen Raad bijtestaan.

„ Ten oirconde van dit ons verbond, roepen wij den Heili„ gen Naam van den levendigen God aan, als den beproever „ onzer harten, hem demoedig smeekende, om de genade van „ zijnen Heiligen Geest, dat alle onze onderneemingen voor„ spoedig mogen zijn, en strekken tot de eere van zijnen „ naam, tot welzijn onzer zielen, en tot bevordering van den „ vrede en het waar belang der *Nederlanden.*"

De inhoud van dit verbond werd spoedig door alle de Provintien verspreid, en door lieden van allerlei rang, het zij Protestantsch of Catholijken, getekend; en wijders gevolgd van eene menigte boeken en geschriften, waarin de vrijheid van geweeten ten sterkste verdedigd, en de ongerijmdheden der *Roomsche* Kerk en de Inquisitie op het haatelijkst werden afgeschilderd.

De Landvoogdesse vond zig niet weinig verlegen. „ Wat „ baat, zeide zij, het afkondigen van Plakaaten, indien mij „ de magt ontbreekt, om ze te doen uitvoeren. Alleen die„ nen ze, om het volk stouter, en mijn gezag kleiner te maa„ ken." Zij verzogt, op eene zeer dringende wijze, dat ORANJE, EGMOND en HOORNE in den Raad wilden wederkeeren. Deeze daar aan voldaan hebbende, verzogt zij dezelven, hun gevoelen rond uit te zeggen. Dit deeden zij, bijzonder de Prins VAN ORANJE, die eene manlijke rede voortbragt, welke niet geheel en al zonder vrugt was. Zij verkoos wel de toevlugt tot de wapenen te neemen, liever dan toe te geeven; doch EGMOND weigerde haar ten dienst te staan, ter bescherming van de Inquisitie. Dus bleef 'er voor haar niets overig, dan de Plakaaten te matigen.

De Edelen en anderen, die het *Compromis* getekend hadden, groeiden, intusschen, dag bij dag, in getal, en wel tot zo verre, dat zij meenden in staat te zijn, eenen stap te kunnen

nen doen, ter vervulling van hunne oogmerken en verbintenisse. Zij besllooten naar *Brussel* te trekken, verlof aan de Hertoginne te vraagen, en haar het ontworpene verzoekschrift te overhandigen. Dit werd te werk gesteld, in de maand April, van het Jaar 1566: zij trokken op ten getale van tusschen de drie en vier honderd, hebbende aan hun hoofd den Heer VAN BREDERODE, die het Request aan de Hertoginne overhandigde en het woord voerde. Met den zelfden staatelijken optogt, waar mede zij gekoomen waren, keerden zij, twee aan twee, van het Hof, naar het Huis van den Graave VAN CUILENBORG te rug. De Landvoogdesse antwoordde, daags daar aan, in geschrift, dit volgende: „ Dat de Koning „ haar geene magt gegeeven had tot de opschorting der Pla„ kaaten, maar dat zij niet ongenegen was, een bevoegd per„ soon naar *Spanje* te zenden, alwaar zij bereid was haar best „ te doen, om hem genoegen te verschaffen; dat zij, inmid„ dels, den Inquisiteuren zou doen aanschrijven, zig in het „ bedienen van hun ampt met bescheidenheid en gematigdheid „ te gedraagen: voor het overige verwagtte zij van de Ede„ len, dat zij, in erkentenis van deeze bereedwilligheid, alle „ gelegenheid van belediging zorgvuldig zouden vermijden."

De Edelen, hier mede niet voldaan, drongen aan op een uitdrukkelijker antwoord: waar na hun het bevelschrift werd medegedeeld, welk de Hertoginne besllooten had, aan de Inquisiteuren te zenden.

In gevolge van de eerste belofte der Landvoogdesse, werden door haar, met allen spoed, naar *Spanje* afgevaardigd de Markgraaf VAN BERGEN en de Baron DE MONTIGNY, met last om het verzoek den Koning te overhandigen. Deeze persoonen, die met vreugde vertrokken, vonden zig ras in hunne meening bedroogen; want in plaats dat FILIPS hun beschouwde als Afgezanten van zijne zuster, zag hij hen aan met een hart, waar in de wraak reeds werkzaam was. In zijn oog waren zij lieden, die tegen zijne Regeering waren opgestaan, en hoofden der muitelingen.

Het volk, intusschen, bedroog zig zelve mede deerlijk. Het geloofde dat de Landvoogdesse de openlijke belijdenis van den Hervormden Godsdienst had toegestaan. Dit verkeerd gevoelen

len had ten gevolge, dat men, indien het wezenlijk zo geweest ware, verre van daar van een goed en bedaard gebruik te maaken, in plaats daar van gewapend ter preeke kwam, en deeze vergaderingen, door een verkeerd bestier, spoedig bijeenkomsten der muitzugt wierden. Een berooide hoop slegt volk, meer geschikt om te rooven en te plonderen, dan om God te dienen, viel, met de onbegrijpelijkste woede, op Kerken en Kloosters aan, plonderende en verwoestende al wat hun voor kwam. Met één woord, het schuim des volks was alomme op de been; in *Vlaanderen*, *Braband* en *Holland* werd de schandelijke oproerkreet algemeen gehoord. De weldenkenden beoogden niets dan vrijheid van Godsdienst en geweeten; en deeze vrijheid, die ieder van natuure toekomt, zocht een bijeengeschoolde hoop den Roomschgezinden te *Antwerpen* en elders te beletten, zo als op het Art. BEELDENSTORM ten klaarsten is aangetoond. Al wat ORANJE en anderen te werk stelden, om dien geest van muitzugt te beteugelen, was vrugteloos. Niet alleen bij het gemeen, maar ook bij FILIPS werden de beste poogingen van ORANJE, EGMOND en HOORNE ten kwaadsten geduid, schoon hij geveinsdelijk dezelve scheen goed te keuren. De Koning zond aan de Landvoogdesse eenig geld, en tevens een bevel om voor hetzelve troepen te werven, op welke zij zig verlaaten konde. Zij volbragt in haast dit bevel, en stelde de aangeworvene manschap, die uit eene bende Ruiterij en vijf Regimenten voetvolk bestond, onder bewind van de Graaven van EBERSTEIN, MANSVELT, REULS, SCHOMBERG en HIERGES. Bij de Stadhouders der bijzondere gewesten kon dit niet anders worden aangemerkt, dan als een middel om den twist en tweedragt op nieuw te doen ontbranden. Door den Markgraaf VAN BERGEN en den Baron DE MONTIGNY wierden zij uit *Spanje* onderrigt, dat de Koning ten hoogsten vertoornd was, over het geene de Landvoogdesse aan de Protestanten had toegestaan; dat ORANJE, EGMOND en HOORNE 'er werden gehouden voor de aanblazers der oproeren, en aanmoedigers der ketterije. Ook had ORANJE, door eene briefwisseling, die hij in *Frankrijk* onderhield, een afschrift van een brief bekoomen, door den Hertog VAN ALBA aan de Landvoogdesse geschreeven, waar

door

door hij in de gegrondheid van het berigt van MONTIGNY en BERGEN bevestigd werd. Ook vernam hij daar uit, hoe de Hertog bij de Landvoogdesse aandrong, om in dit tijdstip het onbepaald gezag des Konings te vestigen. Hij raadde haar, zo lang de zaaken nog niet rijp waren om ten uitvoer gebragt te kunnen worden, de effene troniën van ORANJE, EGMOND en HOORNE met die zelfde loosheid te verschalken als zij gebruikt hadden. Eindelijk berigtte hij, dat de Koning gezwooren had, hun ras het loon hunner ongeregtigheid te zullen betaalen, en alle de *Nederlanders* op de voorbeeldigste wijze straffen.

ORANJE deelde den inhoud van deezen brief mede aan de Edelen, die te *Dendermonde* vergaderd waren, ter beraaminge der middelen, welke thans dienden te worden te werk gesteld. Graaf LODEWYK, broeder van Prinsse WILLEM, was van oordeel, terstond de wapenen aantegrijpen. Doch ORANJE, meer doorzigtig, keerde dien drift af, en gaf andere middelen aan de hand. EGMOND verschilde ook met hem; HOORNE speelde een gantsch anderen rol, dan de Edelen van hem verwagt hadden; hij weigerde te stemmen in alles, wat tot herstel werd voorgeslaagen. Van zijnen bijstand verstooken, moesten dus de overigen, in veele opzigten, zig schikken naar den wil der Landvoogdesse. Ras smaakten de Hervormden daar van de wrange vrugten; wordende zij, door kracht van wapenen, in veele Steden te onder gebragt. BREDERODE, de moedige BREDERODE, vond zig zelfs genoodzaakt, poogingen aantewenden om met de Hertoginne te verzoenen. Maar zij weigerde hem het verzogte gehoor, en gaf hem, in eenige regelen schrifts, haare gedagten te kennen. Door deezen onberadenen stap zag hij geen andere uitkomst, dan zijne toevlugt tot de wapenen te neemen, en zig openlijk als vijand te gedraagen, ten minste op zelfs verdediging bedagt te doen zijn; waar toe, echter, zijne magt te gering was, wordende hij, door den Graaf VAN AREMBERG, genoodzaakt, *Viaenen*, hoewel zijnen eigendom, te verlaaten. Met zijne vlugt, verslapten alle handen, die tot hier toe werkzaam geweest waren.

Het is eene algemeen bekende waarheid, dat indien FILIPS zijne voorgenoome wraakzugt ter zijde gesteld, en de jalouzij hem niet in het harnas gejaagd had tegen de Landvoogdesse,

wel-

welke hij de eer misgunde, van de rust herfteld te hebben, hij het bloed van duizenden zou gefpaart hebben, en meester van zijne fchatten en Landen zou gebleeven zijn. Doch de *Tiran*, dorstende naar het bloed van 's Lands ingezetenen, fmeedde de verderflijkfte aanflagen. Alle vertogen zijner eerlijke Raadslieden, alle de fmeekingen zijner zuster hadden geen het minfte vermogen, op zijne vereelte ziel, meer pasfende aan eenen beul, dan aan eenen Vorst, die 't heil zijner onderdaanen zoekt. ALBA, een zijner bekwaamfte Veldheeren, doch even bloeddorstig en tirannisch als FILIPS, moest, zo als wij op zijn Artikel gezien hebben, met een heirleger naar de *Nederlanden* trekken. Vergeefsch zogt de Landvoogdesfe dit te weeren. 'Er volgde met 'er daad, het geen zij voorfpeld had, namelijk eèn algemeene fchrik en onfteltenis in de harten der *Nederlanders*. Edelen en onedelen vlugtten bij duizenden ten Lande uit; de ongelukkige EGMOND en HOORNE alleen verwagtten hunnen beul, en ftrekten met veele anderen ten offer zijner onmenschlijkheid. MARGRETA, zig ten hoogften gehoond en beledigd achten, toen zij al het gezag in handen van den Hertog zag, en te menschlievend zijnde om langer ooggetuige te zijn van het vermoorden van zo veele braaven; en daarenboven met verachting aangedaan over het gedrag haars broeders, die aan den wreedaart duizenden van vonnisfen, in blanko, met zijne hand ondertekend, had mede gegeeven, verzogt, om aan haare eer en geweeten te voldoen, haar ontflag. Het zelve bekomen hebbende, verliet zij, met het begin van het Jaar 1568, de *Nederlanden*; wordende door de Landzaaten met traanen gevolgd. ALBA, die niemand liever dan haar zag vertrekken, deed haar, met een innig gevoel van vreugde, uitgeleide. Straks daar na toonde hij zijn onbeperkt gezag. De afkondiging der Bloedplakaaten, en het bevel om dezelve ten ftrengfte uit te voeren, was de welkomst groet, die hij den *Nederlanders* deed. En op dat aan dit zijn gehaat bevel, met allen fpoed, zou worden voldaan, werd door hem de Bloedraad opgeregt. Voor denzelven moesten gedaagd worden, allen die zig tegen de oprigting der nieuwe Bisdommen en tegen de Inquifitie verzet hadden; allen die bekend ftonden, tot de Hervormden te behooren, enz. Indien zij

voor

voor dien Raad verscheenen, werden de strengste straffen over hun uitgesproken en ook daadelijk ten uitvoer gebragt. Binnen weinige maanden kwamen meer dan 1800 menschen door beuls handen om. Zie het Art. ALBA.

De *Nederlanders*, hoewel reeds met eigen oogen ziende dat bij FILIPS, noch bij ALBA de minste menschlijkheid plaats had, werden daarin nog meer bevestigd, door de tijding, die uit *Spanje* herwaards kwam, en waar uit bleek, dat FILIPS zijnen zoon en Erfprins van *Spanje* zelfs niet gespaard had, maar aan zijne wraakzugt opgeoffert.

Deeze jonge Prins had, van zijne vroegste jeugd af aan, proeven gegeeven van een heftigen en oploopenden aart. En hoewel hij nooit blijken vertoonde van zeer bekwaam te zijn tot de Regeering, zag men, echter, niet onduidelijk, dat hij begeerde 'er aandeel aan te hebben. FILIPS, het zij uit wantrouwen, of uit ijverzugt, of om dat hij de onbekwaamheid van zijnen zoon kende, weigerde aan die begeerte te voldoen, en behandelde hem, in tegendeel, op eene zeer wantrouwende wijze; schenkende al zijn vertrouwen aan ALBA en anderen van zijne Raaden. Uit dien hoofde vatte de Erfprins een onverzoenlijken haat op, en schroomde niet, openlijk, zijns vaders bewind, bijzonder ten aanzien van de *Nederlanden*, te laaken. Hij verzette zig met alle zijne magt tegen ALBA, toen deeze derwaarts zou vertrekken. Aan het Hof werd hij verdagt gehouden, geheime bijeenkomsten gehouden te hebben met den Markgraaf VAN BERGEN en den Baron DE MONTIGNY. Ook meende men, dat hij een plan beraamd had, om in stilte zig naar de *Nederlanden* te begeeven, en zig aan het hoofd der misnoegden te stellen.

Eenige Hovelingen gaven 'er kennis van aan den Koning; die, met de Inquisiteurs te *Madrid* daar over geraadpleegd hebbende, besloot, hem van zijne vrijheid te berooven. Om dit werkstellig te maaken, begaf hij zig, in het midden van den nagt, naar het vertrek van den jongen Prins, verzeld van sommigen zijner Geheimraden en Lijfwagten. Na hem, op een barssen toon, zijne ongehoorzaamheid verweeten te hebben, zeide hij, gekoomen te zijn, om als vader hem te straffen. Straks allen, die hem verzelden, hebbende doen vertrek-

trekken, beval hij den Erfprins, zig in rouwgewaad te kleeden, en gebood den Lijfwagten, een waakend oog op den Prins te houden, en hem in zijn vertrek te doen blijven, op straffe van den dood. De jonge Vorst toonde zig ten uitersten gebelgd over die onwaardige behandeling, en smeekte eerst zijnen vader, en daarna zijne wagters, een einde van zijn leven te maaken; verwijtende hem inmiddels zijne wreedheid. Onder het uitspreeken zijner redenen, wierp hij zig plotseling in 't vuur, en zou zig zelven hebben omgebragt, ware dit hem door de wagters niet belet geworden. Zijne wanhoop vervoerde hem, geduurende zijne gevangenis, tot razernij. Zomtijds vastte hij eenige dagen na elkander; dan wederom at hij allergulzigst, tragtende zig te verstikken, door de spijs zonder kaauwen door te zwelgen. Verscheiden Vorsten poogden vermindering van straf en genade voor hem te bewerken; dit zelfde deeden ook veele *Spaansche* Edelen. Maar FILIPS bleef onverzettelijk; natuur en liefde waren bij hem uitgedoofd. Na verloop van zes maanden, deed hij, door het Inquisitiehof, een vonnis tegen zijnen zoon opmaaken, en, onder dekmantel van dat vonnis, de ontmenschte vader en beul van zo veele duizend duizenden, een vergif voor hem bereiden, welk, in de maand Februarij, van het Jaar 1568, binnen weinige uuren, een einde maakte van het rampzalig leven van KAREL, Erfprins van *Spanje*, die toen den ouderdom van drieëntwintig Jaaren bereikt had.

Alle zijne onderdaanen stonden verbaasd, dat FILIPS geen gevoel van schaamte over dergelijke euveldaaden had. In de *Nederlanden* werd zijn naam niet dan met afgrijzen genoemd: ALBA pleegde aldaar, op naam des Konings, euveldaad op euveldaad. ORANJE was, met zijne komste, het Land en zijne moordzugtige klaauwen ontweeken; waarom hij werd ingedaagd. Doch de Prins deed in het openbaar gantsch Europa zien, waarom hij weigerde daar aan te voldoen; gevende teffens daar bij te kennen, wat onregt hem was aangedaan, met de opligting van zijnen zoon van de Hooge School te *Leuven*, en deszelfs wegvoering naar *Spanje*; met de verbeurdverklaaring van zijne goederen, enz. In dit lot van ORANJE moesten veele andere voornaame Edelen deelen. Eer de

de Prins VAN ORANJE zijne toevlugt tot de wapenen nam, zogt hij FILIPS tot andere gedagten te brengen, door middel van den Keizer, die ook niet afliet, alle poogingen daar toe aantewenden; zendende ten dien einde zijnen broeder KAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, naar *Spanje.* FILIPS antwoordde den Keizer zijnen oom in deezer voegen: „ De ftrengheden, die men gebruikt had, waren onvoldoende geweest „ om de trotschheid en baldadigheid zijner *Vlaamsche* onderdaanen te beteugelen; en hij hoopte dat de Keizer zorge zou dragen, dat 'er geene troepen in *Duitschland* geworven wierden, door den Prins VAN ORANJE en deszelfs „ medegenooten." Een antwoord van dien aart, aan den Keizer, veroorzaakte dat MAXIMILIAAN minder belang in de zaaken van FILIPS begon te ftellen; en van hier dat hij de werving in *Duitschland* onverhinderd liet voortgaan. ORANJE, reeds voor lang, door de *Vlamingen* en andere *Nederlanders*, om bijftand en onderfteuning gebeeden, begon zig nu gereed te maaken, en bragt, met veele moeite, een Leger op de been; hij verliet zig in deezen op den bijftand van Koningin ELIZABETH, van de Proteftanten in *Frankrijk*, en ook van de *Duitsche* Vorsten. Niet minder dan hij, beijverde zig zijn broeder, Graaf LODEWYK VAN NASSAU. Spoediger gereed zijnde om te veld te trekken, befloot hij een aanvang te maken, met het doen van eenen aanflag op *Groningen*; hij legerde zig zodanig, dat, terwijl hij aan die Stad alle gemeenfchap affneed met het nabuurig Land, echter de gemeenfchap met zijne vrienden in *Duitschland* open hield.

ALBA daarentegen zond den Graaf VAN AREMBERG en den Graaf VAN MEGEN derwaarts, op wier aannadering Graaf LODEWYK een nog voordeeliger ftandplaats verkoos. Op het Art. Hertog VAN ALBA is verhaald, op hoedanig eene wijze de Graaven VAN AREMBERG en MEGEN, door LODEWYK en zijnen broeder ADOLF, ontvangen en geflagen wierden. Om dit verlies te boeten, en aan de wraakzugt te voldoen, deed ALBA de Graaven VAN EGMOND en HOORNE onthalzen; zie EGMOND. Na dien moordrol gefpeeld te hebben, maakte hij zig gereed tot den optogt tegen Graaf LODEWYK, welken hij, in 't midden van de maand Julij, naderde, en op wien hij

de

de overwinning behaalde. Van daar begaf hij zig naar *Groningen*, *Utrecht* en *Amsteldam*, en andere plaatsen, om onderzoek te doen naar de Protestanten, en ten strengsten te doen straffen allen, die bij hem verdagt waren. Inmiddels kwam Prins WILLEM, met zijn Leger, aan de *Maas*, alwaar ALBA hem te vergeefsch den overtogt zogt te beletten. Als een bekwaam Veldheer vermijdde hij evenwel, met alle zorgvuldigheid, den strijd, en noodzaakte ORANJE, zijn Leger af te danken, en naar *Duitschland* te rug te trekken.

Geduurende alle deeze bedrijven in de *Nederlanden*, was FILIPS bezig met den Oorlog in *Granada*, alwaar de *Mooren*, door zijn ondraagbaar bestier, insgelijks tot opstand waren aangespoord. DON JAN VAN OOSTENRYK behaalde aldaar verscheidene overwinningen op die ongelukkigen. In het Jaar 1571 geraakte hij ook in Oorlog met de *Turken*, om welken met kracht voort te zetten, hij zig met den Paus en de *Venetiaanen* verbond. Ook op hen bevocht DON JAN eene volkoomen zege, in den vermaarden Zeeslag bij *Lepanto*, op den 7 October. Maar in het Jaar 1572 liep hem de fortuin tegen. De dood van Paus PIUS; de vrede, welken de *Venetiaanen* met de *Turken* slooten; als ook het verlies, dat hij in de *Nederlanden* leed, bragten hem veel nadeel toe; van alle 't welk de oorzaak alleen aan hem zelven en aan ALBA moet worden toegekend, dewijl zij beiden van de gantsche wereld gehaat, en van niemand der Vorsten of onderdaanen bemind wierden. Koningin ELIZABETH, aangespoord door Paus SIXTUS DEN V, deed hem veel afbreuk. En wat aangaat de Ingezetenen in de *Nederlanden*; zij allen vervloekten hem, om den eisch van den twintigsten en tienden penning; ja zelfs 's Lands Staaten, hoe ook gedrukt door de magt van dien tiran, kantten 'er zig manlijk tegen. Om, egter, de onnozelen te misleiden, had ALBA, op 's Konings naam, in het Jaar 1570, een algemeen pardon doen afkondigen. Doch het wantrouwen, gesprooten uit hunne voorgaande gedragingen, was oorzaak dat zeer weinigen aan dit gedrag gehoor gaven, en de meesten, zo veel de omstandigheden toelieten, zig tegen hem wapenden; als mede dat de *Watergeuzen*, schoon toevallig, hem den *Briel* ontnamen; welk verlies ALBA en zijne beulen,

aan de *Rotterdammers* en anderen, met moorden en bloedvergieten, betaald zetteden. De *Zeeuwen* en anderen, ondertusschen, waren, door het inneemen van den *Briel*, zo stout geworden, dat zij zig openlijk tegen den tiran verklaarden, voor de vrijheid de wapenen aangordden, en den Oorlog binnenslands algemeen maakten.

Het waren niet alleen de *Zeeuwen*, maar ook de niet min dappere *Hollanders*, die toonden, hoe zij, der slavernij en onderdrukkinge moede, het ijzeren juk wilden afwerpen. *Enkhuizen* was de eerste Stad in *Noord-Holland*, die de afschuwelijke ketens verbrak; veele andere volgde dat voetspoor. Doch te midden deezer goede vooruitzigten, leed de zaak der Protestanten een geweldigen schok, door den gevloekten *Parijschen* moord, waar van FILIPS voor den voornaamsten aanstooker gehouden werd. Ook deed de herneeming van *Bergen in Henegouwen*, door ALBA, den moed der *Nederlanders* een weinig verslaauwen, niettegenstaande ORANJE alle poogingen aanwendde, om de *Spanjaarden* te benadeelen, en het hem gelukte, FILIPS en ALBA te noodzaaken, van den eisch van den 20 en 10 penning aftezien; als mede den Staaten zo veel moed in te blaazen, dat zij eene vergadering te *Dordrecht* hielden, en aldaar met hem, dien zij als den eenigsten redder beschouwden, een verbintenis slooten. En, in de daad, zouden de zaaken een gantsch anderen keer genomen hebben, waren *Amsteldam* en *Middelburg* te beweegen geweest om de zijde van FILIPS te verlaaten; maar het gevloekte eigenbelang, 't welk nog heden de bron van verderf voor *Neerlands* vrijen Staat is, speelde toen ook zijnen rol. *Amsteldam* en *Middelburg*, den streng dus vasthoudende, waren oorzaak van den dood en het onheil van duizenden, wier bloed nog om wraake roept tegen hun, die toen het Stadsbestier in handen hadden. Getuigen zijn *Naarden*, *Zutphen*, *Haarlem*, en meer andere Steden. Ja, hadde de onverzetbaare moed en standvastigheid van hun, die den Hervormden Godsdienst omhelsd hadden, zulks niet verhinderd, die twee Steden zouden FILIPS op den waggelenden troon hersteld hebben.

Eindelijk hadden de *Nederlanders* het geluk, in het Jaar 1573, dat die Bloedhond, na het Land verwoest, 's Konings schat-

schatkist uitgeput, en duizenden van weduwen en weezen gemaakt te hebben; het zelve, al vlugtende, met schulden overladen, en een eeuwig afgrijzen der Natie, moest verlaaten. Vóór zijn vertrek had FILIPS tot Landvoogd, in zijne plaats, benoemd den Hertog VAN MEDINA CELI. Deeze vond den staat des Lands zodanig beroerd en voor den Koning onherstelbaar bedorven, dat hij spoedig om zijn ontslag verzogt, nog vóór het einde van dat zelfde Jaar naar *Spanje* te rugge keerde, en zijnen post overgaf aan Don LOUIS DE REQUESENS. Deeze was een man, niet min bekwaam in den krijg dan ALBA, doch bezat ongelijk veel meer verstands en gematigheid; hoedanigheden, van welke FILIPS meer goeds kon hoopen, en ook zou genooten hebben, hadde hij hem niet aan de nodige middelen, tot het voeren van den Oorlog, gebrek laaten lijden. *Middelburg* vond hij, bij zijne komste herwaards, door ORANJE belegerd. Zijn eerste werk was, eene pooging om die Stad te ontzetten; doch ORANJE en de moed der *Zeeuwen* verhinderden hem hier in; niettegenstaande de wakkere en eerlijke MONDRAGON die Stad, niet min in gevaar van door hongersnood omtekoomen, even manlijk verdedigde, als naderhand de gadelooze VAN DER WERF de Stad *Leiden*. Dit en de poogingen, door Graaf LODEWYK aangewend, om hem allen nadeel toetebrengen, bragten REQUESENS niet weinig in verlegenheid. Evenwel gelukte het hem, in den veldslag bij *Mook*, waar in de Graaf sneuvelde, overwinnaar te blijven. Inmiddels ontbloot zijnde van penningen, om de *Spaansche* knegten te voldoen, sloegen deeze aan het muiten; 't welk hem meer nadeel deed, dan de behaalde overwinning bij *Mook* hem voordeel had aangebragt. Geen geringe smart was ook voor hem de tijding, dat 's Konings vloot, door de *Zeeuwen* geslagen, vernield en de manschap gevangen genomen was. In deeze bedrukte omstandigheid zogt hij, door middel van een even bedrieglijk pardon, de *Nederlanders* te verschalken; doch dit gelukte hem even min, als ALBA daar mede zijn oogmerk had bereikt. Daarenboven verspilde hij alle de magt, die hem nog overig was, met het vermaarde beleg van *Leiden*, welk hij, in 't oogenblik als hij meende meester van de Stad te zijn, moest opbreeken, en daar nevens nog de smaad onder-

gaan, van door de *Spanjaarden* als een verrader beschouwd te worden. Alle deeze rampen deeden FILIPS zien, de onmoogelijkheid om de *Nederlanden* door geweld te overmeesteren. Den Keizer, welken hij weleer zo barsch had afgeweezen, poogde hij, in het Jaar 1575, te beweegen om eene bevrediging te bewerken; maar ook dit, alzo hij niet getrouw te werk ging, mislukte hem, na eenige vrugtelooze onderhandelingen. REQUESENS deed al wat konst en magt vermogt, om *Zeeland* magtig te worden. De togt der *Spanjaarden* naar *Schouwen* en *Duiveland* was eene onderneeming, zo stout als gevaarlijk; zij gelukte hem, en deed eenige *Zeeuwsche* Steden in zijne handen vallen. *Zierikzee* werd door hem belegerd, en gaf zig, na een langduurig beleg, over. Maar hij leefde niet lang daar na. Het verdriet, dat hij had, van ontbloot van geld te zijn en het niet te konnen bekoomen, deed hem ten grave daalen, in het Jaar 1576.

Zijne ziekte hem belet hebbende, eenen opvolger te benoemen, nam de *Raad van Staaten*, op naam des Konings, het bestier in handen. Niet weinig werd deeze Raad in 't naauw gebragt, door de muitzugt der *Spanjaarden*, die om niets anders dan om geld riepen. Zij maakten zig meester van *Aalst*, en plonderden *Antwerpen*; waarom zij, door den Raad van Staaten, als muitelingen vogelvrij verklaard wierden. Het Jaar liep bijna ten einde, eer 'er iets met kracht tegen hem ondernoomen werd. Na de *Gendsche* bevrediging, op den 6 November gesloten, namen de zaaken, ten hunnen opzigt, een anderen keer. Men waande toen, dat Don JAN VAN OOSTENRIJK zig als verdediger der vrijheid zou gedraagen; doch vond, integendeel, in hem een nieuwen stokebrand: zelfs was men genoodzaakt, bij vreemde Mogendheden, bijstand tegen hem en zijnen aanhang te zoeken Met den aanvang van het Jaar 1577, traden de Staaten met hem in onderhandeling, en slooten, eenigen tijd daarna, een verdrag. 't Bleek, echter, ras, dat geen *Spanjaard* in staat was om woord te houden. Duidelijk bleek dit aan zijne bemagtiging van het Kasteel van *Namen*, en aan de ontdekking van zijne verdere voorneemens. Dit alles had ten gevolge, dat de Landvoogdij, door de *Vlamingen*, aan den Aartshertog MATTHIAS werd opgedragen; een

Prins,

Prins, die zo min de bekwaamheid als het vermogen bezat, om dat geene te verrigten, waar toe hij was aangesteld. Na dat MATTHIAS reeds in het Land was gekomen, protesteerde Don JAN, in het Jaar 1578, tegen deeze aanstelling. MATTHIAS onbekwaam bevonden zijnde om dien last te torschen, sloegen de Staaten het oog op den Hertog VAN ANJOU, van wien, als zijnde den broeder des Konings van *Frankrijk*, zij zig veel goed en een magtigen bondgenoot beloofden. Doch ook bij deeze keuze bleek het eerlang, dat de buitenlandsche Vorsten, geen belang dan hun eigen kennende, de regte werktuigen niet waren om de verdrukte vrijheid te herstellen. Deeze onzinnige Vorst betoonde zig eerder een vijand dan een vriend des Vaderlands: gelijk op het Art. ALENÇON duidelijk gebleeken is; waarom wij hier van zijne bedrijven niets behoeven te melden, maar ons weder tot FILIPS zullen wenden. Deeze, ten uiterste verstoord over het gedrag van zijnen natuurlijken broeder, Don JAN VAN OOSTENRIJK, wiens moed hem zelfs verdagt was, koos thans een ander voorwerp, ter uitvoeringe van zijne heerschzugtige bevelen. ALEXANDER FARNESE, Prins van *Parma*, scheen hem daar toe de bekwaamste. Ten dien einde moest hij de *Spaansche* troepen uit *Italie* naar de *Nederlanden* terug leiden. In allerijl volvoerde FARNESE zijnen last, en behaalde, met Don JAN, eene groote overwinning, in den veldslag bij *Gemblours*; waarop de overgave van eenige Steden in *Vlaanderen* volgde. Deeze verhaaste spoed, welken de *Spanjaards* maakten, was oorzaak dat men, met bovengemelden Don JAN, een verdrag had aangegaan. Doch deeze overleed nog in dat zelfde Jaar: zo dat de Staaten van een gevaarlijken vijand verlost werden. Na zijnen dood stelde FILIPS den jongen, doch te gelijk dapperen, voorzigtigen en onverschrokkenen PARMA in het bewind der Landvoogdij. In het eerste Jaar zijner Regeeringe, in het Jaar 1579 ondernam hij de belegering van *Maastricht*, en maakte, na een langduurig beleg en manlijke verdediging, 'er zig bij verrassing meester van. Ook werd, door zijn beleid, te *Keulen* eene vredesonderhandeling aangevangen; die, echter, in het volgende Jaar, werd afgebrooken. Eer dit geschiedde, had FILIPS, door alle schijnschoone beloften,

ORANJE op zijne zijde zoeken te lokken; doch deeze had zig in geene onderhandelingen, die hem alleen betroffen, willen inlaaten, noch naar voorslagen van dien aart luisteren. FILIPS, wel voorziende dat alle zijne poogingen vrugteloos zouden afloopen; dat zijne schatkist werd uitgeput; en dat hij eindelijk een Land zou moeten missen, welks inwoonders, even als de leeuwen, ontembaar waren, zorgde inmiddels, om dit aanstaand verlies, in voorraad, te vergoeden, zig meester van *Portugal* te maaken, als wel verzekerd zijnde, dat hij de magtigste was, die, na den dood van Koning HENDRIK, 'er aanspraak op zoude maken. Hij deed zijnen eisch: en om dien te doen gelden, verzelde hem de Hertog VAN ALBA, met een magtig Leger, naar *Portugal*, kort na den dood van Koning HENDRIK, die overleden was den 31 Januarij, van het Jaar 1580. Nog in dat zelfde Jaar vermeesterde hij dat Rijk. Onder het voeren van den krijg, was, ondertusschen, in de *Nederlanden* het vermaard verbond van vereeniging te *Utrecht* gesloten, waar uit ORANJE zig alles goeds beloofde; door zijnen broeder, Graaf JAN VAN NASSAU, Stadhouder van *Gelderland*, had hij het zelve tot stand doen brengen, in het Jaar 1579. Maar het had ten gevolge, dat FILIPS het banvonnis tegen ORANJE, dien hij onbuigzaam vond, had doen uitspreeken; beloovende daar bij 25,000 kroonen aan eenen ieder, die hem levende of dood zou overleveren, of van het leven berooven. Had het den Prinse niet ontbrooken aan redenen, om zig tegen de indaaging van ALBA te verzetten, en de gantsche waereld te doen zien, hoe onregtvaardig hij behandeld werd, FILIPS gaf hem, door dit zijn gedrag, nog ruimer stoffe, om aan Europa te toonen wat monster de Koning was, die zelfs den Adeldom en den Hemel durfde belooven aan elk eenen, die zijnen moordlust wilde voldoen. Niet weinig wettigde het gemelde banvonnis den vermaarden stap, welken 's Lands Staaten, in het Jaar van 1581, deeden, door den Koning vervallen te verklaaren van het regt der heerschappij; zie 't Art. AFZWEERING. In het volgende Jaar werd bijna voldaan aan de begeerte van FILIPS, alzo verscheiden *Spanjaarden* een verbond gemaakt hadden, om ORANJE te vermoorden. De aanslag, te *Antwerpen* te werk

FLIPS DE II^DE WORDT AFGEZWOREN, ZIJN WAPEN, ZEGELS ENZ VERNIETIGD, EN ANDERE VAN DE STAATEN IN PLAATS GEGEEVEN.

gesteld, mislukte insgelijks. Men herhaalde dien, in het Jaar 1583, doch met gelijken uitslag. Terwijl de Staaten nog worstelende waren met den Hertog van ANJOU, behaalde *Parma* veele voordeelen. Maar behaagde het den Hemel, den Staat, door den dood, van ANJOU te verlossen, waar over men reden had verheugd te zijn, de hemelsche voorzienigheid gedoogde insgelijks, dat een omgekogte huurling, met naame BALTHAZAR GEERARDS, den Prinse VAN ORANJE, in 't Jaar 1584, het leven benam: een moord, die zelfs door weldenkende Roomschgezinden gedoemd werd, schoon 'er ook waren, die, om den Koning, als het hoofd der moordenaaren, te behaagen, 'er openbaare vreugde over bedreeven.

FILIPS en PARMA hadden nu eindelijk hun doel bereikt, en ORANJE uit den weg geruimd; doch het was 'er verre af, dat zij daar mede het spel gewonnen hadden. 's Lands Staaten namen terstond het besluit, zig mannelijk te verdedigen tegen alle openbaare en geheime vijanden. PARMA, wel ziende, dat met geveinsdheid of bedrog niets te winnen ware, nam zijne toevlugt tot de wapenen, naardien hij de Staaten, noch den jongen MAURITS bekwaam oordeelde, hem tegenstand te kunnen bieden. Het gelukte hem, *Brussel*, *Gendt* en andere Steden te bemagtigen. Ook moest *Antwerpen*, in het volgende Jaar, voor zijne magt bukken. In die benarde omstandigheden boden de Staaten de oppermagt aan den Koning van *Frankrijk*; doch de omstandigheden van dat Rijk niet gedoogende dezelve aanteneemen, wendde men zig tot de Koningin ELIZABETH, die dezelve insgelijks afwees; meer, echter, uit Staatkunde, en uit haat tegen FILIPS, dan uit waare genegenheid voor de *Nederlanden*, met wier Staaten zij in onderhandeling trad, hun haare hulp beloofde, en den Graaf VAN LEICESTER, een snooden en bedrieglijken veinsaart, als Opperbevelhebber herwaards zond. Hoe ontrouw deeze handelde, en welk gedrag de Koningin zelve hield, is reeds gezegd op het Art. ELIZABETH. PARMA ging voort met zijne krijgsverrigtingen. In de Jaaren 1585 en 1586, nam hij nu deeze, dan geene Stad in, en verloor wederom anderen. In het volgende Jaar werkten hem de *Engelsche* verraders JORK en STANLY bijzonder in de hand. FILIPS, om zig zo wel op ELIZABETH en haare onder-

daanen, als op de Staaten te wreeken, schraapte alle zijne schatten bij een ter uitrustinge van eene ontzaglijke Vloot, aan welke de trotsche, schoon uitgemergelde *Spanjaarden* den naam van *de onverwinlijke Vloot* gaven. Doch ook deeze zijne bedoeling liep te leur: dewijl die kostbaare Vloot, door storm en onweder beloopen, en ten deele in de handen der *Engelschen* en *Hollanders* vallende, genoegzaam geheel en al verdelgd werd, in het Jaar 1588. FILIPS, om dien ramp voor zijne onderdaanen te verbergen, ontveinsde zeer konstig de smart, die hij daar over gevoelde, met te zeggen, dat hij dezelve wel had uitgezonden om tegen de vijanden, maar niet om tegen de elementen te strijden. In dat zelfde Jaar had PARMA *Bergen op den Zoom* te vergeefsch belegerd; maar door verraad maakte hij zig, in het Jaar 1589, meester van *Geertruijdenberg*. In het volgende Jaar moest hij, schoon tegen zijnen zin, zig met het Leger naar *Frankrijk* begeeven, alzo hij wel voorzag, dat de *Nederlanders* zig zijn afzijn ten nutte zouden maaken, zo als ook gebeurde. Nog in dat zelfde Jaar keerde hij terug. In het volgende Jaar maakte MAURITS verscheidene veroveringen. Niettegenstaande dezelve, moest PARMA eenen tweeden togt naar *Frankrijk* doen, alwaar FILIPS het vuur des oorlogs brandende hield, om de *Franschen* te beletten, aan de *Nederlanders* bijstand te verleenen, zonder te bevroeden, wat nadeel dit hem zelven toebragt. Zwaar was het verlies, dat FILIPS leed door den dood van den Hertog VAN PARMA, die voorviel den 8 December van het Jaar 1592.

De Koning stelde vervolgens tot Landvoogd aan, Graaf PIETER ERNST VAN MANSVELD. Terwijl deeze, in het Jaar 1593, in *Frankrijk* bezig was, ging MAURITS, ten voordeele van den Staat, met zijne krijgsverrigtingen voort, en belegerde *Geertruidenberg*. Kort daarop gebood de Koning, dat de Graaf VAN MANSVELD het gebied over de *Nederlanden* zou afstaan aan ERNST, Aartshertog van *Oostenrijk*; welke daarop, in het Jaar 1593, te *Brussel* het bewind aanvaardde. Niet lang daar na maakte MAURITS zig meester van *Groningen*; wordende de Stad en de Provintie daar door in het Bondgenootschap overgebragt. De *Spaansche* soldaaten, in *Braband*, bij gebrek van betaaling, wederom aan 't muiten slaande, wierden door MAU-

RITS

-nits beschermd, met oogmerk om hen daar door, meer en meer, van de gehoorzaamheid aan *Spanje* te onttrekken. Ernestus van Oostenryk werd geen tijd gelaaten om goed of kwaad te doen: want hij stierf den 20 Februarij, van het Jaar 1594; hebbende tot zijnen opvolger gekooren den Graaf van Fuentes; welke keuze, kort daar na, door den Kouing bekragtigd werd.

Deeze, kort vóór den dood des Hertogs van Parma in de *Nederlanden* gekoomen, had, overeenkomstig de schriftelijke bevelen van Filips, geduurende het bewind van den Graave van Mansveld en van den Aartshertog, een voornaam aandeel in het bestier van zaaken gehad. Op zijnen raad of gezag, had de Graaf van Mansveld, op naam des Konings, een barbaarsch bevelschrift afgekondigd, waar bij alle gevangenen ter dood gedoemd, en 's Konings troepen gelast werden, alles te vuur en te zwaard te verwoesten.

De Staaten gaven hierop een Manifest uit, waarin zij hunnen afkeer van alle die barbaarsche gruwelen te kennen gaven; maar tevens verklaarden, dat indien de Landvoogd zijn bevelschrift niet herriep binnen een bepaalden tijd, zij dieZelfde wreedheid, ondanks hunne geaartheid, aan de troepen des Konings en zijne onderdaanen zouden vergelden. Fuentes had dat middel uitgedagt, om den oorlog daar door te korter te doen duuren, schoon het gedrag van Alba hem had moeten overtuigen, dat deeze, door zijne wreedheid, alles het onderst boven had gekeerd.

Fuentes volhardde in zijne maatregelen, met een onbeperkte wreedheid. De *Vlamingen* klaagden nu even sterk, als ten tijde van Granvelle; deeze klagten werden gesterkt door die der Edelen, toen hij tot Landvoogd werd aangesteld. Aarschot en Mansveld, vermeenende den voorrang boven hem te moeten hebben, ontsloegen zig van hunne bedieningen en verlieten de *Nederlanden.* Fuentes stoorde zig daar aan niet. In weinige maanden bragt hij 't Leger des Konings in ontzaglijker staat, en onder beter tugt, dan zijne voorzaaten hadden kunnen doen.

Te nodiger was dit ten dienste van Filips, dewijl het bestand met *Frankrijk* ten einde liep, en dat Hof werklijk den

oorlog verklaarde in het Jaar 1594, die, van wederzijde, met groote hevigheid gevoerd werd, in dat en het volgende Jaar.

In het laatstgemelde Jaar werd *Grol* door MAURITS belegerd, doch hij in zijn oogmerk verhinderd door den wakkeren MONDRAGON.

In het Jaar 1596 werd, in plaats van den Graave van FUENTES, de Aartshertog ALBERT VAN OOSTENRIJK, Neef van den Koning, en jongste broeder van den Keizer, tot Landvoogd aangesteld. Zo dra Hertog ALBERT in de *Nederlanden* was gekoomen, vertrok FUENTES naar *Spanje*. Hoe deeze zig in de Landvoogdij gedraagen hebbe, en wat onder zijn bestier voorviel, is reeds op zijn Artikel gezegd. De oorlog met *Frankrijk* werd met het vermogen, dat FILIPS nog overig was, voortgezet, en *Hulst* in *Vlaanderen*, in dat zelfde Jaar, door den Landvoogd belegerd en ingenomen. Een zwaaren ramp leed de Koning, in dat zelfde Jaar, van de *Engelsche* en *Hollandsche* Vlooten, welke *Cadix* innamen en plonderden; (zie ESSEX) als ook in den veldslag bij *Turnhout*, waar bij Prins MAURITS eene volkomene overwinning behaalde. In het volgende Jaar veroverde de Aartshertog *Amiens*. Doch het voordeel, daar mede behaald, kon in verre na niet opwegen tegen het nadeel, welk hij, in dat zelfde Jaar, door den voorspoed der Staatsche troepen, leed; maakende MAURITS, geduurende het afzijn van den Landvoogd, zig van verscheiden Steden in *Gelderland* en *Overijssel* meester. Dit alles deed FILIPS haaken naar den vrede met *Frankrijk*. De Paus stelde al zijn vermogen te werk om dien te bewerken; doch *Engeland* en de *Nederlanden* waren integendeel werkzaam om denzelven te verhinderen. Nogthans werd hij, den 2 Maij, van het Jaar 1598, tot stand gebragt. Te meer had FILIPS zig hier toe bevlijtigd, om dat hij een ander ontwerp gesmeed had, welk hij, zonder tijdverzuim, wilde te werk stellen; namelijk om de heerschappij der *Nederlanden*, in schijn, over te dragen aan zijne oudste dogter, ISABELLA CLARA EUGENIA, welke hij den Aartshertog ALBERTUS VAN OOSTENRIJK ter vrouwe had toegeschikt. Op het Art. van den Aartshertog is reeds gezegd, welke snoodheid FILIPS daar omtrent geoefend, en onder wat dekkleed hij zijn bedrog verborgen had. Namelijk,

zijne

zijne dogter zou ten bruidschat hebben de *Nederlanden*; doch indien zij, zonder kinderen natelaaten, vóór den Hertog, kwam te overlijden, zouden die Landen weder vervallen aan de kroon van *Spanje*. En het monster had, reeds lang te vooren, door geheime middelen, de natuur zijner dogter buiten staat doen stellen, om ooit kinderen te konnen baaren.

Dus bedroog de wreedaart zijnen aanstaanden schoonzoon; en de *Nederlanders* zogt hij te begochelen met den afstand, als zullende daar mede van hem ontslagen zijn. Doch hier te Lande ontdekte men ras het bedrog, daar men wist dat de Aartshertog, bij de aanvaarding, moest zweeren, niets te zullen doen buiten voorkennis, zo wel als goedkeuring van den Koning; alle 't welk naderhand, bij het aangaan van het Bestand, ten klaarsten kwam te blijken.

Deeze bedrieglijke overdragt beraamd zijnde, maakte de Aartshertog zig gereed, om naar *Madrid* te gaan, ter voltrekking van zijn huwelijk. Doch naauwlijks was hij op reize, of hij ontving de tijding van den dood des Konings.

Sedert twee Jaaren was FILIPS hevig gekweld geweest met de jicht, waar bij zig onlangs eene sleepende koorts en de waterzugt gevoegd hadden. Dit had zijne krachten niet weinig doen verminderen, en deed de bekwaamste Artzen oordeelen, dat hij nog maar weinige weeken leeven kon. De Koning, hier van onderrigt zijnde, deed zig van *Madrid* naar 't *Eskuriaal* voeren. Aan de Geneesmeesteren, die hunne vreeze te kennen gaven, dat hij daar toe te zwak zoude zijn, was zijn antwoord: *Ik heb nogthans besloten, mijne Lijkstaatsie naar het Graf te verzellen.* Na zijne komst op het *Eskuriaal*, verhief zig de jicht met dubbele woede, eerst in handen en voeten; en kort daar na in de knieën en borst. Daarenboven kreeg hij verscheide zweeren en gezwellen, die hem onlijdelijke pijnen veroorzaakten. Eenige verzagting vond hij, met die gezwellen te laaten openen; doch daar op volgde een nog ondraaglijker kwaal. De stoffe van zijne zweeren was van de etteragtigste en stinkendste soort, waar in gantsche zwermen Luizen voortteelden, van welke hij, door konst, noch door middelen kon gered worden. In dien rampzalligen staat lag hij, in eene agteroverleggende houding, meer dan vijftien dagen;

gen; in welken tijd hij, echter, blijken gaf van geduldig in zijn lot te zijn. Alle de bijgeloovige Ceremonien der *Roomsche* Kerk werden getrouw door hem in agt genomen. Het goed, dat hij deed, bestond in bevel te geeven tot het ontslaan der gevangenen, welke hij nu begon te begrijpen, te streng gehandeld te hebben.

Twee dagen vóór zijnen dood, om zijnen zoon en zijne dogter ISABELLA gezonden hebbende, sprak hij met hun over de ijdelheid van alle menschelijke grootheid; gaf hen heilzaamen raad, met betrekking tot het bestuur hunner Staaten; en vermaande hen, op 't allerernstigste, het *Roomsche* Geloof aan te kweeken en te handhaven. Na dat deeze hun met medelijden en droefheid verlaaten hadden, stelde hij order op zijne begraafenis, en stierf kort daar na, zonder dat iemand daar bij tegenwoordig was, om dat niemand, van wegens den stank, die uit zijn lichaam kwam, bij hem kon duuren, op den 13 September, van het Jaar 1598, in het 72 Jaar zijns ouderdoms, en het 43 zijner Tirannische Regeering. Hij was, in het Jaar 1533, getrouwd met MARIA, Prinsesse van *Portugal*, die in het Jaar 1545, in het Kraambedde van DON CARLOS overleed. In het Jaar 1554 hertrouwde hij MARIA, Koninginne van *Engeland*; zij overleed in het Jaar 1558. Hij trouwde, ten derdemale, met ISABELLA, dogter van HENDRIK DEN II, Koning van *Frankrijk*; deeze baarde hem ISABELLA CLARA EUGENIA en CATHARINA, Hertoginne van *Savoije*. Na dat hij zijne derde vrouw door vergif had doen ombrengen, trouwde hij, ten vierdemaale, in 't Jaar 1570, ANNA VAN OOSTENRYK, dogter van Keizer MAXIMILIAAN, en won bij haar drie zoonen en ééne dogter, allen, behalven den derden, jong gestorven, die na zijnen vader Koning van *Spanje* werd, onder den naam van FILIPS DEN III. ANNA VAN OOSTENRYK stierf in het Jaar 1580, niet zonder vermoeden van mede door vergif te zijn omgebragt. Waar van géene reden was, dan haar afkeer voor het levende verbranden der zo genaamde ketters.

Weinige Vorsten zijn 'er, van wier karakter verschillender geschreeven en gesprooken is, dan van dat van FILIPS; en aangezien de reeks van Jaaren, die hij geregeerd heeft, en 't

geen

geene in dat tijdperk voorviel, is dit karakter geenzins gemaklijk te schetzen. Het geen wij in dit Art. vermeld hebben, laat geenen twijffel over, of hij bezat, bij alle zijne onmenschelijke wreedheid en tirannij, een zeer groote doordringenheid en werkzaamheid, om als Vorst te regeeren. Zijne oogen waren gestaag gevestigd op ieder gedeelte van zijne uitgebreide Staaten. Alle de takken van het bewind sloeg hij naauwkeurig gade; hij ging, met onvermoeide oplettenheid, het gedrag zijner Staatsdienaaren na. In de keuze van hen en ook van zijne Legerhoofden, toonde hij een groote schranderheid. Nimmer gaf hij blijken van verblijd of neerslagtig te zijn. Zijne geaartheid was een van de heerschzugtigsten. In zijn voorkomen en handelwijze had hij iets trotsch en gestrengs; doch voor zijne *Spaansche* onderdaanen was hij gemakkelijk te naderen; hoorende, met veel geduld, hunne klagten en bezwaaren: en wanneer hij, door zijne staatzugt en valschen Godsdienstijver, niet weerhouden werd, was hij geneigd hun behulpzaam te zijn. Dit is al de lof, die naar waarheid van hem gezegd kan worden.

Dat hij in de daad onopregt in zijnen ijver voor den *Roomschen* Godsdienst zou geweest zijn, is niet wel van hem te vermoeden; maar de Godsdienst, dien hij beleed, toen in een allerslegsten staat en van de bedorvenste soort zijnde, diende dezelve, naar maate zijne natuurlijke gesteldheid door de opvoeding bedorven was, om hem nog meer te bederven. Zij veroorloofde hem niet alleen, maar spoorde hem zelfs aan, om de haatelijkste en verschrikkelijkste misdrijven te begaan. Alhoewel eenen Vorst, in de bijgeloovige eeuw van FILIPS, wijs gemaakt kon worden, dat het vrij staat, het belang van den Godsdienst te bevorderen, door valschheid of door vervolging, is het, nogthans, te denken, dat, in een deugdzaam Vorst, de gevoelens van eer en menschelijkheid bij veele gelegenheden, zouden hebben gezegepraald over de Inspraak van het Bijgeloof. Maar in het gantsch bestier van FILIPS treft men daar van niet een enkel voorbeeld aan. Hij schond ieder oogenblik de geheiligste verpligtingen, zo dikwijls de Godsdienst hem een voorwendzel verschafte, om ze te schenden; en onder het gevloekte

voor-

voorwendzel, van den Godsdienst voortestaan, oeffende hij, veele Jaaren achter een, de onmenschelijkste wreedheden, zonder eenige wroeging of naberouw. Zijne heerschzugt, die uitspoorig, zijne wraakzugt, die onverzoenbaar was, zijne willekeurige neigingen, die geen tegenspraak duldden, spanden met zijnen bijgeloovigen ijver voor den Godsdienst zamen, en voerden den bloeddorstigen geest, die *Romes* Kerkleer in staat was hem intepprenten, veel verder, dan dezelve ooit bij eenigen Vorst, vóór of na hem, gegaan was. Onder de *Spaansche* Schrijvers zijn 'er, die hem den tijtel van FILIPS DEN VOORZIGTIGEN gegeeven hebben; hem afbeeldende als den wijsten en Godsdienstigsten Vorst, die ooit den *Spaanschen* troon bezat. In den aanvang zijner Regeering gaf hij blijken van groote omzigtigheid. In zijne Krijgsbedrijven, en bij sommige gelegenheden, maakte hij grooter toebereidzelen, dan nodig waren, om zig van een goeden uitslag te verzekeren; maar zijn heerschzugt, zijn afkeer, van de Protestanten waren te geweldig, om te dulden, dat hij handelde overeenkomstig de gezonde staatkunde en voorzigtigheid. Hij zou, zo als wij uit het voorige konnen opmaaken, den opstand in *Vlaanderen* en andere gewesten hebben konnen voorkomen, hadde hij het snoer der Regeering in handen der Hertoginne VAN PARMA gelaaten, en geenen ALBA gezonden om de ingezetenen tot slaaven te maaken. Hij zou, na de nederlaag van ORANJE, de vrije halzen der *Nederlanders* hebben konnen doen bukken onder het juk der slavernij, indien hij zig niet door al te kostbaare onderneemingen had uitgeput. Hij zou, door de groote bekwaamheden van den Hertog van PARMA, de afgevallene gewesten weder tot gehoorzaamheid hebben konnen brengen, indien eene onbezonnen heerschzugt hem niet had aangespoord om *Engeland* te veroveren, en zig van *Frankrijk* meester te maaken. In het laatst van zijn leeven waren zijne Legers nooit sterk genoeg, om zijne beraamde plannen ten uitvoer te brengen; en, nogthans, waren ze te talrijk voor zijne middelen om ze te kunnen onderhouden. Weinige Jaaren verliepen 'er, waar in niet de soldaaten, uit gebrek van betaaling, aan 't muiten sloegen; waar door hem het grootste nadeel werd toegebragt. Gelijk ieder monster voor

zij-

zijnen eigen schim beeft, zo schrikte ook FILIPS voor zijne getrouwste dienaaren, als zij te veel veroveringen maakten. Om hun dan te snuiken, deed hij hun gebrek lijden aan het geen zij meest benodigd waren. Nimmer gaf hij gehoor aan de wijsste zijner Raadsmannen, die hem het schadelijke zijner wijd uitgestrekste bedoelingen voor oogen stelden. De heerschzugt deed hem altoos naar de bezitting van andere haaken, zonder agt te slaan op die hij van de zijne verloor. De Leezer maake hier op de proef, of men zodanigen Monarch den bijnaam van DE VOORZIGTIGE kan toekennen.

Men zie van hem alle de Geschiedschrijvers van zijnen tijd, en ook zijn leven, beschreeven door G. LETI, en R. WATSON; *'t Leven* en de *Apologie van* WILLEM DEN I; en herleeze de Artikels in deeze zijne levenschets vermeld.

FILIPS DE III, van dien naam onder de Koningen van *Spanje*, en DE IV onder de Graaven van *Holland*, werd gebooren te *Madrid*, den 14 April, in het Jaar 1576, en volgde zijnen vader in de Regeering. Met MARGRETA VAN OOSTENRYK, dogter van KAREL, Hertog van *Grats*, en van MARIA VAN BEIJEREN, trad hij in 't huwelijk, in het Jaar 1599, te *Ferrara*, in tegenwoordigheid van Paus CLEMENS DEN VIII, door wien zelfs de huwelijkszegen werd uitgesprooken. Deeze FILIPS veroverde eenige plaatzen in *Africa*; hervormde de Gerechtshoven; verdreef de *Mooren* uit *Spanje*; bewilligde in het bestand met de *Nederlanden*, en leefde een geruimen tijd in rust. Uit zijn bovengemelde huwelijk verwekte hij vier zoonen en vier dogteren, en overleed den 31 Maart, in het 43 Jaar zijns ouderdoms, na eene regeering van 23 Jaaren. Van zijne Zoonen volgde hem in de Regeering FILIPS DE IV; KAREL overleed in het Jaar 1632. FERDINAND werd Kardinaal Aartsbisschop van *Toledo*, Stadhouder of Gouverneur van de *Nederlanden*, en overleed in het Jaar 1641. Zie hier voor Art. FERDINAND. ALPHONSUS was jong gestorven, gelijk ook twee van zijne dogters. De oudste van de twee anderen,

ANNA, werd de Gemalin van Koning LODEWYK DEN XIII, en MARIA, die van Keizer FERDINAND DEN III.

FILIPS DE IV werd gebooren in het Jaar 1605, en, na den dood van zijnen vader, in het Jaar 1621, Koning van *Spanje* en Graaf van *Holland*, enz. Of schoon het den naam had, dat de *Nederlanden* behoorden aan zijne Moei ISABELLA CLARA, eigende hij zig, egter, dezelve, in het Jaar 1633, wederom toe. De oorlog, die, onder zijne Regeering, van nieuws was aangevangen, was niet ongelukkig voor de *Nederlanders*. In het Jaar 1634 behaalden deeze, in de *West-Indiën*, twee gewigtige voordeelen: want het eene Leger, derwaarts gezonden, sloeg de *Spaansche* Vloot bij *Lima*; het andere verove-de de Stad *Salvador* in *Peru*. Doch hier uit werden de *Hollanders*, door DON FREDRIK DE TOLEDO, wederom verdreeven.

Intusschen gebeurde het, dat FILIPS, schoon hij, met Koning LODEWYK, een dubbel huwelijksverbond en vrede gemaakt had, evenwel niet naliet, den Hertog VAN ROHAN met geld bijtestaan; waar door eenige verkoeling, tusschen die beide Vorsten, veroorzaakt werd, en de zaken van *Italie* zo verre van een verwijderden, dat zij, in het Jaar 1635, in vollen oorlog geraakten.

De aanleiding hier van was, dat de Keurvorst van *Trier*, door de *Spanjaarden*, kwaalijk behandeld werd, terwijl hij zig onder de beschermінge van *Frankrijk* begeeven had. Deeze oorlog, die der gantsche Christenheid veele rampen toebracht, werd met den slag bij *Aveins*, in het Hertogdom *Luxemburg*, aangevangen. In dien veldslag werd, door de Marschalken DE CHATILLON en BREZE, Prins THOMAS, Generaal van 't *Spaansche* Leger, geslagen: zo dat 'er 6000 man op de plaats bleeven. Deeze FILIPS, schoon een verstandig Vorst, was, egter, zelden gelukkig. In het Jaar 1640, doodden de inwooners van *Catalonie* hunnen Gouverneur te *Barcelona*, en schudden, na den dood van den Hertog VAN CORDOUA, het *Spaansche* juk af, begeevende zig onder de bescherming van *Frankrijk*. In dat zelfde Jaar verdreeven de Steden van *Portugal*, op éénen dag, alle de *Spanjaarden*, uit

uit haare vesten; verheffende voorts JOHANNES DEN IV, Hertog van *Briganze*, afkomstig uit het oud Geslacht der Koningen van *Portugal*, op den throon. In *Napels* ontstonden daarna insgelijks hevige beroerten, die eindelijk met veele moeite gedempt wierden. In het Jaar 1648 was FILIPS genoodzaakt, bij het sluiten van den *Munsterschen* vrede, voor eeuwig afstand te doen van de vereenigde *Nederlanden*. Na zo veel verlies van Landen en Steden, overleed hij, den 17 September, in het Jaar 1665. In het Jaar 1615 was hij in den egt getreden, met ELIZABETH, dogter van Koning HENDRIK DEN IV, uit welke hij verwekte, KAREL BALTHAZAR, gestorven, oud zijnde 17 Jaar; MARIA THERESIA, Gemalin van LODEWYK DEN XIV; en vier dogters, in haare jeugd overleeden. In het Jaar 1644 begaf hij zig, ten tweedemaale, in 't huwelijk, met MARIA ANNA, dogter van Keizer FERDINAND, waar bij hij verwekte MARGRETA MARIA THERESIA, die de Gemalin werd van Keizer LEOPOLD; twee Prinsen en ééne Prinses, allen jong gestorven; KAREL, die hem opvolgde, en nog eenen natuurlijken zoon, DON JAN VAN OOSTENRYK, gebooren in het Jaar 1629.

De zaaken, de *Nederlanden* betreffende, voorgevallen onder de Regeeringe van FILIPS DEN III en DEN IV, zullen omstandiger gemeld worden, onder het Art. FREDRIK HENDRIK, Stadhouder der *Nederlanden*.

FILIPS, Graaf van *Nassau Dillenburg*, was een jonger broeder van Graave WILLEM LODEWYK VAN NASSAU; een Heer, hoewel jong, egter van veele verdiensten; waar door hij ook het vertrouwen der Staaten geheel en al tot zig getrokken had. In het Jaar 1587 werd *Groningen* onder zijn bewind gesteld. MAURITS, in het Jaar 1593, naar *Luxemburg* gezonden zijnde, gelukte het hem, *St. Vit* te verrassen; waarna ook eenige Dorpen, hier en daar, in *Limburg* geplonderd en verbrand werden. Zeer dapper gedroeg hij zig, in het Jaar 1594, bij de belegering van *Groningen*; hij maakte zig, met een hoop

Schotten, meester van een Ravelijn, en bragt daar door niet weinig toe tot de verovering van die Stad. Na, in het Jaar 1595, verscheiden proeven van dapperheid in *Frankrijk* gegeeven te hebben, had hij, van daar te rug gekeerd, zig met zijne bende gevoegd bij MAURITS, die, door hem versterkt zijnde, in de maand Julij, het beleg van *Grol* ondernam; doch de wakkere MONDRAGON noodzaakte hem, het zelve optebreeken. FILIPS VAN NASSAU trok toen, met vijf honderd paarden, over de Rivier de *Lippe*, om de vijandelijke voorraadhaalders te overvallen. Hij geraakte daar bij in een schermutzeling, en werd zodanig gewond, dat hij eenige dagen, daar na overleed.

Vad. Hist. D. VIII. bl. 425.

FILIPS WILLEM VAN NASSAU, Graaf van *Buuren*, oudste zoon van WILLEM DEN I, Prinse van *Oranje*, en van ANNA VAN EGMOND, gebooren den 19 December, in het Jaar 1554. Zijn vader, in het Jaar 1567, met de komst van ALBA, naar *Duitschland* vertrokken, liet deezen zijnen zoon op de Hooge Schoole te *Leuven*; gelovende dat zijne jonkheid, de voorregten van *Braband*, en die van de Universiteit, bekrachtigd door den Paus, genoegzaame waarborgen voor zijne veiligheid waren; doch hij vond zig daar in merklijk bedroogen. Want de Hertog, die privilegien noch voorrechten ongeschonden liet, deed hem, die nog geene 15 Jaaren oud was, den 10 September, ligten, en naar *Spanje* voeren, daar hij den tijd van 28 Jaaren, genoegzaam als gevangen, doorbracht. Hem werd de *Roomsche* Godsdienst, met alle magt, ingeprent. Na het vermoorden van zijnen vader, nam hij den tijtel aan van Prins van *Oranje*. In het Jaar 1595, werd hem de vrijheid gegeeven; ja zelfs, om dat men, in *Spanje*, iets goeds van hem verwagtte, met den Aartshertog naar de *Nederlanden* gezonden. Hij nam dan, den 28 September, van het Jaar 1595, de reize naar de *Nederlanden* aan. Te *Rome* gekomen zijnde, kuste hij de voeten van den Paus, die hem met groote geschenken overlaadde; den 11 Februarij van het volgende Jaar kwam hij in de *Nederlanden*. De Staaten, zijne aankomst te *Brussel* ver-

verstaan hebbende, begroetten hem, met eenen brief, gedagtekend in *'s Gravenhage*, den 22 December, in het Jaar 1596; betuigende daarin hunne vreugde over zijne verlosfing. Zij gaven hem tevens te kennen, dat de *Spanjaarden* door hem groote dingen zogten te verrigten; doch dat zij niet hoopten, dat zijne Excellentie zig daar toe zou laaten gebruiken: en dat hij de man niet zoude zijn, die de fondamenten der vrijheid, door zijn vader gelegd, zou ondermijnen, en die daarom zo fchandelijk vermoord was. Verder verzogten de Staaten, dat zo hij begeerte mogte hebbe om over te komen, hij zulks tot eene nadere en betere gelegenheid geliefde uitteftellen; waar van zij zijne Excellentie als dan zouden verwittigen, en als dan te gelijk toezenden de nodige verzekering, alzo het hem niet vrij ftond, zonder paspoort, in eenige vesting of fterkte van den Staat te komen.

Deezen brief ontving de Prins nog op zijne reize, en wel te *Luxemburg*. Hij bedankte 'er de Staaten voor, betuigende dat hij hoopte, goede gelegenheid ter hunner verlosfinge te zullen vinden; en dat hij die vindende, dezelve zo wel zou weten te gebruiken, dat zij reden zouden hebben, om vergenoegd te zijn over zijn gedrag: terwijl hij niets anders zogt, dan het onderdrukte Vaderland herfteld en welvaarende te zien; Dat hij hoopte dat God hem zou bewaaren, dat nooit iets van hem gevergd werd, 't welk ergens anders toe ftrekte, dan tot een goede uitkomfte uit zo veele elenden en rampen, en tot rust en algemeen voordeel van alle deeze *Nederlanden*. De beftierders over den nagelaaten boedel zijns vaders zonden hem te *Brussel*, bij zijne aankomfte, 10,000 guldens in geld; uit de inkomften van zijne goederen; met oogmerk om te beproeven, welken weg hij wilde inflaan. In de maand October werd, op zijn verzoek, te weege gebragt, eene bijeenkomst in het Land van *Kleef*, tusfchen hem en zijne eenige volle zuster, de Gravinne VAN HOHENLO. Zij ontmoetten en bejegenden elkander met behoorlijke beleefdheid, en fpraken over huislijke zaaken. Aan haar werd, door de andere bloedverwanten, toegeftaan, hem eenig huisraad toetezenden. De Algemeene Staaten zonden mede derwaarts, den Raadsheer MISSELS, om hem mondeling te verwelkomen, en verflag te

 doen

doen van het bestier der goederen te *Breda.* Zijn broeder MAURITS zond aldaar mede afgevaardigden aan hem, met aanbieding van geld en geschenken. Veelen verwonderden zich, dat toen ALBERTUS, in het Jaar 1598, naar *Spanje* vertrok, om zijn huwelijk te voltrekken, FILIPS met hem wederkeerde naar eene plaats, daar hij zo veel smart, als een gevangene van staat, had ondergaan. Hij kwam van daar weder te rug, en vermaande toen zijnen broeder tot vrede met *Spanje.* Den 11 Maart, in het Jaar 1593, werd hij in zijn Prinsdom *Oranje* gehuldigd, en trouwde kort daar na, met de Prinses VAN BOURBON, dogter van den Prinse VAN CONDÉ. In het Jaar 1608 kwam hij, voor de eerstemaal, in *Holland.* Geduurende den oorlog met *Spanje*, had hij zig elders onthouden; doch in dit tijdstip maakte hij gebruik van de handeling over 't *Bestand;* voorgeevende dat hij daar bij zijn belang moest behartigen. Doch de meesten geloofden dat hij gekoomen was, om, op verzoek van *Spanje*, die onderhandeling te bevorderen. Graaf MAURITS was zeer gestoord op hunner beider zuster, die met DON EMANUEL van *Portugal* heimelijk getrouwd was; doch FILIPS vond middel om hem te bevredigen. In het Jaar 1609 kwam hij te *Breda*, en ontbood 'er zijne Gemalinne, die aldaar zeer heerlijk ontvangen werd. Graaf MAURITS, FREDRIK HENDRIK, Graaf WILLEM VAN NASSAU en andere Grooten kwamen haar begroeten. FILIPS hield eenigen tijd zijn verblijf op het Kasteel van *Breda*; 't welk, echter, met Staaten volk, onder bevel van JUSTINUS VAN NASSAU, bezet was. Geene anderen van zijn gevolg, dan die van zijn Hofgezin, hadden vrijheid den *Roomschen* Godsdienst te oefenen, in de nabuurige Dorpen van *Breda.* De dood maakte een einde van zijn leven, op den 20 Februarij, in het Jaar 1618. Het Prinsdom van *Oranje* verviel toen op zijnen halven broeder MAURITS.

Zie HOOFT, DE GROOT, VAN METEREN, enz.

FILIPS VAN DEN ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, was een zoon van DIRK VAN DEN ELZAS, en kleinzoon van DIRK DEN

I,

I, Hertog van *Lotharingen.* Hij volgde zijnen vader in het Graaffchap, in het Jaar 1168, en had hevige verfchillen met FILIPPUS AUGUSTUS, Koning van *Frankrijk*, met wien hij, echter, daar na den togt naar het H. Land ondernam. Hij fneuvelde in 't beleg van *Aine*, in het Jaar 1191, zonder kinderen natelaaten. Hier door kwam het Graaffchap op zijne zuster MARGRETA, die trouwde met BALDUINUS DEN VIII; zie van hem verder FLORIS DEN III.

MARCHAND, *Comment. Fland.*

FILIPS VAN LEIDEN; zie LEIDEN (FILIPS VAN)

FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*; zie ALDEGONDE.

FILIPS, (DIRK) indien niet een voorganger, ten minften een tijd- en amptgenoot van MENNO SIMONS. Hij werd gebooren te *Eimden*, in het Jaar 1504, en overleed aldaar, in het Jaar 1568 of 1570; zijnde geweest een zeer ijverig voorftander van de Leere der *Doopsgezinden:* moetende, als zodanig, wel zorgvuldig onderfcheiden worden van de Leden der eertijds zo beruchte oproerige *Wederdoopers*, van welker toomloos en uitzinnig bedrijf alle de navolgers van MENNO SIMONS ten allen tijde, en nog heden ten dage de Doopsgezinden, een rechtmaatigen afkeer hebben.

Volgens het getuigenis van *Gereformeerde* en *Roomschgezinde* Schrijvers, heeft hij, in geleerdheid, MENNO overtroffen. Behalven OBBO, dien fommige *Mennoniten* een *Afvallige* noemen, heeft hij nog een broeder gehad, LUCAS FILIPSZ, die, onder de *Oude Vlamingen*, Leeraar te *Haarlem* geweest is.

Zie SCHYN en MAATSCHOON, *Hiftorie der Mennoniten*, II Deel, bl. 325.

FIMEL; zie DAMSTERDIEP.

FIMELINGO-QUARTIER, een der Kwartieren van de *Groninger Ommelanden*, thans door de meeste Schrijvers gespeld, FIVELINGO; zie FIVELINGO.

FINAART; zie FIJNAARD.

FINCKINGA, of FINKEGA, een der twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Stellingwerfwesteinde*, onder het Kwartier van de *Zevenwolden*. Dit Dorp heeft 33 stemmen.

FINKUM; een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Leeuwarderadeel*, onder het Kwartier *Oostergoo*. Nabij het zelve staat het heerlijk Huis *Holdinga*, en *Eminga*; het Dorp heeft 31 stemmen.

FINSTERWALDA OF FINSTERWOLD; eenige geringe overblijfzelen van een, in vroegere tijden, zeer voortreffelijk Dorp, 't welk door den *Dollart* verslonden is, met een duister bosch, zo als de oude *Duitsche* naam te kennen geeft, die weleer gemeen was aan twee Dorpen, die, naar hunne gelegenheid, onderscheiden wierden: het westelijke behoort aan het *Oldampt*, liggende vijf *Duitsche* mijlen van *Groningen*, oostwaarst,

HALMA.

FINSTERWOLD, een der negentien Dorpen van het *Groninger Oldampt*. In den verderflijken *Groninger* watervloed van het Jaar 1686, leed dit Dorp weinig schade; zes huizen slechts werden weg gespoeld, en 68 beesten, paarden, ossen en koeijen, verdronken 'er.

HALMA.

FIRANDO, een klein Eiland, Stedeke en Kasteel in *Japan*, daar de *Nederlandsche* Oostindische Compagnie haare handelplaats heeft; geleegen in de lengte oostwaards van *Bengo*, anders genaamd *Cikoko*; hebbende, ten noorden, *Taquixima*; ten zui-

zuiden *Goto*, beiden rondom van de Zee bespoeld. De mond van de haven van *Firando* is eng en gevaarlijk, en beter voor *Japansche* barken en klein vaartuig, dan voor groote *Nederlandsche* Schepen geschikt. Binnen heeft ze een wijden ronden kolk, daar geene stroomen of hooge golven gezien worden; doch de grond is modderig, en valt dikwils droog. De Rede is met een dubbele straat betimmerd; ook plagten hier weinige vermogende luiden te woonen; doch sedert de *Nederlandsche* Maatschappij aldaar een vasten handel heeft gevestigd, is *Firando* zeer toegenomen, door dien de Kooplieden, uit alle hoeken, toevloeiden, om met de *Nederlanders* te handelen; zo dat de gantsche straat in weinige Jaaren aangebouwd is. Het *Nederlandsche* Pakhuis, van hout getimmerd, vlak tegen de haven aan, komende met een trap in 't water, was, in het Jaar 1640, zeer bouwvallig. Om dat de goederen, tegen brand, dieven en andere ongemakken, niet genoeg bewaard waren, was de *Compagnie*, ten dien tijd, bedagt, om een nieuw gebouw van steen te maaken. Hier uit vatte de Keizer van *Japan* argwaan op tegen de *Nederlanders*, als of zij voor hadden, een sterkte te bouwen; het timmeren werd dan verboden, en de *Nederlanders* gelast, hunne goederen naar *Nangesaque* te brengen. Dus luid het verhaal van MONTANUS, in zijn *Gezantschap naar Japan*; doch KEMPFER schrijft, dat de Keizer, in het Jaar 1638, gebood, het Pakhuis, 't welk van gehouwen steen reeds gebouwd was, om verre te haalen, 't welk de *Nederlanders* zeer gewillig gehoorzaamden; dat zij, in het Jaar 1641, bevel kreegen, hun Comptoir van *Firando* te verleggen naar *Nangesaque*. Het Kasteel van *Firando* is gelegen op een heuvel, in eene vermaaklijke Landsdouwe, en heeft een brug van blaauwen Arduinsteen. Op de poort ziet men, aan de eene zijde, het Keizerlijk wapen, en aan de andere zijde, dat van *Firando*. De toren is vrij hoog, en bestaat uit zeven verdiepingen. Aan de agterzijde van het Slot ziet men agt deuren, ieder met een langen trap, in den heuvel ingehouwen. Beneden het Kasteel liggen vier Lusthuizen, met gedraaide spitzen en gallerijen, op vierkante pilaaren. Een half uur van 't Pakhuis, bij een inham, staat, aan Zee, een Afgod, in een houten kas, naauwlijks een elbreedte hoog,

daar de bevrugte vrouwen in menigte heen lopen, biddende om een zoon. Aan dien Afgod offeren zij rijst, en een zeker stuk hout, een vinger dik en lang, aan het einde met twee krullen, naar het fatzoen eener mannelijke roede: schreeuwende zonder ophouden: *Geef mij een zoon, dan zal ik een grooter brengen.*

Zie MONTANUS en KEMPFER.

FIRDGUM, een der agt Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder het Quartier *Westergoo.* Dit Dorp heeft 10 stemmen; in deszelfs nabuurschap liggen de Huizen *Farma*, *Camstra* en *Jelgersma*.

BACHIENE.

FIRAESI. Deeze worden voor een Natie of volk gehouden, afkomstig van het half Eiland *Scania*, en voor afstammelingen van ASKINAS, zoon van GOMER, zoons zoon van JAPHET. Niet onwaarschijnlijk is het, dat van deeze FIRAESI de *Friesen* (in overoude schriften, aantekeningen, ordonnantien en brieven altijd *Fresen* genaamd) hunnen naam en oorsprong ontleend hebben. Dat de *Frisii*, (*Friesen* of *Vriesen*) al lang vóór CHRISTUS geboorte bekend zijn geweest, en toen reeds vermaard, is buiten tegenspraak. PICARD zegt, dat 'er een Land is, gelegen in *West-Gotland*, onder den Koning van *Zweeden* behoorende, wiens inwoonders, al vóór de tijden van CHRISTUS, den naam droegen van *Frisii*, zo als PTOLEMEUS dezelven noemt. TH. CLUVERIUS zegt, dat dit Landschap, in dien tijd, *Fteringe* genaamd wierd. Het legt niet verre van het Meir *de Wener*, of *Wener Zee*; doch eenige Landzaten van dit groote Land zouden hunne woonplaatzen dikmaals veranderd hebben: en derhalven is 't geloofwaardig, dat deeze FRISII, met een Leger van mannen en vrouwen, enz. van daar vertrokken zijn, om het tegenwoordige *Friesland* inteneemen en te bewoonen. Dus zou de oude *Friesche* Natie haaren oorsprong hebben, van die zo zeer vermaarde *Gothen*; een zeer verwoed, woest en barbaarsch,

baarsch, doch teffens ftrijdbaar volk. En, in de daad, als men aanmerkt, dat 'er, lang vóór CHRISTUS geboorte, een *Gothifche Noordfche* Natie, *Frifii* genaamd, geweest is; dat de *Noordfche* volkeren gewoon waren, zig met gantfche fchaaren naar andere gewesten te begeeven; dat 'er geen groot verfchil is, tusfchen den naam *Firaefi* en *Friefen*; dat men, in *Friesland*, Steden, Vlekken en Dorpen vindt, even zo genaamd als die in *Gothia*, als *Gronge* in *Gotland*, en *Groningen*, benevens *Gieten*, *Anloo*, *Asfen*, *Runen*, en meer andere plaatzen in *Drenth*, allen van gelijken naam met die in *Gothland*; dat ook de *Gothen* en *Friefen* eenerlei naamen van perfoonen hebben: WATZE, UBBO, HAKO, TAKO; en onder de vrouwen: HETTA, JISKA, VROWA, HILLA; dat de oude *Friefche* fpraak eene groote gemeenfchap met de *Gotifche*, en veele woorden eenerlei bekentenis hebben: wanneer men dit naauwkeurig overweegt, zal men deeze meening, aangaande den naam en oorfpronk der *Friefen*, ligtelijk ftellen boven de voorgeevens, op het woord *Friefen*, *Friesland*, en *Frifo* vermeld. Te meer, wanneer men 'er bijvoegt, dat de naamen der eerfte *Friefche* Prinsfen, uit het noorden herwaards gekoomen, de zelfde zijn, als die der Koningen, welke over *Gothland* regeerden. JOACHIM HOPPERUS houd ftaande, dat de *Friefen* oorfpronkelijk zijn uit de hoog *Noordfche* volken (*Hijperborei*), en meent dat zij van hun de letterkunde bekoomen hebben. Vermoedelijk dan zijn zij uit de *Gothen*, verzeld, mooglijk, van andere *Noordfche* Natien, eerst in *Groningerland*, of wel laatst aangekoomen, daar ze *Groningen* gebouwd, en naar hun *Gronge* dien naam zullen gegeeven hebben: ook in *Drenth*, naar hun *Drontheim*, daar zij *Runen* gefticht, en naar hun vermaard *Gotisch* Eiland genaamd hebben.

HOPPERUS, in zijn *Tafel der Friefche Koningen*; PICARD en anderen.

FISMARKE, een plaats in *Fivelingo*, waar omtrent die van *Wirum* en *Waltershem* een Verlaat of Sluis gehad hebben,

 om

om het water, waar van hunne Landen gemeenlijk te veel voorzien zijn, uit of in te laaten. Menco, Abt van *Wirum*, verhaalt, dat dit Verlaat, in het Jaar 1262, door geweldige stormen en de kracht van de Zee, doorgebrooken is. Doch dewijl het zelve ten deezen tijd, nu 'er andere Verlaaten te *Delfzijl* gemaakt zijn, van geen gebruik meer is, is ook de naam vergaan. Emmius, die dit zelfde uit menco verhaalt, voegt 'er bij, dat deeze Sluizen geweest zijn in 't *Oldampt*, welke stelling met de woorden van menco naauwlijks kan worden overeen gebragt.

Alting, *Notit. Germ. Inf.* Tom. II. fol. 155.

Fiswerd, weleer een Klooster, ten noorden, en onder het gebied of de klokkeslag van *Leeuwaarden*.

Fivela of de fivel, is een Riviertje, het welk zijnen oorsprong neemende omtrent de Veenen, van *Trentwalde*, en niet verder dan twee mijlen min een vierendeel, door *Duurswolden*, noordwest aangelopen hebbende, zijnen loop noordwaarts neemt, ter lengte van derdehalf mijl, en bij *Delfzijl* in de *Eems* valt: immers zo is het thans. Want in den leeftijd van menco heeft het zijnen uitloop gehad in de haven *Amisia*, ter plaatze daar de Kerk van *Wirum* gebouwd is. Dit Riviertje noemt menco de *Fivel*, en die 'er omtrent woonden, *Fivelanders* (*Fivelgones*), en het Land zelfs *Fivelgo*; welken naam zij heden ten dage nog draagen, hoewel het Riviertje dien al lang verlooren heeft: om reden dat de oude Kil, door menigvuldige afleidingen, geheel uitgedroogd, en naauwlijks meer te vinden is; voornamelijk, na dat 'er eene nieuwe vaart, ter lengte van twee mijlen min een vierde, van de Stad af naar den bogt gegraaven is, waar aan men, te gelijk met de onderste Kil van de *Fivel*, den nieuwen naam van het *Damsterdiep* gegeeven heeft; naar het Marktvlek *Appingadam*, daar deeze vaart doorloopt. Want aldus heeft men, midden door 't Land, een vaart doorgesne-

vreden, tusschen *Unsing* en den *Eems*, tot zeer groot gerief van het gantsche Landschap.

Idem Ibid.

FIVELGA, een gedeelte der *Groninger Ommelanden*; zie FIVELINGO QUARTIER.

FIVELGOA, FIVELINGIA, in de giftbrieven van Keizer OTTO DEN GROOTEN, OTTO DEN III, en LOTHARIUS DEN II, van de Jaaren 970, 996 en 1134, *Fualga* genaamd, zijnde een Graafschap der *Friesen*, in de Landstreeke, waar in ook leggen *Hunesgo*, *Mernu*, *Midago*; waar uit klaar blijkt dat *Fivelgo* verstaan word, en dat men *Fivalgo* leezen moet. ALFRICUS noemt het, in 't leven van LUDGERUS, *Fivelga*. ADAMUS BREMENSIS, een Schrijver van de elfde eeuw, verhaalt, dat de Aartsbisschop van *Hamburg*, door gifte van Keizer HENDRIK DEN IV, verkregen heeft, *het grootste Graafschap van Friesland, van Fivelgoe*; het welk eerst bezeeten heeft Hertog GOTHOFRIDUS, en toen ter tijdt EGBERTUS, de Markgraaf, namelijk van *Saxen Turingen*, die de *geessel van Friesland* wierd genaamd, en wiens goederen, na dat hij gebannen was, in het Jaar 1086, verbeurd verklaard zijn, zo als de handvest van dien zelfden Keizer aanwijst. Die zelfden Schrijver voegt 'er bij, *dat de Aartsbisschop ook tien Jaaren in 't bezit is geweest, van het voornoemde Graafschap, ter tijd toe dat hij weg gejaagd wierd:* welke zaak, als bij zijnen tijd voorgevallen, men niet wel kan tegenspreeken. Doch men dient te onderzoeken, om welke reden hij *Fivelgo*, het *grootste Graafschap van Friesland* genoemd hebbe, naardien *Oostergoo* en *Westergoo*, beiden uit den roof van denzelven, door EGBERT, aan den Bisschop van *Utrecht* geschonken, tweemaal zo groot zijn. Doch ik denke, dat deeze Schrijver, door het Graafschap *Fivelgo*, verstaat, geheel *Friesland* tusschen den *Eems* en de *Lauwers*, dewijl hij de Grenzen van het Graafschap *Emisgoe*, waar van de giftbrief spreekt, insgelijks schijnt uit te strekken van de *Eemse* tot aan de *Meeren*; waar van de bogt van de *Jade*, of de *Inham*, die

die het Land over de *Jade*, bij hem *Oostergoo* genaamd, van *Emisgo* affcheid, gemaakt is. De Keizer heeft, derhalven, *Friesland*, het welk ROBERT bezeten had, verdeeld tusfchen twee Bisfchoppen; geevende aan den eenen dat gedeelte, welk tusfchen de *Isla* (den *IJsfel*) en de *Lauwers* legt; aan den anderen, het geen tusfchen de *Lauwers* en de *Jade* begreepen is: zo dat die van *Utrecht* verkreegen heeft, de Graaffchappen *Oostergoo*, *Westergoo*, en *Islago* of *Staveren*; en die van *Breemen*, de Graaffchappen *Fivelgo* en *Emisgo*. *Fivelgo* is eigenlijk het tweede gedeelte der *Groninger Ommelanden*, die, uit verfcheiden Dorpen, tot één Quartier vereenigd zijn. Naar het zuiden grenst het aan *Trentwolde*; naar 't oosten aan het *Oldampt*, bijna ter lengte van drie uuren; naar het westen aan *Hunesgo*, of het *Hunsingerland*, ter lengte van drie en een halve mijl; naar het noorden aan de *Eems*, ter lengte van bijna drie mijlen; dus het bijna vierkant is.

Zijne benaaming heeft het van de Rivier de *Fivel*, die weleer het Land doorftroomde. Die van *Fivelgoa*, gelijk die van *Wirum* het noemen, of *Fivelgo*, volgens het Perkamentenboek van *Utrecht*, en, die van ons *Fivilgers* genaamd worden, hebben boven alle Bondgenooten wat nieuws gezogt, en zijn geweest zeer groote ijveraars, om hem gemeenfchap, gelijk EMO fpreekt; en het hoogfte gezag in 't bijzonder toe te eigenen: niet veel eerbiedigheid betoonende voor het Keizerrijk, zig nu en dan aanmatigende zulke zaaken, die andere oordeelden, dat men van den Keizer, immers van de gemeene vergadering der Bondgenooten, moest verkrijgen: waar van wij hier boven eenige blijken gezien hebben op EMETHA. Eindelijk hebben zij zig, in het Jaar 1528, met *Groningen*, door een eeuwig verbond, vereenigd.

EMMIUS; WINSEMIUS; SCHOTANUS; *Historia Ecclesiastica*, lib. 4, 10, enz.

FIVELINGO (Kwartier) is eene der verdeelingen van de Provintie *Groningen* en *Ommelanden*, bestaande in *Hunsinga*,

Fi-

Fivelingo, *Westerkwartier*, en *de Oldampten*. M. VAN DER HOUVE fpelt het *Fimelingo*. Men heeft daarin de volgende Dorpen: *Spijck*; *Borum*; *Losdorp*; *Goddinse*; *'t Sand*; *Leerris*; *Oostwitwert*; (anders *Wittewierum*, *Emum*; *Werdum*; *Meijwert*; *Heveskes*; *Oterdum*; *Mithuizen*; *Lopersum*; *Wester-Embden*; *Hoexmeijer*; *Stedum*; *Garsbuisen*; *ten Post*; *Garrelsweer*; *Wolversum*; *Heidenschap*; *Harkstede*; *ten Bour*; *Tesingeboeren*; *Steerwold*; *Garmerswold*; *Marsum*; *Selwert*; *Jokwert*; *Coewert*; *Holwijrda*; *Uitweerde*; *Opweerde*; *Tjansweer ten Noorden*; *Tjamsweer ten Zniden*, doch beide maar één Dorp; *Schermer-Kerspel*; *Schildwolder-Kerspel*; *Cobham*; *Sudeboeren*; *Stocheren*; *Helmi*; *Appingadam*, een groot Vlek, met eenige Stadsgeregtigheden. Bij anderen vind men *Delfzijl* en *Farmsum*. Men vind ook in dit Kwartier veele Sloten en Adelijke Huizen, namelijk te *Berum*; *te Losdorp*; *te Godlinse*; *Sand*; *Rijpe*; *Leermis*; *Oostwitwert*; *Enum*; *Werdum*; *Farmsum*; *Lopperfum*; *Studum*; *Gasthuizen*; *ten Post*; *Garmerswolde*; *Schermer Kerspel*; *Slochteren*; *Hellum*; *Siddebuuren*; behoorende aan de Geslachten van BERUM, SCHAFFER, CLANT, OUWDA, HOSLE, SCHARF, RIPPERDA, UBONA, GRUIT, HUNINGA, RENGERS, MEPSER, enz. In den verschrikkelijken *Groninger watervloed*, van den 12 en 13 November, in het Jaar 1686, heeft dit Kwartier *Fivelingo*, nevens de andere Kwartieren, groote schade geleeden. De Heeren Staaten van die Provintie hebben, door de Predikanten van ieder Dorp, eene nette lijst daar van doen opmaaken, die wij hier zullen laaten volgen. Daar onder de cijffergetallen de letter E staat, zal de Lezer gelieven *eenigen* te verstaan, wijl het nette getal daar van niet bekend was.

Dorpen.	Menschen.	Huizen.		Paarden.	
	Mannen, vrouwen, kinderen, zo verdronken als verongelukt.	Huizen en Schuuren te eenemaal weg.	Huizen en Schuuren meest verwoest.	Paarden zo verdronken als verongelukt.	Koeijen, Osfen, verdronken en verongelukt.
Appingadam.	—	3	13	2	12
Spijck.	104	42	—	68	284
Berum.	61	17	—	53	256
Godlinse.	53	13	9	23	166
Colham.	—	—	1	—	1
Delfzijl.	—	—	—	4	25
Holwijrda.	37	26	—	21	63
Uitweerda.	9	—	15	—	139
Solwert.	6	2	E.	6	43
Marsum.	—	1	E.	8	42
t Sant.	9	5	2	14	39
Farmsum.	17	7	32	68	273
Oterdum.	97	32	13	44	255
Wijwert.	—	2	4	20	52
Siddebuuren.	4	6	22	136	468
Losdorp.	6	2	8	7	83
Ten Bour.	—	—	8	4	33
Woltersum.	—	5	38	9	67
Tjansweer.	—	—	23	20	101
Hellum.	—	—	9	10	75
Heveskes.	11	12	8	40	174
Wester Emden.	1	—	—	—	1
Stedum.	—	—	—	—	1
Wittewijrum.	—	—	—	9	65
Crewert.	1	2	7	6	41
	416	177	212	572	2759

Den 1/11 November, in het Jaar 1686, op vrijdag avond, begon de zeer vreeslijke storm, met donder, blixem, hagel en regen, en duurde dien gantschen nagt; waar door de Zee de hoogte van ruim een mans lengte over de Zeedijken vloeide, met vernieling van dezelve, en veele Zijlen; zo dat het gantsche Gewest, tusschen de Stad *Groningen* en *Delfzijl*, niet dan een openbaare Zee scheen. De elende van deeze Provintie was onbeschrijflijk. Nogthans is de inbreuk, in den daarop gevolgden watervloed, *Groningerland*, op Kersnacht, in het Jaar 1717, overgekoomen (behalven nog andere,) nog jammerlijker geweest, waar van wij, op 't Art. GRONINGEN, breeder verslag zullen doen.

De

De drie *Onderkwartieren*, waarin deeze Landftreek verdeeld is, zijn: 1. *Oosteradeel*; 2. het *Wolddeel*; en 3. het *Hoogland*, of *Hooglandfterdeel*, die te zamen in zig bevatten XLV. Dorpen, waar van reeds gefprooken is, of nog nader, op de bijzondere Artikelen, zal gefprooken worden.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*; I. Deel, p. 171 en 172. GABBEMA, *Watervl.*, *enz.*

FLAKÉ, (OVER-) of OVER-FLAKE, een boezem der Zee; waar door *Zeeland*, noordwaarts, van *Holland* word afgefcheiden. Anders ook een Eiland in *Nederland*, dicht bij de Noordzee, in het Zuidwesterdeel van *Holland*, bij de Grenzen van *Zeeland*, tegen over 't Eiland *Schouwen*. Het Eiland *Flaké* word, zegt S. VAN LEEUWEN, van fommigen, over *Flaké* genaamd, vermids het legt over het water, in de droogte van *Flaké*, waar van *Middelharnas* of *Oeltjesplaat* de Moederftad is; als zijnde het eerst bedijkt, en dus de aanvang of het beginzel van dit Eiland; 't welk, door middel van aangedijkte polders, zo groot is geworden, als eenig Eiland in de Provintie *Zeeland*. M. VAN DER HOUVE fpelt den naam van dit Eiland *Over-Flakké*, en ftelt 'er agt Dorpen op, behoorende onder het Baljuwfchap van *Voorne*: namelijk, *Ouddorp*; *Derksland*, *Melisland*, *Herkinge*, *Oude-Tonge*, *Nieuwe-Tonge*, *Bommené* en *Rouxenisse*.

Dit Eiland, welks eigenlijke naam *Zuidvoorn* is, in onderfcheiding van *Oostvoorn*, is van voor lang een twistappel geweest, tusfchen *Holland* en *Zeeland*. Wanneer, na de verandering van de Souveraine Regeering deezer Landen, de Stad *Briel*, met het Land van *Voorne*, voor een Lid van *Holland* was erkend geworden, trachtten de Staaten van *Zeeland* hun regt op dit Eiland met verfcheiden ftukken te betoogen; doch te vergeefsch. Men bragt, wegens *Holland*, bij, dat de Stad den *Briel*, en het Land van *Voorne*, zints onheugelijke tijden, hadden behoord, en nog behoorden, onder de Provintie van *Holland* en *Westfriesland*; doch die van *Zeeland* hebben dit wel

wel voor gezegd, maar nooit voor beweezen gehouden. Niettegenstaande alle de verschillen, die daar over ontstaan zijn, behoort dit Eiland als nog onder de oppermagt der Staaten van *Zeeland*.

FLARDINGA. HERMANUS CONTRACTUS, Graaf van *Vceringe*, noemt dit *Phlaterdinga*, een Vlek in *Friesland*, (men versta hier den tijd, toen *Holland* den naam van *Friesland* droeg) het welk de Keizer, in 't Jaar 1046, DIRK DEN IV ontnomen had, die het reeds voor lang bezeeten had. Andere van dien tijd schrijven *Flerdingen*, een zeer vaste Stad in *Friesland*. De eerstgemelde noemt, om den Keizer te behaagen, Graaf DIRK slegts Markgraaf; zie hier van verder op VLAARDINGEN.

FLANSUM, was, vóór de tijden der Reformatie, een Kapel, in de Grietenij *Rauerderhem*, waarin Jaarlijks, door een Priester, de Misse en eene Predikatie gedaan werd, onder een grooten toeloop van volk, 't welk daarna, op ham en bier, onthaald werd.

Kerk. Oudh. van Friesland, I. Deel, bl. 45.

FLEDDERUS, (HERMAN KOOPS) Pagter en Koopman te *Steenwijk*, welke zig aldaar, in het Jaar 1750, zeer berugt maakte. Geduurende eenige Jaaren herwaards, was in die Stad eenig geschil geweest tusschen de Regeering en den Kerkenraad, dat zo hoog liep, dat 'er eene verdeeldheid uit ontstond, tusschen een goed gedeelte der Burgerije en de Wethouderschap. De Ingezeetenen begonnen de hand te leenen aan het ontwerpen en tekenen van een verzoekschrift aan de Regeering, waar bij herstel van eenige bezwaarpointen begeerd werd. De voornaamste voorstanders van dit verzoekschrift waren, onze FLEDDERUS, de Advocaat en Diaken H. TUTTEL, de Schipper JAN THOMASZ. en eenige anderen. Zij begonnen dit werk, in de maand Junij, van 't Jaar 1748, en dus in het hachlijkste tijdstip, waarin de Republiek, door alle aangewende listen, gebragt was, om de pagten afgeschaft te krijgen, en zelfs toen men

men te *Steenwijk* reeds eenige beginzels van oproer bespeurd had; die, egter, door de inlegering van krijgsvolk gestuit waren. Het opgemelde verzoekschrift was getekend door 164 Ingezetenen, en door acht uit hun, welke zig den naam van Gecommitteerden uit de burgerij gaven, aan de Magistraat ter hand gesteld; welke niet goed vond, het zelve te beantwoorden . . . .

TUTTEL en FLEDDERUS bragten vervolgens het verzoekschrift naar den *Haag*, aan den Stadhouder, met verzoek dat zijne Hoogheid WILLEM DE IV de Wethouders wilde bewegen om 'er in te bewilligen; of de beslissing der geschillen, tusschen hem en de Magistraat, door zijne uitspraak bemiddelen. De Stadhouder gaf een uitstellend antwoord; dus keerden zij, maar tamelijk vergenoegd, naar *Steenwijk* te rug. Het getal der ondertekenaars was, inmiddels, nog meer aangegroeid; die alle, egter, door de Regeering met geen goed oog aangezien wierden. Na dat het krijgsvolk van daar vertrokken was, klaagden de ondertekenaars, dat zij, boven andere, bij de doortrekking van militie, bezwaard waren. Zonder voorafgaande goedkeuring van de Magistraat, besloten zij, een vaandel Schutters opterigten, om met het zelve, zo als zij voorgaven, bij eene of andere gelegenheid, ter eere van den Prins optetrekken.

FLEDDERUS werd Majoor, en de meeste andere Gecommitteerden werden Officieren onder dit vaandel, welk zij den naam van de *Oranje Vrij-Compagnie* gaven. De Wethouderschap, de gevolgen hier van vreezende, bragt te wege, dat veele burgers zig begaven onder een ander nieuw opgerigt vaandel, aan welks hoofd zig een der Burgemeesteren stelde, en 't welk de wagt op het Stadhuis hield, zonder te gedoogen, dat de *Oranje-Compagnie* het zelfde deed: waarop door deeze Compagnie, met of zonder last van FLEDDERUS, de trom werd geslagen, en de Ingezetenen genodigd op een half vat bier, ten huize van den Majoor. De Magistraat nam dit zo euvel, dat zij den trom, op het Stadhuis, in verzekering deed brengen; die, evenwel, na het betaalen van acht guldens, te rug gegeeven werd. Voor dat dit geschiedde, deed FLEDDERUS, met een anderen trom, omslaan, en den tromslager door eenige Officiers

van de *Oranje Compagnie* geleiden. Ook voegde hij zig daar bij; waar door hij den haat der Regeering op zig laadde, en zelfs dien van de burgers, welke het met de Regeering hielden. Hij werd, door de wagthoudende burgers, geslagen, en met scherp op hem geschooten, waar door zijn dogtertje en eenige anderen ligt gekwetst werden. FLEDDERUS en TUTTEL begaven zig daarop andermaal naar den *Haage*, om aan den Stadhouder te klaagen, over het leed, hun aangedaan; en te gelijk om antwoord te vraagen op hun smeekschrift. Naauwlijks waren zij drie uuren thuis geweest, of de laatste werd, door twee Officieren uit het Regiment van AILVA, waar van een gedeelte binnen *Steenwijk* in bezetting lag, in een herberg over zijn deur, vastgehouden, en daar na, door de burgerwagt, op de Stads Gijzelkamer gezet, zonder dat men iemand bij hem toeliet. Zijne Huisvrouw vervoegde zig kort daarop bij den Stadhouder, die zig toen in *Friesland* bevond, om het ontslag van haaren man te verzoeken; doch haar verzoekschrift werd den Staaten van *Overijssel* in handen gesteld. De Secretaris van *Steenwijk* bevond zig toen mede te *Leeuwaarden*, om aan den Prinse het berigt der Wethouderschap, op de verzoekschriften der Gecommitteerden, ter hand te stellen. In het begin van de maand Februarij, in het Jaar 1749, werden te *Steenwijk* nog twee anderen in hegtenis genoomen. Hunne vrienden hielden mede aan om derzelver ontslag; doch dit verzoek werd insgelijks in handen van de Wethouderschap gesteld. Ook kwam eerlang op het verzoekschrift van de Huisvrouw van FLEDDERUS een antwoord: *dat zijne Hoogheid het berigt der Staaten ontvangen hebbende, in haar verzoek niet kon treeden, maar de zaak aan den gewoonen Regter overliet.* Kort daar na keurde zijne Hoogheid de verandering der Regeering te *Steenwijk*, die onlangs, op de gewoone wijze, geschied was, goed, 't welk de Prins, in het voorleden Jaar, niet geraaden gevonden had. Zij, die het met de Regeering hielden, besloten daar uit, dat de Prins geheel op hunne zijde was; waar over zij openbaare vreugde bedreeven. Ook trok de Compagnie, door de Regeering aangesteld, op, met een zonderlingen zwier. De Wethouderschap, nu haar gezag gevestigd oordeelende, deed eenen der gevangenen, beschuldigd

den

den Schildwagt geweld aangedaan te hebben, veroordeelen om drie Jaaren in 's Lands Tugthuis te *Zwolle* te worden opgesloo-ten, en twee andere loslaaten. FLEDDERUS werd, inmiddels, ook verhoord; doch 'er verliepen meer dan drie maanden, eer hij gevonnisd werd. Weinige dagen te vooren waren nog twee Gecommitteerden, TUTTEL en VOGELZANG, vastgezet, en eerlang vervoerd naar *Vollenhove*, daar men den Schipper JAN THOMASZ ook gevangen genomen had. FLEDDERUS werd, om dien tijd, uit de Gijzelkamer, alwaar hij tot hier toe gezeten had, gebragt in een affchuwlijken kerker; twee dagen daar na werd het doodvonnis over hem uitgesprooken, en hij, op den 24 April, op de gewoone Gerichtsplaats buiten *Steenwijk*, opgehangen. In het vonnis werd hem te last gelegd: „ dat hij, zijnde reeds te „ vooren, om ondernomen vrouwenkragt, in hegtenis geno„ men, en daar na voortvlugtig geweest, in het Jaar 1748 „ oproerige vergaderingen ten zijnen huize gehouden, het ge„ meene volk beschonken; en, door zijn vrouw aangezet had, „ om eerst tot zijnent de glazen intesslaan. Dat hij een der eerste „ opstellers en tekenaars geweest was van een verzoekschrift, „ strekkende tot verandering van de geheele wijze van Regee„ ringe, en dat hij, voorgeevende voor den Prins te ijveren, „ ook andere tot tekenen had aangezet; dat hij zig, op eigen „ gezag, zonder kennis der Staaten en zijner Hoogheid en „ tegen den wil der Wethouderschap van *Steenwijk*, gesteld „ had, aan het hoofd van een zogenaamde Compagnie; dat hij „ den trom had doen roeren, om volk tot die Compagnie te „ werven, en toen de trom op het Stadhuis gehaald was, „ eenen anderen doen gebruiken, den eersten, of geld daar „ voor, met bedreiging van eenen der Burgemeesteren te rug „ vorderende. Dat hij bij nagt aan het hoofd van eenig op„ geraapt volk, de burgerwagt gehoond, *Gecommitteerden* „ *boven! De Burgemeesters onder!* geroepen, en eenen gevan„ gene, met geweld, uit handen van het Geregt geholpen „ had."

In deezen stand der zaaken, zittende den Diaken TUTTEL te *Vollenhove* in hegtenis, terwijl verscheiden andere, die het met hem gehouden hadden, gevlugt waren, om het wraakzwaard der al te driftige Regeerders te ontwijken, vond de

Magistraat goed, tot het beroep van een Predikant te treeden; doende nu, hoe wel verre van in allen deele wettig, door eene meerderheid, de stemmen ligt vallen op den persoon, dien zij voor lang begeerd hadden, die ook het beroep aannam, doch elders beroepen wordende, het wederom afschreef; waarop tot een ander beroep getreeden werd, dat nu spoediger voortging. Inmiddels hadden de voortvlugtigen zig vervoegd bij den Prins, om zijne hulp, en hielden zo lang aan met hun verzoek, dat zijne Hoogheid beval, de zaak der gevangenen in staate te houden, en den voortvlugtigen vrijheid laaten, om zig, ongemoeid, in de Stad te onthouden. TUTTEL en JAN THOMASZ waren, eer dit bevel uit *Steenwijk* kwam, reeds wederom derwaards gevoerd, op bevel der Regeering, met oogmerk, om hen, even als FLEDDERUS, met de koord te straffen. Doch dit werd door den Prins gestuit. In de maand Augustus zond zijne Hoogheid als Gemagtigden naar *Steenwijk*, WILLEM, Baron van *Haersolte*, Heer van *IJrst*, en FREDRIK ROBBERT VAN LATHUM, Burgemeesters van *Zutphen*. TUTTEL, JAN THOMASZ en VOGELZANG, welke laatste nog te *Vollenhove* zat, werden, terstond na de aankomst der Gemagtigden, ontslagen. Sedert werden de Wethouders en Gecommitteerden der burgerij tegen elkander gehoord, voor de Gemagtigden, die eindelijk, in de maand November, een nieuw Reglement op de Regeering deeden afkondigen, waar bij, in sommige opzigten, voldaan werd aan het verzoekschrift der Gecommitteerden uit de burgerije. De twee nieuw opgerigte vaandels werden vernietigd, en elk vermaand tot stilte en rust; waar na de Gemagtigden van zijne Hoogheid wederom vertrokken. Doch het onderzoek van de zaak der gevonnisden en beschuldigden liep lang aan. Zij hoorden de Wethouders aan de eene zijde; waar tegen, aan de andere zijde, de verdediging der beschuldigden, gestaafd door veele getuigenissen ten hunnen voordeel, overwogen werd; daar veel aan vast was. De uitslag van alles was, dat zijne Hoogheid, verstaande, dat de gevonnisden en beschuldigden niets gedaan hadden, waar door zij zulke zwaare straffen, gevangenissen en vervolgingen verdiend hadden, zelfs FLEDDERUS niet uitgezonderd, in de maand Julij, van het Jaar 1750, in hunne eer en goeden naam hersteld werden, en ont-

he

heven van alle verdere geregtelijk vervolgingen. De Gemagtigden, ten deezen tijde te *Steenwijk* te rug gekeerd, deeden deeze uitspraak aldaar, op den 28. openlijk afkondigen: waar na zij terstond tot een buitengewoone verandering van de Regeeringe traden. Alle de dienende Wethouders werden ontslagen, en verscheiden van die te voren Gecommitteerden geweest waren, tot Burgemeesters, of tot Gemeensluiden aangesteld. TUTTEL werd *Secretaris*. In de bediening van Gerechtsbode en andere ampten werd mede verandering gemaakt. De persoon, die voor drie Jaaren in s' Landschaps Tugthuis verweezen was, werd terstond ontslagen, en, gelijk de anderen, in zijne eer hersteld. De weduwe FLEDDERUS verwierf, op haar verzoek, terstond verlof om het lijk van haaren man, 't welk bij de galg begraaven was, te doen ontgraven, en op eene eerlijke wijze ter aarde te laaten bestellen: het welk onder het geleide van de nieuwe Wethouderschap, der Predikanten, en eene groote menigte van Ingezetenen, allen versierd met *Oranjestrikken*, geschiedde. De galg, aan welken FLEDDERUS gehangen had, werd, wat laater, door eenige ijveraars voor zijne eere, bij nagt in brand gestooken, en vernield. 's Prinsen Gemagtigden, nog eenige bijzondere schikkingen gemaakt hebbende, vertrokken van *Steenwijk*, en daar mede eindigden de opschuddingen aldaar.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*.

FLEDORP, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; zie FLIEDORP.

FLEHUS, FLIE, VLIESTROOM. De Oostelijke Kil van den *Rhijn*, die van het *Flie*, of het *Vliemeer*, tot aan het *Vliegat* loopt, werd, in de oude *Oostfriesche* wetten, *Fli* genaamd, in plaats van *Flevi*; de letteren E. en V daar uitgelaaten zijnde, gelijk PTOLEMEUS ook gedaan heeft. Bij de laateren heeft ze wederom den naam van *Flevus* gekreegen. Deeze stroom schijnt, van de tijden der *Romeinen* af, tot aan het begin van de 13 eeuw zijnen loop en engte behouden te hebben, wanneer afgrijslijke en menigvuldige watervloeden het gat geweldig

wijder gemaakt hebbende, de wadden zeer wijd over het Land uitgezet, en, voor de wateren van den *Vlieftroom*, eenen nieuwen weg geopend hebben, om, regt toe regt aan, naar de Noordzee voorttefchieten; waar van de voorige kromme ftroom, nog hedendaags, den naam van het *Oude Vlie* behoud. Het welk een onwrikbaar bewijs is, dat het Eiland, welk, door het nieuwlings befpoelen van den *Vlieftroom*, eerst gemaakt is, en nu 't *Breezant* genaamd word, gantsch geene overeenkomst heeft met het Eiland *Flevo* van POMPONIUS MELA, gelijk verfcheiden mannen, al te los en ligtvaardig, tot nog toe gemeent hebben. Van deeze oude watervloeden heeft niemand den nakomelingen zekerder berigt nagelaaten, dan de Abten van *Wierum*, EMO en MENCO.

ALTING, *Not. Germ.*

FLEMMING, een aloud en aanzienlijk Geflacht in *Pommeren*, 't welk verfcheiden dappere en geleerde mannen heeft voortgebragt. Onder deeze was geen van de geringfte HEINO HENDRIK FLEMMING, *Generaal Veldmarfchalk*, gebooren in het Jaar 1632. Na zijne ftudien, op verfcheiden Hooge Schoolen, zo in de Wiskunst als Gefchiedenisfen, te hebben voortgezet, leerde hij, in *Frankrijk*, alle Ridderlijke oeffeningen, en bezigtigde veele Landen. Hij diende eenigen tijd ter Zee, onder den Admiraal DE RUITER. In het Jaar 1657 begaf hij zig in dienst van *Brandenburg*, en daar na in dien van den Keizer, doch vervolgens wederom onder den Keurvorst van *Brandenburg*, daar hij tot aanzienlijke krijgsampten verheven werd. Na den veldtogt van den Koning van *Poolen* tegen de *Turken* te hebben bijgewoond, kwam hij in de *Nederlanden*, en was tegenwoordig bij de belegering van *Naarden*, door WILLEM DEN III, en andere onderneemingen der Geallieerden. Zijn dapper gedrag was oorzaak, dat de Prins van *Oranje* en de Gouverneur der *Spaanfche Nederlanden* hem verfcheide aanzienlijke bedieningen aanboden; doch hij verkoos in dienst van *Brandenburg* te blijven, waarin hij ook tot zijnen dood volhardde; bekleedende de grootfte Staats- en Krijgsampten. Na dat hij, nevens zijnen broeder, GEORGE KASPER FLEMMING,

MING, tot den Gravenstand verheven was, overleed hij, in het Jaar 1706. Ik twijffel niet, of FLEMMING, welke ons eene beschrijving van de belegering van *Oostende* heeft nagelaaten, was mede uit dit Geslacht afkomstig.

FLENIO, of FLETHIONE, bij ouds van de *Romeinen* zo genaamd. Men houd daar voor het Dorp *Vleuten*, in het Stigt van *Utrecht*.

FLENIUM, in de oude Reiskaart, een weg, loopende door het Land der *Batavieren*, langs de beide oevers van de *Waal*, van *Nijmeegen* tot aan het Dorp *Voorburg*, *Forum Adriani*, daar men vindt *Flenium*, tien uuren gaans van *Caspingium*, (*Asperen*), en zes uuren van 't *Forum Adriani:* welke beide plaatzen zo naauwkeurig zijn afgemeeten, dat men een kring trekkende van de eene tot de andere, dezelve, in een stip toeloopende, den waaren stand der plaatze oogschijnlijk aanwijst. De stip nu valt in het Land van *Putten*; en hoe wel men daar van de minste blijk niet vind van deeze oude benaaminge, meene ik, echter, daarom niet, dat men deeze aanwijzing als een misslag moet beschouwen: dewijl 'er veele oude naamen van plaatzen zijn, die men nergens meer vindt. CLUVERIUS heeft, waarschijnlijk, te veel vrijheid genomen, als hij stijf en sterk beweerd, dat men *Flevio* of *Fletio* leezen moet, in plaats van *Flenium*, en, daarenboven de talletters, naar zijn genoegen, veranderd, met in plaats van XVIII, tusschen *Forum Adriani* en *Flenium*, III te stellen, en het dubbel getal, XXX. M. P., dat is, tien uuren gaans, tusschen *Flenium* en *Caspingium*, zodanig verzet, dat het eene komt in de plaats van het andere: schoon hier toe geen ander bewijs of beweegreden hebbende, dan om de benaaming van *Fletio*, bij de *Delfsche Vliet* vinden. Met zulke verkeerde en stijfhoofdigde denkbeelden, heeft CLUVERIUS, hoe kundig hij ook ware, meermaals mis getast.

ALTING, *Germ. Inf.* p. I. p. 58.

FLERINGA, een oude vervallen Stins, in *Leeuwaarderadeel*.

FLETIO. Deeze is, de in gemelde Reiskaart, een andere weg, van *Nijmeegen* tot den laatsten oever van den *Rhijn*, en langs dien naar de Zee; waarin voorkomt de benaaming *Fletio*, tusschen *Levefanum* en *Lauri*; van den eenen kant geleegen vier uuren gaans, en van den anderen vier gemeene *Duitsche* mijlen, of omtrent een quartier uur meer dan vijf uuren; 't welk, volgens de kromte van de Rivier, uitkomt op de plaats van het *Batavisch* Eiland, daar, regt tegenover, op den *Frieschen* bodem, het Dorp *Vleuten* legt. Het is ook niet zeldzaam, dat de plaatzen, gelegen regt aan den overkant der Rivieren, dezelfde benaaming behouden. Of nu de Inwoonders van dit *Batavisch Fletio* hunne woonplaatzen naar dit *Friesche* Dorp hebben, kan met geen zekerheid bepaald worden, om reden dat niemand der Schrijvers, die eenig geloof verdienen, zulks meld. Nogthans is dit zeker, dat men de ouden naam op den flinker oever niet meer vindt; maar dat de waare gelegenheid der plaatze, volgens het getal der mijltekenen, geweest zij, digt onder *Utrecht*, aan den bogt van den Rhijn, gemeenlijk de *Kromme Rhijn* genaamd.

Ibidem.

FLETIONE. Deezen naam vindt men in het *Itinerarium* van Keizer ANTONIUS, die in het Jaar 812 aan de Regeering kwam. Hij heeft zijn Reisboek gemaakt of gehouden in *Batavia*, en maakt daar in gewag van twee *Heirbanen*, of wegen, den eenen ter regter, den anderen ter flinkerhand, door het Eiland *Batavia*; dus overeenkomende met de Kaarten van PEUTINGER. De eerste wegen liepen door de rechter zijde van 't *Batavisch* Eiland; dat is, aan of omtrent den kant des *Rhijns*, aldus: *Colonia Trajana*: het Dorp *Kelten* bij *Kleef*, *Burgenatio*, *Arenatio* bij CLUVERIUS, *Arnhem*, *Noviomagi*, of *Nijmeegen*: *Castra Herculis*, *Erkelens*; *Carteна*, de Stad *Graaf*; *Levefano*, *Leeuwen*; *Flectione*, *Vleuten*; *Lauri*, *Leerdam*; *Negro Pullo*, *Woerden*; *Albiniana*, *Alphen*; *Matelani*, *Rhijnsburg*; *Prætorium Agrippinæ*, *Roomburg*; *Lugdune*, *Leiden*. Dus zou het voornoemde *Fle-*

Fletione het tegenwoordig Dorp *Vleuten* zijn: zie op VLEUTEN. Maar op de andere zijde van de Heirbaan, loopende door de flinker zijde van 't Eiland, vinden wij dit *Fletione* mede aangetekend; gelijk men zien kan, in de Kaart en afbeelding deezer Heirbanen, in VAN LOON's *Aloude Historie van Holland.*

Ibidem.

FLETUM, een van de drieëndertig Dorpen, welke door de kracht des waters vernield zijn. Zie DULLAART.

FLEUM, is de Stad, die ook *Castellum Flevum* genaamd werd. PTOLOMEUS telt, onder verscheidene Steden van *Groot Germanie*, voor bij het Oostelijk gat van den Rhijn, in de eerste plaatze, *Fleum*, het welk onder de Regeering van Keizer TIBERIUS, niets meer dan eene sterkte of vesting was, en van TACITUS *Flevum* genaamd word. De Heer ALTING toond zeer wijdloopig, dat deeze zeer voortreffelijke Aardrijksbeschrijver, door andere misleid, hier groote misslagen begaan heeft, en neemt tot een voorbeeld, de zeven Zeegaten, waar door men, ten tijde van gemelden PTOLOMEUS, op de kusten der *Taxanders*, *Batavers* en *Friezen*, alleen in de Noordzee konde uitvaaren: als 1. dat van de *Maas*; 2. het westelijke gat van den *Rhijn*; 3. het midden gat van den zelven; 4. het oostelijk gat; 5. de *Marnamaasche haven*; 6. het gat van de *Vecht*; en 7. dat van de *Eems*. Vervolgens toont hij, dat zo wel de overzetting van den *Griekschen* Text, als de Exemplaaren der Reisboeken, merkelijk verschillen in tal- en merkletteren, ontstaan door fouten van afschrijven en drukken. Dit alles naauwkeurig overwogen, en in sommige talletters eenige veranderingen gemaakt hebbende, besluit hij, dat de Stad *Fleum*, daar PTOLOMEUS van meldt, en de vesting *Flevum*, daar TACITUS van schrijft, ten naaste bij geweest zijn ter plaatze, daar men nog hedendaags den naam vindt, namelijk in *Visvliet*, aan het watertje de *Lauwers*, of in *Fliedorp*, aan de Rivier *Hunsing*. Wil, echter, iemand, zegt hij, de gemeene leezing, (waarin hij talletters

verandert) behouden, ik wil daar niet hardnekkig tegen gaan. En dan zou de omtrek van den paafer te zamen komen, een weinig boven de *Hunsing*, niet verre van *Groningen*; dat al door sommigen, vóór meer dan twee Jaaren, geoordeelt is. Ja wat Text, (zegt hij) men ook van alle Leezingen wil volgen, zal *Fleum* altijd blijven tusschen de *Lauwers* en de *Eems*. Doch zij wijken te verre af, die, volgens CLUVERIUS, het bij het oostelijk gat van den *Rhijn Flevum* genaamd, gezogt hebben.

Ibid.

FLEVO. Een van de Ouden, te weten POMPONIUS MELA, die leefde ten tijde van Keizer CLAUDIUS, heeft ons aan den rechter arm van den *Rhijn*, welken DRUSUS heeft doen doorgraven, beschreeven een Eiland, met den naam van *Flevo*: hij steld het tusschen twee plaatzen, daar de naauwe Rivier, niet verre van elkander wijkende oevers, een groot *Meir* word, en daar zij weder enger geworden, met een stroom uit het *Meir* voortvloeit. Men kan niet twijffelen, of hij bedoeld de ligging omtrent de Stad *Kampen*. Maar over het tweede zijn het de Schrijvers van onze en de voorgaande eeuw niet eens. Ieders gevoelen voor zijne eigen rekening laatende, houde ik voor vast, dat de Rivier weder naauwer wordende, misschien al van dien tijd af, dat DRUSUS de leiding des *Rhijns* gemaakt heeft, tot de Regeering van ARNULPHUS, of laater, daar ten plaatze geweest zij, daar men hedendaags de *Lemmer* heeft, en *Takezijl*, gelijk hier na, op FLEVUS FLUVIUS (*de Vliestroom*) nader zal worden aangetoond. Dit Eiland is derhalven geweest, ter plaatze daar men nu twee kleinder Eilanden heeft, namelijk *Ens* en *Urk*, welke te gader, denkelijk, ten tijde van MELA, maar één Eiland, van breede uitgestrektheid, zullen geweest zijn. Het tweede ligt regt tegen over *Takezijl*, en het *Diep*, dat derwaarts loopt, in *Hemelummer Olde Faardaradeel*. Ik zoude mij grootelijks verwonderen, hoe de groote CLUVERIUS hier in heeft kunnen verschillen van ORTELIUS, die ook vast stelde, dat het hier moest zijn, indien het niet bleek, dat hij niet genoeg bedagt geweest is om zijne gedachten,

waar

waar mede hij vooringenomen was, naar de waare gesteldheid der zaaken te richten. Wat meer is, hij zelve houd staande, dat overal in de schriften van MELA, PLINIUS, en TACITUS, niet *Flevo* en *Flevus* maar *Fletio* en *Fleum* moet geleezen worden: als of het buiten tegenspraak ware, dat deeze benamingen, van de woorden *Fliet* en *Flie*, naar de *Latijnsche* taal gebogen, af kwaamen.

Idem. Part. I, p. 59, MELA Lib. III. Cap. 2.

FLEVO LACUS; het *Vliemeer.* De *Rhijnstroom*, door het bestier van DRUSUS in den *Tysel* (*Isala*) afgeleid, met zig sleepende de *Vecht*, eene Rivier in het Land der *Brockteren* ontspringende, heeft de laage Landen, die, door het menigvuldig regenwater, nu al onderstonden, in een aanhoudend *Meir* veranderd. MELA alleen noemt dezelve *Flevo*; doch PLINIUS en TACITUS vermelden den naam niet, hoe wel zij beiden erkennen dat hier Meiren zijn. MELA noemt het een groot Meir, door den *Rhijn* gemaakt: zo dat de oevers verre van malkander afwijken, na dat hij de vlakten overstroomd heeft, die 'er geweest zijn tusschen de *Auchers*, de *Friesabonen*, *Sturiers* en verdere *Friezen.* Deeze oevers zijn vrij verre vanmalkanderen afgeweest, namelijk bij de *Frisabonen*, ter lengte van tien uuren gaans, naar de *Sturiers* toe, vijf gemeene *Duitsche* mijlen.

Doch de Zeeboezem, die tegenwoordig, tusschen het *Enkhuizer Zand* en *Takozijl*, met dit *Meir* vereenigd is, is van laater tijd, en eerst ten voorschijn gekomen sedert de vijf laatste eeuwen. PLINIUS noemt het *Meiren*, in 't meervoudige, waarin de *Rhijn* noordwaards zig uitstortende, in Zee zig verliest. TACITUS geeft ze den naam van *afgrijselijke Meiren*, rondom daar de *Friezen* woonden: beiden met het zelfde oogmerk in het meervoudig getal spreekende. Want het *Fliemeer*, (*Flevo Lacus*) werd door het Eiland van dien naam, en den hoek, die van *Enkhuizen* zeer verre vooruitschiet, gemeenlijk het *Enkhuizer Zand* genaamd, volkomen in twee *Meiren* verdeeld. Zij komen, derhalven, zeer wel overeen met dit *Meir*, of deeze *Meiren* des *Rhijns.* De be-

bewooners hebben ze al voor lang, eer de Zeeboezem door de *Noordzee* gemaakt was, de *Zuiderzee* genaamd; en hedendaags onderscheiden zij dezelve nog met den naam van Zeeboezem, hoe wel min kundigen aan beiden den zelfden naam geeven.

ALTING, Tom. I. fol. 63.

FLEVUM OSTIUM. PLINIUS alleen heeft het gat, waar door de Oostelijke Kil van den *Rhijn*, die zig wijd en breed in het *Flièmeer* verspreid, vervolgens naauwer toeloopt, en eindelijk in de *Noordzee* valt, *Flevum* genaamd. PTOLOMEUS heeft het, maar het gewest alleen, van de andere gaten onderscheiden, het zelve het Oostelijk *Rhijngat* noemende. De eerste telt bijna 25 gemeene *Duitsche* mijlen tusschen het *Fliegat* (*Flevum*), en het gat van de *Maas*, *Helium*. De laatste heeft slegts 21 mijlen, tusschen het Oostelijk en Westelijk gat: beide kan bijna met even goed regt van de zelfde gaten gezegd worden. Want indien men een kring trekt, rondom het strand van den Oosthoek van *Friesland* tot aan *Stavodurum*, zal men weinig minder vinden dan 25 *Duitsche* gemeene mijlen; en indien men een regte lijn trekt, van dien eenen kant tot den anderen, weinig meer dan 21 mijlen. Het *Fliegat* is dus, ten tijde van PLINIUS en PTOLOMEUS, geweest ter plaatze, daar het nu nog is, namelijk tusschen de Eilanden *Flieland* en *ter Schelling*. Want de gaten, die men thans vind aan de beide zijden van *Texel*, heeft de *Noordzee*, eerst veele eeuwen daar na, gemaakt.

Ibid. fol. 64.

FLEVUS FLUVIUS, de Rivier *Flevus*. De *Rhijn*, drie killen of monden gekreegen hebbende, heeft men ieder van dezelve een bijzonderen naam gegeeven. De middelste heeft, bij uitneemenheid, den ouden naam met regt behouden. De slinker kreeg dien van *Waal*, *Vahalis*; de regter eerst van de *Drusiaansche Grift*, en daar na dien van *Tsjel* (*Isala.*) Te gelijk met zijn water dien naam aangenomen, daar na zig in het

het *Meir* verspreid hebbende, en weder naauwer daar uit voortloopende, is hij, tot aan het gat, met den toenaam van *Fliestroom* (*Flevus*), zonder bedenking, onderscheiden geweest; daar dezelve ophoud een *Meir* te zijn, en wederom begint een Rivier te worden, tot dat ze in de *Noordzee* valt, heeft ze de *Vliestroom* (*Flevus*) moeten genoemd worden, hoewel niemand der Ouden haar bij dien naam noemt, maar altijd met de een of andere omschrijvinge. Want MELA noemt ze den *Rechter Rhijn*, naauwer uit het *Meir* voortloopende. PLINIUS, den *Rhijn*, Noordwaards zig uitstortende in de *Meiren*, wier gat *Flevum* is. TACITUS, de *Druziaansche Grift*, door de *Meiren* heen stroomende, naar het Land der *Friezen*. PTOLOMEUS, den Oostelijken *Rhijn*: immers dit Oostelijk gedeelte, het welk is tusschen het *Fliemeer*, en tusschen het *Fliegat*, behoud nog hedendaags dezelfde benaaming van 't *Flie*: als, het *lange Flie*, het *oude Flie*, of zonder eenig bijvoegzel, *het Flie*. De naam van *Rhijn* is alleen overgebleeven, tusschen het groote *Meir* en het kleine. Ook is de oude loop van den *Fliestroom* zo onduister niet, als veelen zig verbeelden: want dat dezelve, uit het *Fliemeer*, naauwer uitgelopen heeft, naar dien kant toe, daar men nu *Takezijl* en de *Lemmer* heeft, blijkt overvloedig uit de benaaming van *Rhijn*, die op de laatste plaatzen nog gebruikelijk, en op de eerste gemeen is, aan het Riviertje de *Ee*, en met den zelfden naam nog bekend tusschen de *Slooter Meiren*, daar de tusschen beide loopende vaart, de *Rhijnsloot*, genaamd werd. Het groote *Slootermeer* doorgelopen hebbende, is dezelve, met een krommen bogt, van omtrend 1½ uur gaans, gekoomen in 't *Haager Meir*, bij een klein Dorpje *Indijk* genaamd; en dit doorgestroomd zijnde, heeft het, omtrent 500 schreden beneden het Dorp *Gaasmeer*, zijnen loop regt West Zuidwest genomen, met den naam van *Fliestroom*, bij de bewooners het *lange Vliet* genaamd, ter plaatze daar nu de Stad *Workum* ligt, die wel eer *Oost Workum* genaamd wierd, ter onderscheiding van een tweede, *West Workum*, of *West Warckum* genaamd, en nu onder de Zeebaren bedolven; waar van, egter, de naam, op de daar leggende droogte, een en ½ mijl beneden *Oost Workum*, nog overig is. Van hier zijnen loop Zuidwaarts

aan

aan neemende, heeft hij, met een langen omtrek, bespoeld, de *Zuider* en *Wester Zoom* van 't Land, waar van de droogte nu het *Breezand* genaamd word, die bij de Zeevaarenden den naam heeft van het *Oude Vlie*, ter onderscheiding van het *Nieuwe Flie*. Waar uit volgt, dat deeze nieuwe kil, eerst na de tijden der *Romeinen* is doorgebrooken, naar de andere, die van ouds onder dien naam bekend was, een regten doorloop gemaakt hebbende. van *West Workom* af Noordwaards aan; en dat ze vervolgens zamen gelopen zijn, tusschen *Scheeringhals* en *Langerzand*, langs den kant van *Flieland*, die geheel Ootswaards uitstrekt, daar zij in de *Noordzee* storten, door het zelfde Zeegat, dat bij ouds veel naauwer was, dan tegenwoordig.

Ibid.

FLEVUS en HELIUS; 't *Flie* en *Hellevoet*, voorheen twee Burgten; zie 't FLIE in HELLEVOET.

FLIE, 't FLIE of het VLIE, een doorvaart uit de *Zuider* in de *Noordzee*, tusschen de Eilanden *ter Schelling* en *Flieland*. Dikmaals word ook dus genaamd de Ankerplaats of Rhede, gelegen aan de Oostkust ten Noorden van 't Eiland *Flieland*. Het eigenlijk *Oude Flie* was, omtrent het Jaar 1200, tusschen *Staveren* en *Enkhuizen*, niet meer dan een matige stroom of vaart, hebbende den uitloop, tusschen *Texel* en *Flieland*, hoe wel de naam 't *Flie*, naderhand, aan het nieuwe gat gegeven is. C. SCHOTANUS, spreekende van den zwaaren watervloed, van het Jaar 1221 en 1222, zegt: „ Zulk een menigte Zeewater „ veroorzaakte eene groote verandering in dat Land, en be„ gon te formeeren, de gedaante, die het nu heeft. Want de „ Eilanden waren zeer nabij het vaste Land, even als daar „ aan gehegt: de *Wadden*, als laage en waterige velden met „ veele stroomen doorsneden, tusschen de Eilanden, waren „ niet meer dan twee monden, of uitwateringen, der Rivieren „ 't *Flie* en 't *Borndiep*; daar na heeft de Zee de laage vel„ den bemagtigd en meer Zeegaten gemaakt: ter dier tijd liep „ het *Borndiep*, tusschen *Oostergoo* en *Westergoo*, zo verre

„ als

„ als zig 't *Nieuwland* uitstrekte; liggende daar aan *Min-*
„ *derskerk*, *Tuitkom*, *Beetgum*, *Marsum*, *Bozum*, *Jellum*,
„ *Oosterburum*, *Besegem*, *Lutkebierum*; en aan de andere
„ zijde *Steenjede*, *Britsenburg*, *Leeuwarden*, *Huisum*, *Gou-*
„ *tum*, *Wirdum*, *Roerda*, *Huizen*, *Rauwerd*, eindigende
„ niet verre van *Bolswert*. De *Zuiderzee* was een groot
„ *Meir*, met meerendeels laag Land. De *Tisel* liep binnen zij-
„ ne wallen, tot voorbij de *Kuender*, van daar zig in veele
„ gedeelten verspreidende, van welke het grootste deel, in de
„ *Zuiderzee* naar de slinkerhand toeliep: want de gedachte
„ *Zuierzee* was achter de Eilanden *Ens* en *Urk*; de andere
„ deelen liepen door *Friesland*: de voornaamste van dezelven
„ den naam van den *Tisel* behoudende, vloeide voor bij
„ *Staveren* naar *Slooten* in het *Flie* uit, hebbende 't *Flie* zij-
„ ne uitwatering tusschen *Texel* en *Friesland*. Een andere
„ arm naar de rechterhand gaande, liep voor bij het Dorp
„ *Tjerkwert* en stortte zig bij *Bolswert* in de *Middelzee*, of
„ 't *Borndiep*. 't *Flie* was tusschen *Staveren* en *Enkhuizen* niet
„ meer dan matige Rivier. Die van *Gaasma* bezaten het
„ meeste deel van de Landen daaromtrent. Vermids het ge-
„ weld van de Zee, meest in de *Middelzee*, hebbende veele de
„ zwaare kosten der Dijken niet konnen dragen, hebben ze
„ hunne Landen aan de Kloosters gegeeven. Deeze deeden
„ sterke Dijken maken, en die van 't Convent *Ludinga Ker-*
„ *ke*, onlangs daar na een wijde grift graaven tusschen ter
„ *Schelling* en *Flieland*, welke Eilanden tot daar toe met
„ hooge Duinen aan elkander gehegt waren." Dus moet het
Flie zijnen uitgang gehad hebben, tusschen *Texel* en *Flie-
land*, alhoewel de naam van 't *Flie*, naderhand, zo als reeds
gezegd is, aan een nieuw Zeegat gegeeven is. Men maakte
ook veele graften, die in deeze Grift en in dit Zeegat uit-
waterden; ter deezer oorzaake heeft de Zee, omtrent het Jaar
1220 of 1221, en vervolgens, met haaren loop, door het *Flie*
en de laage velden, alles aldaar vermeesterd. Den tijd, wan-
neer 't *Flie* zo groot, en *Texel* tot een Eiland geworden is,
stelt vossius op het Jaar 1170. „ Een Jaar (zegt hij) voor
„ de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Vlamingen*, maar boven al
„ voor

„ voor de *Friezen*, een Jaar van ellende. De Zee boven gewoonte zwellende vloeide over de dijken en duinen heen, zig over de vlakke velden verspreidende. De huizen werden om verre geworpen, Kasteelen weg gespoeld, Dorpen vernield, met een gruwelijk verderf van menschen en beesten. Landen te vooren, door een kleine boezem van een gescheiden zijn, door het geweldig instorten van het water, zulker wijze van elkander van den anderen gescheurd en verdeeld, dat 'er nu een volle Zee tusschen door loopt; eenige stukken van het vaste Land afgerukt, hebben de naam van Eilanden bekoomen. Het water wiesch zo hoog, dat de Zeegolven te *Utrecht* voor en tegen de muuren aansloegen, en 'er Zeevisch voor de Poorten gevangen werden: maar de *Friezen* leden de allerjammerlijkste schade; wijl al het Land tusschen *Texel*, *Medemblik* en *Staveren* te eenemaal verdronk en met de wateren overdekt werd. De *Zuiderzee* nam daar door zeer toe in groote. De Landen van *Texel* en *Wieringen* tot die tijd toe aan het vaste Land, zijn door de Zee tot Eilandjes geworden, zo als ze nog zijn."

VOSSIUS voegt 'er bij, dat sommigen deezen vloed laater stellen, en wel op het Jaar 1220 of 1221; maar dat hij den Monnik GOTHOFRIDUS VAN S. PHANTELON gevolgd heeft, die in dien tijd leefden. Zeker oud Schrijver van een *Friesch Chronijk* stelt, dat, in het Jaar 1395, de Zeegaten, tusschen 't *Flie* en *Texel*, door het geweld van perzend water, bij hooge vloeden ingebrooken zijn; en het vaste Land, tot de *Zuiderzee* toe, omtrent *Medemblik* en *Enkhuizen* verdronken en tot een *Zee*, en toen ook *Texel*, *Vlieland* en *Wieringen*, tot Eilanden zijn geworden. M. VOSSIUS zegt, als boven, dat dit geschied is in het Jaar 1170; JUNIUS, in het Jaar 1173; EMNDIUS, in het Jaar 1170; anderen, in het Jaar 1220; J. VAN OUDENHOVEN, in het Jaar 1237. Doch het is buiten twijffel, dat het *Flie* niet op één tijd zo groot wierd, als het thans is; en ook niet zo vroeg als bovengemelde Schrijvers stellen, indien wij het getuignis van SCHOTANUS aanneemen, dat, omtrent het Jaar 1950, 't *Flie* nog zo eng was, dat men kon gaan van *Staveren* tot *Enkhuizen*. Nog anderen

ren getuigen, dat men, na het Jaar 1200, nog heeft konnen te paard rijden, of te voet gaan, van *Texel* af tot *Wieringen* toe, over zeer schoone beemden en door lustige bosschen.

Tot dus verre HALMA. Ik zal 'er nog bijvoegen, dat door dien geweldigen doorbraak, door welken de keten der duinen van een gescheurd is, ook *Oost-* en *Westfriesland* van een gerukt zijn, die voorheen slegts een Rivier, de *Flie*, tusschen beiden hadden; zijnde de grond aldaar toen vervuld geweest met bosschen, in welke de *Friesche* Koningen zig met de Jagt vermaakten: gelijk doorgaans gesteld word, dat de Stad *Hindelopen* haaren naam zou ontvangen hebben, van de *Hinden*, die daaromstreeks plagten te loopen, en in menigte gevangen wierden. Het groote water, welk nu tusschen beiden is, en de *Noord-* en *Zuidzee* met elkander vereenigt, word, veelal, nu de *Middenzee* genaamd, dewijl het tusschen beide Zeeën in de midden legt.

De *Zuiderzee*, nu tot die ruimte aangewasfen, verschaft den Inwoonderen der Landen, welke zij bespoelt, veel voordeel, ter oorzaake van den vischvangst. Niet te min is dezelve zeer zorglijk; waarom de laage Landen, die met zwaare dijken moeten beschermd worden, zeer groote sommen van onderhoud kosten. Te meer is men op zodanige dijken, en andere Zeeweeringen, bedagt geworden, sedert de onheilen, aan welke deeze Landen, door verscheiden geduchte overstroomingen onderworpen zijn geweest: als den 15 November, in het Jaar 1530; den 2 November, in het Jaar 1532; den 1 November, in het Jaar 1570, en meer andere na die tijden, wanneer, bij hooge springvloeden, aan eenige plaatzen, de dijken overstroomd wierden, andere doorbraken, in *Holland* en *Friesland* de Landen onderliepen, en veele menschen en beesten verdronken.

Niemand kan ontkennen, dat dit gevaar Jaarlijks toeneemt, dewijl men duidelijk ziet, dat de *Zuidzee* allengs hooger word, en de dijken meer en meer verzakken. Ja, zelfs weet men zeker, dat de Zee, zedert vier eeuwen, meer dan 70 of 80 duimen is geklommen. Aan verschillende natuurlijke oorzaaken word deeze rijzing toegeschreeven. Sommigen meenen, dat deeze verandering niet zo zeer in de rijzing van het

water, als wel in de daaling der Landen moet gezogt worden, die natuurlijk moet ontstaan, door afslijten van den grond, door het regenwater, het welk veel zand en stof, naar Beeken en Rivieren, weg sleept, die het zelve Zeewaarts afvoeren; waar door te gelijk de bodem der Zee, voornaamlijk aan de monden der Rivieren, verhoogd moet worden. Daarenboven zijn andere van oordeel, dat de Binnenlanden, door de zwaarte van den grond, uit hunnen eigen aart, moeten zakken: 't welk, natuurlijk, de rijzing der Zee ten gevolge moet hebben. Wederom anderen willen de verhooging van de *Zuiderzee*, in het bijzonder, liefst toeschrijven aan de verwijding der Zeegaten, tusschen de voorgemelde Eilanden, *Texel*, *Flieland*, *ter Schelling*, *Ameland*, enz. die, bij ieder vloed, het water uit de *Noordzee* in de *Zuiderzee* inlaaten. Veelligt loopen alle deeze oorzaaken zamen, om uittewerken, dat de *Zuiderzee*, ieder eeuw, bijna 20 duimen hooger word: weshalven, door den tijd, de dijken verhoogd en verzwaard zullen moeten worden, zal men het gevaar van overstrooming voorkomen.

Voorts vind men, binnen deeze Zee, veroorzaakt door de van eenscheuring der gezegde Eilanden, veele *Slib-* en *Zandplaaten*, die de vaart op dezelve zeer gevaarlijk zouden maaken, indien de Schippers niet kundig, of van goede lootzen voorzien waren. Van dien aart zijn, het *Enkhuizerzand*; het *Kreupelzand*; het *Breezand*; het *Lange Zand*; *de Waard*; het *Vogelzand*; het *Balgzand* en meer andere. Tusschen deeze plaaten loopt het vaarwater, dat de behoorlijke diepte heeft, voor de zwaarst geladene Schepen, die van *Amsteldam*, en uit het *Noorderkwartier*, naar de *Noordzee*, of van daar te rug willen; dit vaarwater word de *Texelstroom* genaamd, dewijl het den weg opent naar het Eiland *Texel*, om van daar, tusschen dit Eiland en de *Helder*, door het *Marsdiep*, in de *Noordzee* te geraaken. Een andere stroom, welken de Schepen bevaaren, die naar *Friesland* en *Groningen* den wil hebben, is het *Flie* of de *Fliestroom*.

Bij dag dienen hier voor de Schippers tot *Baaken*, naar welke zij hunnen koers rigten, verscheiden Kerktorens van Steden en Dorpen, langs de Oostkust van *Noord-Holland*, be-

benevens sommige hier en ginds opgerigte houten Baaken en Tonnen langs het strand. Des nachts moeten zij zig rigten naar de *Vuurbaaken*, die den meesten tijd van het Jaar branden.

Om den Zeelieden den weg op dit vaarwater aantewijzen, en hen te behoeden, van niet op de Zandplaaten te vervallen, en ondiepten te vermijden, gebruikt men nog andere hulpmiddelen; 'er zijn, op den *Texel* en *Fliestroom*, verscheiden Tonnen gelegd, die hunne naamen hebben naar de koleuren, waar mede ze geschilderd zijn; als de *roode*, *swarte* en *witte Ton*, aan de Lootslieden wel bekend. Ook ziet men hier en ginds, *Steekbaaken*, zijnde sparren, op de ondiepten, in het zand gestooken. Desgelijks zijn 'er houten *Kaapen*, die over en achter elkander staan, om 'er zig naar te rigten. Zo dra de gronden deezer stroomen en Zeegaten, door den tijd, merkelijk verloopen, worden ook de *Baaken* verzet. Dit alles behoort onder het opzigt der Heeren over de *Pilotagie*, welke daar van, in de Nieuwspapieren, het nodige berigt geeven.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*, pag. 352, 353, 356. VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 43. GUTBERLETH, *Watervloed*, pag. 43, enz.

FLIE, bij de *Romeinen Flevus* genaamd, was wel eer een zeer oude *Burgt*, door hun gebouwd, op den hoek van den doortogt van den *Tssel* naar de Zee, doch door de Zee zelve geheel en al weg gespoeld: waarom ook dat Zeegat, en het Land daaromstreeks, het *Flie* genaamd word. De zelfde *Romeinen* hebben, wijders, andere Zeegaten, Sterkten en Kasteelen gebouwd, zo ter beveiliging van het Land, als ter ontvangst der Tollen, van inkoomende en uitvaarende Schepen. Zulks getuigen het *Huis te Britten*, bij *Catwijk*, en de *Burgt Helius* bij den *Briel*; als mede dit *Flie*, of *Flevus*. Gemelde *Burgten* stonden aan de buitenste uitwateringen van den *Rhijn* en *Tssel*.

TACITUS maakt van dit *Flevus* gewag, in deeze woorden: „ In dat zelfde Jaar, zijn de *Frisii* van de vrede afgeweeken, „ meer door onze gierigheid, dan door ongeduld over den dienst. „ DRUSUS had hun eene matige fchatting opgelegd, dat zij, „ ten behoeve des oorlogs, eenige osfenhuiden, jaarlijks, le„ veren zonden; men zag zo naauw niet, noch op de dikte, „ noch op haare grootte; tot dat OLLENNIUS, een der voor„ pijldraagers, die als Overste over de *Friezen* gesteld was, „ huiden van wilde osfen ter fchattinge, en als een maat om „ zig te rigten, vorderde. Dit was voor andere volken ook „ een harde zaak; maar het werd van de *Germaanen* te zwaar„ der opgenomen, die wel bosfchen genoeg hebben, daar „ overvloedig zwaar en grof wild in is, maar daar het tamme „ vee maar matelijk in valt. Hij, OLLENNIUS, nam daarom „ hen eerst hunne osfen af, daar na hunne Landerijen; einde„ lijk fpaarde hij noch hunne vrouwen, noch hunne kinderen, „ makende die tot flaven; waar uit toorn, wraakzugt en klach„ ten ontftonden. Maar daar in niet te gemoete gekomen „ wordende, vatten zij den oorlog aan; en de foldaaten, die „ bij het ontvangen van de fchattinge ftonden, greepen zij bij „ den kop, en hingen ze op. OLENNIUS voorkwam de ver„ bitterde *Friezen*, met de vlugt naar het Kasteel *Flevus*, „ daar hij werd ingelaaten, en waar in geene verfmadelijke „ magt van *Romeinsche* burgeren en bondgenooten, ter be„ fcherminge van de bezettelingen der Zeeftranden, lag."

VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 52. TACITUS, IV. Deel, *Jaarboeken*.

FLIELAND, of VLIELAND, een Eiland aan de *Zuiderzee*, of liever in de *Noordzee*, ten Noordwesten van de kust van *Friesland* en de Stad *Harlingen*, tusfchen *ter Schelling*, *Eijerland*, *Texel*, *Wieringen*, *Urk* en *Ens*. Wanneer en op wat wijze alle deeze tot Eilanden geworden zijn, is reeds gezegd. In het verhaal van den watervloed, in het Jaar 1237, vind men het volgende gemeld. Eerst waaide de wind uit den Westen; daar na uit het Zuiden en Zuidoosten, en vulde alzo den

den *Tsfel* en het *Flie*, met de griften, zo dat een groot deel van *Friesland*, in het Westen geleegen, onderliep. De Landen van *Hokoland* overstroomden in den nacht; waar toe zij, door hun graaven, aanleiding gegeeven hadden. Des morgens vroeg zagen zij, die het eerst waren opgestaan, dat het Land blank van water stond, en riepen tot hunne nabuuren. *Het is al Flieland!* om dat het *Flie* het Land overliep en vermeesterde. Men wil dat dit Land daar van den naam zou ontleend hebben. Anderen stellen dit later, en wel op het Jaar 1246, met deeze woorden: „ Inzonderheid vloeide de „ Westerzijde van *Westergoo* gantsch onder. Eenigen, die „ op *Hokoland* woonden, 's morgens vroeg op wezende, en „ dit water ziende aannaderen, riepen elkander toe: *'t is al* „ *Flieland!* in de gedachten, dat het water al het Land „ overstroomd had." Schoon dit een oud *Frieseh* woord was, klonk het, echter, den nabuuren, onder welke veele *Hollanders* waren, vreemd in de ooren; een deezer roeperen hiette TETJE op *Hokoland*, en daar na kreeg hij, al spottende, den naam van TETJE op *Flieland*. Van daar meent men dat die streek deezen naam behouden heeft.

Dit Eiland is genoegzaam allerwegen door duinen omringd, of liever, het bestaat geheel uit enkele duinen, die in 't midden eenige valeijen hebben: waar uit men te zekerder besluiten mag, dat voorheen alles nog vast Land was; zijnde de duinen alhier breeder geworden, dan langs het overig gedeelte der *Friesche* kust. Alleenlijk is aan het Zuidwesteinde des Eilands eene opening, voor welke een stevige dijk gelegt is; die, echter, zeer gevaarlijk staat.

De Regeering van dit Eiland bestaat uit één Schout, drie Burgemeesteren en zeven Schepenen. Op het zelve legt thans maar één Dorp, *Oostflieland* genaamd, dat redelijk fraai en groot is. Behalven de Gereformeerde Gemeente, waar van de Predikant onder de Klassis van *Enkhuizen* behoord, is 'er ook eene Gemeente der *Mennoniten*. Eertijds was 'er een tweede Dorp, *Westflieland* genaamd; doch de Kerk en de daaromstaande huizen, zijn, sedert eenige Jaaren, langzamerhand,

hand, het een na het ander, door de Zee verzwolgen: zo dat 'er niets meer van overig is.

RAIJ, *Woordenboek*, pag. 515; VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 142; WINSEMIUS, *Kronijk*, fol. 166; GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 77.

FLINK, (GOVERT) vermaard Schilder, werd te *Cleeve*, alwaar zijn vader Stads Rentmeester was, in het Jaar 1616 gebooren. In zijne jeugd werd hij door zijn ouders, in zijne Geboortestad, in een zijde-stoffewinkel besteld; maar het leed niet lang, of zijn meester klaagde, dat GOVERT meer werk maakte van mannetjes te tekenen en te knippen, dan van den winkel. Het ongenoegen zijns vaders maakte hier in geene verandering; integendeel werd zijn lust tot tekenen langs hoe grooter: waar aan veel toebragt de kennis, die hij gemaakt had met een Glasschilder, dien hij gestaag, zo veel de tijd hem toeliet, ging bezoeken. Zijn Patroon gaf hem, zo als men zegt, de zak, en berigtte aan den vader, dat het beter zoude zijn, een Schilder van hem te maken. Zijn vader verbood hem het tekenen met allen ernst, en zeide dat hij hem eerstdaags op een Comptoir te *Amsterdam* zou bezorgen. GOVERT, schoon nagegaan wordende, en nergens vrij zijnde, dan op zijn slaapkamer, kocht, voor zijn speelgeld, tekengereedschap en prenten, ontfutzelde de meiden kaarslicht, en tekende gansche nachten, naar prenten, die de Glasschilder hem leende; tot dat zijn vader hem op zekeren nacht verraste, alles aan stuk scheurde, en vervolgens GOVERT met slagen naar bed dreef. Na verloop van eenigen tijd, kwam LAMBERT JACOBZE, beroemd Schilder, en Leeraar der *Doopsgezinden* te *Leeuwaarden*, zijne Geloofsgenooten te *Cleeve* bezoeken. De ouders van GOVERT gingen hem hooren, en kreegen toen een gantsch ander denkbeeld van de Schilders en van de Schilderkonst. Thans gelukte het GOVERT, bij LAMBERT besteld te worden, om de konst te leeren. GOVERT,

zo

zo dra hij op eigen wieken drijven kon, verliet zijnen meester, en begaf zig naar *Amsteldam*, daar hij, door middel van eenige aanzienlijke bloedverwanten, terstond gelegenheid vond om proeven van zijne konst te geeven. De manier van REMBRANT was, in dien tijd, de algemeene smaak; al wat daar aan niet voldeed, kon niemand behaagen. GOVERT vond geraden, zig een Jaar onder dien vermaarden Meester te oeffenen. Het gelukte hem, REMBRANT zo wel na te bootzen, dat verscheiden van zijne stukken voor die van REMBRANT verkogt werden. Doch met den tijd veranderde ook de smaak; en helder schilderen kreeg op nieuw de overhand. Geene kleine moeite kostte het FLINK, die aangewende manier weder aftewennen. Te *Amsteldam* begaf hij zig in huwelijk, met een jonge juffer, wier vader te *Rotterdam* Bewindhebber der O. I. Maatschappij geweest was, en toen met haare moeder binnen deeze Stad woonde. Deeze zijne braave vrouw werd hem, in het Jaar 1649, na dat zij hem één zoon gebaard had, door den dood ontrukt.

FLINK bouwde, kort na zijn huwelijk, een fraaije Schilderzaal, met groote lichten. Op de bovenlijst zag men de Borstbeelden der Keizeren, en voorts veele fraaie afgietzels, naar de beste marmeren antiken; tusschen beide veele vreemde gewaden, harnassen, schiet- en steekgeweer; ook oude kostbaare fluweelen, en andere met goud geborduurde Tapijten, gekomen uit het Hof van den Hertog van *Cleve*, en, door den Keurvorst van *Brandenburg*, aan FLINK geschonken; waar voor hij verscheiden stukken, en daar onder het Pourtrait van den Keuvorst, los en geestig, doch tevens buiten gemeen uitvoerig, geschilderd had; een stuk, 't welk den Keurvorst zo wel behaagde, dat hij hem deszelfs afbeeldzel, omzet met diamanten, ten geschenke zond. FLINK was niet alleen een gunsteling van deezen Vorst, maar ook van JAN MAURITS, *Vorst van Nassau*, en Stadhouder van *Cleve* en *Mark*, die hem meenigmaal, als hij te *Amsteldam* kwam, bezogt.

FLINK bezat de deugd, van een vijand te zijn van gezelschappen, waarin onmaatig gegeeten en gedronken werd; ook kwam hij zelden in de Schilders bijeenkomsten, schoon hij anders niet afkeerig van menschen was. Des zondags, na de

Godsdienstoeffening, vermaakte hij zig, in 't bijzijn van eenige voornaame Konstminnaars, als de Heeren SIX en UITENBOGAART, die uitmuntende Cabinetten van *Italiaansche* Schilder en Papierkonst bezaten, waar van hij zelf mede een aanzienlijken voorraad verzameld had. Onder zijne eigen stukken muntten uit, twee Korporaalschappen Schutters, van welke het eene nog te zien is, op de Groote *Zaal*, nevens den schoorsteen, in de Kloveniersdoelen te *Amsteldam*. Naderhand belust wordende op grooter ondernemingen, op het voetspoor van RUBBENS en VAN DYK, wees hij die geenen van de hand, welke een Pourtrait van hem begeerden. Van zijne Konststukken, is nog een te zien, voor den schoorsteen, in het vertrek van Heeren Burgemeesteren, op het Stadhuis van *Amsteldam*, daar MARCUS CURTIUS, met een gerecht van raapen vergenoegd, de geschenken der *Samniten* veracht; als mede in de Raadzaal een groot stuk, verbeeldende SALOMON, *God om wijsheid biddende*. Een diergelijk stuk, maar kleinder en met minder bijwerk, vereerde hij aan zijne Geboortestad *Cleeve*, waar voor hij, met brieven van den 29 Augustus, in het Jaar 1659, bedankt werd.

Alle deeze stukken toonen een grootschheid van Ordonnantie, een konstige koppeling en schikking der beelden; als mede kracht van schilderen, zonder bonte of harde koleuren. Alle zijne gedachten bepaalden zig nu, op het vervaardigen van groote werken; gelijk hem dan ook, in de maand November van het Jaar 1659, door Burgemeesteren van *Amsteldam* werden aanbesteed, agt groote stukken, om te dienen, in de agt hoeken van de Zaal van het Stadhuis, en vier kleindere, om in de bogen geplaatst te worden. Met ongemeenen lust vervaardigde hij daar toe de modellen. In de agt groote zouden verbeeld worden, *de Oorlogen der Batavieren tegen de Romeinen*; en de vier andere, de twee helden der *Hebreën*, DAVID en SIMSON, en de twee *Romeinsche*, M CURTIUS en HORATIUS COCLES. Terwijl hij hier mede zwanger ging, werd hij door een koorts overvallen, die hem, binnen den tijd van vijf dagen, tot groot nadeel voor de konst, en tot smerte van alle konstminnenden, ten grave deed daalen, op den 2 December, in het Jaar 1660,

in

in den ouderdom van vierenveertig Jaaren. Hier op ſlaan de volgende zes regel van VONDEL, onder zijn Pourtrait, door BLOTELING in 't koper gebragt:

Dus leefde Apelles FLINK *te vroeg de Stad ontrukt,*
Toen hij bij Handvest van haar, edele Overheden,
Het heerlijk Raadhuis met Hiſtorien zou bekleden
Gelijk ze TACITUS *van ouds heeft uitgedrukt,*
Die Rome ſtrijken leert voor 't recht der Batavieren,
Bekranst dien Schilderheld, met eeuwige laurieren.

Verſcheiden ſtukken van FLINK, op 't Stadhuis, en op 't Admiraliteits Hof, zijn door VONDEL in vaerzen beſchreeven; de vier volgende, onder 't ſtuk van MARCUS CURTIUS, behelzen eene voortreffelijke les.

Op Burgemeesters wacht mogt Rome veilig ſlapen,
Als MARCUS CURTIUS *het aangeboden goud*
Verſmaad, en zig vernoegt met een geregt van rapen;
Zo word door matigheid en deugd de ſtaat gebouwd.

Hij liet eenen zoon na, NICOLAAS ANTONIS, welken hij, met veel moeite, van de Schilderkonst afhield, om dat hij wist, hoe zwaar het viel, verre te vorderen in een konst, welke zo veel kennis en opmerking vordert. Zijn zoon ſtudeerde tot Advokaat, hoewel hem de liefde tot de konst altoos is bij gebleeven; zijne nagelaatene Konstzaal kan daar van ten getuige dienen.

HOUBRAKEN, *Schouwburg*, II. Deel. COMMELYN, *Beſchrijving van Amſterdam*, I. Deel.

FLISSINGEN, ook wel FLESSINGEN, eene ſterke wel bewoonde Stad in *Zeeland*; zie VLISSINGEN.

FLIUSSERMEER, een water in *Friesland*, in de Grietenij *Wymbritzeradeel*, na bij het Dorp *Heeg*, alwaar het zig met de *Heegemeer* vereenigt. Volgens overlevering zou dit voorheen

 een

een bosch geweest zijn, waar in de *Friesche* Koningen plagten te jaagen.

FLODORP, een Dorp in *Gelderland*, in het Drostampt van *Montfort*, onder het Kwartier van *Roermont*. Toen, in het Jaar 1547, geheel *Gelderland* en *Zutphen* eene schatting van 75000 guldens was opgelegd, stond het Kwartier van *Roermont*, een der vier Kwartieren van dat Vorstendom, in de schatting gesteld op 19275 guldens, en *Montfort* op 2737 guldens 12 st. 8 penn. Deeze somme overgeslagen zijnde over 11 of 12 Dorpen van dat Drostampt, lastte *Flodorp* daar in 171 guldens 2 st. 8 penn.

FLORIS DE I, van dien naam, was de zesde in den rang der *Hollandsche* Graaven; zoon van DIRK DEN III, en broeder van DIRK DEN IV. Geduurende het leven van gemelden zijnen vader, was hij door hem aangesteld tot Stadhouder van *Kennemerland*; na den dood van zijnen broeder, volgde hij in het Graafschap, in het Jaar 1048. Op gemelden DIRK DEN IV, hebben wij gezien, wie zijne vijanden waren. Het gelukte FLORIS, bij de aanvaarding van zijne Regeering, met hulp van GODWAART, Hertog van *Lotharingen*, zijne vijanden te verdrijven. Hij nam ter vrouwe GEERTRUID, dochter van den Hertog van *Saxen*, die hem, volgens eenige oude Kronijken, onder anderen dat van JOH. VAN LEIDEN, baarde: DIRK, FLORIS, ALBERT, PETRUS, en eene dogter MATHILDA, eene jonkvrouwe van zonderlinge schoonheid. Ook verhaalen dezelve, dat FLORIS, ALBERT en PETRUS Kanunniken der *Utrechtsche* Kerke wierden. Doch MELIS STOKE maakt alleen gewag van éénen zoon, en ééne dogter, met deeze woorden:

An dese vrouwe Florens wan.
Enen sone Diderike,
En ene dochter des ghelike,
Die in huwelike te lone
Seder hadde de vrancse crone.

Om het Eiland *Walcheren* te behouden, moest hij ten strijd gaan

gaan tegen de *Vlamingen*, wier Land hij verwoestte. Hij werd meester van *Walcheren*, in het Jaar 1054. Graaf FLORIS stond, even als zijn broeder DIRK, in goede gunst bij Keizer HENDRIK DEN III; 't geen hem den haat van andere Vorsten, die zijnen voorspoed benijdden, op den hals haalde. Het gelukte zijnen benijderen, ANNO en ADELBERT, Bisschoppen van *Keulen* en *Bremen*, als voogden over den onmondigen Keizer HENDRIK DEN IV, niet alleen het goed verstand, tusschen HENDRIK DEN III en FLORIS DEN I, te verbreeken, maar ook Graave BOUDEWYN van *Vlaanderen* eene vreeze voor de aanwassende magt der *Hollanders* intepренten, en tegen FLORIS in de wapenen te brengen. FLORIS, dus in den oorlog gewikkeld, viel, met een talrijke Vloot, in *Zeeland*, en heroverde, binnen korten tijd, de vijf Eilanden, door of op naam van HENDRIK DEN IV, aan den Graaf van *Vlaanderen* geschonken. Doch deeze voorspoed berokkende hem nog meer vijanden: Want, behalven de gemelde Bisschoppen, hadden LAMBERT, Graaf van *Leuven*, WICHARD, Voogd van *Gelder*, HERMAN, Graaf van *Kuik*, en EGBERT, Markgraaf van *Staveren*; een van 's Graven naaste bloedverwanten, deel in den oorlog genomen.

FLORIS was begaafd met een kloek vernuft en scherp oordeel; waar door hij de neteligste zaaken wist te regt te brengen, niettegenstaande zijne onderdaanen, zo door de magt der vijanden, als door andere dreigende voorbodes van naderende onheilen, als aardbevingen en dergelijke, in de uiterste vreeze gedompeld wierden. Onbezweeken onder dit alles, sprak hij hun moed in, en stelde alle zijne krachten te werk, om het Eiland *Walcheren*, als een voornaam deel zijner erfgoederen, te behouden. Doch dit werd hem, door ROBBERT, jongsten zoon van BOUDEWYN, ontweldigd. Voor het overige, echter, gelukte het hem, zig in zijne andere bezittingen te handhaven, zo wel door zijn beleid en dapperheid, als door een zeldzaamen krijgslist. Een zijner getrouwe onderdaanen had geraaden, overal in de *Zuidhollandsche Waard*, en wel om en bij *Dordrecht*, daar men vermoedde, dat de vijand den eersten aanval zoude doen, putten en kuilen te graaven, en dezel-

ve

ve voorts te overdekken met horden van teenen en aarde, om alzo de vijanden in dezelve te doen nederstorten. De uitslag hier van was, dat door dit middel, op éénen dag, volgens de *Hollandsche* Chronijken, 60,000 menschen in deeze Putten omkwamen. Andere stellen dit getal 20,000 minder; en wederom anderen zeggen, dat 'er 26000 in den strijd gesneuveld zijn. BUCHELIUS zegt, zulk een groot getal nergens te hebben gevonden, in de Historien van *Luik*, noch elders. Ook maakt hij zwaarigheid, om aan het graven der Putten geloof te slaan. Nogthans spreekt hij, met grooten ophef, van de overwinning, door FLORIS behaald. SLIGTENHORST en meer anderen getuigen eenparig, dat het voornoemde getal hun geloof te boven gaat, schoon hij erkent, dat 'er op dien dag, meer menschen dan vogels gevangen zijn. WACHTENDORP zoekt ons te beduiden, dat de Bisschoppen van *Luik* en *Keulen* mede omkwamen; doch anderen, beter onderricht, getuigen, dat zij, door de vlugt, het gevaar ontkomen zijn; 't geen, echter, den Graave van *Leuven*, noch den Voogd van *Gelder* gebeuren mogt. FLORIS behaalde deeze overwinning, op den 13 Junij, in het Jaar 1058. Hoe luisterrijk deeze zege ook ware, de haat zijner vijanden was daar mede gekoeld, noch hunne macht geknot. Binnen den tijd van drie Jaaren hervatteden zij den strijd tegen hem. Thans werden zij, niet door list, maar door de magt van den onverschrokkenen FLORIS, uit het veld gejaagd. De zege andermaal bevogten hebbende, en door het vervolgen van zijne vijanden gantsch vermoeid, had hij zig, te *Hemert* in de schaduwe van 't geboomte te rust geschikt: gelijk ook de soldaaten zig aan een zorgeloozen slaap hadden overgegeeven. In dien staat werden zij, door HERMAN, Graaf van *Kuik*, verrast, en FLORIS, met veele van de zijnen gedood. 'Er zijn 'er, die meenen, dat FLORIS, met 1600 man, het leven liet; doch tevens, dat de *Dortenaars* den Graave van *Kuik* een mannelijken tegenstand boden, en hem andermaal op de vlugt dreeven. Dit gebeurde op den 18 Junij, van het Jaar 1061. 's Graaven lijk wierd te *Egmond*, bij zijne voorzaten, begraaven. Hij liet na een onmondigen zoon, DIRK DEN V, in

wiens

wiens naam zijne moeder, als voogdesse, de Regeering aanvaardde. LANGENDYK heeft, op het afbeeldzel van deezen Graaf, de volgende regelen gemaakt:

„ *Dit 's Floris, Diederijks zoon, geklonken in het wapen.*
„ *Westfriesland eert den held, tot groot bedrijf geschapen,*
„ *Die Holland tot 's Lands Graaf naa 's broeders dood, ontving;*
„ *Die Zeelands waterleeuw, en 't Keulsche Heir besprong.*
„ *Wat edelmoedig hart moet voor zijn lot niet beeven?*
„ *Hij, door den strijd vermoeid, had zig ter rust begeeven*
„ *In 't schaduw van 't geboomt, daar hem, ô snode daad!*
„ *De laffe Graaf van Kuik, vermoorde door verraad.*"

Zie *O. H. Kronijk*, fol. 259. VOSSIUS, *Jaarboeken*, p. 40, 46, 48, enz. SCHRIVERIUS, *Kronijk*, p. 71-75, en MELIS STOKE; HEDA; BUCHELIUS; LANGENDYK, enz.

FLORIS DE II, van dien naam, was de zoon van Graave DIRK DEN V, en van OTILDA. Hij volgde zijnen vader in het Jaar 1091 of 1092. Sommigen, die GEERTRUI VAN SAXEN, ROBBERT DEN VRIES, en GOVERD MET DEN BULT uitsluiten, noemen hem den agtsten der Graaven van *Holland*; doch anderen, welke hun te regt op die lijst een plaats gunnen, houden hem voor den elfden. Deeze FLORIS, het zij hij van eene vreedzaame geaartheid was, of dat zijn zwaar lichaam, waardoor hij den bijnaam van DE VETTE droeg, geene vermoeienissen toeliet, regeerde, geduurende den tijd van eenendertig Jaaren, zijne Landen in vrede, zonder oorlog te voeren. DOUZA en BARLANDUS getuigen, dat hij zwaar van lichaamsgestalte, schoon en ontzachelijk van aangezigt, beleefd, milddadig, en een groot voorstander en weldoener der armen was, en de liefde van alle zijne onderdaanen bezat. Doorgaans hield hij zijn verblijf te *Haarlem*. Zijne hofhouding was prachtiger dan die zijner voorzaten; tot zo verre zelfs, dat de naam daar van naar andere Landen overwaaide. Door eenige Schrijvers,

voor

voor 't overige altoos wangunftig op *Holland*, word hij, zo in dit als andere opzigten, gepreezen, en eenparig getuigd, dat onder al dien voorfpoed, zijne onderdaanen tot geen de minfte buitenfpoorigheden uitfpatteden. Wij maaken, met voordagt, géen gewag van het verfchil, tusfchen deezen FLORIS en den *Frieſchen Edelman* GALAMA, in 't bosch de *Kriel*, omtrent het regt van de Jagt, ontftaan, als zijnde een vertelzeltje, door den zogenaamden KLAAS KOLYN ter baan gebracht, en geen het minfte geloof waardig, zo als, op het Art. GALAMA, blijken zal. Ook fpreeken wij niet van zaaken, door laatere Schrijvers, onder zijne Regeering gemeld, als zullende nader blijken, dat die gebeurtenisfen en oorlogen ten tijde van zijnen kleinzoon voorgevallen en gevoerd zijn. J. BEKA noemt hem *Confrater der Utrechtſche Kerk.* 't Was naamelijk, in dien tijd, eene gunst, en zelfs eene betooning van groote devotie, in de broederfchappen aangefchreeven te worden; zo dat groote Vorften, Keizers en Koningen zulks voor een groote eere rekenden.

Zijne Gemalinne was PETRONELLA, zuster van Keizer LOTHARIUS, en dochter van Hertog DIRK VAN SAXEN. Bij deeze won hij DIRK, die hem opvolgde; FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, Stadhouder van *Kennemerland;* Jonkheer SIMON, en één dochter HADEWY, of HEDWIG genaamd, die de vrouw werd van GERHARD VAN NASSAU, ZOON van OTTO, Graave van *Gelder.* FLORIS DE II overleed, volgens de beste tijdrekening, den 6 Maart, van het Jaar 1122. Hij werd begraaven te *Egmond.*

De beste onzer Jaarboekfchrijveren, zegt ALKEMADE op MELIS STOKE, fpraken met ongemeenen lof van de manmoedigheid, wijsheid en regeerkunde deezer vrouwe, en met verwondering van de groote bedrijven, welke zij, terwijl zij het roer der *Hollandſche* Regeering, wegens haaren onmondigen zoon, den jongen Graaf DIRK, in handen had, uitvoerde. 't Is (zegt hij verder) onbedenklijk, dat de voorouders haar niet mede onder het getal der *Hollandſche Graaven en Gravinnen* gerekend hebben; en dit is de reden, dat SCHRIVERIUS, in zijne geleerde aantekeningen op het *Goudſche Chronijkje*, haar zeer gunftig gedenkt, noemende haar een manmoedige vrouwe,

we; verhaalende voorts dat zij, bij goedvinden der Staaten, na haars mans dood, zelve de heerschappij des Lands, en de voogdij over haare kinderen aannam, een tijd lang loffelijk waarnam, en meer dan VROUW GEERTRUI verdiend had, in den rang der Gravinnen geplaatst te worden.

VELDERNAAR tekent het volgende, wegens FLORIS en zijne Gemalinne, aan.

„ Florens die ander de alſo ghenoemt Greue Dircks ſoen „ was die VIIJ Greue van Hollant ende van Zeelant Heer van „ Vrieslant XXXIIJ jaer lanck. Hie nam een wijff hiet Pe„ tronilla ende was des Keijzers Lotharius ſuster daer hi bi „ wan drie ſonen ende een dochter die eerſte hiet Dirck en„ de was Greue na die vader. Die andere ſoen hiet Florens. „ Ende die derde ſoen hiet Sijmeon ende die dochter hiet „ Hadewijck ende was een ſchoen Joffer. Deſe Greue was „ gheheten Florens die vette ende was al te ſchoen van liue „ vreedſaam van herten, milde van aelmisſen te gheuen Ende „ hi had meer deugden ende recheijden dan enich van ſinen „ voeruaders."

„ In 't Jaer MCXXIIIJ. ſtarff deſe edel Vorst Greue Flo„ rens op die VI nonas van meert en werd begrauen met „ grooter uitvaart bij ſijn ouders tot Egmont in 't cloeſter „ ende Petronilla die Greuinne gaff veel aelmisſen voer hoer „ manſſ ziel ende ſi dede veel goets ende veel fundieren en„ de tijmineren aen dat cloeſter van Reijnsborch Ende ſi „ ſtarff op die X kalendas van Junius ende wert tot Reijns„ borch begrauen in 't cloeſter."

Wij ſtappen van hem af, met de regelen, door LANGENDYK op zijne afbeelding gemaakt.

Aanschouw Graaf FLORIS *beeld met eerbied en ontzag,*
Die eenendertig Jaar in vrede 't Land regeerde;
Die Kerktwist en geweld van Hollands bodem keerde,
Ter liefde van 't gemeen, dat hem aan 't herte lag.

Dus

Dus zal zijn naam met die van PETRONELLA *leeven,*
Die Rhijnsburgs Nonne Abtdij Godvruchtig heeft gebouwd.
Wien 't lust den oorlogsheld een lauwerkroon te geeven,
Dit hoofd verdient een kroon van vreede olijf en goud.

Zie de voorgemelde Schrijvers.

Floris de III, de tiende of dertiende Graaf van *Holland* en *Zeeland*, Heer van *Friesland*, was de zoon van DIRK DEN IV, en kleinzoon van FLORIS DEN II. Hij aanvaardde de Regeering in het Jaar 1157. Hij was een zeer hoogmoedig Vorst, en in den aanvang zijner Regeering ongelukkig in 't oorlogen tegen de *Vlamingen*; doch voorspoedig in den *Gelderschen* krijg, welke, door hulp van DIRK, Heer van *Batenburg*, zonder den Bisschop den oorlog te verklaaren, zig door list van de Stad *Utrecht* had meester gemaakt. Van den *Vlaamschen* krijg vinden wij, bij MEIJERUS, dit bericht: In het Jaar dat DIDERIK Graaf van *Vlaanderen*, zich in *Sijrien* bevond, nam de tweespalt met de *Hollanders*, toen vijanden der *Vlamingen* wegens de *Zeeuwsche* Eilanden op nieuws, eenen aanvang. Eenigen houden 'er voor de oorzaak van, dat Graaf FLORIS DE III, zoon van DIRK DEN VI, van Keizer FREDRIK ontvangen hebbende, het voordeel van den tol te *Geervliet*, onder dien dekmantel, den *Vlaamsche* Kooplieden zeer grooten overlast aandeed, hun veel meer, dan zij gewoon waren te geeven, afpersende. Filips, Graaf van *Vlaanderen*, na den dood van DIRK VAN DER ELSAS, die in den bloei zijner jeugd, en van een krijgszugtige geaartheid was, wierd daar door zodanig verbitterd, dat hij besloot, de *Hollanders*, te water en te land, te beoorlogen. Hij zond ook, metter daad, eene welvoorziene Vloot tegen hun in Zee, en viel, met de Landmagt, in het Land van *Waas*. Hij verjoeg DIRK VAN BEVEREN, verbrandde het Kasteel van dien naam, en keerde, met een groote menigte gevangenen en een rijken buit, te rug! Voor korten tijd werd 'er een bestand gemaakt. Na het eindigen van het zelve, stak Graaf FILIPS, met zijnen broeder GODEVAART, Graaf van *Leuven*, met een

Vloot

Vloot wel toegeruste Schepen, andermaal in Zee tegen Graaf FLORIS, die zo veele Schepen en volk bij een gebragt had, dat hij meester van de Zee scheen te zullen blijven; doch hij moest zig, zonder slag of stoot, aan de *Vlaamingen* overgeven. Dus luidt het verhaal der *Vlaamsche Jaarboeken*. Doch VOSSIUS spreekt, op het Jaar 1157, 'er aldus van; „ FLORIS „ heeft terstond het Eiland *Walcheren* weer geëischt, niet „ zo zeer op hoope van iets te zullen opdoen, als wel om „ dat hij bij weigering, oorzaak zou hebben, om te oorlo„ gen." VOSSIUS (gezegd hebbende dat hij dit uit een onbekenden Schrijver heeft) vervolgt aldus: „ Gelijk ik deezen „ Schrijver gaarne wil toevallen, zo houde ik ook, aan de an„ dere zijde, dat men de geloofwaardigheid van MEIJER niet „ behoeft in twijffel te trekken; want het kan zeer wel zijn, „ dat Graaf FLORIS, door gramschap, de *Vlaamsche* Kooplie„ den meer afnam, dan behoorde. Dus hebben wij hier tweeër„ lei oorzaak van den oorlog, het wedereisschen van *Wal*„ *cheren*, en het verzwaaren van den tol; welk een en ander „ wel kan zamen gaan. Maar de oorzaak, die FLORIS tot een „ van beiden, of tot beiden bewogen heeft, stelt die onbe„ kende Schrijver, deeze geweest te zijn; dat beide Graven, „ FILIPS en FLORIS, ten huwelijk verzochten, vrouwe ELI„ ZABETH, erfdochter van RUDOLF, Grave van *Vermandois*. „ Vermids zij nu ten deele viel aan FILIPS, was FLORIS onver„ genoegd; waar op dan, naar allen vermoeden, het verzwa„ ren van den tol zal gevolgd zijn. Als FILIPS (gaat VOSSIUS „ al verder voort) met zekerheid vernam, dat de verstoorde „ FLORIS zig ten oorlog gereed maakte, was hij in de voor„ baat, houdende voor dwaasheid, zo lang te wagten dat zijn „ vijand gereed was. Het Land van *Waas* nam hij in; het „ Kasteel van *Beveren* verbrandde hij; zelfs Heer DIRK daar „ uitdrijvende, en ruste een magtige Vloot toe, om de *Hol*„ *landers*, te water en te land, vijandelijk te plagen; doch „ dit zijn voorneemen viel vrugteloos uit, door de voorzig„ tigheid van FLORIS. In het daar aan volgende Jaar, werd „ niets ondernomen, vermids andere zaaken hem weerhielden. „ Maar in het Jaar 1165 hervatte hij den oorlog tegen de *Vla*„ *mingen*. Graaf FLORIS DE III nam 10,000 man aan, en

„ verzogt van zijne bondgenooten, de Graaven van *Gelder* en „ *Kleef*, hem te onderfteunen met 6000 man, die daar toe „ ook gereed waren. Deeze zaamgevoegde magt kwam in het „ Land van *Aalst*; en na aldaar alles te vuur en te zwaard „ verwoest te hebben, belegerde en bestormde zij de fterke „ Schans *Armeftein*. FILIPS VAN VLAANDEREN, de maare „ hier van verflaan hebbende, trok, met zijnen broeder, Graaf „ MATTHEUS VAN BOLOGNIEN en Heer HUGO VAN TORASTEIN „ tot zig. Daarenboven werd hij nog geholpen door den Graaf „ van *Leuven*, en bragt dus een Leger van 47000 uitgeleezene manfchap te veld: welk getal den Graave van *Gelder* „ en *Kleef* een fchrik aanjaagde. Doch FLORIS deed hem den „ moed hervatten, en voerde ze ten ftrijd aan. De *Gelderfchen* en *Kleevenaars* namen terftond te vlugt; meer dapperheid betoonden de *Hollanders*, boven al Graaf FLORIS. De „ ftrijd duurde zes uuren, zonder dat de overwinning beflist „ werd. Eindelijk moest de moed voor de dapperheid wijken. „ Veelen der *Hollanders* waren reeds gefneuveld, en nog meer „ togen op de vlugt. FLORIS alleen hield ftand, met 6000 „ dappere helden, die hem niet verlaaten wilden, voor dat „ het grootste deel daar van verflagen, en de overigen gewond waren. Zelfs de Graaf moest zig gevangen geven. „ Aan de zijde der *Hollanders* waren 7000 gedood en 1000 „ gevangen. De dappere FLORIS, die niet dan door overmagt „ overwonnen was, werd naar *Brugge* gevoerd, en in het „ Klooster van *St. Donas* als gevangen bewaard. De Aartsbisfchop van *Keulen*, de Bisfchop van *Luik* en meer andere „ voornaame Edelen bewerkten den vrede tusfchen FILIPS en „ FLORIS; onder voorwaarde, dat FILIPS, ten eeuwigen dage, „ het Land van *Waas* bezitten, FLORIS *Walcheren* zou te rug „ ontvangen. Hier na keerde FLORIS te rug naar *Holland*. „ Gedurende zijne gevangenis te *Brugge*, waren de *Westfriezen* in *Holland* gevallen, en hadden bijna alles vernield, „ wat hun voorkwam; doch zij werden fpoedig te rug gedreeven." Dus verre VOSSIUS. Het ontflag van FLORIS was echter niet zo gemakkelijk gefchied, als hij vermeld. FLORIS had, te *Brugge*, gevangen gezeten, van de helft van het Jaar 1165, tot den 7 Maart, van het Jaar 1167: en dus geen twee of drie

Jaa-

Jaaren, zo als WAGENAAR zegt, IV Deel, bl. 249. Doch ik bekenne gaarne, dat al wat wij, tot hier toe, van Graaf FLORIS gezegd hebben, duister is; en dus is deeze kleine misslag zeer ligt te verschoonen. Indien het geduld mijner Leezers zulks toelaat, zal ik de gantsche geschiedenis zien te ontknoopen.

MEIJER, in zijne *Vlaamsche Jaarboeken*, gelijk wij gezien hebben, stelt het begin der nederlaage en gevangenisse van Graave FLORIS op het Jaar 1165; hij zegt: *na dat* FILIPS *eene magtige Vloot in Zee gebragt hebbende, hem zo wel wist in te sluiten, dat hij zig zonder slag of stoot overgaf;* en dus zou dan FLORIS op Zee gevangen genoomen zijn. Doch WAGENAAR, die uit MEIJER overnam het geen hem goed dagt, zegt, dat hij te Land gevangen werd, en wel in den *Elsas*, een Graafschap, zo als hij zegt, van den *Vlaamsche* Graaf; wijzende ons naar een *Chron. Flandr.* M. S. bij SCHRIVERIUS, in zijn Graaven, p. 154 aangehaald. Men dient te weten, dat FILIPS en zijn vader DIRK, in *Vlaanderen*, alwaar zulke toenaamen gemeen waren, VAN DER ELSTATEN genaamd wierden: niet om dat zij daar Graaven waren; maar uit hoofde hunner vaderlijke afkomste: want DIRK, vader van DIRK, en schoonvader van FILIPS, was Hertog van *Lotharingen*, en niet van den *Elsas*, schoon mede dus genaamd, om dat hij uit den huize van *Elsaten* gesprooten was. Integendeel werd het Land van de *Elsaten*, ten dien tijd, bezeten door de Hertogen van *Zwaben*. Na dat RUDOLF, Graaf van *Elsaten*, opgeworpen Keizer tegen HENDRIK DEN IV, in het Jaar 1180 gesneuveld was, stelde HENDRIK zijnen schoonzoon, FREDRIK, Baron van *Hohenstauffen*, aan tot Hertog van *Zwaben*, en tevens tot Hertog van *Elsaten*. Deeze overleed in het Jaar 1105. Zijn zoon en opvolger, FREDRIK MET ÉÉN OOG, stierf in het Jaar 1147, en liet zijne Hertogdommen na aan zijnen zoon, sedert Keizer FREDRIK DEN I, die in het Jaar 1190 overleed. Men merke nu aan, voor eerst, dat FLORIS, vallende in het Land van *Elsaten*, of in den *Elsas*, in het Jaar 1165 zou gevallen zijn in het erfgoed van Keizer FREDRIK DEN I, met wien hij nimmer eenig verschil heeft gehad; en ten tweede, dat dit zou geschied zijn in het Jaar, dat FLORIS DE III in hevigen

twist was met GODEVAARD, Bisschop van *Utrecht*, over het bezit van *Oostfriesland* tot de *Lauwers* toe; welken twist de bovengemelde Keizer, in het volgende Jaar, besliste. Uit al het welk dan klaar moet volgen, dat de *Vlaamsche* Schrijvers, en allen, die hen gevolgd zijn, mis getast hebben, in het verhaalen van dien oorlog, en de gevolgen daar van, in het Jaar 1165. Vraagt men, waar uit dit zou veroorzaakt zijn? Het antwoord is gereed: een der *Vlaamingen*, in laater tijden, een afschrift bekoomen hebbende van een verdrag, dat even zo valsch is als de Historie zelve, is zeker in de gedachten geweest, dat 'er een oorlog moet voorafgegaan zijn, en beschreef dien, zo als hem best dacht; welk opgeraapt verhaal, naderhand, naar ieders zinnelijkheid geplooit is geworden; want niet dan bij trappen heeft dezelve die volledige gedaante gekreegen. OUDEGERST, in zijn Chronijk, stelt den oorlog ter Zee op het Jaar 1157, cap. 76; en cap. 77. den oorlog in de *Elsas*, waar van hij, echter, zegt de oorzaak niet te weeten, op het Jaar 1165: en in deezen oorlog zou FLORIS gevangen, en eerst in het Jaar 1167 ontslagen zijn.

Wie ziet niet, dat de gemelde twist met den Bisschop van *Utrecht*, die zo hoog liep, dat FLORIS zig gereed maakte, om denzelven met de wapenen te beslissen, den *Vlaamschen* krijg, in dat zelfde Jaar, buiten alle mooglijkheid stelt? Men voege hier bij, dat noch MEERHOUT, noch M. STOKE, noch BEKA, noch de *Klerk uit de laage Landen*, noch de *Goudsche* of *Hollandsche Kronijken*, van dien gantschen oorlog en gevangenisse niet een eenig woord gerept hebben. Het verschil bestaat dan niet meer in de wijze van verhaal, het zij van MEIJER of van VOSSIUS, maar in het *neen* en *ja*, in de *logen* of *waarheid*. Het zwijgen van MEERHOUT alleen, die geleefd en geschreeven heeft ten tijde van FLORIS DEN III en DIRK DEN VII, en dus van zo een gewigtig voorval kennis moest gehad hebben, gelijk ook van den *Vlaamschen* oorlog, bewijst genoeg, dat dezelve geen plaats gehad heeft. Te meer nog, daar hij het gevangen neemen van DIRK DEN VII, in *Braband*, niet verzwijgt, maar zelfs bekent dat 's Graaven roekloosheid daar oorzaak van was. Geene reden was 'er dan, waarom hij

de gevangenis van FLORIS zou verzwegen hebben. Men zegge niet, dat de Chronijk van MEERHOUT verminkt is; want dit vervalt, om dat alle onze Chronijken 'er van zwijgen. Zelfs bewijst hij, het geen wij hier trachten te beweeren, als hij, op het Jaar 1165, verhaalt, dat Keizer FREDRIK *te Utrecht kwam, en den* Graaf en den Bisschop *naar groote vijandelijkheden verzoende.* Het tweede bewijs is, dat de oude *Vlaamsche* Schrijvers 'er even weinig van geweten hebben, als MEERHOUT en STOKE. Doch misschien zal men hier in 't midden brengen het gemelde M. S. bij SCHRIVERIUS aangehaald, 't welk de Heer WAGENAAR, waarschijnlijk, voor geloofbaarder zal gehouden hebben, om dat het een *Manuscript* was. Maar dit doet niets af: want 'er is nog een *Vlaamsch Manuscript* Chronijk voor handen, geschreeven in het Jaar 1515, 't welk genoegzaam twee werken bevat, als een Oude en een Nieuwe Chronijk, van welke het eerste begint met het Jaar 580, en eindigt met het Jaar 1315; het tweede springt weder te rug tot het Jaar 1170, en eindigt met het Jaar 1462. En schoon het eerste 10 Jaaren verder gaat dan M. STOKE, 110 verder dan MEERHOUT, en 150 dan het Jaar 1165, zo word daarin, van den gantschen *Vlaamschen* krijg, geen woord of letter gemeld: daarentegen word, in het bijvoegzel, dezelve omstandig beschreeven; en dus zou het weinig moeite kosten, dit geval uit het bijvoegzel te bevestigen. Dit dient voor mij tot een bewijs, dat dit vertelzel niet oud maar nieuw is, en in de waereld gebracht door hen, die reeds lang na dien tijd gebooren zijn. Zij, die gelegenheid hebben, het verzonnen verdrag na te gaan, zullen van dit alles nog nader overtuigd worden.

Laaten wij nu tot de levensschets van Graave FLORIS te rug keeren. In het Jaar 1167 trok hij naar *Schoorl*, om aldaar met zijne Raden te beraamen, hoe den oorlog tegen de *Friezen* best aantevangen. Terwijl hij daar mede bezig was, werd, door eenigen der zijnen, buiten zijnen last, het Dorp *Schaagen* in brand gestooken. Hevig verbitterde dit de *Friezen*, die zig in eene hinderlage begaven, en de wederkeerenden met hunnen roof doodsloegen. Onder deeze bevonden zig zo veele *Hollandsche* Edelen, dat 'er zelden, in een veldslag, meer gesneuveld waren. FLORIS keerde daarop te rug; en indien de

Friezen, van hun behaald voordeel, het regte gebruik hadden weten te maaken, zouden zij het geheele *Hollandsche* Leger van Graaf FLORIS hebben konnen verslaan. Naderhand, echter, bragt hij de *Friezen* te onder, en wel tot aan 't *Flie*. In het Jaar 1184 maakte FLORIS zig gereed tot eenen togt naar 't *H. Land*, 't zij uit devotie, of om het graf zijner moeder te bezoeken. Van deezen togt te rug gekoomen, ondersteunde hij zijnen broeder BALDEWYN, Bisschop van *Utrecht*, tegen de *Gelderschen*, welken hij groot nadeel toebragt. Zijn laatsten togt deed hij naar *Palestina*, tegen de *Saracenen*, in de kruisvaart van Keizer FREDRIK, in het Jaar 1189, waar toe zig ook Graaf FILIPS van *Vlaanderen*, en OTTO VAN GELDER hadden aangeboden. Hoewel het begin wat groots scheen te belooven, was nogthans de uitslag allerongelukkigst. De ongelovigen werden in het eerst geslagen; maar het ongeluk, den Keizer overgekomen, die verdronk, veranderde de zaaken. In het Jaar 1190, werd Graaf FLORIS ziek, en overleed, wordende te *Antiochie* begraven, na eene Regeering van 33 Jaaren, volgens M. STOKE; doch volgens VELDENAAR, 27, en naar het bijschrift onder zijne beeltenis 25 Jaaren.

Zijne Gemalin was ADA, zuster van MILCOLUMBUS, Koning van *Schotland*, waar mede hij getrouwd was, in het Jaar 1162. Hij had bij haar verwekt vier zoonen en vier dogters: als DIRK DEN VII; WILLEM; FLORIS en ROBBERT; de naamen zijner vier dogteren, zijn BEATRIX, ELISABETH; ALYT en MARGRETA. DIRK volgde hem in 't Graafschap; FLORIS was Domproost van *Utrecht*; WILLEM Graaf van *Oostervant*, en na den dood van zijnen broeder, Graaf van *Holland*, enz. ROBBERT, Stadhouder van *Kennemerland*. De jongste der dochteren werd de Gemalin van den Graaf van *Kleef*.

MELIS STOKE schijnt slegts twee zoonen gekend te hebben; en onder het afbeeldzel leest men drie, met deeze woorden.

Flo-

Floris de derde werd na den vader ghecoren,
Ada's Coninckx dochter van Schotlant was zijne vrouwe,
Van wien hem drie sonen worden gheboren,
De eerste hiet Diderijck, de ander Willem (so ik schouwe)
De derde Floris, enz. enz.

Zie MEIJERUS, VOSSIUS, *Oude Holl. Kron.* M. STOKE, enz.

FLORIS DE IV van dien naam, was de zoon van WILLEM DEN I, en werd Graaf van *Holland*, *Zeeland*, enz. in het Jaar 1223. Hij had den naam van een dapper held, en boven gemeen moedig in de Tournoispeelen te zijn. Zijn eerste oorlog was tegen den Bisschop van *Utrecht*, ter hulpe van de *Gelderschen*. De Graaf van *Gelder* had de Kooplieden, die onder het gebied van den Bisschop stonden, te *Loberh* aangehouden, bij wijze van wederwraake dat de *Gelderschen*, die in *Zalland* woonden, door den Bisschop met schattinge matig bezwaard waren, door de amptlieden, aldaar aangesteld. De *Zallanders* of *Overijsselschen* hielden het met de *Gelderschen*, die mede van oordeel waren, dat hun ongelijk was aangedaan. De Bisschop, daar door gaande gemaakt, voegde zijne magt bij die van *Munster*, en van zijnen broeder HERMAN, en maakte zig dus meester van de *Veluwe*. Graaf OTTO VAN GELDER trok hem te gemoet; niet verre van *Arkel* kwam het tot een hoofd treffen, waar in OTTO de nederlaag bekwam, en teffens daar door veele vest stéén verloor. Nogthans herstelde hij zig, zogt hulpe bij den Hertog van *Limburg*, en begaf zig, kort na den gemelden slag, wederom te velde; hij dursde evenwel geen nieuw gevegt wagen, zig voldaan houdende met den Bisschop in zijnen loop te stuiten. Doch toen deeze steeds voortging, wendde OTTO zig tot zijnen Neef FLORIS DEN IV; deeze, ter zijner hulpe, zijn volk ingescheept hebbende, kwam de *Lek* af, en deed een inval in het *Sticht*. Hij nam het Slot *Gijn* in, en verbrandde 't Slot *Boekhorst*. De *Utrechtsche* Bisschop ontbood hier op zijnen broeder, den Bisschop van *Breemen*, en trok tegen FLORIS op. In dit hachlijk tijd-

 stip

ſtip bewerkte de Pausſelijke Legaat den vrede, op voorwaarde dat *Zalland* zou blijven aan den Bisſchop; voor het regt, welk OTTO daar op meendé te hebben, zou aan hem worden afgeſtaan, het gantſche Land en Slot van *Cliſtra* en *St. Odelienburg*. Voorts zou de Bisſchop aan FLORIS betaalen, voor de gemaakte onkosten, 800 mark. Dit alles viel voor in het Jaar 1223, of kort daar na, onder het beſtier van Bisſchop OTTO VAN DER LIPPE. Op dien zelfden tijd werd beſlist, een geſchil tusſchen den Bisſchop en Graaf FLORIS DEN IV, over het ſtoppen van den Dam bij *Zwadenburg*, bij eene Akte van deezen inhoud.

„ *Conradus*, door Gods barmhartigheid, Bisſchop van „ *Porto*, en Kardinaal van *St. Rufina*, Legaat van den A„ postoliſchen Stoel, allen Christen menſchen zaligheid in „ den Heere. Als 'er disput was tusſchen de Bisſchop van „ *Utrecht*, en de Graaf van *Holland*, over het Graafſchap „ *Friesland*, en over de ſtopping van den Dam bij *Zwaden*„ *burg*, als ook over de verwisſeling van eenige dienaaren „ van den Bisſchop en den Graave, welke dingen alle publi„ lijk gedetermineert geweest zijn, tusſchen zal: gedachte„ nis; THEODERICUS, Bisſchop van *Utrecht*, en WILLEM, „ vader van de Graave voornoemd: zo is 'er in onze tegen„ woordigheid, met haar beider toeſtemminge en met raad „ van de voornaamſte der *Utrechtſche* Kerke en beiderzeits „ Officieren, dusdanig een akkoord getroffen, dat 'er zeven „ ſluizen geſteld werden, ter plaatze die men *wendelijk* „ noemt, waar van de Graaf zegt, dat de Bisſchop 'er vier „ moet ſtellen, en de Bisſchop daarentegen, dat hij 'er niet „ meer dan drie moet ſtellen. Hier over is dus beſlooten: „ Bij aldien vier mannen van den Graaf, WILLEM VAN TE„ LINGEN, WILLEM VAN EGMOND, HUGO VAN NAALDWYK, en „ JACOB, *Burggraaf van Leiden*, bij ede van een ieder der„ zelve willen verklaaren, dat voor ons en den Aartsbisſchop „ van *Keulen*, zal gedacht. te *Duisburg* uitgeſprooken is „ geweest dat de Graaf drie ſluizen zou moeten ſtellen, en „ den Bisſchop vier, zo zal men zulx onverbreeklijk aan„ neemen en naarkomen. Maar indien de voorſz. vier man„ nen, van des Graaven zijde, zodanigen eed niet willen

„ ſtel-

„ ſtellen aan vier raden van des Biſſchops zijde, die doemaals
„ als deeze zaak te *Duisberg*, voor ons en voor den Aarts-
„ biſſchop der gemelde Kerke heeft gediend, preſent waren,
„ te weten, WOUTER, *Proost van St. Pieter*, GOOZEWYN,
„ *Proost van St. Jan*, GYZELBERT VAN AMSTEL, en ARNOUD
„ LOEF, dat dan een derzelver zweeren zal, hoe ze dan ge-
„ termineert is geweest, en zal ten wederzijde onverbreeklijk
„ onderhouden worden. Actum in *Utrecht*, in het Hof van
„ den Biſſchop. Prent. den Eerw. Domdeken, WOUTER,
„ *Proost van St. Pieter*. B. Proost...... W. van S. SAL-
„ VATOR. G. VAN S. JAN. A. S. *Marien Deken*. T. C.
„ *Graaf van Goor*, BOUDEWYN, *Graaf van Benthem*, WIL-
„ LEM VAN BRONCHORST, HENDRIK VAN DEN BERGE, FRE-
„ DRIK VAN REDEN, GERARD VAN ROCHEM, ALARD VAN
„ BURGH, DIRK VAN VALKENBURG, ALFER VAN YSSELMONDE,
„ GYSELBERT VAN AMSTELLE, GERRIT VAN DOLRE, ARNOUD
„ VAN LOEF, DIDERIK VAN WASSENAAR, en FILIPS zijnen
„ broeder; OTTO SPYSDRAGER, van *Zeeland*, DIRK VAN
„ RAAPHORST, BOUDEWYN VAN RODENBURG, en GYSBERT DE
„ SWARTE, in het Jaar 1225, den 7 Februarij."

FLORIS, dus met den Biſſchop verzoend zijnde, verleende hem zijnen bijſtand, tegen RUDOLPH, Kastelein van *Koeverden*. Maar dewijl de Biſſchop, in deezen tijd, zeer ongelukkig omkwam, wist Graaf FLORIS te bewerken, dat zijn Neef WILLEBRAND, Biſſchop van *Paderborn*, in het Jaar 1226, in plaats van den geſneuvelden, gekooren werd. In het Jaar 1233 was FLORIS DE IV mede tegenwoordig in den togt tegen de *Stadingers*. Men wil dat de *Hollanders* 300 Schepen aanvoerden tegen die ongelukkigen, die van ketterij beſchuldigd waren, en meest allen door het zwaard werden omgebragt. Deeze *Stadingers*, of *Stedingers*, woonden niet verre van *Hamburg*, aan de westzijde van de *Wezer*, Landwaarts in. Eerst hadden zij moeten oorlogen met die van *Breemen*, welks Biſſchop, in het Jaar 1230, tegen hen optrok, met een groot Heirleger. Reeds in den eerſten aanval werd zijn broeder HERMAN VAN DER LIP verſlagen; 't welk zulk een verbaasdheid onder de *Bremers* veroorzaakte, dat zij niet meer durfden aanvallen; doch teffens zodanige verbitte-

 ring

ring bij den Bisschop uitwerkte, dat hij, uit wraak, hun bij den Paus aanklaagde, en als affchuwelijke ketters voordroeg. FLORIS, van dien togt, bij welken weinig eer was ingelegd, te rug gekeerd, leefde niet lang daar na. Zijne gewoonte was, zig te laaten vinden bij alle Tournoisspeelen, in vreemde Landen, in welke hij doorgaans den prijs behaalde. Volgens de algemeene verhaalen, die, echter, vrij bedenkelijk zijn, had de Gravin VAN CLERMONT, eene jonge schoone vrouw, gehuwd, gelijk men wil, aan den ouden Graave VAN CLERMONT, van zijne bekwaamheid en lof zo veel hooren spreeken, dat zij, ter voldoeninge van haare begeerte, om hem te mogen zien, haaren man zo lang bad, om een Tournoisspel te doen afkondigen, als zig verzekerd houdende, dat Graaf FLORIS van *Holland* niet zou nalaaten aldaar te verschijnen, dat hij 'er, eindelijk, in bewilligde, en de Stad *Corbie* tot de plaats bepaalde. Graaf FLORIS zuimde niet zich aldaar te laaten vinden, verzeld van Graave DIRK VAN KLEEF. Hij werd, door de *Duitsche* Ridders, tot hoofd verkooren, en de Heer VAN NIELLE tot dat der *Franschen*. FLORIS, om zijnen roem te bewaaren, wierp verscheiden Ridders in 't zand. De Graaf VAN CLERMONT, hoe wel oud van Jaaren, wapende zig daar op, nam de *Fransche* Ridders aan zijne zijde, omringde, met den Heer NIELLE, FLORIS en de zijnen, en sloeg hem trouwlooslijk dood, op den 14 Augustus, van het Jaar 1234 of 1235. Graaf DIRK VAN KLEEF schoot hier op met de *Duitsche* Ridders toe, om den dood van zijnen Neef te wreeken, bragt den Graaf VAN CLERMONT om 't leven, en verjoeg den Heer NIELLE. De Graaf VAN CLERMONT, wil men, zou FLORIS enkel uit jalouzij hebben omgebragt, om dat hem, door zijne Gemalin, te veel lof wierd toe gezwaaid. BARLANDUS zegt 'er dit van: „ FLORIS tot den *Tournoi* gekomen, klom de jon-„ ge Gravin tot boven in haar huis, op dat zij van de hoog-„ te hem des te beter zou konnen beschouwen; zij zig onbon-„ dig in zijnen lof uitlaatende, begon haar man te begrijpen, „ dat hem een minnaar van haar voor 't oog gebragt was; des-„ halve nam hij heimelijk eenige gewapende bij zig, ging hei-„ melijk naar de strijdplaats, en vermoorde den onschuldigen „ Graaf, die geen kwaad vermoede. Zijn lijk werd te *Rhijns-*

„ *burg*

„ *burg* gebracht, en door de *Duitsche* Ridders treffelijk be„graven."

Zie daar een verhaal, het welk alle voorkomen van geloofwaardigheid heeft. Wij twijffelen niet, of FLORIS is in een Tournoispel omgekomen; doch de plaats en de omstandigheden stemmen in alles, behalven met de waarheid, overeen; het behoort dus onder die verhaalen, welke men fabelen noemt. Om dit ons zeggen te bewijzen, zullen wij drie zaaken in aanmerking neemen: 1 het Jaar; 2. de plaats; 3. den persoon van den Graaf VAN CLERMONT. WAGENAAR verschilt met veele oude Chronijken; hij stelt, in plaats van den 14 Augustus, den 18 of 19 Julij, en wel bepaaldelijk nog geen maand na de overwinning van de *Stadingers*. De hoofden der togtgenooten, die tegen hem waren opgetrokken, waren, de Hertog van *Braband* en Graaf FLORIS. ALBERTUS VAN STADEN, toen te *Breemen* woonende, was de naatste getuige van de nederlaag der *Stadingers*, en noemt den dag den 26 Junij; welken dag wij voor den waaren mogen houden, alzo het op eenige dagen vroeger of laater niet aankomt. Gemelde A. VAN STADEN zegt, op het Jaar 1234, van den 24 Junij spreekende: *Hier bleef Graaf* HENDRIK *van Oldenburg, en met hem negen andere pelgrims: maar de Graaf van Holland weer thuis gekomen, is in een Steekspel bij* NOVIMAGIUM *dood gebleeven.* Het gebeurde, derhalven, niet terstond na zijne wederkomst, maar, onbepaaldelijk, na dat hij naar huis gekeerd was. Veel waarschijnlijker is het dan, dat dit ongeluk eenigen tijd daar na zal gebeurd zijn. JOH. VAN LEIDEN stelt het op het Jaar 1235; en in dat Jaar moet het ook gebeurd zijn; want den 8 Januarij, in het Jaar 1236 weet men met zekerheid, dat FLORIS niet meer in wezen was. Vreemd is het, echter, dat de *Fransche* Schrijvers, die van zo veele Tournoispelen gewagen, van dit te *Corbie* niets schijnen geweten te hebben.

Wat aangaat de plaats; bovengemelde ALBERTUS VAN STADEN zegt NOVIMAGIUM, doch meld niets van eenen Graaf VAN CLERMONT; dus men hier zo wel kan denken aan *Nijmeegen*, als aan *Noijon*, 't welk, in 't Latijn, ook *Novidunum* hiet, om thans te zwijgen van veele andere Steden, bij

den

den naam van *Noviomagum* bekend. Doch van waar MELIS STOKE en anderen *Corbie* gehaald hebben, is een raadzel. WAGENAAR verstaat 'er, bij A. VAN STADEN, *Noijon* door; en, echter, verkiest hij mede *Corbie*, om dat de meesten van dat gevoelen zijn. Maar waarom heeft men niet gedacht aan *Clermont*, daar men zegt den onderstelden ouden Graaf Heer van geweest te zijn? Maar was die Heer te *Corbie* of te *Noijon?* beide Steden, gelegen in de daad in *Picardijen*, maar buiten het Graafschap *Clermont*, 't welk geheel beslooten was in het Landschap *Beauvais*, en daarom genoemd werd *Clermont en Beauvaisis*, ter onderscheiding van *Clermont en Auvergne*. De *Keulsche* Chronijk brengt ons nog verder van huis: want daar in leezen wij: *als he* (FLORENS IV) *regeert hadde die Graeffschaff vursz XII Jaer, wart he erslagen in* CRABATEN *van den Greven van* CLAREMONTE *in* THIJROFNIO *XIIIJ. Kal. Augusti;* moetende daar in, door *Crabaten*, verstaan worden *Croatien*. Doch JAN VAN LEIDEN stelt mede *Corbie*. In de Oude Rijmen, door BOXHORN aangehaald, leest men insgelijks, dat met de waarheid niet overeenstemt. En dus blijft *Corbie* onzeker. Doch laaten wij zien, of de persoon van den Graaf VAN CLERMONT ons uit den droom kan helpen.

Eerst zou men konnen vraagen: had hij geen naam? en dan is het antwoord, neen: want hij was niet aanwezig. Het Geslacht der voorige Graaven VAN CLERMONT, reeds uitgestorven zijnde, in het Jaar 1218, door het overlijden van TETBALDUS, of TIEBAUT, vereenigde FILIPS AUGUSTUS, Koning van *Frankrijk*, dat Graaffchap met de *Fransche* kroon, en gaf het vervolgens aan zijnen jongsten zoon FILIPS; die, in het Jaar 1233, in den ouderdom van niet meer dan 33 Jaaren, stervende, naliet een éénige dogter, nog jong, en die, in het Jaar 1236, in den echt trad, en tot haaren dood Gravinne VAN CLERMONT geweest is. Zij, geene kinderen nalaatende, schonk LODEWYK DE IX het Graafschap aan zijnen zoon ROBBERT, Stamvader van 't huis van *Bourbon*. Met zekerheid blijkt hier uit, dat FILIPS, Graaf van *Clermont*, overleden is, oud 33 Jaaren, in het Jaar 1223, en dat FLORIS nog leefde in het Jaar 1234, toen 'er geen Graaf van *Clermont* meer was, maar slegts

FLORIS DE Vde
Graaf van Holland.
J. Buys, delin.
Rein. V. Vinkeles, sculp. 1786

flegts eene jonge Gravin. En dus ziet men dan de fabelagtigheid deezer vertellinge.

FLORIS ftierf dan, onzeker waar, in den bloei zijner Jaaren, na een Regeering van 12 Jaaren. Zijne Gemalin was MACHTELD, dochter van Hertog HENDRIK VAN BRABAND, bij welke hij verwekte: WILLEM DEN II, Roomsch Koning; FLORIS en ADELHEID, Gravinne van *Henegouwen*, en MARGRETA, Gravinne van *Hennenberg*.

LANGENDYK was, met anderen, in den waan, dat FLORIS te *Corbie*, uit minnenijd, door den Graaf van *Corbie*, wierd omgebragt. Dit blijkt uit de regels, door dien Dichter onder 's Graaven afbeelding gefteld.

„ *Is dit Graaf* FLORIS *beeld die Utrecht had befprongen*
„ *Maar edelmoedig Stad en Bisfchop heeft gefpaard?*
„ *Die 't heir der Stadingers, van ketterij vermaard,*
„ *Ten dienst der Geestelijkheid met wapens heeft gedwongen?*
„ *Is dit de Ridder in 't Tournoifpel neêrgeveld,*
„ *Wijl Klermonds fchoone vrouw hem liefde fcheen te draagen,*
„ *Was 't om zijn heldendeugd, dan moet ik de oudheid vraagen,*
„ *Waarom bedekt de helm het aanfchijn van den held?*

Zie de Schrijvers, bij FLORIS DEN I gemeld.

FLORIS DE V., van dien naam, onder de Graven van *Holland* en *Zeeland*, zoon van Koning WILLEM DEN II, en van ELIZABETH VAN BRUNSWYK bereikte pas den ouderdom van vijf of zes maanden, toen zijn vader, in den togt tegen de *Westfriezen*, in het Jaar 1256, ongelukkig omkwam. De oom van deezen jongen Graave was Stadhouder van *Zeeland*, en regeerde, volgens het getuigenis van M. STOKE, zeer loflijk, *ftaande de hand aan al het goede, doende dat een Landheer doen moet.* Met GUIDO, Graave van *Vlaanderen*, maakte hij een einde aan den oorlog, en beloofde hem zijne dochter ter vrouwe, hoewel ze naderhand trouwde met den Hertog van *Braband*. Anderen zeggen dat hij zelf ZWARTE MARGRIET, Gravinne van *Vlaanderen*, eenigen tijd op den tuil hield, door de belofte van met haar in

het

het huwelijk te zullen treden. De Stadhouder, zegt STOKE, die hem ook voogd van den jongen FLORIS noemt, verzuimde nooit een *Steekspel*. In zodanig spel werd hij, in het Jaar 1258, te *Antwerpen*, derwijze gekwest, dat hij, den 26 Maart van dat Jaar, binnen die Stad overleed, en te *Middelburg* begraaven werd.

De gemeene *Hollandsche Kronijk* schrijft, dat na het overlijden van deezen FLORIS, Hertog HENDRIK *van Braband*, als oudoom van den jongen Graave, de voogdij aanvaardde, en eenigen tijd waarnam; maar dat zijne Hovelingen het zo grof maakten, dat HENDRIK het Land moest ruimen; dat de *Hollanders* vervolgens het oog lieten vallen op OTTO VAN NASSOU, Graaf van *Gelder*, zoon van eene oudmoei van FLORIS; doch dat die van *Zeeland* ADA, zuster van WILLEM DEN II, weduwe van AVENNES, bleeven aankleeven, en alleen als voogdesse wilden erkennen. M. STOKE maakt van de voogdij van den *Brabander* geen het minste gewag. Ook is het zeker, dat de voogdij, door ADA of ADELHEID, reeds aanvaard was, eer men den Graaf VAN GELDER daar toe verzogt. 'Er word ook getuigd, dat zij ongemeene zorge droeg voor haaren voedsterling; doch dat de Heeren van den Lande het zig tot schande rekenden, door een vrouw geregeerd te worden: waar uit men moet besluiten, dat de *Hollandsche* Heeren ten Hove niet veel te zeggen hadden; luisterende vrouw ADELHEID alleenlijk naar den raad van de *Henegouwers* en *Zeeuwen*. Hier uit ontstonden zwaare onlusten en openbaare vijandelijkheden, die haar noodzaakten, met FLORIS, *Holland* te verlaaten, en de wijk naar *Zeeland* te neemen. OTTO VAN GELDER kwam in persoon te *Dordrecht*, en deed aldaar openlijk afkondigen, dat hij de voogdijschap aanvaard had; 't welk van de Ingezetenen werd goedgekeurd. Vervolgens maakte OTTO zig gereed om ALEID te vervolgen. De strijd, die daar op volgde, in *Zuid-Beveland*, en die ten voordeele van OTTO uitviel, was oorzaak, dat OTTO, door geweld, voogd van *Holland* bleef. In de gemeene *Kronijk van Holland* word gewag gemaakt, van eenen opstand onder de *Kennemers*, die, zo als wij, op het Art. GYSBERT VAN AMSTEL, gemeld hebben, een inval in het *Sticht* deeden, en aldaar bijna alles verwoestten. Voor de reden

den hier van word doorgaans gehouden, een haat tegen de Edelen; doch ik mag hier vrijelijk bijvoegen, dat de *Kennemers* (*Westfriezen*,) meer genegen voor VROUW ALEID, dan voor OTTO, en haatende de magt van het huis van *Nasſau*, welk toen ook de *Utrechtſche* Kerk regeerde, dezelve poogden te vernietigen. De Kronijk ſpreekt van dit oproer op het Jaar 1268; BEKA voegt 'er bij, dat het gebeurde, kort na dat JAN VAN NASSAU Bisſchop geworden was; 's Jaars te vooren had deeze den zetel beklommen. Zo dat, door den vertaaler van BEKA, dit oploop verkeerdelijk geſteld is op het Jaar 1274. Vreemd is het ondertusſchen, dat MELIS STOKE, die toen leefde, 'er niets van meld.

FLORIS DE V, in het Jaar 1272, den ouderdom van zestien Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde de Regeering. In de maand Augustus van dat Jaar bragt hij een groot Leger op de been, met oogmerk om den dood van zijnen vader WILLEM op de *Westfriezen* te wreeken. Maar zijne *Hollanders* werden, bij de *Vrooner Geest*, geſlagen; meer dan 500 bleeven 'er op het ſlagveld, en daar onder veele Ridders. Het Leger, zo goed als mooglijk was, trok naar *Heilo*, alwaar het, in een tweede gevegt, de overhand behield, en de *Friezen* meer dan 800 man verlooren. FLORIS bouwde daar na een ſterk Kaſteel bij *Wijdenes*, in *Westfriesland*. In het Jaar 1282 trok hij, andermaal, met een groote heirkracht, tegen de *Friezen* te velde, en ſloeg hun tweemaalen, eerst bij *Schellingwoude*, daar na bij *Hoogwoude*. Een der gevangene *Friezen*, een man van hooge Jaaren, om zijn leven te redden en zijne vrijheid te bekoomen, openbaarde aan FLORIS de plaats, op welke, volgens zijn voorgeeven, Koning WILLEM begraaven was. Ten minſte FLORIS hield de beenderen, die van onder de haarſtede, in een boerevertrek, gehaald waren, voor die van zijnen vader, deed ze naar *Middelburg* voeren, en aldaar, in de Abtdij, onder een Koninglijke *Tombe* begraaven. Hij zelfs was daar over zo wel voldaan, dat hij, op dat pas, van verdere vervolging tegen de *Westfriezen* afzag. Doch toen hij, in het Jaar 1285, zag, dat zij de hoofden weder opſtaken, bediende hij zig van de elende, waar onder het volk zugtte, door zwaare overſtroomingen en dijkbreuken, en zond zijnen

Neef,

Neef, DIRK VAN BREDERODE, een vermaard Krijgsman, met een aanzienlijke Vloot, derwaarts, die veele voornaame Ingezetenen gijzelde en gevangen nam; hier door wierd die Landstreek, zonder slag of stoot, tot onderwerping gebragt. FLORIS, na dat het Land van het overtollig water ontlast was, deed nog verscheiden andere Kasteelen bouwen, om hen in ontzag te houden, onder anderen te *Medenblik*, *Enigenburg*, *Middenburg*, *Nieuwburg*, *Vroon* en *Nieuwdoorn*. Uit *Westfriesland* toog hij naar *Friesland*. De burgers van *Staveren* kwamen hem te gemoet, en deeden hem den eed, waar bij zij hem voor hunnen Landsheer erkenden; waar voor zij door hem beschonken werden met verscheidene voorregten, die daar na, in het Jaar 1292, te *Albrechtsberg*, bevestigd werden. Niet lang genoot FLORIS de rust, die hij daar door bewerkt had. GUIDO VAN DAMPIERE, Graaf van *Vlaanderen*, deed een inval in *Zeeland*, om *Walcheren* te overmeesteren. FLORIS maakte zig hier op gereed om zijne bezittingen te verdedigen: doch de vrede werd, door bemiddeling van JAN, Hertog van *Braband*, getroffen tusschen FLORIS en GUIDO, op voorwaarde dat FLORIS zou trouwen met 's Graaven dochter, gelijk geschiedde. Naderhand ondersteunde hij, met zijne magt, Bisschop JAN VAN SYRIK, tegen GYSBERT VAN AMSTEL en HERMAN VAN WOERDEN, die, zo als men meent, door aanhessing van WOLFERD, Heer van *Borsselen*, om het behoud van de Slooten *Vreesland* en *Montfoort*, de wapenen opgevat en den Bisschop geslagen hadden. FLORIS zond CONSTYN VAN RENESSE, met de *Zeeuwen*, herwaarts; nabij *Loenen* ontmoetten deeze de *Hollanders*; waar op een bloedig gevegt volgde, waar in veele dappere mannen omkwamen. AMSTEL werd gevangen en naar *Zeeland* gevoerd in 's Graaven gevangenis; WOERDEN ontkwam het met de vlugt: na een beleg van ruim een Jaar, gaf zig het Slot *Vreeland* over. De vrede vervolgens getroffen zijnde, werden beide Kasteelen aan den Bisschop te rug gegeeven. AMSTEL en WOERDEN moesten borgen stellen, tegen het *Sticht* of *Holland* voortaan nimmer de wapenen te zullen voeren, op verbeurte van alle hunne goederen. Voor de oorlogskosten werd de Graaf van hen voor Heer erkend, en hem hulde

de gezwooren. FLORIS was edelmoedig genoeg om niet alleen allen haat af te leggen, maar benoemde zelfs, tegen alle regelen van voorzigtigheid, AMSTEL, WOERDEN en BORSSELEN, zijne doodvijanden, tot zijne geheime Raden, en bewees hen meer voorregt dan zij verdienden.

FLORIS was een der dertien pretendenten, die, in het Jaar 1292, na den dood van ALEXANDER, Koning van *Schotland*, naar die kroon dongen. MELIS STOKE fpreekt 'er van, als of niemant behalven hem tot den *Schotfchen* troon geregtigd was, zeggende, IV Boek, vs. 795.

Want Schotland was hem an verftorven.

Anderen ontzeggen hem daar toe allen regt. Maar laaten wij zien, of 'er niet een middelweg, tusfchen deeze beide uiterften, te vinden zij. Onder de gezegde dertien mededingers waren 'er negen, minder geregtigd dan hij; en onder deeze zes, welke hun regt afleidden van Koninklijke kinderen, in onegt geteeld. De zevende was ROBBERT PINKENY, wiens overgrootmoeder geweest was, een jonger zuster van ADA, oud-overgrootmoeder van FLORIS. De agtfte was, JAN CUMIN, wiens meer-bet-oud-overgrootvader wel eer Koning van *Schotland* geweest was, en die dus mede behoorde tot het oude Geflacht. De negende was ERIK, Koning van *Noorwegen*. En wat recht had deeze? dit; hij was getrouwd geweest met MARGRIET, dochter van ALEXANDER DEN III, Koning van *Schotland*, bij welke hij gewonnen had ééne dochter, MARGRIET, in het Jaar 1291 overleden; dus zou het vreemd geweest zijn, dat een vader een Koningrijk zou erven van zijne dochter. De overigen ziet men op dit Tafeltje.

DAVID, Koning, 1153.

Hendrik, *vóór zijn vader* 1152.

MALCOLUMBUS. WILLEM IV. 1224. Ada trouwt Florens III. David, Graaf van *Huntington*.

ALEXANDER. II. 1249. Willem I. Margriet. Isabella. Ada.

ALEXANDER. III. 1286. Florens. IV. Dornagilla. Robbert Bruce. Hendrik Hasting.

Margriet *voor haar vader*. Willem II. Jan *Bailleul*. Jan *Hasting*.

Margriet 1291. *nog jong*. Floris V. 1165.

WAGENAAR, in zijne *Vaderl. Hist.* III. Deel, bl. 56, ontzegt FLORIS de kroon, om dat, zegt hij, de andere aan Koning ALEXANDER DEN III nader bestonden. Doch uit het Tafeltje ziet men, dat de laatst overledene was de jonge Koningin MARGRIET. Maar hier komt het niet op aan. Ondertusschen is dit nader bestaan, sedert veele eeuwen, geweest een bron van oorlogen en processen. Men zou dan nog in twijfel kunnen trekken, wie deezer mededingeren Koning had moeten weezen. Als men vraagt, wie den laatst overledenen nader bestond, is het klaar, dat JAN BAILLEUL het moest winnen van FLORIS; maar dan was 'er weder verschil, tusschen JAN BAILLEUL en ROBBERT BRUCE: te meer, daar de laatstgenoemde *een graad* nader was dan de eerste, en *twee graaden* nader dan FLORIS. Maar dit is hier de vraag nog niet, maar wel, *wie naast gerechtigd was tot de kroon?* Om dit te bepaalen, moet men geen *graaden*, maar *staaken* tellen. De vier mededingers waren allen wettige afstammelingen van HENDRIK, oudsten zoon van DAVID: drie derzelven leidden hun regt af van eenen zoon, DAVID, Graaf van *Huntington*; de vierde van eene dochter, ADA: en deeze vierde was

was FLORIS DE V; welke, derhalven, als verbeeldende den laatsten staak, allereerst moest uitvallen, in de onderstelling, gelijk regt is, dat broeders gaan voor zusters, en broeders kinderen voor zusters kinderen, als het op een kroon of andere ondeelbaare bezittingen aankomt. Onder de drie anderen is het klaar, dat BAILLEUL het zelfde regt had boven BRUCE en HASTING, als zijn grootmoeder, in haar leven, gehad had boven haare jonger zusters ISABELLA en ADA, verbeeldende den eersten en oudsten staak; en daarom, indien regt plaats had, de naaste erfgenaam van de kroon was, en zonder tegenspraak Koning had moeten worden; zo als hij ook geworden is; hoe wel door een middel, welk hem, eeuwen daar na, door laatere Koningen van *Schotland*, tot schande geduid is. Hij en BRUCE waren de voornaamste mededingers. Zij verscheenen eerst, en bleeven laatst op het Toneel. Om hun geschil te beslissen, verkooren zij elk veertig persoonen tot rechters, bij welke Koning EDUARD nog vierentwintig *Engelschen* voegde; en dus te zamen 104: volks genoeg, om eene klaare zaak duister te maaken. Koning EDUARD vertoonde uiterlijk den schijn van rechtlievenheid; doch in zijn Kabinet beraamde hij, met eenige weinigen, de middelen, om *Schotland* aan *Engeland* onderwerplijk te maaken. Zie hier hoe dit bestooken werd. EDUARD bood eerst BRUCE de kroon aan, mids hij erkennen zou, leenman en onderdaan van de Koningin van *Engeland* te zijn. Maar als deeze daar op grootmoedig antwoordde, *dat hij niet zo heerschzugtig was, om der aloude vrijheid daarom te kort te doen*, was het met hem gedaan. Dezelfde aanbieding werd daar op aan BAILLEUL gedaan; en dewijl deeze graager was naar een kroon, dan naar een goeden naam, verkreeg hij door onrecht, 't geen hem van rechtswege toebehoorde.

Laaten wij nu nog onderzoeken, en eene vergelijking maaken tusschen het recht van BRUCE en van FLORIS, en waar op deeze hunnen eisch gegrond hebben. Merkelijk had, mijns oordeels, FLORIS hier omtrent bij BRUCE voor uit. De laatste had volstrekt geen recht, om dat hij de zoon was van een jonger zuster. Waarschijnlijk zal hij, in den beginne, zig beroepen hebben op de gemelde naderheid, gerekend volgens de

graaden, met betrekking tot de laatst overledene Koningin MARGRIET. Met veel meer schijn kon onze Graaf FLORIS zig verzetten tegen BAILLEUL, en voorwenden dat ADA, van welke hij zijne geboorte afleidde, ouder geweest was dan haar broeder DAVID. Want, toen ADA trouwde met FLORIS DEN III, was haar oudste broeder, Koning MILCOLUMBUS, slegts 22 Jaaren oud; zo dat DAVID de jongste was. Deeze twijffeling moest te zwaarder weegen, daar het recht van opvolging, in *Schotland*, toen nog niet geregeld was.

FLORIS dan werd, door de uitspraak des Konings, zijn eisch ontzegd. De *Hollandsche* Schrijvers zijn hier deerlijk in de war; sommige spreeken, als of FLORIS zijn recht van aanspraak aan BAILLEUL zou verkogt hebben; doch de *Engelschen* maaken daar van geen het minste gewag: en indien dit gebeurd ware, zou 'er geen uitspraak of vonnis des Konings nodig geweest zijn.

FLORIS trad daar na, met EDUARD, in een verbond tegen *Frankrijk*. Door zijne bemiddeling werd insgelijks een verbond geslooten, tusschen EDUARD en Keizer ADOLF, binnen *Dordrecht*. EDUARD zond de onderstandgelden, aan den Keizer en anderen, in het verbond begreepen toegezegd, aan Graave FLORIS. De brenger dier gelden was JAN BUTTECOURT. In den bijgaanden brief, verzogt EDUARD deeze penningen te bewaaren op een veilige plaats, om ze naderhand te doen uittellen, aan die geenen, aan wien ze behoorden. Uit dien zelfden brief blijkt, dat 'er, ten overstaan van FLORIS, niet alleen een verbond gemaakt was met den Keizer, maar ook met anderen; welke anderen, buiten twijffel, waren de Graaven van *Gelder*, *Cleeve* en *Gulik*, die zig, benevens den Keizer, verbonden hadden, aan EDUARD tegen FILIPS bijstand te verleenen. EDUARD noemt FLORIS, in het hoofd van dien brief, *zijnen liefsten vriend*, *den Graaf van Holland*; hij was gedagtekend den 12 November, in het Jaar 1294. Een der vrugten van dat verbond, tusschen EDUARD en FLORIS, was, buiten twijffel, het gebod, aan dien zelfden JAN VAN BUTTECOURT, 's Konings Gouverneur of kustbewaarder te *Jarmouth*, gegeeven den 28 September, in het Jaar 1295, om de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Friezen* op de kust

vrij

vrij en onverhinderd te laaten visschen: met last aan den *Baljuw* van *Jarmouth*, dit gebod, eens of tweemaal ter week, te laaten afleezen. In dien brief werd, als een reden van deeze vergunning, vermeld, dat de *Hollanders* in vriendschap stonden met den Koning; en op het einde; dat de vrijheid zoude stand grijpen, *tot op St. Maarten aanstaande*. Ook gebood EDUARD, volgens de *Hollandsche Chronijk*, geen wolle te verstapelen, dan binnen *Dordrecht*. Dit duurde, zegt de Rijmkronijk, *eenige stond*, maar *niet lange; want het waren*, leest men verder, *Engelsche voorregten en beloften*. Kort daar na werd de *wolstapel* verplaatst naar *Mechelen*; de reden daar van word gezegd deeze te zijn, dat 'er onvoorziens een stilstand van wapenen, tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, getroffen was: of, zo als 'er eigenlijk staat,

't Oorlog was gevredet toe,
Tusschen die Koningen, men weet niet hoe.

Wegens de *wolstapel*, vind men geene brieven in de *Acta* van RYMER; maar wel een brief van den 15 Januarij, van het Jaar 1296, dus slegts vier maanden na de vergunning om te visschen; Koning EDUARD verzoekt aldaar aan den Keizer om de tedere Jaaren van zijnen zoon JAN, Graave van *Holland* en *Zeeland*, en Heere van *Friesland* (dien EDUARD zijnen zoon noemde, om het huwelijk met 's Konings dochter), en om den gevaarlijken staat, waar in het gantsche Graafschap stond te vervallen, te willen gedoogen, dat JAN het Graafschap, 't welk zijn vader gehouden had, en de Graaf (JAN) nu zelf van zijne Koninklijke Majesteit houden moest, mogt doen verheffen door gemagtigden, in plaats van zulks in persoon te doen. Indien de dagtekening van dien brief egt is, zou men moeten besluiten, of dat FLORIS, die eerst 't Jaar daar aan volgende vermoord is, om zijn gemaakt verbond met *Frankrijk*, op aandrijven van EDUARD, door den Keizer is vervallen verklaard van zijn Graafschap; of dat die brief is afgezonden, op het valsch vermoeden van 's Graaven dood. Doch, 't geen dien zelfden brief nog duisterder maakt, is, een open brief van EDUARD van slegts vijftien dagen te vooren, te weten

ten van den 1 Januarij, van dat zelfde Jaar, waarin de Koning den Bisschop van *Eli*, zijnen oom den Graaf VAN PEMBROKE, en zijnen Thesaurier WOUTER VAN LANGETON, lastigt en magt geeft, om met FLORIS, Graave van *Holland*, het verbond te vernieuwen; als mede om den Graaf, wegens zeker getal troepen, welke FLORIS, bij een gezegelden brief, aan den Koning beloofd had, persoonelijk in den eed te neemen, en, aangaande het leveren van dezelve, een zekeren tijd met den Graave te bepaalen. Men zou derhalven mogen denken, dat de dagtekening van den 15 Januarij, van het Jaar 1296 is veranderd, en een Jaar vroeger zal moeten zijn. Dan, hoe dat ook zij; uit een laateren brief van EDUARD aan den Keizer, waar in FLORIS beschuldigd word van ondankbaarheid en ontrouw, zonder evenwel de daaden uittedrukken, blijkt klaar, dat 'er groote onmin tusschen den Koning en den Graaf plaats had: ja, dat FLORIS zelfs moet gedreigd hebben, zijnen zoon JAN te zullen onterven, of op eenige andere wijze van 't Graafschap versteeken. Ten minsten verzoekt EDUARD bij den brief, bij aldien het gebeurde, dat FLORIS zijn Graafschap, bij huwelijk, of op eenige andere wijze, aan iemand zou willen overdraagen, zulks te willen verhoeden, op dat de zoon schadeloos mogt gehouden worden. Want ik hoop, voegt hij 'er bij, dat het Graafschap veiliger of beter zal wezen onder den zoon, dan onder den vader.

Uit alle deeze omstandigheden blijkt duidelijk, dat het voorneemen der geenen, die FLORIS vermoordden, niet alleen geweest is om hem naar *Engeland* te voeren, maar ook om JAN in het bezit van het Graafschap te stellen.

Indien het waar zij, dat FLORIS de bedreiging heeft gedaan om JAN te onterven, kan dit, zo wel als het aangaan van het verbond met *Frankrijk*, een tweede reden van zijnen dood geweest zijn. FLORIS, weet men, had, in het Jaar 1295, eene reize naar *Frankrijk* gedaan, en in tegenwoordigheid van verscheide Edelen, het verbond tot stand gebragt. De *Rijmchronijk* zegt, dat FLORIS, door FILIPS, zig liet beweegen, hem te zweeren; doch de Schrijver voegt 'er bij, *dat hij het uit nood deed, hoe wel hij 'er naderhand om dood bleef.* VOSSIUS beschuldigt FLORIS, ingewikkeld, ten onregte, als hij zegt:

zegt: „ *Men zegt*, dat FLORIS, zonder weten van de Staa-„ ten heeft gehandeld om *Holland* te brengen onder *Frank-„ rijk*, doch onder beding, dat hij nog zijne nazaaten, niet „ zouden gehouden zijn, voor 't Parlement te recht te staan." Maar VOSSIUS zegt niet, waar hij die bijzonderheid, die men nergens anders vind, geleezen heeft. Hadde FLORIS dien toeleg gehad, of werklijk zulks bedreeven, de Staaten zouden recht gehad hebben, hem van 't Graafschap te ontzetten. De *Rijmchronijk*, wel is waar, zegt, dat hij den Koning van *Frankrijk* zwoor; dan men weet, dat het de gewoonte van dien tijd was, beloften van bijstand tegen vijanden met eeden te bevestigen. FLORIS had ook diergelijken eed aan EDUARD gezwooren. FLORIS schijnt geen vooruitzigt gehad te hebben op eenige hulpe van *Engeland* tegen de *Vlamingen*, die, zo wel als FLORIS, met EDUARD tegen *Frankrijk* in verbond waren. Uit de *Acta* VAN RYMER, op het Jaar 1295, blijkt dat de *Engelsche* Koning de geschillen, tusschen GUIDO VAN VLAANDEREN en FLORIS, in der minne zogt te beslissen; ten welken einde hij zijne gezanten herwaards zond. Doch het blijkt ook, dat EDUARD, in die bemiddeling, de zaak van GUIDO, wiens hulpe hij tegen *Frankrijk* niet kon ontbeeren, meer voorstond dan die van FLORIS.

Een verbond met *Frankrijk* was voor FLORIS, om de *Brabanders* en *Vlamingen* in ontzag te houden, veel voordeeliger dan met *Engeland*. Hoe het zij, vooraf merken wij aan, dat men het FLORIS als eene schending van het recht heeft toegeschreeven, om een oorzaak voor het beraamd ontwerp te vinden; en dat zijn dood bijna de eenige vrugt van dat ongelukkig verbond geweest is.

Men vind den inhoud daar van geheel in MIERIS, *Charterboek*, I. Deel, bl. 563, en bij verkorting in de *Vaderlandsche Historie*, III. Deel, bl. 61, enz. Doch in dat uittrekzel zijn merkelijke misslagen. Daar in word gezegd, dat FLORIS als Leenman van het *Duitsche* Rijk, *tegen den Koning van Duitschland geheel geene vijandschap pleegen mogt; waarom hij 'er zig ook niet toe verbinden wilde.* Voor eerst zijn deeze woorden: *Leenman des Duitschen Rijks*, eene vermeerdering, die in een uittrekzel geen plaats behoorde te hebben,

en vooral hier niet, daar uit het verbond zelve blijken zal, dat FLORIS *geen Leenman van het Duitsche Rijk was.* De Schrijver van dat uittrekzel had zeker het oog op deeze woorden van het verbond §. 3. *Item il est accordé que nous* SOMMES TENUS DE FAIRE GUERRES, *a sa requeste, a ses ennemis alliés* au Roij d'Angleterre, & *specialement à ceux qui ont recu de deniers contre le dict* Roij de France, EXCEPTÉ LE ROY D'ALLEMANGE: dat is; ,, voorts is overeengekoomen, ,, dat wij, daar toe verzogt, *gehouden zijn den oorlog te voeren,* tegen alle zijne (FILIPS) vijanden, Bondgenooten des ,, Konings van *Engeland*, en inzonderheid tegen de zulken, ,, die geld genooten hadden (van EDUARD) tegen den Koning ,, van *Frankrijk, uitgezondert den Koning van Duitschland.*" Keizer ADOLF was een van die geenen, die geld trokken van *Engeland.* Deeze zoude FILIPS, des vermaand zijnde, beoorlogen, alleen uitgezonderd ADOLF. Maar zo het gebeurde, dat ADOLF FILIPS beoorloogde of aanviel, dan zou FLORIS FILIPS te hulpe komen, zo wel tegen ADOLF, als tegen anderen. Maar dewijl de Traktaaten moeten verklaard worden, volgens de eigen kracht en betekenis der woorden, zal ik wederom het oorspronkelijke met de vertaaling, uit §. 2. hier ter nederstellen. *Si le dict Roij de France assailloit le Roijaume d'Allemange, en ce cas* tant seulement *nous* POURRIONS *aijder le Roij d'Allemange & deffendre son Roijaume, & si le Roij d'Allemange voulloit assaillir le Roij ou le Roijaume de France en ce cas nous* SOMMES TENUS *comme homme du dict Roij a deffendre lui & son Roijaume a ses gages,* d. i.: ,, Indien de ,, Koning van *Frankrijk* het *Duitsche* Rijk aantasten, in dat ,, geval alleen, zou FLORIS den Koning van *Duitschland* mogen helpen: maar zo die den Koning van *Frankrijk*, of ,, deszelfs Rijk wilde aantasten, in dat geval zou FLORIS gehouden zijn, als Leenman des *Franschen* Konings, hem en ,, zijn Rijk te verdedigen, op deszelfs kosten." Hier uit blijkt wel de eerbied van FLORIS voor het Rijk en deszelfs opperhoofd, maar ook teffens zijne onafhanklijkheid. De tegenstelling, van *mogen* en *moeten* of *gehouden* zijn, is hier beslissende, en heeft geene verdere verklaaring nodig. Voeg

hier

hier bij, dat FLORIS, §. 4. uitdrukkelijk zegt: „ Wij zullen „ van nu af aan niet vermogen eenige gewapende *Duitschers* in „ ons Land te ontvangen, noch het zij gewapend of ongewa„ pend, door ons Land laaten trekken, of uit onze havens „ laaten varen, naar *Engeland*, of naar eenig ander Land van „ 's Konings vijanden, enz."

Het bovengemelde Leenmanschap van *Frankrijk* schijnt alleen uitgedagt te zijn, om FLORIS in staat te stellen, zonder krenking van zijnen eerbied voor den Koning van *Duitschland*, FILIPS tegen ADOLF te kunnen helpen, als het geval zoude daar zijn. Maar dit ware immers hoogst belachlijk, indien FLORIS waarlijk een Leenman van 't *Duitsche* Rijk geweest ware?

De dagtekening, onder den brief of het verdrag, is gesteld: *Lundij apres* THEOPHANIE: „ na den 6 Januarij, van het Jaar 1295. Eenigen hebben daar voor genomen, den 10 Januarij, van het Jaar 1295; anderen den 9 Januarij, van het Jaar 1296. In den brief zelven spreeken geen andere dan *Hollanders*, die het Jaar met den 1 Januarij aanvingen; en dus zou het dan zijn den 10 Januarij, van het Jaar 1295. Maar dit is niet moogelijk. De jongste nederlaag der *Vlamingen*, in *Zeeland*, is voorgevallen, op *Simon en Judas Avond*, den 27 October, van het Jaar 1295; en sedert is FLORIS naar *Frankrijk* vertrokken, alwaar hij dit verdrag aanging: want MELIS STOKE zegt:

Recht cortelike hier na
Voor de Graavé als ik versta
Toten Coninc te Parijs, enz.

Dit wil dan zeggen, terstond na den slag. Dus heeft hij den winter van het Jaar 1295 te *Parijs* doorgebragt; en op den 9 Januarij, in het Jaar 1296 sloot of tekende hij het berugte verdrag. Of dit den 10 of 9 van die maand geschied zij, dit zij hier van genoeg. Ook is het, zo als reeds gezegd is, bekend, dat de zamenspanning, om FLORIS te vangen, in *Engeland* gesmeed, en aldaar vertrouwd was aan Heere JAN VAN KUIK, die kort te vooren derwaards gezonden was, om eenige zaaken, *Hol-*

land betreffende, te verrigten. Deeze Heer JAN VAN KUIK was, volgens zijnen eigen eed, gedaan den 31 Maart, in het Jaar 1290, zo wel als zijn zoon HENDRIK, een Leenman van Graave FLORIS, welken hij toen *onzen lieven Heer* noemde, en maakte zig dus schuldig aan verfoeilijken *meineed*; hebbende hij zelve, te *Bergen op den Zoom*, in de vergadering der vloekverwanten, gezwooren, dat hij hun zou doen hebben den bijstand des Hertogs van *Braband*, des Graaven van *Vlaanderen*, en des Konings van *Engeland*. Ook verzekerde hij hun, dat JAN dit nooit op hun verhaalen zou. Waar uit ten klaarsten blijkt, wat staat hij op het woord van Koning EDUARD maakte.

De voornaamsten, aan welke KUIK dien gevloekten aanslag betrouwde, waren GERARD VAN VELZEN, HERMAN VAN WOERDEN en GYSBERT VAN AMSTEL; bij welke naderhand kwamen: JAN VAN HEUSDEN, JAN VAN TEILINGEN, JAN VAN RENESSE, WOLPHERT VAN BORSSELEN, en meer anderen. Zelfs hadden 'er eenigen in *Holland* kennis van; zo dat het bijna voor niemand der grooten een geheim was, dan alleen voor FLORIS. Jan VAN RENESSE openbaarde het zelve aan zes zijner knaapen; en, echter, bleef de zaak verhoolen. De zaamgezwoorenen verzonnen eenen nieuwen twist, en nodigden FLORIS te *Utrecht* te komen, om dien te beslissen. Hij verscheen aldaar, en deed, zo als men ligt vermoed, eene uitspraak naar ieders genoegen. Het geld, dat de een aan den anderen moest uitkeeren, betaalde hij, edelmoedig, uit zijne eigen beurs, en onthaalde hun allen ter maaltijd; zijne trouwloosste verraders, AMSTEL en WOERDEN, zaten aan zijne zijde. Het gantsche Hof, zegt MELIS, was vrolijk, om dat het *een hooge*, dat is, heilige avond was; te weten, de dag voor *St. Jan*, op welken, in dien tijd, veele vreugde bedreeven werd. Na den maaltijd begaf zich de Graaf een weinig ter rust. Inmiddels reeden alle de verraders naar buiten, uitgenomen AMSTEL, die den Graaf wekte, onder voorwendzel dat het schoon weder was om op de vogeljacht te gaan, het gewoon vermaak van FLORIS. De al te ligt vertrouwende Graaf, (maar wie denkt op schelmstukken, die 'er zelf niet van zwanger gaat?) beval wijn te brengen, en zeide tot AMSTEL: *Eer wij uit-*

uitrijden, *moet gij nog eerst St. Geerteminne bescheid doen.* Bekend is het, dat men, eeuwen agter een, ter eere van ST. GEERTRUID, zo wel in *Duitschland* als in *Holland*, plagt te drinken. Ook was dit een dronk van vriendschap. Als zodanig eischte FLORIS, uit den slaap ontwaakende, tot verfrisching, een glas wijn, dronk, waarschijnlijk, een matigen teug, en bragt ze AMSTEL toe, die het schielijk uitdronk, brandende van begeerte om den Graaf in handen zijner medgezellen te leveren. Vervolgens reed de Graaf, met een klein gevolg, naar buiten, bij zig hebbende zijnen Neef, den jongen Graaf van *Henegouwen*, die naderhand Stadhouder van *Holland* wierd, en Heer GERRARD VAN VOORN, schoonzoon van WOLFERD VAN BORSSELEN, tegen wien hij zig, ten opzigte van Graaf JAN, manlijk verzette. HERMAN VAN WOERDEN was de eerste, die dit rampzalig tooneel opende; 's Graaven paard bij den toom grijpende, zeide hij: *Uwe hooge sprongen zijn gedaan, Heer! gij zijt onze gevangene.* FLORIS, ziende dat het ernst was, schoon hij het eerst voor spel hield, greep naar zijn zwaard; VELZEN deed het insgelijks, dreigende den Graave, zo hij zig niet stil hield, den kop te zullen klooven. Een der dienaaren van den jongen Graave van *Henegouwen* stelde zig te weer, om FLORIS bijstand te bieden; maar hij werd op het oogenblik vermoord. De jonge Graaf en de Heer VAN VOORNE ontsnapten hunne handen, tot verwondering van ieder, dat de zamenzweerders daar op niet verdagt geweest waren. Terstond bragten deeze de tijding te *Utrecht.* De verraders, FLORIS gebonden hebbende, voerden hem naar het *Muider Slot.* ARKEL bragt de twee ontvlugten op zijn Slot in veiligheid, en van daar naar *Dordrecht.* FILIPS VAN WASSENAAR, verstaan hebbende dat de Graaf gevangen was, brak het Graaflijk Zegel aan stukken, op dat 'er geen misbruik van gemaakt zoude worden. De maare, als een blixem, door het gantsche Land vliegende, bragt het volk alomme op de been, om den Graaf te ontzetten. Die van *Haarlem* en *Amsteldam* begaven zig, met vaartuigen, naar het *Muider Slot;* doch de geweldenaars van den Graave deeden hem een brief schrijven, waar in hij verklaarde, zig wel te bevinden,

en

en beval hen, naar huis te keeren. Ligt vermoedde men dat dit schrijven hem was afgedwongen; dus werden de verraders genoodzaakt met den Graaf zig elders te begeeven. Zij zetten hem te paard, bonden, met een koord, zijne voeten onder den buik van het paard, en een handschoe voor den mond, om het schreeuwen te beletten. Aldus verhaalt het MELIS STOKE, welke zegt, dit te hebben van ooggetuigen. Niet verre van *Naarden* ontmoetten zij eenig volk in het koorn; VELZEN reed voor uit, en vraagde, *wat zij zogten?* Het antwoord was: *den Graaf.* Toen zwenkte VELZEN zijn paard, en meende met zijn zwaard FLORIS te dooden; doch deeze den slag ontwijkende, zocht, met zijn paard, over eene sloot te springen, maar viel 'er midden in. VELZEN toen van het paard gesprongen, maakte den Graaf af met vijf wonden, volgens anderen met tweeëntwintig. Dus was FLORIS vermoord, eer die van *Naarden* ter zijner redding konden toeschieten. Inmiddels was VELZENS paard hem ontlopen; doch hij redde zig, zo wel als alle de anderen, met de vlugt, bedienende zig van het paard van eenen zijner dienaaren. Die van *Naarden* greepen VELZENS dienaar, dien zij deeden rabraaken. Ook haalden zij het Lijk des vermoorden Graafs uit het water. Het werd van daar naar *Alkmaar* gevoerd, aldaar gebalzemd, en vervolgens te *Rhijnsburg* ter aarde besteld, na dat alvorens zijne ingewanden, in de gemelde Stad, begraaven waren.

Zonderling is het, dat men bij de Schrijvers van eene zaak als deeze, en eenen sterfdag zo naauwkeurig verhaald, nog zo veel verschil vindt. *'s Woensdags daar na*, dat is, zegt ALKEMADE, den 28 Junij, van het Jaar 1296, waarop de Graaf den geest gaf. VOSSIUS zegt, volgens de regte uitdrukking van zijnen vertaaler, den 26 Junij; BEKA en andere, den 27 Junij; het *Goudsche Chronijkje*, heeft dat de Graaf verslagen is op *St. Pieter en Paulus avond*, dat is, den 28 Junij; doch in de *Reformatie van* J. LE LONG word klaar beweezen, dat het geschied is op den 28 der meergemelde maand Junij. In de beschrijving van *Alkmaar*, door S. VAN EIKELENBERG, is ingevoegd een andere en laatere afbeelding van dien zelfden kist, welken BOOMKAMP naar het leven getekend heeft, met het in-

ingevulde opschrift; doch den dag bepaalende, niet gelijk LE LONG, op den 28, maar op den 27 Junij. De redenen van LE LONG zijn deeze: „ Want, (zegt hij), volgens het verhaal van M STOKE, L VAN VELTHEM, de *Goudsche Chronijk*, enz. werd hij op *St. Jans avond* in den zomer, dat is den 23 Junij gevangen, en vijf dagen daar na op *St. Pieter* en *Paulus avond* vermoord, zijnde den 28 Junij. Zo dat J GERBRANDS VAN LEIDEN deezen moord op den 27, en ook BEKA, een dag te vroeg stellen, vermids die Feestdag altijd op den 29 komt." Hier op gaat hij dus voort. Noch meer ben ik verwondert, dat in het *Batavia Sacra* gezegt werd: *van deezen Graaf* FLORIS *staat het volgende aangetekend, in het doodboek van St. Pieters Kerk te Utrecht, op den* 28 *Maij, in het Jaar* 1296, *is gedood den Doorluchtigen Graaf;* dan dit kan niet anders zijn, dan een fout van den Schrijver of drukker. Het bewijst dan LE LONG's gezegde, dat FLORIS den 23 gevangen, en 5 dagen daar na, dat is den 28, op *St. Pieter* en *Paulus avond*, vermoord is. Doch hier heeft hij STOKE niet wel ingezien: want deeze zegt, niet den vijfden dag daar na, maar bepaaldelijk regt op den vijfden dag van zijn gevangenis, en dus bepaaldelijk den 27. Want, hij werd gevangen den 23, zijnde in dat Jaar *zaturdag*, en dus *woensdag*, den 27, de vijfde dag. Dit word nader bevestigd uit den brief van LOEF VAN KLEEF, Heer van *Arkel*, aan den Koning van *Engeland*, te vinden in MIERIS *Charterboek;* daar in word de laatste dag van FLORIS leven genoemd *quarta feriarum*, dat is *woensdag*, zijnde den 27. En behoeft men wel te twijffelen, dat LOEF VAN KLEEF, die, in naam der Edelen en vasfallen van *Holland*, den Koning den gepleegden moord bekend maakte, den netten dag geweeten heeft?

FLORIS DE VIJFDE was rijzig en groot van persoon; van een schoone en deftige gestalte; welspreekend, aangenaam en vriendelijk van taal; dapper en kundig in zaaken van oorlog; een groot beminnaar van de vogeljacht, en gantsch niet afkeerig van de vrouwen. Ten opzigte van de Landzaaten was hij een groot voorstander van regt en geregtigheid, en teffens een vijand van alle onderdrukking, waar in de Edelen

van

van dien tijd zig zeer te buiten gingen; verbeeldende zij zig, dat de wetten alleen gemaakt waren voor den gemeenen man. Dan, hoe schoon deeze deugden in hem uitblonken, zij werden bezwalkt, door een dartel en wellustig leven. Men weet, uit zekere berichten, dat hij in onegt geteeld heeft eenen zoon, DIRK genaamd, bij KATHARINA VAN TEILINGEN, dochter van Heer WILLEM VAN TEILINGEN, en GERARDA of GEERTRUI VAN WOERDEN, dochter van HERMAN VAN WOERDEN, eene zeer schoone vrouw. Zij was eerst de vrouw van ALBERT VAN VOORN, en daar na van WOLFERT VAN BORSSELEN, met wien zij te *Delft* werd omgebragt. Behalven deeze had hij nog een bastaard zoon, WITTE VAN HAAMSTEDE genaamd; een man, die zig naderhand zeer vermaard heeft gemaakt. Doch, onder alle zijne matresfen, werd meest van hem bemind, ISABELLA, dochter van JAN DEN VII, Heer van *Heusden*, welke hij, tegen den wil van haaren vader, op zijn Lusthuis de *Vogelzang*, buiten *Haarlem*, als zijne bijzit hield. Deeze, zegt men, wilde FLORIS aan GERARD VAN VELZEN, met geweld ten huwelijk opdringen; doch dat die volstandig weigerde, als een Edelman, 's Graaven hoer te trouwen. Hier uit zou naderhand ontstaan zou, dat FLORIS de huisvrouw van VELZEN, na hem buitenslands gezonden te hebben, uit wraak daar over, op haar Slot *Kronenburg*, zoude verkracht hebben. Doch deeze gebeurtenis, en de daar uit gevolgde haat van VAN VELZEN tegen den Graaf, is reeds ten overvloede, door verscheiden Schrijvers, met bondige redenen wederlegt, en aangetoond, dat dit een bloot verdichtzel is, of ten minste zonder grond opgemaakt uit eene verkeerde lezing van MELIS STOKE. Men zie hier over SCHRIVERIUS, en anderen.

Maar laaten wij nu onderzoeken de bijzondere redenen van den haat der Edelen tegen Graaf FLORIS. De eerste reden, en de voorname grond van den gesmeeden aanhang, was, het bovengemelde verbond, door FLORIS met FILIPS, Koning van *Frankrijk*, aangegaan. Zij beschuldigden hem, dat hij daar mede het Land aan *Frankrijk* verkogt had. Maar dit was een bloot voorwendzel, om aan hun gedrag een schijn van recht te geeven: want de Edelen van *Holland*, die, in merk-

merklijken getale, daar bij waren tegenwoordig geweest, en die zelve dat verbond ondertekend hadden, rechtvaardigden hem genoeg. Zijne grootste vijanden, en de aanleggers van die schenddaad, hadden daarenboven ieder hunne bijzondere redenen van misnoegen. FLORIS, dien wij zo even schetsten als een handhaver van het recht, zonder aanzien des persoons, had, binnen *Leiden*, zekeren JAN, Neef van VAN VELZEN, om begaanen manslag, doen onthoofden; en dit was de bron van zijnen haat, en niet het verkrachten van zijne vrouw. GYSBERT VAN AMSTEL had, verscheiden Jaaren, in 's Graaven gevangenis doorgebragt; zijne goederen waren verbeurd verklaard en weg geschonken. En of schoon FLORIS hem, zo wel als HERMAN VAN WOERDEN, die mede gebannen was, en zijne goedéren verbeurd had, naderhand in hunne eer en goederen hersteld, en meerder gunste en liefde betoond had, dan zij verdienden, was daar door wel hun openbaare haat, maar niet hun geheime wrok ter neder gelegd. Wat aangaat eene nog meer algemeene oorzaak, namelijk het verheffen van veertig huislieden tot den Adelstand; deeze was mede niets meer dan een louter verdichtzel. Wel is waar dat FLORIS, in het Jaar 1290, twaalf Ridders van *St. Joris* geslagen had; maar het is tevens waar, dat het geene boeren, maar Edellieden waren, en onder deeze zelfs GYSBREGT VAN AMSTEL, een zijner trouwloosste verraderen. De gevolgen van deezen afschuwelijken moord, en het lot der moordenaaren, zullen wij melden op het *Art.* JAN DE I, Graaf van *Holland*. Hier mede besluiten wij het Artikel van FLORIS DEN V, den laatsten van dien naam onder de Graaven van *Holland*; ten slot 'er nog bijvoegende deeze digtregelen van LANGENDYK.

Daar trotschheid, dartele min, en zugt tot hooger staat,
Regeeren in het hart der Vorsten van de Landen,
Staan zij gestaag ten doel voor oproer en verraad;
Dan valt hun kroon van 't hoofd, dan gaat hun roem te schanden.

ô FLORIS! *Konings telg! te dartel uitgespat,*
Ten spijt des adeldoms, dat hebt gij ondervonden;
Want, na ge op het Muider Slot, veel smaads geleden had,
Doorstak u VELZENS *wraak met tweeëntwintig wonden.*

Zie alle de *Hollandsche Chronijken* van de tijden der Graaven, enz.

FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, broeder van DIRK DEN VI, Graave van *Holland.* Hoe hij zig tegen gemelden zijnen broeder gedragen hebbe, om mede aan het bewind te koomen; hoe zijne aanslagen ontdekt wierden; hoe hij zig tot de *Westfriezen* begaf, de Stad *Alkmaar* verbrandde, en *Kennemerland* verwoestte, doch eindelijk met zijnen broeder verzoende; hoe hij werd aangezogt tot het huwelijk met de Nigt van Graave HERMAN VAN KUIK, *Utrecht* innam, en daar na in of bij *Abstede* vermoord werd: dit alles is reeds vermeld op het Art. DIRK DE VII.

FLORIS VAN HOLLAND, oom van Graave FLORIS DEN V, en geduurende deszelfs minderjaarigheid voogd van *Holland*, zo als op FLORIS DEN V gezegd is. Hij was de zoon van Graave FLORIS DEN IV, en dus de broeder van Graave WILLEM. In zijn bestier over *Zeeland* gedroeg hij zig, in allen deele, zeer prijzenswaardig; gaf aan die Provintie verscheiden wetten en ordonnantien, die nog onderhouden worden; hij werd, zo als boven gezegd is, in een Tournoispel, in het Jaar 1258, dodelijk gewond, en stierf den 7 April van dat Jaar.

FLORIS, die ten tijde van den Bisschop BALDUINUS DEN II, het Burggraafschap van *Koeverden* bekleedde, was, door OTTO, Graaf van *Gelder*, of, zo als EMMIUS zegt, door eigen gierigheid, aangezet om de Kooplieden, die goederen en levensmiddelen uit *Friesland* naar 't Graafschap *Benthem* en elders vervoerden, met onmatige tollen te bezwaaren. En daar hij des Graaven van *Benthem* en ook des Bisschops broeder was, doch deeze zo min als anderen ontzag, ontstond daar

uit

uit wel haast een oorlog onder hun. De Bisſchop deed hem vermaanen en beſtraffen; maar hier mede dreef hij zo lang den ſpot, tot dat BALDUINUS zijnen broeder in den ban deed; 't welk even weinig uitwerkte. Dus voerde de Bisſchop een magtig Leger voor 't Slot, en beſtormde het zo geweldig, dat hij en zijn ſchoonzoon zig genoodzaakt vonden, het aan den Bisſchop over te geeven. Tot Kastelein van *Koeverden* werd daar na aangeſteld, een *Hollandsch* Ridder, GYSELBERT POTKYN genaamd.

Deeze FLORIS had den toenaam van VERNENBURG, en was getrouwd met de moeder van de gebroeders RUDOLPHUS en VOLKERUS, wier vader mede RUDOLF genaamd was, die, in naam van zijnen oudſten ſtiefzoon, Slotvoogd van *Koeverden* was.

Zie EEKA; *Oudheden van Groningen*, bl. 529 en 530.

FLORISZOON, (ADRIAAN) Paus van *Rome*; zie ADRIAAN DE VI.

FLORIS VAN BLANKENHEIN, Bisſchop van *Utrecht*; zie BLANKENHEIM. (FLORIS)

FLORIS VAN PALLAND; zie PALLAND. (FLORIS VAN)

FLORIS VAN MONTMORENCY; zie MONTMORENCY. (FLORIS)

FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, Bisſchop van *Utrecht*; zie WEVELINKHOVEN. (FLORIS VAN)

FLORIS VAN YSSELSTEIN; zie YSSELSTEIN. (FLORIS VAN)

FLORIS, ORM VAN WYNGAARDEN; zie ORM VAN WYNGAARDEN. (FLORIS)

FLORISZE, (PIETER) een man, die verdiende beter gekend te worden, dan wij in ſtaat zijn hem te leeren kennen. Hij

was een van die weinigen, die niet door geboorte, maar enkel door zijne verdiensten zig eenen naam gemaakt heeft. Dus zijn het alleen zijne daden, die wij kunnen verhaalen.

FLORISZE of FLORISZOON beschouwen wij dan eerst in de hoedanigheid van Schout bij Nacht, ten dienste deezer Landen, in die benarde tijden, toen men helden, als uit het stof, zag ten voorschijn komen, en die de aanzienlijke posten, welke zij bekleedden, niet verschuldigd waren aan hunnen Adeldom, maar alleen aan ware verdiensten, waar door zij den Adeldom aan hun Geslacht schonken.

De oorlog, tusschen de *Engelschen* en *Hollanders*, in het Jaar 1651, zo ongelukkig aangevangen als ontrouw op den hals der *Nederlanders* geschoven, had eenen bloedigen en zeer nadeeligen voortgang en einde. De *Engelschen* vochten, volgens hunne gewoone trotschheid, om het *recht van de Zee*; en de *Nederlanders*, volgens hunne aangeboorene dapperheid, om de *vrije vaart* op dezelve. Op den laatsten Februarij van dat Jaar, en de twee volgende dagen gebeurde de vermaarde Zeeslag, bij *Portland*, tusschen TROMP en BLAAKE, waar van de omstandigheden op het Art. TROMP vermeld zullen worden. Hier zeggen wij alleen, dat PIETER FLORISZE, in dien slag, een geruimen tijd, in een bloedig gevegt was, tegen zes *Engelsche* Schepen; waar van TROMP hem ontzette. De belooning, welke hij, van de Staaten, voor zijne betoonde trouw en dapperheid genoot, bestond in een geschenk van 1220 guldens.

In het volgende Jaar was hij tegenwoordig in den Scheepstrijd bij *Katwijk*, die TROMP het leven kostte. FLORISZE had daar bij de achterhoede. Hem en den Vice-Admiraalen DE WITTE en DE RUITER gelukte het, eene zeer aanzienlijke Vloot Koopvaardijschepen in en uit de havens van het Vaderland te geleiden. Voor deezen en andere diensten, aan zijn Vaderland beweezen, werd hij, in het Jaar 1653, door de Admiraliteit van het *Noorderkwartier*, verheeven tot den rang van Vice-Admiraal. In deeze waardigheid werd hij, in het Jaar 1656, benevens den Luitenant Admiraal OBDAM, en den Vice-Admiraal DE RUITER, met een Vloot van veertig Schepen, naar de Oostzee gezonden, om *Dantzig*, indien het werd aangetast,

te

te beveiligen, en den Koophandel op de *Zond* te beschermen; 't welk onze vermaarde Zeehelden ook gelukte.

Den 18 van de maand October, in het Jaar 1658, liep de Vice-Admiraal FLORISZE, met de *Hollandsche* Vloot, in Zee; doch liet, op dien togt, in den Zeeslag, tegen de *Zweeden* dapper strijdende, nevens zijnen Kapitein en 36 Matroozen, het leeven. Zijn lijk werd, met dat van den Vice-Admiraal DE WITTE, waar aan de Koning van *Zweeden* alle eêr deed bewijzen, naar *Holland* gevoerd; dat van PIETER FLORISZE, met veele staatsie te *Hoorn* ter aarde besteld, en, door 's Lands Staaten, aan zijne erfgenaamen een geschenk toegelegd, van 3000 guldens, om daar voor een Grafstede van marmer, of ander gedenkteken opterigten. Men ziet het nog heden, in de Groote Kerk te *Hoorn*, waar in zijn stoffelijk overschot, een Jaar na zijn overlijden, geplaatst werd. Men leest daar op de volgende regels.

PIETER FLORISZOON.

Die als een Held, den Brit, den Portugeesch, den Zweedt
Voor Britland, Portugal, en in de Zond bestreedt;
Die Koppenhaven hielp ontzetten, door zijn kiel,
Rust hier, de Hemel is de haven van zijn ziel.

Geschoten en gestorven den 8 November, in het Jaar 1658. 's Mans afbeelding gaat, op meer dan ééne wijze, in prent uit.

Zie Leven van TROMP; DE RUITER; *der Nederlandsche Zeehelden*; *Historie van Enkhuizen*, enz.

FLUSEN, ook wel FLUIJZEN genaamd, voortijds een vermaard bosch, tusschen *Medenblik* en *Staveren*, waar in de *Friesche* Vorsten hun Lusthof hadden. Anderen plaatzen het, met meer recht, in *Friesland*, Landwaarts in ten Oosten van de Stad *Hindeloopen*. Door eene gantsch buitengewoone zomer-

hitte geraakte dit bosch in brand; den grond zeer zwavel- en veenagtig zijnde, werd het geheel en al verteerd, en veranderd in een klein Meertje. In het Jaar 570 ontstond 'er een geweldig onweder, dat drie dagen en drie nagten aan hield. Het Lusthuis *Flusen* werd daar door zodanig met grondslagen en al weggespoeld, dat men de plaats niet meer kent daar het gestaan heeft. Het eertijds kleine Meertje verzwolg hier door verscheiden Landen, en kreeg eene merkelijke uitgebreidheid. Het draagt nóg heden den naam de *Fluijsen*, strekkende ten Oosten van *Galama-dam* tot aan het *Heegermeir*.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, fol. 228. WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, fol. 47.

FOCHTELE, een der 10 Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Stellingwerfoosteinde*, een half uur gaans Zuidoostwaard van *Oosterwolde*, waar mede het in het Kerklijke gecombineerd is; gelijk ook het Dorp *Appelsche*. *Fochtele* heeft 14 stemmen. Na bij dit Dorp ziet men eene der zeldzaamheden der natuur, namelijk een aflopend watertje, de *Vogelrijd* genaamd, uit de Veenen ontspringende, het welk, onder den grond duikende, op eenen afstand van 100 roeden, in de *Kuinre*, weder ten voorschijn komt.

Zie BACHIENE, *A.* bl. 1379.

FOCKEMA, een Adelijk Slot of Huis, in de *Friesche* Grietenij *Menaldumadeel*, onder het Kwartier van *Westergoo*.

WINSEMIUS.

FOCKO LUDIGMAN, was, omtrent het Jaar 819, *Potestaat van Friesland*, en de tweede op de lijst derzelven. Van zijde verrichtingen vind men weinige bijzonderheden aangetekend, als dat, onder zijn bestier, te *Dokkum* het Klooster van

BONIFACIUS gesticht werd. Het zelve werd eerst bewoont, door Reguliere Kanunniken, en daar na door die van de *Premonstranter* orde.

WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, fol. 105.

FOELKE was de vrouw van OCCO, stichteres van eenige Kloosters in *Groningerland*; als dat van *Dijkhuizen*, in het Jaar 1378; van de Abtdijen van *Ysle* en *Meerhuizen*, onder *Aurik*. Nogthans heeft zij daar door niet verdiend, in den rang der Heiligen geplaatst te worden; hoewel gemelde stichtingen, in die tijden, als een bijzonder werk van heiligheid werden aangezien. U. EMMIUS verhaalt van haar, dat zij haaren zoon KENO tot het pleegen van alle feitelijkheden aanspoorde. KENO had twee edele jongelingen, zonder dat men weet om wat reden, in hunne Kasteelen belegerd, en tot de overgave genoodzaakt. Volgens gemaakt verdrag bij de overgave, mogten die jonge Edellieden gedood, noch in een vuilen kerker gesmeeten worden; dit laatste geschiedde evenwel. FOELKE, die de sleutels daar van bewaarde, liet hun daar in bijna van ongemak vergaan. Doch haare wreedheid was daar mede nog niet verzadigt. Want, schoon deeze twee ongelukkigen haar zeer na in den bloede bestonden, besloot zij hun van honger te doen vergaan. Om verzekerd te zijn, dat hun, langs den eenen of anderen weg, niets werd toegevoegd, zorgde zij naauwkeurig voor alles, nacht en dag. De jongelingen, raazende van honger, aten eerst hunne kleederen, en daar na hunne eigen vuiligheid; dit den woedenden honger niet stillende, tastten ze hunne Ledematen aan. Dit trof KENO, die zo overgegeeven boosaartig niet was als zijne moeder; doch zij had hun in haare magt. Haar gruwzaam bestaan ging nog verder dan deeze boosaartigheid. Zij had ééne dochter OCCA, welke zij, na den dood van haaren man, had doen in 't huwelijk treeden met eenen LUTETUS DORNUMA. Deeze OCCA evenaarde niet alleen haare moeder in wreedheid, maar spatte daarenboven uit in allerhande onkuischheid, zonder naar man, of kwaade faam te vraagen; hoe meer zij vermaand werd, hoe

zij darteler uitspatte. LUTETUS was verlegen hoe zig te gedraagen omtrent dit overspellig wijf, welk hij, schoon zij hem ondraaglijk hoonde, om haare boosheid moest ontzien, om dat zij de minste forsheid niet ongewroken zou gelaaten hebben. Ten laatste verstout hij zig, de moeder daar over aantespreeken. Zij, die den geilen aart haarer dochter kende, en zelf daar door ontsticht was, door dien zij haar aanzienlijk Geslacht onteerde, zeide uit haastigheid, hij moest haar met strafheid behandelen; en, indien dit niet help, met den dood straffen. Zij voegde 'er nevens, geen beter raad te kunnen geeven, om de verdere onteering van haar Geslacht te verhoeden. LUTETUS, met zagtheid noch met hardheid iets winnende, en zij van kwaad tot erger overslaande, bragt haar, eenigen tijd daar na, om 't leven. FOELKE, hier van berigt ontvangende, scheen de moederlijke liefde boven te komen; althans besloot zij, met haaren zoon KENO, dit ombrengen van haare dochter niet ongestraft te laaten. Of zij wezenlijk uit liefde voor OCCA, en door medelijden over haaren dood, tot dat besluit gekoomen is; dan of zij LUTETUS dien raad met een valsch hart gegeeven had, om reden van twist tegen haaren schoonzoon te hebben; dan, eindelijk, of zij toonen wilde, dien raad niet gegeeven te hebben, en haare dochter voor onschuldig hield, durft EMMIUS niet bepaalen. Hoe het zij, in allerhaast, deed zij alles gereed maaken, om LUTETUS met geweld aantetasten; hoe meer hij haar smeekte en om verschooning bad, des te woedender wierd zij. Hij nam dan de wijk op het Kasteel van zijnen vader HERO DORMUNA, daar hij terstond door FOELKE belegerd werd. Vader en zoon, als tegen haare magt niet bestand, vielen spoedig dit monster van wreedheid in handen. Beiden vielen haar te voet, baden om genade en behoud van 't leven; maar al het antwoord, dat zij kregen, was, dat zij door beuls handen moesten sterven; 't welk ook terstond ten uitvoer werd gebragt. Allen, die het hoorden, stonden over haare wreedheid verslagen: doch niemand had den moed, een vrouw van die magt voor het recht te daagen. Het Slot van HERO niet alleen deed zij ten grond toe slegten, maar ook die van zijne vrienden, welke hem geholpen hadden. Gelukkig die geenen, die haare wraakzugt ont-

ontkwamen en met de vlugt hun leven behielden. Jammer is het, dat niemand der *Friesche* Schrijvers het uiteinde van dit gedrocht onder het menschdom ons verhaald heeft. EMMIUS meld dit bovenstaande op het Jaar 1409. SCHOTANUS zegt, dat uit het huwelijk van OCK, zo als hij de dochter van FOLKERT noemt, waren voortgekomen één zoon KENO, die jong gestorven was, en twee dochters, HEBE en ETTE, welke beide getrouwd zijn, aan aanzienlijke Geslachten. HEBE was gehuwd aan UKE FOKKESZ, te *Lier*, en baarde THEDA, huisvrouw van ULRIK, den eersten Graaf van *Oost-friesland*, moeder van den vermaarden Graaf EDZARD. ETTE had ten man MAURITS GANCEMA, te *Dorium*.

SCHOTANUS, *Friesche Historien*, bl. 234.

FOKKE ABELSZOON, een dier getrouwe en dappere *Watergeuzen*, die zig, onder het bestier van WILLEM DEN I, ter Zee begaven. Hem komt mede de roem toe, van den *Briel* te hebben helpen inneemen, en den grondslag der vrijheid leggen.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 308 en 345.

FOLKARDUS, volgens MENCO, de vijfde Abt van *Wittewierum* of *Bloemhof*, in het Jaar 1276.

Oudheden van Groningen, bl. 399.

FOLKERUS, Burggraaf van *Groningen*. Op het voorgaande Art. van EBORIS, Slotvoogd of Kastelein van *Koeverden*, hebben wij gezegd, dat hij de stiefvader was van RUDOLF en FOLKERIUS, en dat GISELBERT FOTKYN in zijne plaats werd aangesteld; deeze werd insgelijks naderhand afgezet, en opgevolgd door OTTO, Graaf van *Benthem*. De broeders RUDOLF en FOLKERIUS zaten onder dit alles niet stil. RUDOLF bragt vrienden en magen op de been, om den Bisschop

te bewegen, het Burggraafschap van *Groningen* en het Kasteleinschap van *Koeverden* aan hem te rug te geeven. Doch dit van geene uitwerking zijnde, trachtte hij, met hulp zijner vrienden, den Bisschop daar toe te noodzaaken. De Bisschoppelijke goederen, in 't Land van *Drenth* geleegen, werden met geweld aangetast, en alles aan de roof- en plonderzugt ten prooije gegeeven. De Graaf van *Benthem*, hun het hoofd willende bieden, werd op de vlugt geslagen, de Voorstad van *Koeverden*, ja de Stad zelve afgebrand, en verdere vijandelijkheden bedreven. Kort te vooren had de jongste broeder FOLKENIS, die op het Slot *ter Horst* gevangen zat, de dochter van een veel vermogenden Ridder beslapen, en tot zijne vrouw genomen. De Ridder, ALBERT DE LEEUW genaamd, hier in genoegen neemende, bragt, door middel van zijne vrienden, zo veel te weeg, dat FOLKERIUS ontslagen werd. Hij, op vrije voeten gesteld zijnde, en gesterkt door de magt van den Graaf VAN GELDER, nam het Hof van den Graaf VAN BENTHEM in. De Gravin, met haar gantsche Hofgezin, haare juweelen en meubilen, vielen in zijne handen; voor haare vrijlaating moest, boven dit alles, nog groot geld worden opgebragt. FOLKERIUS werd daar na Burggraaf van *Groningen*. Zijn broeder RUDOLF was, eenigen tijd te vooren, buiten 's Lands gestorven.

Zie U. EMMIUS; PIKART, en anderen.

FOLKENIS, de 22 Abt van het eertijds vermaarde Klooster te *Lidlum*, in *Friesland*, was gebooren op het Eiland *ter Schelling*, in de Buurtschap *Lies*. Na het overlijden van den Abt HESSELUS, werd hij, in het Jaar 1340, in deszelfs plaats verkooren. Te vooren was hij Pastoor en Deken van *Hoorn*, op het gemelde Eiland. Van lichaam was hij tenger en zwak, doch daarentegen kloek- en grootmoedig van geest. Naauwlijks was hij Abt geworden, of hij vond zig genoodzaakt, het geld, door zijnen voorzaat HESSELUS verzameld, uit de kist te haalen, om den moord van LAAS te boeten, die door de Kloosterlingen was dood geslmeeten. Vervolgens moest 'er een tweede moord geboet worden: te weten, die van TAILINGIUS,

Kos-

Koster van *St. Gregorius* Kerk, te *Asserburum*, insgelijks door eenen Lekebroeder omgebragt. De Abt, die dit bloedgeld moest betaalen, en zulks moede werd, besloot, de Kloostertugt te hervormen. Ten dien einde deed hij een grooten en hegten Kerker bouwen, om de kwaaddoeners daar mede af te schrikken. De boekerij, welke de Monniken, in plaats van 'er gebruik van te maaken, den wormen tot een prooi hadden gelaaten, werd gezuiverd en met de beste boeken van dien tijd verrijkt. Ook deed hij de muuren van het Klooster herbouwen, en nog veele andere verbeteringen maaken. In zijnen ouderdom deed hij vrijwilligen afstand van het Kloosterbewind, en vertrok, in het Jaar 1439, naar *ter Schelling*. Na een rust van elf Jaaren genooten te hebben, aanvaardde hij, op sterk aanhouden, ten tweedemaale het bestuur. FOLKERUS, thans de tugt willende herstellen, en zelfs van den Kerker gebruik maaken, laadde zig hier door den haat der onbandige Kloosterbroederen op den halze, die van tugt noch van verbetering hooren wilden. In gevolge daar van beraadslaagden zij onder elkander, hoe zij hem best aan zijne dood vijanden, de ROODAMA's, zouden overleveren, en bepaalden hun dag en uur, wanneer zij den ouden man in den hof zouden kunnen overvallen. Zij namen hem gevangen, bonden hem met koorden, sleepten hem bij de hairen uit het Klooster, en joegen hem weg. Dit alles geschiedde in 't aanzien van alle de Kloosterlingen. Hij overleed weinige uuren daar na, en werd begraaven in het Graf, dat hij voor zig zelven gemaakt had.

WINSEMIUS; *Kerkl. Oudh. van Friesland*, II. Deel.

FOLKMARUS, VOLKMARUS, in oude geschriften WOLCKMARUS genaamd, was de XVI Bisschop van *Utrecht*, en opvolger van BALDRICUS. Hij beklom den Zetel in het Jaar 977, en bezat dien 13 Jaaren. Hij werd zeer geroemd, wegens zijne zagtmoedigheid en godvrugtigheid. Hij was van geboorte een *Fries*, en overleed, den 11 December van het Jaar 990. Van ALBERICUS, den vierden in den rang der Bisschoppen, zijn alle

de Bisschoppen van *Utrecht*, tot op zijnen voorganger toe, *Friezen* geweest. Zijn opvolger was BALDEWYN. Schoon hij 13 Jaaren Bisschop was, schijnt hij, echter, met weinige zaaken, buiten zijne bediening, zig bemoeid, en dus weinig stof om over hem te spreeken of te schrijven, dan die tot lof dienen, te hebben nagelaaten.

Bat. Sacra. O. H. van Kennemerland, enz.

FOLOPTA, een Adelijk Huis in *Friesland*, te *Meinertsga*, in de Grietenij *Barradeel*, in 't Kwartier van *Westergoo*; het word ook wel *Folta* genaamd.

FOLPERT VAN ARKEL, Heer van *Lee* en *Haastrecht*; zie ARKEL. (FOLPERT VAN)

FOLSGARA, een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wijmbritzeradeel*, binnensdijks gelegen, hebbende deeze Grietenij nog 14 Dorpen buitendijks.

WINSEMIUS, *Beschr. van Friesland*.

FONSAQUÆ DULCIS NOXIÆ, of *bron van schadelijk zoet water*. PLINIUS beschrijft zekere bron in *Friesland* aldus. Na dat GERMANICUS CESAR, met zijn Leger, over den *Rhijn* getrokken was, naar het Land der *Friezen*, vond men, aan den Zeekant, een bron van zoetwater. Eenigen daar uit gedronken hebbende, vielen hun, binnen twee Jaaren, de tanden uit, en wierden de kniegewrichten los. De Geneesmeesters noemden deeze kwaal mondeuvel (*stomacace*), of mond- en beenkwaal (*skeloturbe*) *scorbut*. Tot een hulpmiddel daar tegen werd uitgevonden het kruid, *Britannica* genaamd, in het Nederduitsch *Waterridder*, 't welk niet alleen dienstig is voor de zenuwen, en ongemakken van den mond, maar ook tegen allerlei zoort van slangen. Men vind geen het minste spoor, aan welken kant van het strand deeze bron gevonden werd.

werd. Hier door alleen berugt genoeg zijnde, had ze ook toen geen aanwijzing van plaats nodig. De oudste bekende bron, doch die thans verre van Zee aflegt, is *Oldeborn*, in de Grietenij van *Utingeradeel*, doch zedert gestopt, door dien de Kerk daar op gebouwd is: zo dat men over de schadelijkheid daar van niet kan oordeelen. Niet 't onrecht zou men mogen denken, dat dezelve niet verre geweest is van de *Post op Eems* (*Statio Amasia*) alwaar de Legers van GERMANICUS, eens en andermaal, bij een kwamen. LIPSIUS schijnt dezelve te stellen heel in *Westwoldingerland*, bij het moeras *de Bourtang*, om de menigte van Lepelbladen, die aldaar groeien: van welke hij meent, dat dit moeras den naam ontleend heeft, niet van *Bartango*, maar van *Bretane*; en dat men diensvolgens moet leezen, *het Kruid Bretanica*, en niet *Brittania*. Doch, alzo dezelve niet meer aanwezig is, heeft men zig niet te vermoeijen, met het zoeken naar dezelve.

ALTING, *Not. Germ. Inf.*

FOOK, (ALBERT) in de beroerde *Leicestersche* Factie, in den Jaare 1586, een der Regeeringsleden binnen *Utrecht*, welke voor het gezag van PROUNINK moesten onder doen. Na dat hij, nevens anderen, uit die Provintie gebannen was, namen hem de Staaten van *Holland* in bescherming, en gaven hem zelfs vrijheid, de schade, hem aangedaan, te verhaalen, op hun, die 'er oorzaak van waren.

Zie BOR, XXI. Boek, bl. 40.

FOPPINGA, een Adelijke Stins in *Friesland*, in de Grietenij *Menaldumadeel*, onder het Dorp *Dronrijp*, ten Zuiden de trekvaart.

BACHIENE, *A.* bl. 1319.

FORREST, (*'t Huis te*) oudtijds genaamd, 't Huis te *Oosterwijk*, lag onder *Kennemerland*, omtrent de *Beverwijk*; digt

digt bij het Huis *Meerenstein*, op den weg van *Haarlem* naar *Alkmaar*. De Edelen van dit Geslacht noemden zig naar dat Huis; doch, geduurende den *Spaanschen* oorlog, is het verwoest. De wooning, die 'er naderhand gezien werd, was, door den Heer NICOLAAS VAN CYS, van *Amsteldam*, gekocht van Mejuffrouw MARIA VAN DUVELANDE, die ze geërfd had van haare moeder, MAGDALENA VAN FORREEST, eenige dochter van Heere JAN VAN FORREEST.

FORREEST, een aanzienlijk Adelijk Geslacht in *Holland*, 't welk verscheiden aanzienlijke mannen, zo in politieke bedieningen, als in geleerdheid, heeft voortgebragt: naar uitwijzen der de tegenoverstaande Geslachttafel.

FORREEST, (PETRUS) of FORESTUS, gebooren te *Alkmaar*, in het Jaar 1522, uit gemelde Edel en zeer aanzienlijk Geslacht. Na zig, in den bloei zijner jeugd, vier Jaaren te *Leuven* op de Hooge Schoole geoeffend te hebben, reisde hij naar *Italie*, om zig nog verder bekwaam te maaken. Schoon hij te *Boulogne* reeds den rang van Doctor verkreegen had, trok hij, echter, naar *Frankrijk*, om nog verder te vorderen in geleerdheid. Hij bleef aldaar een geruimen tijd, eer hij naar zijne Geboortestad te rug keerde. Geduurende zijn verblijf te *Rome*, geraakte hij in kennis met eenen *Nederlander*, GYSBERT VAN DER HORST, welke aldaar Geneesmeester van een der Hospitaalen was; hier door had hij gelegenheid veel te zien en te leeren. In het Jaar 1545 te *Alkmaar* terug gekoomen zijnde, oeffende hij de Geneeskunde, geduurende den tijd van 12 Jaaren. Daar na werd hij te *Delft* als Stads Doctor aangesteld; hij bediende dien post met roem, geduurende eenige Jaaren, tot op de oprigting der *Leidsche* Hooge Schoole, aan welke hij als eerste Hoog-Leeraar in de Medicijnen werd aangesteld. Tot in een aanzienlijken en eerwaardigen ouderdom bekleedde hij dien post en verliet den zelven met eer en roem; begevende zig toen naar *Alkmaar*, om het overig gedeelte van zijn arbeidzaam leven in rust te eindigen. Hij overleed 'er, in het Jaar 1597, in den ouderdom van vijfenzeventig Jaaren. De vrug-

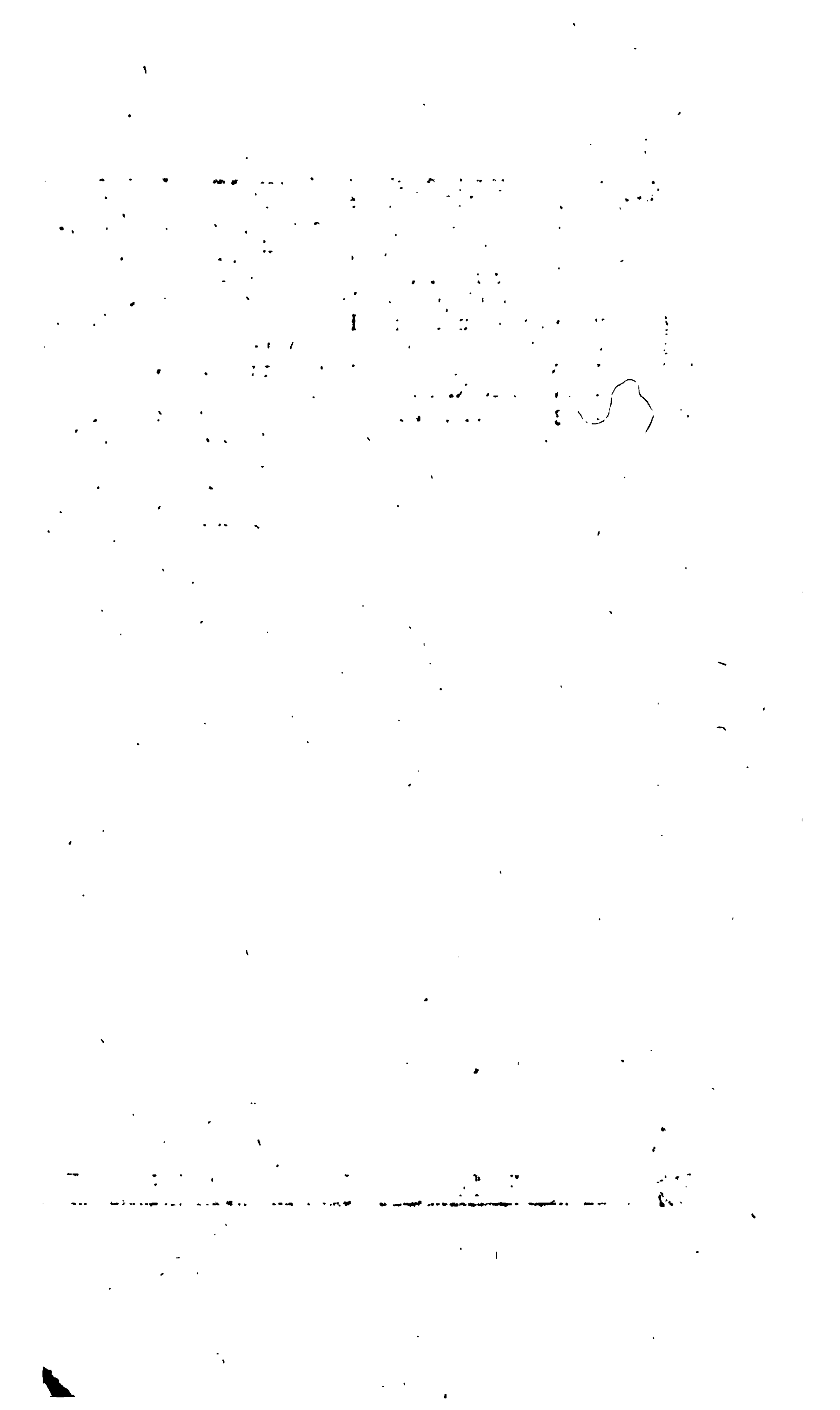
D. *Herpe*
naap, zond
E. Jan
naap, zoo
an *Forrees*
le, in het J
delen, de
an *Dirk* v
aad van *R*
van Oudsho
en: G. H.
F. Nicol
a 2 kinder

Q. Willem van Forreest, Ridder, Schepen van Delft in de Jaaren 1419, 1420, 1423, en 1424, Baljuw van Geervliet en het Land van Putten in het Jaar 1458. Hij trouwde met *Adriana Hart van der Woert*, dogter van *Boudewijn Hart van der Woert*, Schout van Delft, en Hoogheémraad van Delfland; hij verwekte één zoon: U.

R. Jan van Forreest, Burgemeester te Haarlem, in de Jaaren 1469, 1472, 1475, 1476, 1480, 1481, 1485, 1487, 1493, en lieten na 2 kinderen: V. W.

S. Koenraad van Forreest, 3de zoon van *Adriaan*, had ter vrouwe *Agatha Uittenhage*, en stierf in het Jaar 1481, nalaatende één zoon: X.

T. *Ida van Forreest*, ongehuwd gestorven.

QWW. De zeven kinderen van NANNING VAN FORREEST VAN en van het eerste bed:

1. MARGRETA VAN FORREEST, getrouwd met *Everardus Geesteranus*; liet kinderen na van het tweede bed.

2. JORDAAN VAN FORREEST, getrouwd met *Elizabeth Schilperoed*, waar bij hij verwekte één zoon: YY.

3. *Helwich van Forreest*, jong gestorven.

4. *Helwich van Forreest*.

5. *Albrecht van Forreest*, beide zonder kinderen.

6. HEILWICH VAN FORREEST, getrouwd met *Adriaan van Veen*, Baljuw en Dijkgraaf van Heer Hugenwaard; hadden kinderen.

7. NANNING VAN FORREEST, sedert het Jaar 1603, tot 1636 Raad en Secretaris der Stad *Alkmaar*; in het Jaar 1629 Gecommitteerde van den Staat, in het Leger voor *'s Hertogenbosch*; in het Jaar 1626, Raad en Rekenmeester van de Domeinen van *Holland* en *Westfriesland*; in het Jaar 1656 Meesterknaap van *Holland*; in den Jaare 1666 aangesteld tot opvoeding van zijne Hoogheid, den Prinse van *Oranje* Hij stierf in het Jaar 1670: en was getrouwd met *Magteld Sonneveld*, waar bij hij verwekte 5 kinderen: ZZ.

'NG waren:

ong gestorven.
getrouwd met
kinderen.
erf jong.
ngetrouwd ge-

getrouwd met
'an Jan; deeze

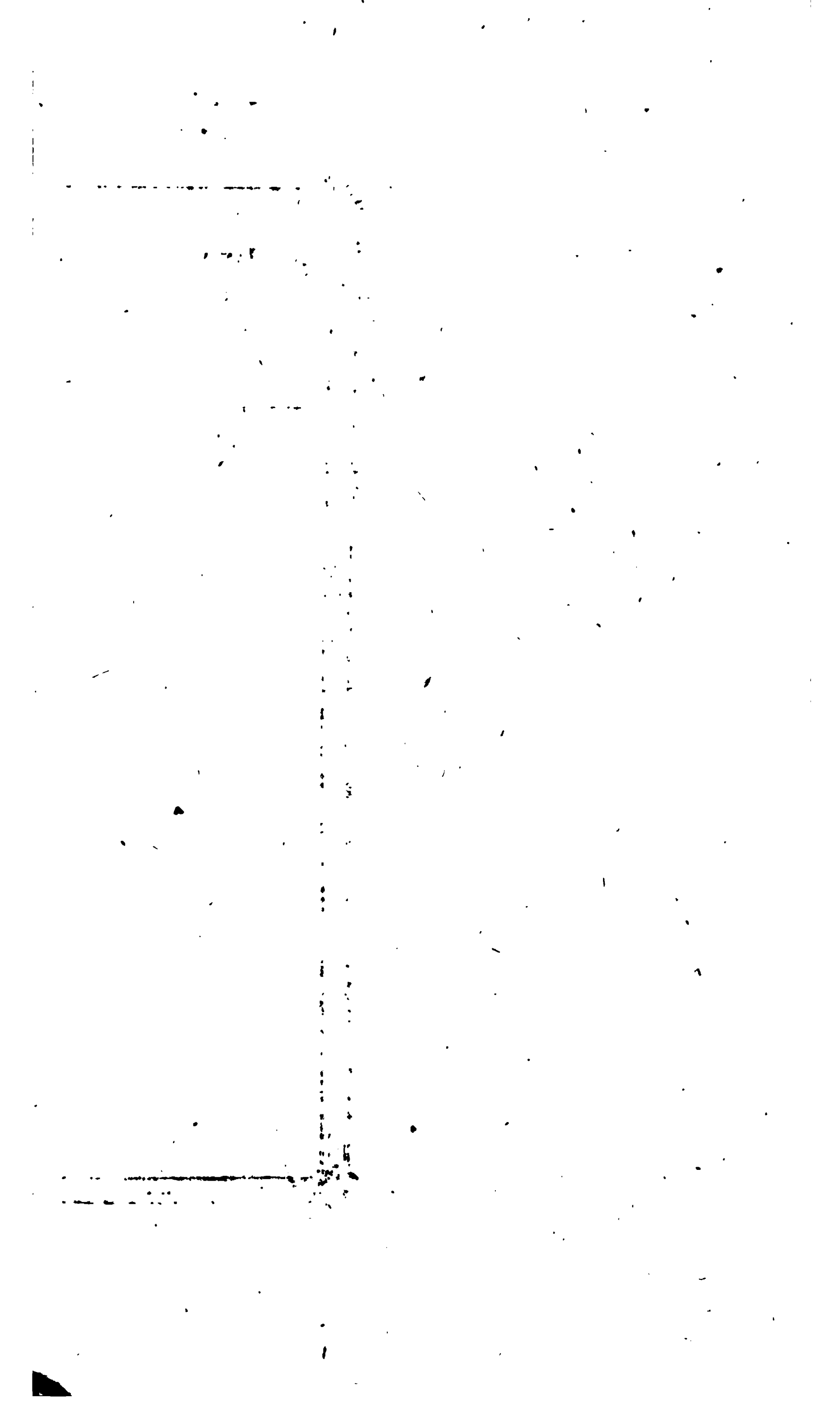
Aaa. zoon van *Dirk van Forreest*,
iders plaats, Burgemeester te
Maria Sweers; liet na 6 kin-

st, getrouwd met *Gerard van*
nburg, Burgemeester van *Alk-*

Forreest.
rreest.

eest.
rreest.

rreest, is een roode Face, ge-
van een zaag op een veld van
van der Woert.

ten van zijne kunde zijn in 't Latijn gedrukt, onder de tijtel P. FORESTI *Opera*. In 't *Nederduitsch* heeft men van hem *Geneeskundige Waarneemingen*, enz. 's Mans afbeeldzel is op verscheidene wijzen in 't koper gebragt, doch het fraaijste Pourtrait van hem is dat van GOLTSIUS.

FORESTENSIS PAGUS, het Kwartier van de *Zevenwolden*, uitmaakende een derde gedeelte van *Friesland*, tusschen de ondiepten van den *Flieftroom* en de *Lauwers* gelegen; niet zo zeer in uitgestrektheid, als in magt minder dan de twee andere Kwartieren *Oostergoo en Westergoo*, van wegen den schraalen en slegten grond. Aan den Noordkant, paalt dit Kwartier aan *Oostergoo* en *Vredewald*, het welke behoort onder *Friesland* over de *Lauwers*. Aan den Oostkant grenst het aan *Drenth*; ten Zuiden aan *Overijssel*; aan den Westkant aan *Westergoo*. Onder *Zevenwolden* behooren tien Grietenijen en 't Steedje *Sloten*. Dit gedeelte van *Friesland* werd aangetast, door GUIDO VAN HENEGOUWEN, die 'er zig het Landrecht over aanmatigde, als of het zelve verknogt was met het Woudgeregt, het welk, door Keizer HENDRIK DEN II, in het Jaar 943, aan de *Utrechtsche* Kerk geschonken was. Zie verder ZEVENWOLDEN.

ALTING, *Not. Germ.*

FORSCHATE, heden ten dagen *Voorschoten* genaamd, een Dorp, twee uuren gaans van *'s Hage*, aan den kant van *Leiden*. Men vindt van dit Dorp reeds gewag gemaakt in de Blaffert der Kerklijke goederen van *Utrecht*; insgelijks in een giftbrief van FLORIS DEN V, van het Jaar 1281: dikwils word het genoemd door MELIS STOKE. Weleer behoorde het, als eene Heerlijdheid, aan het Geslacht van *Forschate*. Zie VOORSCHOTEN.

Zie HEDA.

FORTEMAN, (FYO) een *Friesch* Edelman, door zijne dappere daaden, in *Schotland* en elders verrigt, zeer vermaard,

en

en de *glorie van zijn Vaderland* genaamd. Hij leefde ten tijde van Keizer KAREL DEN GROOTEN. In den veldslag der *Friezen* tegen de *Deenen*, bekwam hij dertien wonden, waar aan hij stierf, na een menigte vijanden verslagen te hebben. Zijn dood werd door de *Friezen* zeer betreurd. Uit zijn Geslacht zijn voortreffelijke helden voortgekoomen, tot aan het Jaar 1096, wanneer de laatste, TJFPKE FORTEMAN genaamd, in eenen togt naar 't *H. Land*, overleed.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS.

FORTGENS, (MICHIEL) gebooren den 13 Januarij, in het Jaar 1663, en overleeden den 28 Augustus, in het Jaar 1695. Hij was, in de Gemeente der *Mennoniten* te *Amsteldam*, een zeer geliefd Leeraar, en is genoeg bekend, door zijne gedrukte Leerredenen, in drie deelen in 4to.

SCHYN, *Historie der Mennoniten*, II. Deel, bl. 658.

FORTRAPA, of FORTRAPPA, thans *Voorburg*. Het blijkt, uit een giftbrief van KAREL DEN EENVOUDIGEN, Koning van *Frankrijk*, van het Jaar 913, dat het recht der Kerke van *Egmond* zig niet alleen uitgestrekt heeft van *Kinheim* tot aan den *Rhijn*, maar ook nog een weinig verder, en zulks onder den naam van het Graafschap *Westfling*: gelijk nader blijkt uit den giftbrief van Keizer HENDRIK DEN IV, gegeeven in 't Jaar 1064; als mede dat de grenzen van dit Graafschap zig hebben uitgestrekt, van den *Rhijn* af tot aan *Fortrapa*, en wijders tot aan de Landstreek *Suthardersga*, daar naast tegen over geleegen, 't welk ik vermoede *Suthermeer* te zijn, om reden, dat KAREL het met den zelfden naam noemt, welken Keizer ARNULPHUS, in zijnen giftbrief van het Jaar 889, geeft aan de geheele Landstreek, die van den *Rhijn* tot aan de *Maas* loopt: naardien deeze plaats bijna even verre boven den *Rhijn* legt als *Voorburg*, eene zeer beroemde plaats, voor dat het

het Slot, beneden aan dien ſtroom, door de *Noormannen* vernield was. In het volgende Art. zullen wij zien, dat FORUM ADRIANI geene andere plaats is, dan *Voorburg*; des *Fortrappe* het zelfde is, ſchoon met een verkeerde benaaming.

ALTING, *Not. Germ.* part. II, fol. 59.

FORUM ADRIANI, het Marktvlek of Gerechtshof van Keizer ADRIANUS, een der oudſte Dorpen van *Holland*. Van dit *Forum* word, in de Reiskaart van gemelden Keizer, melding gemaakt, als leggende aan den Zeekant, tusſchen den *Rhijn* en *Waal*, twee uuren van Leiden. Zie VOORBURG.

ALTING, *Not. Germ.* fol. 66.

FOSSA CORBULONIS, de Graft of Grift van DOMITIUS CORBULO, een dapper en ervaaren *Romeinsch* Krijgsoverſte. Hij kwam, zo als op het Art. van CORBULO gezegd is, in plaatze van SANQUINIUS, als Stadhouder aan den *Neder-Rhijn*. Om het volk, 't welk onder zijn bevel ſtond, niet ledig te laaten, of door ledigheid kwaade ſtappen te doen begaan, deed hij het zelve, in het Jaar 47, een Graft graven, tusſchen den *Rhijn* en *Maas*, om den loop der eerstgemelde Rivier te verleggen; zij had de lengte van 43000 treden of 170 ſtadien, volgens het zeggen van NICEUS, waar in TACITUS, ten aanzien van de grootte, weinig van hem verſchilt. Dat 'er een vaart is gegraaven, lijdt geen geſchil; doch aangaande de plaats is men 't op verre na niet eens. Eenigen willen, dat de *Fossa Corbulonis* het vaarwater was, welk van den *Ouden Rhijn* af, door *Tsſelſtein*, voor bij der *Goude*, en zo voorts naar de *Maas* liep; anderen dat men 'er de *Lek* voor te houden hebbe, die den *Rhijn* zodanig afgetapt en afgelekt zou hebben, dat de *Oude Rhijnſtroom*, onder anderen daar door, verſlijmt en verſtopt zoude zijn aan het *Mallegat*, bij *Katwijk* aan *Zee*, buiten *Leiden*. Ook zijn 'er, die 'er de *Rotte* doorverſtaan. Uit de woorden van TACITUS, welke aldus luiden:

In-

Inter MOSAM en RHENUM, *tria & viginti millium spatia, fossam produxit, qua Incerta Oceani vitarentur*; dat is: Hij heeft tusschen *Maas* en *Rhijn* een graft getrokken, drieëntwintig mijlen lang, om daar door de onzekerheid des Oceaans te beletten. Welke lengte van zo veele mijlen, zeven uuren en een twaalfde deel uitmaakende, volgens VAN LEEUWEN, met den afstand van *Leiden* tot *Maaslandsluis* overeenkomt. Hij voegt 'er bij, dat nog tegenwoordig, omtrent *Maaslandsluis*, de boezem is, daar de uitwatering plagt te wezen, kan gezien worden, en bekend is bij den naam van de *Groote Vliet*. Dat deeze graft de *Lek* niet kan zijn, gelijk A. JUNIUS, ABR. ORTELIUS, en J. PONTANUS meenden, schijnt, behalven meer andere redenen, daar uit genoeg te blijken, dat die Rivier te verre van de Zee legt; en daarenboven de gezegde lengte van TACITUS en DIO, met die van de *Lek* niet overeenkomt. PH. CLUVERIUS is ook van dezelfde meening. Andere gedachten, en verdere redenceringen daar over, vindt men bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 114, en bij BLEISWYK, *Beschrijv. van Delft.*

FOSSA DRUSIANA, of de vaart van DRUSUS; zie YSSEL. De *Rhijn*, eerst takken hebbende geschooten, en die van het begin van het Land der *Bataven*, tot dat ze in Zee stort, door de *Waal* alleen, en door de Kil, die den naam van *Rhijn* behoud, verdeeld was, heeft, door het bestier van DRUSUS, omtrent twaalf Jaaren vóór CHRISTUS, met drie gaten beginnen in Zee te loopen. Want men heeft een grift uit den *Rhijn* gegraaven, drie gemeene *Duitsche* mijlen en een vierde beneden de eerste scheiding, recht tegen over de *Castra Herculis*, daar de landen iets laager zijn, tot aan de *Zaal*, om den *Tisel*, een Rivier afkomende uit het Land der *Brockteren*, ter lengte van drie gemeene *Duitsche* mijlen min een vierden. En dewijl de Kil van den *Zaalstroom* te naauw was, om de afgeleide wateren van den *Rhijn* te verzwelgen, heeft men die zelve, met ongemeenen arbeid, veel breeder en dieper moeten uitgraaven; en, op dat de *Brocktersche Vegt* daar mede ook zou konnen afstroomen, heeft men deeze Kil ook derwaarts moeten leiden, tot dat zij zig, over

de

de zeer laage vlakte, wijd en zijd heeft kunnen uitzetten. TACITUS heeft deeze Grift, naar den aanlegger, de *Drusiaansche Griften* genaamd; onderscheidende, misschien, het bovenste en benedenste gedeelte, door den vasten grond gegraaven, van het middelste, en verre het grootste gedeelte, gemeen aan de Kil en de *Zaal*. Zelfs heeft TACITUS niet geschroomt, haar den naam van *Griften* te geeven. Langs deeze *Grift* nu hebben, in 't vervolg, niet alleen DRUSUS, maar alle de *Romeinsche* Heeren en Oversten, die na hem gevolgd zijn, hunne Legers langs den *Rhijn* op de Meiren en in de Noordzee gebragt, als zij de *Friezen*, *Cauchen* en verdere afgeleegene volken wilden beoorlogen. Het schijnt dat zij deeze *Grift*, daar te vooren geen Rivier was, den naam van *Nawaal*, als of men zeide *Tweede* of *Achterwaal*, gegeeven hebben; welke benaaming TACITUS ook gebruikt, gewag maakende van de Rivier *Nabalia*. Het voorste en middelste gedeelte hebben den ouden naam van de *Zaal* tot zo verre behouden, dat men aan beide de andere deelen, zo wel het bovenste als het benedenste, de zelve benaaming heeft gegeeven; en dat de geheele stroom, van den *Rhijn* tot aan de *Vegt* en het Meir toe, de *Zaal* genaamd is, en nu nog de *Ysel*, dat is, het *Zaalwater*, geheeten word. Dewijl onze CLUVERIUS dit alles zeer krachtig en volkomen heeft verhandeld, wijze ik den Leezer tot hem; vooraf, echter, hem waarschuwende, dat hij de aantekening van PTOLOMEUS, aangaande den *Vechtstroom* (*Vidrus*) en deszelfs mond naar de Noordzee, niet ligtvaardig in den wind slaa, en zig niet laate om den tuin leiden, door de uitbreiding van CLUVERIUS hier over, als zijnde dezelve ongetrouw en vol misslagen, gelijk ter zijner plaatze zal worden aangeweezen.

ALTING, *Not. Germ.* TACITUS, *Annal.* Lib. II.

FOSSA OTTONIANA, *de Grift of Graft van* OTTO, Roomsch Keizer, welke hij heeft doen graaven omtrent het Jaar 980. Bij de *Duitschers* word zij *Hoffond* genaamd. Zie HOFSOND.

FOSSA OTTONIANA. JULIUS CÆZAR meldt, dat de *Schelde* zijnen uitloop gehad heeft in de *Maas;* en PTOLOMEUS zegt, dat dezelve, onder den naam van de *Maas*, uitgeloopen heeft in de Noordzee, ter plaatze daar nog de oude haven is, bij *Sluis in Vlaanderen*. Ook verzekeren ons de oude wetten der *Friezen*, dat omtrent de zelfde plaats het gat van de *Schelde* is geweest, ten tijde van Keizer KAREL DEN GROOTEN. Doch dat de zaaken zig thans geheel anders vertoonen, zou, volgens het getuigenis der Jaarboeken van *Vlaanderen*, ontstaan zijn, door toedoen van Keizer OTTO DEN GROOTEN, die, in het Jaar 949, heeft een zeer groote *Grift* laaten graaven, van de *Schelde* tot aan de Noordzee, tusschen het Land van *Cadzant* en *Walcheren:* waar door de oude Kil, na dat het water zig over de laage Landen verder verspreid had, allengskens vol slijk en modder geworden, en in Land verandert is; welk Land, als liggende binnen de *Schelde*, die vervolgens door de *Grift* zijne uitwatering had, de *Vlamingen* zig als eigen hebben aangematigd, al hoe wel de grond, Oostwaarts aan, altijd den *Taxanders* heeft toebehoord, of van het uiterste *Friesche Zeeland*, het welke in de Landtaale *Wasda* genaamd wierd, een eigendom geweest is. De *Zeeuwen* noemen deeze *Grift*, die al lang een groot Zeegat geworden is, de *Wester Schelde*, nu gemeenlijk de *Hond* genaamd, naar het geluid der baaren van de Zee, die aldaar, even als een knorrende hond, bruisschen. Dus zou men konnen gelooven, dat het woord OTTONIANA, bij de *Zeeuwen* in HOTTONIANA verbasterd, en vervolgens verkort zijnde, *Hond* geworden is.

ALTING, Part. II, fol. 59.

FOSSUM VETUS; *de Oude Grift.* Dit is een vaart of *Grift* geweest, welke de *Hunsingers* tegen de *Fivelingers* beweerden, hunne grensscheiding te zijn; 't welk deeze ontkenden; waar uit een zeer groote tweedragt gereezen is. Doch de eersten, in het Jaar 1232, in een veldslag, overwinnaars geworden zijnde, hebben die graft, om dat zij met modder was gevuld, uitgegraaven, en tot aan de Zee toe voortge-

trok-

trokken, op dat zij voor altoos tot eene grensfcheiding zoude dienen: aldus ten minfte verhaalt het EMO. Tegenwoordig is zij nergens meer te vinden.

Idem Ibid.

FOSTA, een afgod der *Oude Friezen*, die zijnen Tempel had op *Ameland*, aan welken zij hunne kinderen, even als aan den MOLOG, opofferden. Zie AMELAND.

FOSWERT, wel eer een voornaam Klooster, in de *Friefche* Grietenij *Ferwerderadeel*, onder het Kwartier *Oostergoo*. Het zou dien naam ontleend hebben van den Afgod of de Afgodinne FOSTA. Nadérhand werd het een Klooster der *Benedictijnen*. Hoe het, door die van KLAARKAMP, in brand geftooken werd, zal op het Art. KLAARKAMP gezegd worden.

WINSEMIUS, *Befchrijving van Friesland*, fol. 83.

FOUDGUM, een der achttien Dorpen van de *Friefche* Grietenij *Westdongeradeel*, onder het Kwartier van *Oostergoo*. Dit Dorp heeft, in de *Nederlandfche* Oorlogen tegen *Spanje*, zeer veel geleden; en ook, door den watervloed van het Jaar 1570, zeer groote fchade bekoomen. Niet minder leed het in den vloed van het Jaar 1717, waar door een groot aantal van menfchen en beesten omkwam.

Ibid.

FOUR, (PIERRE DU) was een van die geenen, van welke de moordzieke *Spanjaarden* zig bedienden, om, even als WILLEM DE I, door een gehuurden moordenaar, was omgebragt, door deezen Prins MAURITS te doen vermoorden. Deeze DU FOUR was foldaat, en werd, in het Jaar 1694, te *Bergen op den Zoom*, na gedaane Confesfie, dat hij door

LA MOTTE, ASSONVILLE, en zelfs door den Aartshertog was aangezet om Prins MAURITS te vermoorden, ter dood gebragt.

Zie BOR, XXXI. Boek, bl. 81.

FRAAM, een Slot, wel eer geleegen bij het Dorp *Hunzingo*, in de *Groninger Ommelanden*, doch, met meer anderen, in het Jaar 1738, afgebroken.

FRANC of FRANK VAN BORSSELEN; zie BORSSELEN.

FRANCART, (JACOB) een beroemd konstenaar, werd gebooren te *Brussel*, doch onzeker wanneer: dit weet men, dat hij leefde tusschen de Jaaren 1621 en 1650; zijnde het geboorte en het sterfjaar van den Aartshertog ALBERTUS, zoon van Keizer FERDINAND DEN II, die zijn Mecenas was, en hem, om zijne bijzondere bekwaamheden, veel gunst bewees. Hij was Bouw- en Vesting-Bouwmeester van *Brussel*, en stichter van de Kerk der Jesuiten aldaar. Teffens was hij zeer bedreeven in de Schilder- en Meetkunst, doorzigt- en digtkunde. Groote achting werd hem toegedraagen door de Infante ISABELLA, voor welke hij zeer uitmuntende stukken geschilderd heeft. Naderhand ontdeed hij zig van alles, en gaf zig over aan het schilderen van Bloemen, die hij tot een spiegel van het vergankelijk leven nam, en het zelve daar mede eindigde.

Zie HOUBRAKEN, I. Deel, p. 162.

FRANCHEIM, (MARCELLUS) of FRANCHEMIUS, gebooren te *Zutphen*, een zeer beroemd man in de XVII eeuw. Hij oeffende zig in de taalen en rechten; doorreisde *Frankrijk*, *Spanje*, *Italie* en *Duitschland*; bezogt vlijtig alle geleerde mannen; werd Secretaris van den Kardinaal CLESEL, in het Jaar 1619, en overleed te *Duinkerken*, in het Jaar 1643. Zijne werken vindt men opgeteld bij VALERIUS en MIRÆUS.

FRANCI POPULI en FRANCIA REGIO; de *Franken*, een volk,

'T

't welk, na het sluiten van een verbond met de *Overrhijnsche* volken, ter verdediging der vrijheid, zig vereenigd had. Zij waren voor eerst die geenen, die zig, een weinig boven het begin van het *Batavische* Eiland, langs den Oostelijken arm van den *Rhijn* en de Noordzee, uitstrekten, omtrent de oevers van de Rivier de *Sala* en het *Flie*, en het strand van de Noordzee tot aan de *Elve* toe, en dus geene andere, dan de *Amssebuuren*, de *Cauchen*, de *Friezen* en de *Chamaven*. Vervolgens toont de Heer ALTING, dat deeze volken, in de Reiskaart van PEUTINGER, aan het Oostelijk gat van den *Rhijn* en de Noordzee, aangeweezen worden, door letteren, die onder elkander verward en vermengd staan, en dat eenigen, tusschen de *Eems* en het Oostelijk gat van den *Rhijn*, geene anderen kunnen zijn, dan de *Friezen*, die daar *Fresii* genaamd worden; dat voorts deeze *Franken*, door de gewoonte, den toenaam van *Saliërs* gekreegen hebben, naar de Rivier de *Zaal* of *Zala*, als de plaats daar zij zig vergaderden; zijnde dit bijvoegzel alleen een teken, waar door de *Franken*, die aldaar woonden, in de verblijfplaats hunner ouderen, onderscheiden worden van anderen, als weg gezondene volkplanters, zig in hooger Landen, naar het *Hartzwald* en aan den *Nekkerstroom*, digt bij de *Katten*, dat is *Hessen*, hebben neergeslagen, en die daarom *Chattuarien*, als of men zeide, buuren der *Katten*, genaamd zijn. Zo dat deeze gantsch geene gemeenschap hadden met het volk van den zelfden naam, 't welk aan de *Wezer* woonde en in dit verbond niet begreepen was; maar dat de *Romeinen*, van de woorden *Buuren* of *Buren*, *Varii* en *Barii* gemaakt hebben: gelijk reeds getoond is, bij de *Amsibarii* en *Answarii*; dat AMMIANUS MARCELLINUS deeze *Attuarien Franken* noemt, die langs den oever van den *Rhijn*, tegen over *Vetera* (*Santen*) woonden, alwaar wij boven getoond hebben, dat Keizer JULIAAN overgetrokken is; dat deeze zeer aanzienlijke en magtige volken ongelijk geschied, als men bij MARCELLINUS, in plaats van *Attuarien*, wil leezen *Amsivarii*, als of de eerste grondleggers van dit verbond der *Franken* hunnen toenaam hadden willen ontleenen van de *Emsbauren* (*Amsibarii*), zijnde een ellendig volkje, 't welk uit eenige geringe overblijfzelen we-

 der

der herbooren is; dat het uit de Reiskaart van PEUTINGER blijkt, dat de Bondgenooten, in korten tijd, hunne grenzen langs den *Rhijn* tot in *Hessenland*, het *Hartzwald*, en tot aan de *Nekker* hebben uitgebreid, om reden dat, in dezelfde Kaart, daaromstreeks, met zeer groote letteren geleezen word, FRANCIA; en boven aan, BRUCTURI of BRUCTEREN: zo dat de geheele Landstreek, welke weleer de *Sicambers* en *Ubiers*, als zij over den *Rhijn* woonden, bezeeten hadden, en daar naderhand de *Tenkters*, *Uzipeeten* en andere volken gewoond hebben, in dit verbond der *Franken* getreeden is. Maar of zulks door oorlog, of door verdrag geschied zij, vindt men nergens uitdrukkelijk vermeld; hoe wel het nog waarschijnlijkst voorkomt, dat het door den oorlog geschied is; als ook, om dat men vindt aangetekend, dat de *Broekters* hunne verblijfplaatzen overgebragt hebben naar die Landstreeke, daar zij de oude bewooners hadden uitgedreeven; te meer, dewijl naderhand, onder de Kerklijke hulpbenden, of de keurbenden der Landschappen, nergens meer gewag gemaakt word van de *Tenkters* en *Uzipeeten*, maar zeer dikwils van de *Saliers* en *Franken*; gelijk zulks uit de Keizerlijke aantekeningen blijkt. Hierom is het zeer waarschijnlijk, dat die volken, door de *Franken*, zijn uitgerooid, of uit hunne woonplaatzen verdreeven; en dat de *Sicambers*, om geene andere reden, door den Dichter CLAUDIANUS, onder de *Franken* gesteld worden, dan uit kragt van den Dichterlijken stijl, om dat de *Franken* toen woonden in het Land der *Sicambren*: hoe wel het ook gebruiklijk schijnt geweest te zijn, dat de *Broekteren*, die, zonder twijffel, een gedeelte der *Franken* uitmaakten, den naam droegen van *Sicambers*, om dat zij in hun Land waren komen woonen. Geheel onwaar is het evenwel, dat de regte en eigenlijke *Sicambers* in het verbond der *Overrhijnsche Franken* geweest zijn: dewijl het overvloedig blijkt, dat dezelve, onder de Regeeringe van AUGUSTUS, door zijnen stiefzoon TIBERIUS, in het wingewest der *Romeinen*, aan deeze zijde van den *Rhijn*, zijn overgebragt. Doch dat de *Thubanters* mede Bondgenooten zijn geweest, hoewel zij, in de Kaart, misschien om hunne geringheid, niet vermeld zijn, is ligtelijk te gelooven;

eens-

eensdeels om de plaatzen, daar zij toen woonden; anderdeels en wel voornamelijk, om de vereeniging van dit volk met de nieuwe *Saliers.* Dit nu is de waare oorsprong der *Franken* en van het *Överrhijnsch Frankenland.* Veelen, die hier omtrent van andere gedagten zijn, vertellen niets dan sprookjes. Vraagt men naar den tijd, wanneer dit verbond gemaakt is, hier van is niets met zekerheid te zeggen. Het is wel niet onwaarschijnlijk, dat de strenge overwinning van MAXIMINUS, die een groot wreedaart was, op de *Germaanen*, en van den anderen kant, die der *Scijthen* op de *Romeinen*, die met het omkomen van DECIUS behaald is, eensdeels tot dit verbond, anderdeels tot den opstand van meer *Barbaaren*, gelegenheid gegeeven heeft, doch dat het zelve is uitgeborsten, onder de ongelukkige Regeering van GALLUS: want het is zeker, dat het zelve tot stand gebragt is, als AULUS POSTUMUS Landvoogd over *Galliën*, en Veldheer van het *Romeinsche* Land was, derwaarts gezonden door VALERIANUS, weinig meer dan vijf Jaaren, na de nederlaag van DECIUS. Want TREBELLIUS POLLIO schrijft, dat POSTUMUS niet lang daar na, door GALLIENUS met den oorlog aangetast zijnde, met zijne *Frankische* hulpbenden (*Franken*) over den *Rhijn* getrokken is. AURELIANUS, toen hij nog Overste van de zes keurbenden in *Galliën* was, heeft duizend *Franken*, die nu niet alleen door *Galliën* omzworven, maar ook zelfs door *Spanje* en *Africa*, bij *Mentz* verslagen. Na dat deeze, na vijf Jaaren geheerscht te hebben, gedood was, hebben zij, onder de Regeeringe van TACITUS, weder onderstaan, over de *Romeinsche* grenzen door te breeken, verscheiden aanzienlijke sterke, magtige en bloeijende Steden over den *Rhijn* bemagtigd, en zig bijna meester gemaakt van gantsch *Galliën*; ook zijn zij, onder de korte Regeering van FLORIANUS, niet onder de *Romeinsche* gehoorzaamheid gebleeven. Maar Keizer PROBUS heeft hen in ontoeganklijke moerassen neergeveld, en tot over den *Nekker* en *Elbe* verjaagd. Na deeze nederlaag, zijn zij onderdanig geweest, volgens het verhaal van VOPISCUS, laatende zij zich hier en daar als hulpbende vinden; dan hier door stout geworden, namen zij woonplaatzen, aan deezen kant van den *Rhijn*. Zomtijds werden zij weder van daar gedreeven, doch

zijn telkens te rug gekeerd, zo als bij hunne eerste Koningen, CLOVIS, enz. gezegd is.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* part. I. fol. 65. AMMIANUS, Lib. XX. C. 10. SUETONIUS, TACITUS, JULIUS CÆZAR, enz.

FRANCISCO BALDEZ; zie BALDES.

FRANCISCO DE MENDOZA; zie MENDOZA. FRANCISCO (DE)

FRANCISCUS GOMARUS; zie GOMARUS.

FRANCISCUS JUNIUS; zie JUNIUS.

FRANCISCUS SONNIUS; zie SONNIUS.

FRANCIUS, (PETRUS) werd gebooren te *Amsteldam*, den 19 Augustus van het Jaar 1645, en stierf 59 Jaaren daar na; op den 19 Augustus, en dus op zijne Geboortedag, van het Jaar 1704. Den grond zijner geleerdheid leide hij onder ADRIANUS JUNIUS, Rector der Illustre Schoole te *Amsteldam*: een man, allerbekwaamst om jongelingen te vormen. JUNIUS prees hem het leezen der schriften van OVIDIUS ongemeen aan, vermaanende hem, dien digter tot zijn voorbeeld te neemen. Van *Amsteldam* begaf hij zig naar *Leiden*, en volvoerde aldaar zijne taak verder onder GRONOVIUS, den vader, die hem wel haast van andere Leerlingen onderscheidde, en als een vriend achtte, zo als de jonge GRONOVIUS daar na insgelijks deed. FRANCIUS, zijne studien te *Leiden* volbragt hebbende, begaf zig naar *Engeland*, van daar naar *Frankrijk*, en liet zig te *Angers* promoveeren tot Doctor in de beide regten. Terwijl hij zig te *Parijs* onthield, maakte hij kennis met verscheidene Geleerden van die Stad, onder anderen met RAPIN. Uit *Frankrijk* begaf hij zig naar *Italie*, en werd aldaar van den Hertog COSMUS DEN III met agting ontvangen. Na zijne wederkomst te *Amsteldam*, beriepen hem Burgemeesteren, in het

Jaar

Jaar 1674, tot Hoogleeraar in de Welfprekenheid en Historien, en in het Jaar 1686, in de *Griekfche* taal. De Curatoren van de Hooge Schoole te *Leiden*, zogten hem derwaarts te lokken, door aanbod van het Hoogleeraarfchap; dan Burgemeesteren zijne verdienften kennende, verbonden hem, door vermeerdering van Jaargeld. Uitmuntende was FRANCIUS in de welfprekenheid, waar in JUNIUS hem de eerfte en beste onderwijzing gegeven had. Toen hij reeds Hoogleeraar was, leerde hij nog van een vermaarden Toneelfpeeler, ADAM KARELSEN, van wien hij zelfs getuigt, veel nut getrokken te hebben. De werken van FRANCIUS beftaan in *Poëzij* en *Redenvoeringen*, allen bij één gedrukt, bij WETSTEIN, in het Jaar 1706.

FRANÇOIS DE VALOIS; zie ALENÇON.

FRANÇOIS VEER; zie VEER.

FRANÇOIS VERDUGO; zie VERDUGO, en meer andere, alle op hunne toenaamen.

FRANÇOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, gezegt de GROOTE, en herfteller der Geleerdheid, volgde, in den Jaare 1515, LODEWYK DEN XII. op, die zonder manlijke nazaaten, den 1 Januarij van dat Jaar, geftorven was, als Prins van den bloede en fchoozoon van dien Vorst. Hij was de eenige zoon van KAREL VAN ORLEANS, Graave van *Angoulême*, en van LOUIZE VAN SAVOIJE, en kleinzoon van JOHANNES, Graave van *Angoulême*, bijgenaamd DE GOEDE: welke JOHANNES de naastvolgende broeder was van KAREL, Hertog van *Orleans*, den vader van LODEWYK DEN XII. FRANCOIS DE I, werd gebooren te *Cognak*, den 12 September, in het Jaar 1494. Eerst voerde hij den tijtel van Graaf van *Angoulême*, na den dood van KAREL zijnen vader, en vervolgens dien van Hertog van *Valois*. Want Koning LODEWYK DE XII, zijn neef en fchoonvader, vermeerderde zijn erfdeel met het Hertogdom van *Valois*: hierom heeft men de Prinfen, die uit hem zijn voortgekoomen, bijgenaamd VAN VALOIS, of

ſchoon hij in de daad van den tak van *Orleans* was. Dewijl hij vermoedelijk erfgenaam van de Kroon was, vond LODEWYK DE XII, niet dan dochters hebbende, geraden, hem te doen trouwen met CLAUDIA VAN FRANKRIJK, zijne oudſte dochter, hoewel zij alreeds verloofd was aan KAREL van *Oostenrijk*, en de plegtigheid van dit huwelijk wierd gevierd te *S. Germain en Laije*, den 14 Maij des Jaars 1514. FRANCOIS DE I wierd te *Rheims* gezalfd, door den Aartsbisſchop ROBERT VAN LENONCOUR den 25 Januarij des Jaars 1515, en hij nam vervolgens den tijtel aan van Hertog van *Milaan*, om dat dit Hertogdom hem toebehoorde, ter oorzake van VALENTINA van *Milaan*, zijne overgrootmoeder, Gemalinne van LODEWYK, Hertog van *Orleans*, die te *Parijs* gedood wierd in den Jaare 1407. Hij ſtelde zig aan het hoofd van een magtig Leger, om zig meester te maken van dit Hertogdom, bij zijne komſte tot de Kroon; hoewel de Paus, de Keizer, de Koning van *Aragon*, en de *Zwitzers*, welke de overweldiger FRANÇOIS SFORZA in zijne belangen gebragt hadden, hem den ingang in het zelve betwistten. De Koning leverde aan de *Zwitzers* den ſlag van *Marignan*, welke twee dagen duurde, en ſloeg hen op den avond van den 13, en op den morgen van den 14 September des Jaars 1515. Zo gantſchelijk gewapend als hij was, bragt hij een gedeelte van den nacht over om zijne benden te ſchikken, en zijn geſchut te plaatzen, en het overige gedeelte rustte hij op de affuit van een kanon, daar hij, om de ontſteltenisſe wat neer te zetten, na zulk een langen ſtrijd, zig vergenoegde met een dronk waters, met ſtof en bloed gemengd. De Koning wilde in deeze gelegenheid meeſter zijn; de Ridder BAYARD MILAAN opende ondertusſchen zijne poorten na deeze overwinning, en gantsch *Lombardië* onderwierp zig aan de *Franſchen*. De *Zwitzers* zogten hun Bondgenootſchap. Paus LEO DE X, te *Bologne* gekomen zijnde, had aldaar een mondgeſprek met den Koning, en overreedde hem aldaar eindelijk tot de vernietiging van de *Sanctio Pragmatica*, zo zeer begeerd door de Pauzen en het Hof van *Rome*. Men ſloot aldaar den 14 December des Jaars 1515 het *Concordaat*, wegens de benoeming tot de be-

beneficien, en het zelve wierd naderhand ingelascht in de XI zitting van het Concilie van Lateraan den 19 December des Jaars 1512. Men sloot den 16 Augustij van het zelve Jaar het verdrag van *Nojon*, dat niet lang duurde. Dit verdrag was gesloten met KAREL DEN V, die in het Keizerrijk volgde op zijnen grootvader MAXIMILIAAN DEN I, waar op de afgunst der twee jonge Prinsen wel haast uitborst. Door dit verdrag te *Nojon* moest KAREL *Navarre* overgeven aan HENDRIK D'ALBRET, zijnen wettigen Souverein. Hij brak zijne belofte, en de Koning, om hem die te doen houden, zond krijgsbenden derwaarts, die het zelve innamen, onder ANDREAS VAN FOIX, Heer van *l'Esparre*, in den Jaare 1521, en het zelve bijna ter zelver tijd weder verlooren. Van de andere zijde wierd de Keizer, zamengevoegd met de *Engelschen*, uit *Pikardië* verdreven, en de *Fransche* wapenen waren vrij gelukkig: want de Koning hernam *Mouzon*, dat ingenomen was door den Graaf van *Nassau*, verbrandde *Bapaume*, en onderwierp *Landreci*, *Bouchain*, *Hesdin*, *Fontarabie*, enz. Maar hij verloor *Milaan* den 19 November, en *Doornik* den 1 December des Jaars 1521. Het gedrag van LOUIZE VAN SAVOIJE, zijne moeder, was oorzaak van groote rampen. Het zelve was de reden van den opstand van KAREL VAN BOURBON, Konstapel van *Frankrijk*, die, zig aan de zijde van den Keizer gevoegd hebbende, het bevel hadde van zijne krijgsbenden. Het *Fransche* Leger wierd geslagen te *Bicquoque*, daar de *Zwitzertsche* Burggraaf VAN LAUTREK had het bevel van het Leger, en dit ongeluk wierd gevolgt van het verlies van *Cremona*, van *Genua*, van *Fontarabie*, enz. De Keizer, daar na in in Provence gekomen zijnde, wierd van voor *Marseille* te rug gedreeven in den Jaare 1524, en de Koning ter zelver tijd naar *Italie* trekkende hernam *Milaan:* vervolgens ging hij *Pavie* belegeren; maar ontijdig een gedeelte van zijne benden naar *Napels* gezonden hebbende, was hij te zwak om de *Keizerschen* tegen te staan, en wierd gevangen op den 24 Februarij des Jaars 1525, na dat twee paarden onder hem dood geschooten waren. Deeze rampspoed bragt het gantsche Koninkrijk in eene groote ontsteltenisse. De gevangenis des Konings duurde nochtans

tans

tans niet lang; hij geraakte in vrijheid door het verdrag, den 14 Januarij des Jaars 1526 te *Madrid* gemaakt, waar heen men hem gevoerd hadde, en wierd op zeer onredelijke voorwaarden te rug gezonden. Op zijne wederkomst deed hij krijgsbenden naar *Italie* trekken, om Paus CLEMENS DEN VII te verlossen, dien de *Keizerschen*, welke *Rome* ingenomen en geplunderd hadden, belegerd hielden. Hij verbond zig ten dien einde, den 17 Maij des-Jaars 1526, met den Paus, de *Venetiaanen*, en de *Florentijnen*, en zond ODET VAN FOIX, Burggraaf van *Lautrek*, die zig meester maakte van een gedeelte van *Lombardie*, en die veel toebragt tot bevrijding van den Paus. Dit voordeel zou van de verovering van *Napels* zijn gevolgd geweest, zo de besmettelijke ziekten, die de *Spanjaarden* gunstig waren, het *Fransche* krijgsvolk met deszelfs Generaal niet weg gemaaid hadde in den Jaare 1528. Door het verdrag van *Kamerijk*, den 15 Augustij des Jaars 1529 gesloten, trouwde de Koning, die zedert eenigen tijd weduwnaar was, met ELEONORA VAN OOSTENRYK, zuster van den Keizer, en weduwe van EMANUEL, Koning van Portugal. In den Jaare 1533 geschiedde de bijeenkomst van den Paus en van den Koning te *Marseille*, daar het huwelijk vastgesteld wierd van HENDRIK, naderhand DEN II Koning van dien naam, met CATHARINA DE MEDICIS, nicht van den Paus. De Koning maakte zig vervolgens meester van *Savoije* in de Jaaren 1535 en 1536. Hij verdreef den Keizer met schande, die *Frankrijk* dacht te overstromen, zijnde in persoon in *Provence* getrokken, en in *Pikardie* door zijne Generaals. FRANÇOIS deed den Prins van *Oranje* het beleg van *Peronne* opbreken, en de *Keizerschen* dat van *Turin*. Hij verbond zig met SOLYMAN DEN II, *Sultan* der *Turken*, nam *Hesdin* en *S. Paul* in den Jaare 1537 in, en deed den doortogt van *Suza* vermeesteren; maar hij verloor *Guise* en *Montreuil*. Men maakte in den Jaare 1538 een stilstand voor tien Jaaren te *Nice* in Provence, daar Paus PAULUS DE III de beide Vorsten een mondgesprek had doen houden den 18 van Junij. Het is waar, dat dezelve van geen langen duur was. Want de Keizer door *Frankrijk* trekkende, om de weerspannige *Gentenaars* te gaan dwingen, had

had aan den Koning het Leen van het Hertogdom *Milaan* beloofd voor hem of zijne kinderen; maar naderhand geweigerd hebbende zijn woord te houden, en eenige erkentenisse te betuigen voor de eerbewijzingen, die men hem in *Frankrijk* gedaan hadde, was oorzaak van de vredebreuk. De Koning viel in de Landen des Keizers in *Italie*, in *Luxemburg*, en in het *Rousillon* in den Jaare 1542. Hij ontzette *Landreci*, dat de Keizer belegerd hadde, in den Jaare 1543. Men nam *Nice* in den 20 Augustij van het zelve Jaar; en FRANÇOIS VAN BOURBON, Graaf van *Anguien*, won den slag van *Cerizoles* den 15 April des Jaars 1544, welke gevolgd wierd van de overgave van het Markgraafschap van *Montferrat*, uitgezondert *Casal*. De Stad *Mezieres* hield ook zes weken lang het Leger van den Keizer op, die het zelve in persoon gebood. Men maakte vervolgens te *Crespi* in *Laonnois* de vrede met den Keizer op den 18 September daaraanvolgende, en met den Koning van *Engeland* den 7 Junij des Jaars 1546. De Koning genoot niet lang deeze rust, zijnde gestorven aan eene langduurige en moeielijke ziekte in het Kasteel van *Rambouillet* den laatsten Maart des Jaars 1547, hebbende geregeerd 32 Jaaren en 3 maanden, en geleefd 52 Jaaren, 6 maanden, en 19 dagen. Zijne uitvaart wierd met eene ongemeene pracht gehouden; men zag op dezelve elf Kardinaalen. Hij wierd bij zijne uitvaart uitgeroepen: *een goedertieren Prins in vrede, overwinnende in den oorlog, vader en herstelder der goede letteren en der vrije kunsten.* Hij had te *Parijs* een Collegie aangesteld van vermaarde Hoogleeraaren in allerlei wetenschappen; en gaf blijken van zijne achting aan verscheide groote mannen, die hij van alle kanten uitlokte door zijne milddadigheden. Hij stelde dit Collegie aan op den Raad van BUDEUS, om daar in de talen, de Philosophie, de Geneeskunst, en de Wiskundige Weetenschappen te onderwijzen. Hij had altoos geleerde mannen omtrent zig, die hem onderhielden geduurende de maaltijd. Hij had gaarne, dat men hem sprak van de natuurlijke Historie, waar in hij zig zulk eene groote kennisse verkreegen hadde, door alleenlijk daar over te hebben hooren redeneeren, dat, hoewel hij niet in de letteren opgetrokken was, hij niet naliet te weten, en zelfs wel te passe bij te brengen

gen, alles wat de oude en later Schrijvers geschreeven hadden van de dieren, van de planten, van de metalen, en van de kostelijke gesteenten. Hij had zig daar toe bediend van JACOBUS CHOLIN, en naderhand van PETRUS DU CHASTEL, dien hij Bisschop maakte van *Macon*, Groot-Aalmoezenier van *Frankrijk*, en opziender van de Bibliotheek, die hij met groote kosten te *Fontainebleau* had opgerecht, hebbende ten dien einde gezonden in *Italie*, in *Griekenland*, en in *Asie*, om aldaar handschriften optezoeken, of om die af te schrijven, welke men niet kon bekomen. Vóór zijnen dood had hij besloten het getal der Koninklijke Hoogleeraaren te vermeerderen, en een Collegie te stichten om in het zelve zes honderd jongelingen in de wetenschappen en in de Godvruchtigheid te doen onderwijzen. Deeze Koning deed ook een gedeelte der Koninklijke huizen bouwen, die in *Frankrijk* gevonden worden, en versierde dezelve alle met tafereelen, standbeelden, tapisterijen, en kostelijke huissieraden. Men merkt ook aan als eene wonderlijke zaak, dat hij, altoos prachtig geleefd hebbende, en geduurende zijn leven belemmerd zijnde geweest met zwaare oorlogen, zo veele prachtige Paleizen heeft kunnen bouwen, zo veele kostelijke zaken kopen, en dat hij, alle zijne schulden betaald zijnde, wanneer hij stierf, vier honderd duizend kronen in zijne schatkist heeft nagelaaten, en een vierde gedeelte van zijn Jaarlijksch inkomen, dat hij nog niet aangeroerd hadde. Deeze Prins had ook groote tegenspoeden; en deeze vervoerden hem dikwils verder, dan de voorzichtigheid en de onzekerheid der gevallen moesten toelaaten. Dit deed hem groote misslagen begaan. Hij liet zig ook dikwils bestieren door zijne Staatsbedienaars, en door de vrouwen, die hem in zotte verkwistingen het geld deeden verspillen, dat hij tot groote ondernemingen geschikt hadde. Buiten dat had hij nooit zijns gelijken in milddadigheid, in edelmoedigheid, en in goedertierenheid. Hij had eene groote liefde voor zijn volk, en stervende beval hij zijnen zoon uitdrukkelijk de lasten te verminderen, die hij genoodzaakt was geweest op het volk te leggen, om de onkosten van den oorlog goed te maken. Deeze Koning had tot zijn zinnebeeld genomen een Salamander in het vuur, met dee-

ze

ze woorden: *Nutrisco & extinguo.* Na zijnen dood wierd zijn hart geplaatst onder een marmeren pilaar in de Kerk der Nonnen van Hautebruieres, en zijn lichaam met groote praal gebragt naar *S. Denijs:* want men telde daar bij elf Kardinaalen, en meer dan veertig andere Prelaten. Hij was tweemaal getrouwt, zo als reeds gezegd is; eerst met CLAUDIA van *Frankrijk* in den Jaare 1514, en daar na met ELEONORA van *Oostenrijk* in den Jaare 1536. Bij de eerste hadde hij FRANCOIS, DAUPHIN, gestorven door vergift: HENDRIK DEN II, die hem opvolgde: KAREL, jong gestorven in den Jaare 1545, zo wel als LOUIZE en CHARLOTTA: MAGDALENA, Gemalinne van JACOBUS DEN V, Koning van *Schotland*, zes maanden na haar huwelijk gestorven in den Jaare 1537; en MARGRETA, getrouwt met EMANUEL PHILIBERT, Hertog van *Savoije.* Hij had geene kinderen bij zijne tweede Gemalinne. Men zegt, dat deeze nooit zijns gelijken hadde in milddadigheid, zachtmoedigheid en pracht. De vrouwen bedurven hem zomtijds. Hij was nochtans wijs in het laatste van zijn leven, en vooral na zijne ontmoeting met de schoone FERRONIERE. *Memoires de Francois de Beaucaire, de Guillaume Paradin, de Martin & Guillaume du Bellai, & de Francois de Rabusin. Du Pleix & Mezeraij, Hist. de France. Guiciard. Paul. Jov. Thuanus.* enz.

Tot dus verre in het algemeen van deezen grooten Vorst, van zijne roemruchtige daden, enz. gesprooken hebbende, zal men hier nu nog eenige merkwaardige bijzonderheden bijvoegen, welke de schrandere BAYLE van zijne geschiedenisse en van zijn karakter in grooter getal opgeeft.

Deeze Koning is een der groote Vorsten geweest, welker goede hoedanigheden met verscheide gebreken vermengt zijn. De *Fransche* Historieschrijvers, als BEAUCAIRE, MEZERAY, VARILLAS, enz. erkennen deeze vermenging met de uiterste oprechtheid, en daar zijn 'er zelfs, die zig beklagen, dat de *Spaansche* Schrijvers, in plaats van zulks te erkennen, hun werk 'er van maken om aan deezen Vorst den lof te geven van een volmaakt Vorst. Dit gedrag zou van den eenen en van den anderen kant wel al te kunstig uitgevonden kunnen zijn; maar het zelve schijnt zulks minder te zijn van de zijde der

Fran-

Fransche Schrijvers dan van de zijde der *Spaansche*; want daar zijn 'er weinigen dan blinden, die niet klaarlijk in de Regeering van FRANÇOIS DEN I kunnen zien eene lange achtereenvolging van misslagen en van onvoorzichtigheden. Het verscheelde weinig, of deeze Prins beroofde zig van de erfvolging tot de Kroon na LODEWYK DEN XII. Hij ging daar toe den breeden weg op door de tedere minnekozerijen, waar mede hij de jonge Koninginne bekoorde, met welke de gemelde Koning LODEWYK minder dan twee maanden voor zijnen dood trouwde. Want zo hij door den goeden raad van zijne vrienden zig niet had laten wederhouden, het zou hebben kunnen gebeuren, dat hij zig bij de zelve Koninginne een bastaard zoon verwekt hadde, die, onder den naam van een zoon te zijn van LODEWYK, hem belet zou hebben ooit den troon van *Frankrijk* te beklimmen. Hoewel deeze geschiedenis op verscheide wijzen verhaalt word, men komt overeen, dat men hem het gevaar deed begrijpen, waar aan hij zig bloot stelde, en dat hij zijn voordeel deed met den goeden raad, dien men hem gaf; maar ten opzichte van de andere vrouwen nam hij weinig goede maatregelen in acht. Hij besloot tot de reize naar *Milaan*, onder andere redenen, om aldaar zijn vermaak te nemen met eene schoone vrouwe. Men wil zelfs, dat het vermaak, dat hij nam met eene meesteresse, LA FERONNIERE genoemd, hem het leven kostte. Deeze vrouw was zeer schoon, en de Huisvrouw van een Advokaat te *Parijs*. Zij wederstond een wijl het aanzoek des Konings, tot dat haar man, ziende, dat de Koning besloten hadde geweld te gebruiken, en het hem niet mogelijk zou zijn dien storm te ontgaan, haar toestond den Koning te genoegen. Om geen beletzel in deeze zaak te geven, veinsde hij acht of tien dagen op het Land te moeten zijn tot verrichting van eenige zaken. Hij hield zig ondertusschen heimelijk in *Parijs* op, de bordeelen bezoekende, om zig zelf te besmetten, op dat hij zulks vervolgens zijne vrouw mogt doen, en zij wederom den Koning. Zijn voornemen gelukte, zo als hij het overlegd hadde; en dus zag hij zig gewroken, over een hoon, dien de hovelingen gewoon zijn eene galanterij te noemen. De ongelukkige

vrouw

vrouw ſtierf aan het ongemak, en de man wierd door ſpoedige hulpmiddelen geneezen. De Koning had daar van alle de moeielijke toevallen; en dewijl de Geneesmeeſters hem behandelden naar zijne hoedanigheid, veel eer dan naar zijne kwaal, zo wierd hij niet recht geneezen, en naderhand verergerde het overſchot van zijne kwaal zodanig, dat men wil, dat hij daar door ſtierf. De voornaamſte der materesſen van deezen Koning bragt hem in het uiterſte gevaar van zijn gantſche Koninkrijk te verliezen. Hij hadt geen argwaan van deezen ſnooden toeleg; en den kwaaden keer ziende, welken de zaken namen, ontſnapten hem eenige murmureringen tegen de Goddelijke Voorzienigheid. Hij beſpeurde te laat, dat hij twee of drie perſoonen tot zijne gunſtelingen verkooren hadde, die zulks onwaardig waren, en welker kwaade raadgevingen hem bij uitnemendheid nedeelig geweest waren. Indien hij den Konſtapel van *Mommorenci* twaalf Jaaren eerder van zig weggezonden hadde, hij zou zig zelf niet in zulke moeielijke omſtandigheden en uiterſten bevonden hebben. Daar ſcheen buiten dat, om zo te ſpreeken, iets ongelukkigs in zijne geboorteſtar te zijn, waar door hij zelfs dan, wanneer hij, menſchelijker wijze, geſprooken, zig zelf naar de regelen der voorzichtigheid beſtierde, niet gelukkig was. Alle deeze zaaken, wel aangemerkt zijnde, maken zijne Regeering zeer verwonderenswaardig: want wie zou zig niet verwonderen te zien, dat deeze Prins, weinig begunſtigd van het geluk, kwalijk gediend door zijne eigen moeder, overgeleverd aan onvoorzichtige gunſtelingen, verraden door de geenen, die hij met zijne grootſte vertrouwelijkheid vereerde, zo roemruchtiglijk heeft kunnen tegenſtaan, als hij den Keizer KAREL DEN V gedaan heeft, dat is te zeggen eenen vijand, wiens ſtaaten veel grooter waren dan *Frankrijk*; die meerder geld hadde en meerder krijgsbenden dan hij; die een groot krijgsman was, en een zeer ſchrander Staatkundige; die getrouwelijk en bekwaamelijk gediend wierd door zijne krijgshoofden en door zijne Staatsbedienaars; en die bijna altoos onderſteund wierd door *Engeland*, of door andere machtige Vorſten tegen hem alleen? Alles wel overwogen zijnde, is het tot meerder eere voor FRANÇOIS DEN I, zijn Koninklijk

in zulke omstandigheden bewaard te hebben, dan het tot eere is voor KAREL DEN V, het zelve niet te hebben kunnen overwinnen. Men zou van deeze twee Vorsten mogen zeggen, dat de een zonder den tegenstand van den anderen tot de algemeene opperheerschappij zou hebben kunnen geraaken; en dat, dewijl men zig meermaal verbond ten voordeele van KAREL DEN V, dan ten voordeele van FRANÇOIS DEN I, men den Koning van *Frankrijk* meerder vreesde dan den Koning van *Spanje*. Men mag daarenboven denken, dat zo de vrijheid van Europa niet volkoomen onderdrukt, wierd door KAREL DEN V, men dieswegens bijna gantschelijk verpligt is aan de dapperheid van FRANÇOIS DEN I. Het kwaade geluk van deezen Vorst heeft genoegzaam nergens meer in uitgeblonken dan in het verbond, dat hij maakte met SOLYMAN. Hij kon daar uit geen wezentlijk voordeel trekken, en verschafte eene stoffe van geschreeuw aan zijne vijanden, welke hem zeer hatelijk maakte, en die hem meer kwaad toebragt dan de *Porte* hem goed deed. Men zou niet dan door de grondregelen van eene zeer verderffelijke zedekunde de logenen kunnen verschoonen, die over dit onderwerp in menigte door Europa gezaaid wierden. Men verspreidde zelfs het *Latijnsche* Formulier van den eed, dien men vooronderstelde dat deeze Prins gedaan hadt aan den Grooten Heer. Zie hier de vertaaling van het zelve: *Ik zweere en beloove bij den grooten en hoogen barmhertigen Godt, Schepper van Hemel en Aarde, en van alles, wat 'er is, en bij deeze H. Euangeliën, bij den H. Doop, bij den H. Johannes den Doper, en bij het Christen gelove, dat alles, dat ik weten zal, openbaar zal zijn aan den zeer hoogen Heer Sultan* SOLYMAN, *wiens Rijk God versterke. Ik zal de eenige vriend zijn van de zijnen, en de vijand van zijne vijanden. Ik zal de verlosser zijn van de gevangene Turken uit de boeien zijner vijanden: daar zal geen bedrog zijn van mijne zijde. Indien ik in deeze dingen nalatig ben, ik zal een afvallige zijn, en een overtreder der voorschriften van het Heilig Euangelium en van het Christen gelove. Ik zal zeggen, dat het Euangelie valsch is; ik zal loochenen, dat Christus leve, en dat zijne moeder maagd geweest zij; ik zal een zwijn slachten over de Doopvonte, en ik zal*

da

de Priesters van den Altaar vloeken; ik zal met wellust hoererij pleegen op den Altaar, en ik zal de vervloekingen der H. vaderen op mii nemen. Alzo beschouwe mij God van boven. Daar kan niets afgrijsselijker, godloozer, noch verfoeielijker bedacht worden dan deeze eed; en daar door zelfs, en door eenige andere kentekenen, moet men oordeelen, dat het niet anders is dan eene gantsch onwaarschijnelijke bedriegerij. Men heeft niet nagelaaten dit formulier als een echt stuk in te lasschen in een der boekjes, die tegen *Frankrijk* uitkwamen in den laatsten oorlog van de voorgaande eeuwe, dat is te zeggen in den Jaare 1692. Verscheide andere bespottelijke en plompe verzieringen wierden tot nadeel van deezen Prins gesmeed, die bij *Baijle* gevonden worden. FRANÇOIS DE I was oorzaak van eenige nieuwigheden, waar onder men voornamelijk rekenen mag de gewoonte, welke de vrouwen aannamen van ten hove te verschijnen. Dit deed echter de *Salische* wet niet veranderen, welke niet toelaat, dat de Kroon van *Frankrijk* vervalt aan de spinrokken; maar men mag zeggen, dat sedert dien tijd tot aan het einde van de XIV eeuwe, weinig meer of minder, *Frankrijk* door vrouwen geregeerd wierd. De uitdrukkingen, waar van MEZERAY zig bedient heeft, zullen hier niet kwalijk te pas komen. „ De Koning „ FRANCOIS DE I, (zegt hij) die eene edele drift hadt tot al„ le schoone zaaken, schepte een wonderlijk behagen in de „ pracht, geloovende, dat de zelve diende om zijne groot„ heid te doen blijken; en dewijl hij overreed was, dat de „ schoonheid der vrouwen den luister van zijne praal zou ver„ grooten, hier bij gevoegd, dat hij van eene verliefde nei„ ging was, zo heeft hij het eerst die schoone wereld gewend „ het hof bij te woonen. In het begin was zulks van eene „ goede uitwerking, deeze beminnelijke sexe de beschaafdheid „ en de heuschheid aldaar gebragt hebbende, en levendige „ aanprikkelingen van edelmoedigheid gevende aan de welge„ maakte zielen: maar na dat de onreinigheid zig daar onder „ mengde, en dat het voorbeeld der grootsten het verderf ge„ zag gegeeven hadde, wierd dat geene, dat te vooren eene „ schoone welle van eere en deugd geweest was, een vuile „ modderpoel van alle ondeugden; de overgeeving tot on-

„ kuischheid maakte zig meester van de gunst; men geraakte
„ in dezelve; men hield zig staande in dezelve door dat mid-
„ del; de waardigheden en weldaden wierden uitgedeelt naar
„ het eigenzinnig goeddunken der vrouwen. En om dat zij
„ gemeenlijk, wanneer zij eenmaal ongeregeld zijn, zig over-
„ geeven tot onrechtvaardigheid, tot bedriegerijen, tot wraak,
„ en tot boosheid, zelfs met veel meerder schaamteloosheid
„ dan de mannen; zo waren zij oorzaak, dat 'er zeer kwaade
„ grondregelen insloopen in de Regeering, en dat de oude
„ *Gaulcische* oprechtheid noch verder verbannen wierd dan de
„ kuischheid. Dit verderf begon onder de Regeering van
„ FRANÇOIS DEN I, wierd bijna algemeen onder die van HEN-
„ RIK DEN II, en overstroomde eindelijk alle bepaalingen on-
„ der KAREL DEN IX, en onder HENRIK DEN III." Men mag 'er onbeschroomd bijvoegen, dat zulks tot het einde van de XVI eeuwe duurde, zo als reeds gezegd is. Men heeft groot ongelijk gehad FRANÇOIS DEN I te beschuldigen van te veel toegeeflijkheid voor de Lutherschen van zijn Koninkrijk. Zo men gezegt hadde, dat deeze Prins zeer nuttig was voor de Protestanten van *Duitschland*, men zou zig niet bedroogen hebben. Hij bevrijdde de Republijk van *Geneve*, de Hoofdstad der Gereformeerden, hunne Moederkerke, die haare Apostelen en boeken in *Frankrijk* zond, en haare raadgeevingen aan alle kanten, tot ondersteuning van de gemeene zaak. Dit gedrag van FRANÇOIS DEN I vergrootte het Canton van *Bern*, waar van de hervorming nog het gevoel heeft. Hij deed regelrecht goede diensten aan het *Smalkaldische* Bondgenootschap, en noch meer van ter zijden; want hij was oorzaak, dat KAREL DE V in hondert gelegenheden de Protestanten van *Duitschland* vierde, om dezelve af te scheiden van de belangen van *Frankrijk*. De laatste Jaaren van FRANÇOIS DEN I waren een tijd van elende voor hem. De gevolgen van zijne onkuischheid, en het herdenken der ongelukken, waar in het kwaade beleid van zijne Staatsbedienaars hem gewikkeld had, dompelden hem in eene lastige verdrietelijkheid, die hem belette zijne waarachtige belangen te kennen; want hij bedroefde zig dodelijk over eene zaak, die hij als een goed geluk hadt moeten aanmerken. Dit was de dood van HENRIK

DEN

DEN VIII, Koning van *Engeland*, een Vorst, die zig zo menigmaal gewapend hadt tegen *Frankrijk*, en die altoos gereed geweest zou hebben het zelve het onderste boven te keeren, om het met KAREL DEN V te deelen. De moeielijkheden van FRANÇOIS DEN I, welke hem aangedaan wierden, bij gelegenheid of ter oorzaake van zijne kinderen, waren geene van zijne minste benaauwdheden. Zijn oudste zoon, FRANÇOIS genoemd, was gebooren te *Chateau d'Amboise*, den 28 Februarij des Jaars 1518. Hij wierd vergeeven in een kop frisch water door SEBASTIAAN MONTECUCULI, en stierf in het Kasteel van *Tournon*, den 10 Augustus des Jaars 1536. De Koning, zijn vader, verdroeg deeze dood zo ongeduldig, dat hij zig daar van in een langen tijd niet kon herstellen: want hij had groote hoop en goede verwachting van deezen zoon. De tweede zoon van FRANÇOIS DEN I regeerde na hem onder den naam van van HENRIK DEN II. Men moet niet twijffelen, of hij veroorzaakte veel verdriet aan zijnen vader, wanneer hij onderling verstand hield met MONTMORENCI, die in ongenade was, en dat hij eenen aanhang maakte tegen de Hertoginne van *Etampes*, de gunstelinge van zijnen vader. Hij maakte deezen aanhang met DIANA VAN POITIERS, zijne materesse, en men zou niet kunnen zeggen, wat kwaad deeze twee vrouwen veroorzaakten door haaren minnenijd. Indien de verdeeldheid, welke regeerde tusschen de meesteresse van den vader en de materesse van den zoon verdriet veroorzaakte aan den Koning, de tweedragt, die 'er was tusschen den DAUPHIN en zijnen broeder, den Hertog van *Orleans*, was voor hem geen minder oorzaak van smert en nadeel. De aanhang van de Hertoginne van *Etampes* koos de zijde van den Hertog van *Orleans*. Die van DIANA VAN POITIERS arbeidde tegen deezen Prins, en vergiftigde hem eindelijk. Wat verdriet was het niet voor FRANÇOIS DEN I te zien, dat zijn eigen zoon, zig meer dan hij moest in de zaaken dringende, hem noodzaakte voorbehoedzelen in het werk te stellen, die hem noch aangenaam, noch voordeelig waren? De aanhang van den DAUPHIN was oorzaak, dat de Koning de handen leende tot het vredesverdrag van *Crespij*. Deeze vrede, voordeeliger zijnde voor

 den

den Hertog van *Orleans* dan voor *Frankrijk*, protesteerde de DAUPHIN, die de grootmaking van zijnen broeder, noch het nadeel van het Koninkrijk kon dulden, tegen den zelven in het Kasteel van *Fontainebleau*, in tegenwoordigheid van den Hertog van *Vendome*, van den Graaf van *Enghien*, zijnen broeder, en van FRANÇOIS, Graaf van *Aumale*, den 2 December. Men kan zig gemakkelijk verbeelden, dat de Koning van *Frankrijk* toen het lot had van verscheide andere groote Prinssen, zeer ongelukkig zijnde in zijn huisgezin, duizend argwanen en duizend onzekerheden gevoelende, welke veroorzaakt wierden door den geenen, die zijn opvolger moest zijn. Zij, die den Hertog van *Orleans* vergiftigden, behielden misschien het leven van tweemaal honderd duizend menschen, en mogelijk bewaarden zij ook *Frankrijk* voor de rampspoedige schande van de order der erfvolging te ontrusten. De bijnaam van DE GROOTE, die hem na zijnen dood gegeeven wierd, was van geen langen duur; het welk men besluiten mag, om dat al de wereld zegt en schrijft: FRANÇOIS DE EERSTE, en niet FRANÇOIS DE GROOTE. Men zegt en schrijft: HENRIK DE VIERDE, of HENRIK DE GROOTE. Dat is het zelve. Het zou eveneens zijn met FRANÇOIS DEN EERSTEN, en met FRANÇOIS DEN GROOTEN, zo deeze laatste tijtel niet kort na zijne geboorte vervallen was. FRANÇOIS verdiende nochtans dien eertijtel in zekere opzichten, en vooral ter oorzake van zijnen moed, en van die ongeveinsde en openhartige edelmoedigheid, welke zo zeldzaam is onder persoonen van zijnen staat. De standvastigheid van zijnen moed was aan veranderingen onderworpen. Zij hield niet stand genoeg in de gestrengheden van zijne gevangenisse. Hij scheen aldaar van verdriet te zullen sterven; en hij betoonde een weinig te veel vreeze, weder in *Frankrijk* komende. MEZERAY zegt, dat hij, zo haast hij op den oever aan deeze zijde gekomen was, op een *Turksch* paard klom, als of hij eenige lage gevreesd hadde, en het paard de spooren gaf tot *S. Jan de Luz* toe, dat vier mijlen van daar geleegen was, en aldaar zig een half uur verfrischt hebbende, reedt hij met den zelven spoed naar *Bajonne*. Hij moet een onwaardig onthaal genooten hebben, geduurende zijne gevangenisse, dewijl hij zijne kinderen belastte

zulks

zulks te wreeken op ſtraffe van zijne vervloekinge. Men heeft ten onrechte voorgegeeven, dat FRANÇOIS DE I gebooren wierd na eene langduurige onvruchtbaarheid van zijne moeder. Verſcheide van die geenen, die het leven van FRANCISCUS DE PAULA geſchreeven hebben, verzekeren valſchelijk, dat de Prinſesſe LOUIZE VAN SAVOIJE, Gemalin van KAREL VAN VALOIS, bij dien Heilig het ongeluk beklaagde, dat zij hadde van onvruchtbaar te zijn; en het was reeds een langen tijd, voegen zij 'er bij, dat zij deeze onvolmaaktheid gevoelde. FRANÇOIS DE PAULA verkreeg voor haar de bevrijding daar van door zijne gebeden, en daarom deed zij, van een zoon bevallen zijnde, den zelven FRANÇOIS noemen. Zie daar het geene zij vertellen. THEOPHILUS RAYNALDUS verhaalde, op het woord van deeze Schrijvers, het zelve in zijn *Trinitas Patriarcharum*, een werk, waar in hij den lof beſchrijft van S. BRUNO, Patriarch der *Karthuizers*, van S. IGNATIUS, Patriarch der *Jeſuiten*, en van S. FRANCISCUS DE PAULA, Patriarch der *Minimen*; doch naderhand, beter onderrecht zijnde, herriep hij het zelve. Het blijkt uit zijne werken, uit die van HILARION DE COSTE, van SAMMARTHANI, en van de andere *Franſche* Schrijvers, dat LOUIZE VAN SAVOIJE gebooren wierd in den Jaare 1477; dat zij met KAREL VAN ORLEANS, Graaf van *Angouleme*, trouwde in den Jaare 1488; dat zij beviel van de Princesſe MARGARETA, den 11 April des Jaars 1492, en van FRANÇOIS den 12 September des Jaars 1494; en dat zij haaren Gemaal verloor den 1 Januarij des Jaars 1496. Zie daar eene valschheid onwederſpreeklijk aangetoond, en een voorbeeld gegeeven van de voorbarigheid en onbedachtzaamheid, waar mede men in de Legenden der Heiligen hunne mirakelen ophoopt, zonder de moeite te nemen van de Genealogiſche of Chronologiſche tafelen te raadpleegen. Indien men dezelve nagezien hadde, men zou zig wel gewacht hebben te zeggen, dat eene vrouw, die van eene dochter bevalt in den ouderdom van vijftien Jaaren, en van eenen zoon in den ouderdom van zeventien, gezucht en geklaagd hadde over haare langduurige onvruchtbaarheid, en daar van alleen bevrijd was geworden door de gebeden van een Heilig. Het is te wenſchen, dat 'er niet anders dan eenvoudig-

digheid en ligtgeloovigheid geweest zij in het verbreiden van dit valsche mirakel, en dat de noodzaaklijkheden en de belangen van de gemeenschap (waar van met een woord gesproken is op het Artijkel van FRANCISCUS VAN ASSISE) de Minimen niet kunnen bewoogen hebben den Patriarch met deezen valschen roem te versieren. Men heeft FRANÇOIS DEN I geteld onder de Prinsen, die, den troon beklommen hebbende, zig niet hebben willen wreeken over de beledigingen, die zij in een gemeenen stand ontfangen hadden. Men geeft voor, dat hij, onder de Regeeringe van LODEWYK DEN XII, KAREL van *Bourbon* tot eenen tweestrijd uitdaagde, die door zekere aanbrengingen getracht hadde hem in ongunst bij den zelven Koning te brengen; en men voegt 'er bij, dat hij, op deezen Vorst gevolgd zijnde, zo weinig gedacht aan de vijandschap, die hij gehad hadde voor denzelven KAREL van *Bourbon*, dat hij hem verhief tot de waardigheid van Konstapel van *Frankrijk*. De liefde, die hij hadde voor de wetenschappen, is aan niemand onbekend; maar weinigen weten de bijzonderheid, die men daar omtrent heeft kunnen zien in eenen brief van ANDREAS ALCIATUS, die eerst gemeen geworden is in den Jaare 1697. De zelve was geschreeven van *Bourges* den 9 September des Jaars 1530. ALCIATUS verhaalt daar in, dat zekere JULIUS CAMILLUS, een geleerd man, hadt aangeboden aan FRANÇOIS DEN I, om hem in een maand tijds *Grieksch* en *Latijn* te leeren spreeken, in proza en in vaarzen, met zo veel sierlijkheid als DEMOSTHENES en CICERO, als HOMERUS en VIRGILIUS. Het was genoeg, dat de Koning hem een uur des daags gaf; maar CAMILLUS wilde alleen zijn met deezen Vorst; hij geloofde, dat zulk een groot geheim niet behoorde mede gedeeld te worden dan aan gekroonde hoofden. Hij eischte ook voor zijne belooning een jaarlijksch inkomen van twee duizend kroonen in goede beneficien. De verzekerdheid, waar mede hij sprak, overreedde FRANÇOIS DEN I om te gelooven, dat 'er iets wezentlijks was in de ongemeene beloften van deezen persoon. Hij wierd na de tweede les weg gezonden, en met een geschenk van zes honderd kroonen begunstigd. Daar is eene andere bijzondere zaak, en van meerder belang, die eerst sedert weinig tijds bekend is; dat is, dat de Hertog van *Or-*

le-

leans, tweede zoon van FRANÇOIS DEN I, aan de Protestantsche Vorsten van *Duitschland* aanboodt hunnen Godsdienst te doen prediken; men vermoedt, dat hij de voorstellingen deedt met bewilliging van zijnen vader. De Schrijver van eenige zamenspraaken, welke in den Jaare 1700 in *'s Gravenhage* gedrukt zijn, en die dezelfde was met den Aartsbisschop van *Kamerijk*, die de gevallen van TELEMACHUS heeft uitgegeeven, heeft de gebreken van deezen Vorst zeer wel aangetekend, in de zamenspraak, welke hij vooronderstelde tusschen deezen Prins en LODEWYK DEN XII. Het is jammer, dat deeze zamenspraak zoo te kort is; men kan 'er weinig anders dan dit in berispen. FRANÇOIS maakte eene ordonnantie, waar door hij de gewoonte afschafte van de openbaare acten in het *Latijn* te maken. NAUDEUS heeft zulks aangeroerd, en verscheide andere bijzonderheden, betreffende de geleerdheid van deezen Prins, zijne schriften, en zijne genegenheid voor de geleerden. Onder de lofuitingen, die hem gegeeven zijn wegens de zorge, die hij hadde om de weetenschappen te doen bloeien, moet men niet vergeeten de erkentenis, welke de geleerden hem betoond hebben over het doen maken van verscheide uitmuntende drukken. Men behoeft deswegen maar na te zien PETRUS VICTORIUS, *in præfat. Comment. in VIII Libros Aristotelis de optima statu civitatis.* De doortocht, dien FRANÇOIS DE I deed maken dwars door een gebergte, is verwonderenswaardig. LEGER, in zijne *Hist. des Eglises Vaudoises*, *I Deel*, *pag.* 2, verzekert, dat de *berg Visol*, *die voor den hoogsten van Europa gehouden wordt*, en waar in de *Po* zijn oorsprong heeft, *de berg Vs*, *waar van de geschiedenis zegt: dat* FRANÇOIS DE I *denzelven gantschelijk deedt doorgraaven, om in Italie te komen.* „En in der daad, „voegt hij 'er bij, hoe wel de *Franschen*, zedert dat zij „het geheim gevonden hebben om den doortocht van den „berg *Genevre* veel korter en gemakkelijker te openen, zig „van de voorgemelde opening niet meer bediend hebben, „dezelve is echter nog in staat, en zal het ongetwijffeld „zijn tot het einde der wereld, zijnde bijna gantschelijk in „de rots uitgehouwen: men heeft omtrent twee uuren nodig „om 'er door te trekken; men kan de muilezels met hunnen last

„ last daar door voeren, en al het ongemak, dat 'er is, be-
„ staat daar in alleen, dat men 'er gantschelijk niets zien kan,
„ en dat men 'er noodzaaklijk toortslicht in moet brengen."
Deeze Schrijver heeft den tijd van deezen wonderbaarlijken arbeid niet aangetekend, noch welke Historien daar van spreeken; maar men heeft geoordeeld, dat de onderneeming van FRANÇOIS DEN I in *Italie* in den Jaare 1515 daar van het tijdbestek. is. MARTIN DU BELLAY spreekt 'er kortelijk van, en zonder eenig denkbeeld te geven van de wonderlijke moeite, die men hadde moeten doen in den doortocht der Alpen, in zijne *Memoir. Livr. I, a l'année* 1515, *pag. m.* 28. GUICIARDIN spreekt 'er omstandiger van *L. XII, Folio. m.* 356. MARILLAS doet niet minder in zijne *Hist.* FRANÇOIS DE I *Livr.* 1, *pag.* 43, *d'Edit. de la Haije* 1690; zie hier zijne woorden: „ LAUTREK en NAVARRE met den bloem van
„ het *Fransche* Leger lieten *Geneve* (hij moest zeggen *den*
„ *berg Genevre*) aan de slinker hand, doorwaadden de Ri-
„ vier *Durence*, en begaven zig in den hals of ingang van
„ Argenniers, (*Argentarius vicus*), door een plaats, *Gille-*
„ *stre* genoemd. Zij boorden van daar door tot aan de rots
„ *S. Paulus*, die men met ijzer en vuur moest openen. De
„ twee volgende dagen waren de gravers meest onnut, want
„ dewijl 'er geen berg meer was, die niet van den anderen
„ was afgescheiden door afgronden, zo waren de mijnen en
„ doorgraavingen van geen gebruik meer, en men bediende
„ zig van bruggen van communicatie om het geschut te ver-
„ voeren. De soldaaten en de gravers sleepten het zelve in
„ de ontoegankelijke plaatzen met lastbeesten; zij vulden met
„ takkebosschen de plaatzen, die gedempt konden worden;
„ en zo deeze plaatzen te wijd waren, voldeed men aan het
„ ledige door zwaare boomen en stutten. Men kwam op dee-
„ ze wijze aan den berg *Pied-de porc*, daar men wanhoopte
„ door te booren, om dat dezelve uit een enkele rots be-
„ stondt, die van alle zijden ongenaakbaar was: maar NAVAR-
„ RE, die denzelven overal beproefde, ontdekte eene ader,
„ die zachter was dan de andere, en volgde dezelve zo
„ naauwkeuriglijk, dat hij 'er zig een weg midden door maak-
„ te. Aldus kwam het *Fransche* Leger, door de behendig-
heid

„ heid der Ingenieurs, door den arbeid der foldaaten, en „ door de volftandigheid der hoofden, met het einde van „ den achtften dag in het Graaffchap van *Saluzzo.*" Hoe deeze befchrijving ook wezen moge, men zal dezelve koud en laf vinden, zo men ze vergelijkt met die van PAULUS JOVIUS *in Hift. fui temp. l. XV, folio m.* 301 *& feq.* Daar is een aanmerkelijk onderfcheid tusfchen hem en VARILLAS. Deeze laatfte maakt geen gewag van TRIVULCIUS, aan wien PAULUS JOVIUS de eere geeft van deezen nieuwen weg uitgevonden te hebben, en de voornaamfte beftierder van de uitvoering geweest te zijn. De laatfte zaak, waar mede men dit Artijkel befluiten zal, is aanmerkelijk. Men geeft voor, dat FRANCISCUS DE PAULA eenen dag voor zijnen dood op deeze wijze fprak met LOUIZE VAN SAVOIJE: *Uw zoon zal Koning van Frankrijk zijn, en in roem, in rijkdommen, en in geluk alle de Prinsfen van zijne eeuwe overtreffen, mits dat hij zig bevlijtige om de hervorming der Kerke te bevorderen; maar zo hij zig daar toe niet bevlijtigt, zal hij zeer ongelukkig zijn.* Men moet hier bij aanmerken, dat FRANCISCUS DE PAULA ftierf den 2 April des Jaars 1507, en dat LODEWYK DE XII, die toen regeerde, nog bijna acht Jaaren leefde, en dat hij eene Gemalin hadt, die niet onvruchtbaar was. *Baijle Dict. Crit.* en de Schrijvers, door denzelven bijgebragt.

FRANÇOIS DE II, zoon van HENDRIK DEN II, wierd geboren te *Fontainebleau* den 20 Januarij des Jaars 1544, zijn vader nog DAUPHIN zijnde; hij wierd genoemd Hertog van *Bretagne*, en gemeenlijk *Monfeigneur de Hertog.* Hij trouwde in den Jaare 1558, in den ouderdom van omtrent 15 Jaaren, met MARIA STUART, Koninginne van *Schotland*, eenige dochter van JACOBUS DEN V, en wierd om die reden toen *de Koning Dauphin* genoemd. Na den dood van HENRIK DEN II wierd hij in den ouderdom van zestien Jaaren te *Rheims* gezalfd, op zondag den 17 September des Jaars 1559. Onder zijne Regeering begonnen de partijfchappen, die al bij zijns vaders leven ontftaan waren, veel onrust te maken, waar toe zijn jonkheid inzonderheid goede gelegenheid gaf,

naar

naar dewelke hij wel kroonmondig, dog noch te jong was om zonder hulp te regeeren. De Koninklijke moeder hield het met de *Guisen*, die met de jeugt en zwakheid des Konings, wiens Gemalin hunne nichte was, hun voordeel deden, en zig zo volstrekt ontzaggelijk maakten, dat de konstapel van *Montmorenci*, en inzonderheid de Prinsfen van den bloede, ANTHONY VAN BOURBON, Koning van *Navarre*, en LODEWYK, Prins van *Condé*, zijn broeder, deeze onrechtvaardigheid niet kunnende gedoogen, daar over zeer verdrietig waren, en in het vervolg groote onlusten in het Rijk veroorzaakten. Inzonderheid is het bevel, dat in het begin der Regeering door toedoen van de *Guisen* uitkwam, aanmerkenswaardig; uit krachte van het zelve moesten alle de geenen, die iets te verzoeken hadden, zig op straffe van de koord binnen 24 uuren van het Hof begeeven. Zij dachten zig hier door van den adel te ontslaan, die hen hinderlijk hadde kunnen zijn. De jonge Koning was ook zo volkoomen door hen ingenoomen, dat geene voorstellingen iets konden helpen; hoe wel men hem geschriften tegen de *Guisen* zelfs in zijn bedde deed vinden, waarom hij verscheide malen wenschte, dat zij zig een tijd lang van het Hof wilden begeeven. De Prinsfen van den bloede, en inzonderheid de Prins van *Condé*, begaven zig derhalven eindelijk aan de zijde der Hervormden, het welk tot den eersten inlandschen oorlog in *Frankrijk* gelegenheid gaf. De eerste wapenkreet wierd veroorzaakt door de zogenaamde zamenzwering van AMBOISE, waar in men wilde dat de Prins van *Condé* mede begrepen was, en welke daar op toeleide, dat men de *Guisen* eerstelijk te *Blois*, en naderhand te *Amboise*, waar heen zij zig met den Koning op het eerste bericht van diergelijk een toeleg begeeven hadden, machtig mogte worden. Men had ten dien einde zorg gedraagen, dat van alle kanten krijgsbenden zouden aanrukken; doch de zaak wierd eerst door een Advokaat, aan wien RENAUDIE, de aanvoerder der Hugenooten, zig vertrouwd hadde, en daar na door een Edelman, LIGNIERES genoemd, verraden, die nog daarenboven alle de toebereidzelen en vastgestelde optochten der krijgsbenden ontdekten, en aldus konden de zamengezwoornen niets uitrechten, hoe wel zij poogden het Slot van

Am-

Amboise met geweld in te nemen, wordende zij niet alleen daar, maar ook onderweeg, van alle kanten naar de beraamde zamelplaats trekkende, te rug gedreeven, verstrooid, en de gevangenen, inzonderheid de voornaamsten, schandelijk ter dood gebragt. Ondertusschen wierden in des Konings naam eenige bevelen gegeven, welke de hardigheden, die tot nu toe tegen de Hervormden gebruikt waren, scheenen te matigen, en de Koninginne moeder bejegende hen ook wel, om hen dus in slaap te susfen, en daar door de Prinsfen van den bloede machtig te worden; tot welken einde eene vergadering der grooten van het Rijk beroepen wierd te *Fontainebleau.* De Koning van *Navarre* en de Prins van *Condé* kwamen aldaar wel niet; doch de brieven, die men van hen ontfing, en de beroerten, die ter zelver tijd in verscheide Provincien verwekt waren, waar door *Lion* terstond in handen der Hervormden gevallen was, veroorzaakten in den Koning zulk eene vreeze, dat hij na het sluiten der vergadering zig van *Fontainebleau* naar *S. Germain* begaf. Eindelijk, wanneer de Koning van *Navarre* en de Prins van *Condé* zig hadden laten overreden om te *Orleans* te komen, alwaar men voorgaf dat in 't kort eene vergadering der Staaten gehouden zou worden, wierdt de eerste terstond in verzekering genomen, en de Koning was zodanig tegen hem verbitterd, dat hij dikwils zeide, dat het natuurlijk vernuft, zijne zelfsbehoudenisse, en de zorge voor het gemeenebest, eene voorbeeldelijke straffe van deezen Prins vorderden; waarom hij ook met des Konings kennis en goedvinden verwezen wierd om het hoofd te verliezen. Daar bij hadt men eene zekere geloofsbelijdenisse opgesteld, waar aan alle inwooners des Koninkrijks hunne toestemming zouden geven, en waar toe men reeds drie Legers geschikt hadde, die in alle de Provincien omtrekken zouden; door welk middel men de Hervormde Lere dacht uit te roeien. Doch eer het doodvonnis tegen den Prins uitgevoerd kon worden, wierd de Koning schielijk krank aan eene hoofdzweering, welke hij reeds een langen tijdt gehad hadde, en stierf daar aan nog voor het begin van de vergadering der Staaten, den 4 December des Jaars 1560, en wierd te *S. Denijs* zonder plegtigheden begraaven, welk ge-

gebrek men den Hertog van *Guise*, als Opperhofmeester, toeschreef; weshalven dit opschrift op het doodkleed des Konings tegen den genoemden Hertog gehecht wierd: *Ou est maintenant Tannegu du Chastel?* dat is te zeggen: *Waar is nu Tannegui du Chastel?* Behalven de beroerten, welke door de heerschzugt der *Guisen*, en daar benevens om den Godsdienst ontstonden, is in zijne Regeering niets van belang voorgevallen, behalven dat hij eens in oneenigheid geraakte met ELIZABETH, Koninginne van *Engeland*, die zig de zaak der *Schotsche* Protestanten aantrok, waar tegen FRANÇOIS, ten gevalle van zijne Gemalinne, en om nog andere bezwaaringen, die hij tegen ELIZABETH hadde, hulpbenden tegen haar naar *Schotland* zond, waar over van de *Engelsche* zijde een vertoogschrift uitkwam, waar in echter alles aan de *Guisen* geweeten wierd. Maar deeze zaak wierd, na eenige voorafgegaane dadelijkheden, tot gering voordeel en eere van *Frankrijk*, bijgelegd, hoewel het toenmaals gemaakte tractaat niet uitgewisfeld wierd. De Koning van *Spanje* trok zig in dien tijd de *Fransche* zaken aan, en men las eens ten hove, om de Prinsen van den bloede aftefchrikken, een brief van hem, waar in hij schreef, dat hij, bericht zijnde, dat eenige onrustige hoofden voorgaven, dat de Koning onbekwaam was tot de Regeering, besloten hadt denzelven benevens zijn Rijk in bescherminge te nemen. Hoe zeer echter onder hem op de behouding van den Roomsch Katholijken Godsdienst gezien wierd, de Kardinaal van *Lotharingen* kon nochtans de invoering van de Inquisitie in *Frankrijk* niet doordringen. Men kan van den Koning FRANÇOIS DEN II, wegens zijne jonkheid en kort Regeering, in welke hij boven dien niets naar zijn eigen raad gedaan heeft, niets goeds noch kwaads zeggen. Maar hem word het getuigenis gegeeven, dat hij meer tot deugd dan tot boosheid geneigd was, zo dat zijne dienaars hem *le Roi sans vice*, dat is *de Koning zonder ondeugd*, plagten te noemen. Voorts was zijne gemoedsgesteltenis, door zijne geduurige lichaams krankte zeer verzwakt, dewijl zijne langduurige verzweering in het hoofd was, en hij, in plaats van de gewoone opening door de neus, dezelve door de ooren hadde, welker ver-

stop-

ftopping eindelijk zijnen dood veroorzaakte, hoewel eenigen willen, dat dezelve door vergif verhaast wierd. Hij heeft door zijne jonkheid en zwakheid bij zijne Gemalinne geene kinderen geteeld. *Thuan. Lib. XXIII. XXIV, XXV, XXVI. Mezeraij. P. Daniel. Memoires de Castelnau.*

Franeker, in 't Latijn, *Franequera*, is de derde der ftemmende Steden van *Friesland*: gelegen in 't Kwartier *Westergoo*, aan de trekvaart, tusfchen *Leeuwaarden* en *Harlingen*: drie groote uuren gaans, van de eerst, en twee kleine van de laatstgenoemde Stad. Over den naams oorfprong en betekenisfe, worden veelerlei gisfingen gevormd: welke geen grond van eenige zekerheid hebben, en daarom geene aanmerking verdienen.

Die Stad is niet groot; hebbende omtrent een half uur gaans, in haar begrip: maar, luchtig en zinlijk bebouwd. Zij heeft, in haaren omtrek, weinig of geene gelijkheid met eenige der zogenoemde regelmatige figuuren: maar vertoont veel meer eene vermenging, van een *eirond* met *een vierkant*. In den aanvang haarer ftichting, die aan den Jaare 1191 word toegefchreeven, beftond zij eeniglijk, in twee rijen huizen, met een watergracht, en eene dubbele ftraat, in 't midden; oostwaard aanloopende, op de Hoofdkerk, rondom welke mede fommige huizen waren gebouwd: en was befloten binnen eene watergracht, die nog in wezen, en, zedert de verdere uitzetting, ééne haarer binnengrachten geworden is. Zij is, van een enkele *aarden wal* omgeven: zonder van eenige vestingwerken voorzien te zijn; uitgezonderd één *Bolwerk*, aan den zuidoostelijken hoek der Stad; en ééne *halve Maan* of *Ravelijn*, 't welk daar geplaatst is, om de Noorder Poort te dekken. Die *Wal*, rijklijk met boomen beplant, verftrekt tot een vermakelijke wandelplaats: des te meer, dewijl men daar allerwege een ruim gezicht heeft, over de vruchtbaare velden, die de Stad omringen: en op eene menigte van *Torens* der omliggende Dorpen; zo verre, dat men zegt, de *Wal* rondom wandelende, bij helder weer, meer als 150 Torens onderfcheidenlijk te konnen tellen.

Fra-

Franeker heeft drie Poorten: I. de *Ooster* of *Dijkster Poort*; door welke men uitgaat naar *Leeuwarden*; gelijk ook, een eindwegs benoorden deeze Poort, de *Grift*, door welke men naar gemelde Hoofdstad vaart, uit de Stad voortkómt; door eenen verwulfden brug, onder de Stads Wal; die de *Leeuwarder Pijp* genoemd word. De tweede is de *Wester-* of *Harlinger Poort*; buiten welke men rijd en vaart, naar *Harlingen*. De derde word genoemd de *Noorder Poort*. Behalven deeze is 'er een Water Poort, de *Doinjumer Pijp* genoemd; door welke men vaart naar 't Dorp *Doinjum*. Voorts, heeft zij drie bijna recht doorgaande *Straaten*, ter wederzijde der binnengrachten, met welke de Stad doorsnee-den, en, in verscheiden wijken, als kleine Eilanden, afgedeeld is; die op de uitgangen van alle de dwarsstraaten, door bruggen aan elkander verknocht zijn.

Daar bij is zij tamelijk volkrijk, vervattende 3671 Inwooneren, in den Jaare 1748. Deeze drijven veel Koophandel in *Koorn*, en in *Wolle*. Behalven dat ook in de nabuurschap deezer Stad, verscheiden *Steen-* en *Pannen Bakkerijen* gevonden worden; inzonderheid van blaauwe verglaasde Pannen: waar aan sommigen der Inwooneren eene goede kostwinning hebben. Deeze zijn meest naar den kant van *Harlingen*.

De Hoofdkerk, en thans de eenige, die bij de *Nederduitsche Hervormde Gemeente* gebruikt word, was, in de Roomsche tijden, toegewijd aan *S. Maarten:* gelijk veele andere Kerken in *Friesland*. Voor eenige Jaaren was in den *Tooren* deezer Kerk, die hoog en spits is, de blixem geslaagen; waar door dezelve gedeeltelijk af brandde; dan, de goede voorzorge der Regeering, door de Studenten en Borgers geholpen, heeft den verderen voortgang van den brand gestuit: en is het beschadigde weer terstond hersteld geworden. Deeze Kerk staat op een ruim met boomen beplant Kerkhof, benoorden de Groote Markt, bijna in het middendeel der Stad: en mag voor eene der fraaiste Kerken van geheel *Friesland* doorgaan. De *Dienst* word, door *twee Leeraaren*, in dezelve waargenoomen. Ook is aldaar eene *Waalsche* Gemeente, die door éénen *Predikant* bediend word. De

Ge-

Gemeente der *Mennoniten* word bediend door één Predikant.

Eertijds bevonden zich, binnen deeze Stad, meer andere *Geestelijke Gebouwen:* daar onder ook een Klooster der zogenoemde *Kruisheeren.* Doch, dit Klooster is, in 't Jaar 1585, tot eene Academie, aangelegt.

Het voornaam werktuig, ter bevordering deezer goede zaak, is geweest Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU DILLENBURG, die 's tijds Stadhouder van *Friesland*; (van wien we meermaalen tot zijnen roem gemeld hebben.) Wordende de aanleiding daar toe allereerst gegeeven, door de Leeraaren der Kerken deezer Provintie, die, in den Jaare 1584, aan 's Lands Staaten, die's tijds binnen deeze Stad vergaderd, zekere remonstratie overleverden; waarin zij, onder anderen verzochten, dat ten dienste der jeugd, ten einde die met minder kosten, dan buiten 's Lands, tot allerlei fraaie wetenschappen, aantevoeren, een *Seminarium* (*Kweekschool*) mogte worden opgericht en eenige geleerde *Professoren* aangesteld. In welk verzoek, 's Lands Staaten niet alleen terstond bewilligden; maar in den volgende Jaare, 1585, met advijs van Hooggemelden Stadhouder, 't besluit namen, om eene volkomen Academie of *Universiteit*, daar van te maken; aan welke, in 't Jaar 1586, even die zelve vrijheden werden verleend, welke de Heeren Staaten van *Holland*, aan hunne *Universiteit* te *Leiden*, 10 Jaaren vroeger opgerecht, hadden toegestaan. De geestelijke goederen, inzonderheid van het gemelde Klooster, die zedert de afschaffing des Pausdoms, in 's Lands kist vervallen waren, werden ter zelver tijd ter goedmaking der daar toe besteedde kosten aangelegt. En ten einde, geene jongelingen van een sober bestaan, van het voordeel deezer Hooge School te doen versteken zijn, is 'er ook, op 's Lands kosten, eene opene tafel aangelegt, voor 60 Studenten, die daar, sommigen voor een zeer geringen prijs, en andere de vrije kost hebben. Daar toe is een bijzonder Huis gesticht: 't welk aan de Voorstraat staat, en 's Lands *Oekonomie* of *Beurse* genoemd word. Dit geschied, onder 't bestier van zekeren *Bursarius*. Met dit voorrecht, worden echter geene andere begunstigd, dan die tot 't Leeraarampt worden aangevoerd; en wel, eenig-

lijk, die Inboorlingen, en Alumni, of Voedsterlingen deezer Provintie zijn, gelijk dezelve ook, ten dienste deezer Provintie, bepaaldelijk zich verbinden moeten.

Deeze Akademie staat onder het opzicht van vier Heeren Kuratoren: drie uit de Grietenijen, en één uit de Steden: aan welke ook een Secretaris is toegevoegt. Verscheiden geleerde mannen hebben van tijd tot tijd het Hoogleeraarampt op deeze Hooge School met roem bekleed: onder welke, door hunne uitgegeeven Schriften, inzonderheid vermaard geweest zijn; WILL. AMESIUS: JOH. COCCEJUS: CHRISTIAN SCHOTANUS: KAMP: VITRINGA: ADR. METIUS: GEORG. PASOR, en meer andere. Het getal der hedendaagsche Professoren is tot XIV. bepaald: vier in de H. Godgeleerdheid: twee in de Rechten: twee in de Geneeskunde: en zes in de Natuur- en Wiskunde, beneven de Taalen, Geschiedkunde enz. De Kerk van 't geweezen Kruisheeren Klooster, waarin de Promotien geschieden, staat in 't westelijk deel der Stad: en van het Klooster Gebouw zijn drie vertrekken, tot Auditoria (gehoorplaatzen) vervaardigt; in welke de Professoren hunne openbaare Lessen geeven, beneven eene vergaderplaats van den Akademischen Senaat: waarin de Afbeeldzels der in de Professie deezer Akademie overleeden Professoren hangen. Ook is daar bij eene voortreflijke Bibliotheek, en eene Anatomiekamer. Daar agter ziet men den *Hortus Medicus;* en een *Laboratorium,* voor de *Chijmie.*

Het Eeuwfeest deezer Academie, is in het Jaar 1785 met groote plegtigheid gevierd.

Behalven deeze Hooge, is 'er mede een Triviaale School: die door een Rector en Conrector word waargenoomen: staande aan 't *S. Maartenskerkhof.*

Noord-westwaard van de *S. Maartenskerk*, ontmoet men, het Raadhuis: een oud Gebouw, dat zich sierlijk voordoet, pronkende met een hoogen fraaien spitzen Toren. Ook is de Stad van een goed Borger Weeshuis voorzien: staande, in 't zuidoostelijk deel, na bij de Tolbrug. Dit huis (hoe wel ook anderen eenig deel daar aan hadden,) voornaamlijk gesticht, door GER. AGRICOLA, Prior der geweezen Abtdij *Klaarkamp:* en is van genoegzaame ruimte en vermogen, om XL. kinderen

ren te bergen, en te onderhouden. Ook is 'er eene Stads Waag, enz.

Binnen *Franeker*, ziet men nog veele van die Stinzen of oude steene huizen; de meesten van die staan, langs de Hoogstraat, en op de Markt. Veelen derzelven zijn gebouwd, geduurende de binnenlandsche beroerten der *Vetkopers* en *Schieringers*, toen deeze Stad zonderling begon te bloeien; voornaamlijk door de Graaven van *Holland*, uit het Huis van *Beijeren*; die, zedert zij deeze Provintie onder hun bedwang gebracht hadden, dezelve met eenige voorrechten begonnen te begunstigen: daar onder ook, het halsrecht; 't welk anderzints, aan geene ééne Stad deezes Landschaps was toegestaan. Daar door werden veele Edelen deezer Provintie gelokt, om in *Franeker* zich neêr te zetten, die aldaar veel gezag oefenden: weshalven die Stad, (gelijk UBBO EMMIUS aanmerkt. *Reipubl. Fris. fol.* 50.) al vroeg, de Zetel der Edelen plagt genoemd te worden. Deeze Edelen hebben die zelve Stinzen aangelegt; welke hunne naamen ontfangen, en tot heden behouden hebben, naar de Geslachten zelve, door welke zij gesticht, bezeeten en bewoond geweest zijn. Onder dezelve is meest aanmerkenswaardig *Sjardema*, of *Sjaardemahuis*; het welk behoorde aan 't Geslacht van *Sjaardema*; 't welk in deeze Stad altijd groot vermoogen had: zijnde drie Heeren van dit zelve Geslachte, alle SICKE SJAARDEMA genoemd, de één na den anderen, *Potestaaten* van *Friesland* geweest. Dit Huis had in den beginne, in 't oosten buiten de Stad, op de *Kalaheide* gestaan: maar, omtrent den Jaare 1440, naar de westzijde der Stad verplaatst: en strekte toen tot een Blokhuis; uit 't welk men, twee rijen huizen, op dit Slot aanloopende, gemaklijk beschieten en bedwingen kon: welke twee rijen gaande van dit Slot naar de *S. Maartenskerk*, (gelijk is aangemerkt) in dien tijd, de geheele Stad hebben uitgemaakt. Dit *Sjaardemahuis* is daar na afgebrooken. Voorts vind men daar: *Hottingahuis*: *Martenahuis*: *Botniahuis*: *Oud-Botniahuis*: *Dekamahuis*: *Kammingahuis*: *Okkingahuis*: *Offenhuizen*: enz. die van muuren voorzien, en op verwulfde Kelders gesticht zijn, en door hunne Torens, alle merktekenen van ouderdom vertoonen.

De eigenaars deezer gemelde Huizen waren allen van den *Schieringschen Adel;* die, vermits *Franeker*, de eenige Stad van *Friesland* bewesten de *Lauwers*, hunne partij toegedaan, daar door de gemeene toevlucht werd der Edellieden van dien aanhang. Ter deezer oorzaake, heeft die Stad ook veel overlast moeten uitstaan, van de *Vetkoopers:* inzonderheid, van de *Groningers*, welke door die van *Bolswerd*, die mede in 't zogenoemde *Groninger* Verbond stonden, geholpen werden. Dit geschiedde inzonderheid in den Jaare 1495.

Als, in 't Jaar 1498, de Hertog ALBRECHT van *Saxen*, door de *Schieringers*, tegen de *Vetkoopers*, te hulp geroepen was, werd hij, binnen deeze Stad, plechtiglijk, als Erfpotestaat gehuldigt: waar hij ook bestendiglijk zijnen Zetel hield: gelijk mede naderhand deszelfs zoons en opvolgers, de Hertogen HENDRIK en GEORGE van *Saxen*, die alle hunne Hofhouding hadden, op 't gemelde *Sjaardemahuis*, in het westeinde der Stad staande, met een wijde watergracht omringt. Daarom is dit Huis, na dien tijd, het Slot van *Franeker* genoemd geweest. Dit gebouw, middelerwijl, door ouderdom dreigende te zullen instorten; en van geen genoegzaam gebruik konnende wezen, om te mogen opwegen, tegen de kosten van deszelfs herstelling, is het voor eenige Jaaren geheel afgebrooken. Die getrouwe aankleeving der *Franekers*, aan de *Saxische* Regeering, reeds in den aanvang, en ook, daar na, in een tijd, toen het gantsche Land tegen dezelve opstond, heeft uitgewerkt, dat zij met veele voorrechten, door die Hertogen begunstigd zijn geworden: als vrijdom van alle *Accijzen*, hoe genoemd: als mede den vrijen uitvoer hunner bieren, bij vierde deelen van een ton, ten behoeve der Landlieden; waar door de aftrek hunner bieren zeer mogt bevorderd worden. Zelfs had Hertog ALBRECHT, in wiens tijd, de Grietenij het *Bilt*, 't eerst bedijkt werd, aan de Stad *Franeker*, den eigendom van 200 Morgen Lands, in deezen streek, na bij 't Dorp *Jacobs Parochie*, geschonken: en men meent, dat bijaldien zij daarom hadden willen aanhouden, hun 't geheele *Bilt* zou gegeeven zijn. Hier bij kwam een ander voorrecht: behelzende dat geene omliggende Dorpen of Kloosters het recht van *Waage* hadden, noch eenige Koop-

man-

manschappen; noch Ambachten mogten oefenen: blijvende dezelve eeniglijk aan de Stad gehecht. De Giftbrief des Hertogs van *Saxen*, hier toe behoorende, was van den 12 Julij van het Jaar 1504. Daar bij had en behield die Stad, even gelijk *Leeuwaarden*, het recht, om onafhanglijk van den Hertog, en van deszelfs Gouverneur, haare eigen Regeering te stellen en te beëdigen. Daar bij zegt men, dat de omliggende Grietenijen, *Franekeradeel*, *Barradeel*, *Baarderadeel*, *Menaldumadeel*, en *Hennaarderadeel*, alle hunne Rechtsdagen binnen deeze Stad hadden; gelijk de eerstgemelde noch heden blijft behouden: en dat deeze eerstgemelde van daar den naam van *Frankeradeel* bekoomen hebbe: des te meer, dewijl de Olderman van *Franeker* in der tijd, te gelijk derzelver Grietman was; des deeze Grietenij, in zekeren opzichte, aan die Stad onderhoorig mocht geacht worden. De Vergaderingen der Leden deezer Grietenij worden binnen deeze Stad gehouden 's Donderdags; wanneer ook aldaar de weekelijksche Marktdag is. Dit één en ander, gevoegt bij de voordeelen, welke de Hertoglijke Hofhouding aan deeze Stad toebracht, kon niet nalaaten dezelve binnen korten tijd zéér te doen aanwassen en bloeien. En men meent, dat sommigen der hier voorgenoemde Adelijke Gestichten, geduurende de *Saxische* Regeering binnen *Franeker* aangelegt zijn. Maar even daar door, was zij te gelijk het voorwerp van afgunst voor de andere *Friesche* Steden. In den Jaare 1500, werd zij, om geene andere oorzake, dan dat Hertog HENDRIK van *Saxen*, binnen haare muuren zijne Hofhouding had, door de andere *Friezen*, aan wien deszelfs strenge Regeering langs hoe meer mishaagde, belegerd; doch deszelfs Vader, Hertog ALBRECHT, met zijne *Saxen* tot ontzet zeer schielijk opdagende, werden de *Friezen* geslagen en 't beleg opgebrooken. Men verhaalt, dat de *Friezen*, ten einde de vermeerdering der toevloeiende *Saxen* en andere vreemdelingen in hun Land voor te koomen, geduurende deeze belegering, eene soortgelijke list in 't werk stelden, als eertijds de *Gileaditen*; ten einde de *Ephraimiten*, hunne vijanden te ontdekken, door de uitspraake van het woord *Schiboleth*: waar van zie *Recht*. *XII*, 4. 6. dat zij, naamlijk die, welke als vreemdelingen bij hen

verdacht waren, sommige *Friesche* woorden deeden uitspreeken: en dat ze allen, die in de uitspraake deezer woorden, de *Friesche* tongval niet konden volgen, zonder genade in 't water wierpen en verdronken: welk verdrinken, in dien ouden tijd, de gemeene doodstraffe onder de *Friezen* was. Zie CHR. SCHOTANUS, *Hist. van Friesland*, bladz. 475.

Daar na heeft *Franeker* mede veel deel gehad, in alle de onlusten, die onder de *Bourgondische* en *Spaansche* Regeering, wegens den Godsdienst, in deeze Landen gerezen zijn; waarin de *Spaansche* Gouverneur KASPAR ROBLES zeer bemoeid geweest is: welke geduurd hebben, tot den Jaare 1578; als GEORGE DE' LALAIN, Graaf van *Rennenberg*, eerst benoemde Gouverneur van *Friesland*, in naam der Staaten, aldaar, gelijk in de andere *Friesche* Steden, de Regeering deed veranderen, door de Burgerij, die op Trommelslag in de *S. Maartenskerk* gedaagd werden, om 32 mannen te noemen, uit welke de Stadhouder het behoorlijk getal der Regenten verkiezen zou. Door dit middel, werden de *Spaanschgezinden* uitgezet: en geene andere, dan die de zijde der Staaten waren toegedaan, in derzelver plaats gesteld.

De Stads Regeering, en de wijze van derzelver bestellinge is door een bijzonder Reglement van Prins WILLEM FREDRIK van *Nassau*, die's tijds Stadhouder deezer Provintie, en der Gedeputeerde Staaten, in den Jaare 1657, vastgesteld. Ingevolge dit Reglement, werden alle Jaaren, den laatsten December, uit de XXX. Vroedschappen, die voor al hun leven deezen post bekleedden, twee Burgemeesters benoemd, in de plaats van twee afgaande, om beneven de vier andere, drie Jaaren te regeeren: staande die keuze, aan vijf Electeurs: alle Leden der Vroedschap, door 't trekken van vijf zwarte uit de vierentwintig zilvere boonen, tot die verkiezing bevoegt. Dan hier in is daar na eenige verandering gemaakt: bestaande de Regeering nu uit IV. Burgemeesters; van welke Jaarlijks, uit een dubbeldtal van Vroedschappen, door de Electeurs gemaakt, twee door den Prins Erfstadhouder worden aangesteld: aan welke een Sekretaris is toegevoegt. Behalven de IV. Burgemeesters, blijven derhalven nu XXVI. Vroedschappen.

Het

Het Rechtsgebied, anders gezegt, het Klokkeslag van *Franeker*, plagt eertijds van grootere uitgestrektheid te wezen, dan in deezen tijd; zo verre, dat 't westwaard tot aan de Zee gereikt hebbe: want uit een Giftbrief, door LUDOLF, Abt van 't *Cistertiesch* Klooster *Bloemkamp*, aan die van *Franeker* verleend, in den Jaare 1322, blijkt dat die van *Harlingen* mede daar onder begreepen zijn geweest. En alhoewel dit Rechtsgebied in volgende tijden is afgenomen, blijft 't toch het grootste van alle de *Friesche* Steden: hebbende meer dan drie uuren gaans in zijnen omtrek.

In dit District, liggen sommige zogenoemde *Uithuurten*, zo veel gezegt als *Buitenbuurten*, die van de Grietenij *Franekeradeel* zig afscheiden, en onder zekere voorwaarden, tot het Stadsgebied gevoegt hebben: naamlijk, *Lankum: Wer: Arkens: Salwerd: Lutke*, dat is, *Klein Lollum: Doijem: Kie:* enz.

Desgelijks liggen in dit Rechtsgebied, de Edele Staaten *Liauta* en *Roordaburg*.

FRANEKERADEEL, de tweede Grietenij van *Westergoo*, in *Friesland*, paalt aan *Menaldumadeel* ten westen, en heeft haaren naam van de Stad *Franeker*, die allerwegen van dezelve omgeeven word; gelijk ook binnen deeze Stad, derzelver Rechtsdagen alle Donderdagen gehouden worden. De tegenwoordige Grietman is de Heer JOANNES CASPARIUS BERGSMA. Onder zijn gebied liggen XI. Dorpen. Van deeze, zo wel als van de voorige Grietenij, leggen eenige ten noorden, andere ten zuiden der Trekvaart, die van *Harlingen* op *Franeker*, en van daar naar *Leeuwaarden* loopt: als ten noorden: *Zweens* en *Peins*, *Ried* en *Boer*, *Schalsum*, *Doinjum*, *Herbaijum*, *Midlum*: en ten zuiden: *Achlum*, *Hitzum* en *Tjum*; ook telt men 'er verscheiden aanzienlijke Staaten of Stinsen.

BACHERNE, Abt. 1322.

FRANJUM, eertijds een Klooster, in de Grietenij *Menaldumadeel*, tusschen de Dorpen *Marfum* en *Englum*.

FRANK VAN BORSSELEN; zie BORSSELEN. (FRANK VAN)

FRANKEN, (FRANÇOIS) eertijds Penfionaris der Stad *Gouda*, en daar na Raad in den Hoogen Raade, word gehouden voor den fteller van het nadrukkelijk Vertoog, in het Jaar 1584, door de Stad *Gouda*, ter Staatsvergadering ingeleverd, om de handeling met *Frankrijk* te weeren. In laater tijd, en wel ftaande de onderhandeling over het beftand met *Spanje*, werd hij gehouden voor een van die geenen, welke Prins MAURITS tot grooter rang, dan dien van Stadhouder, zogten te bevorderen; zijn gedrag althans in de Jaaren 1609 en 1618 bevestigde dit vermoeden. Voor 't overige was hij een man van uitmuntende bekwaamheden.

Zie *Vaderl. Hift.* VIII, IX en X Deel.

FRANKEN. (JAN) Deezen man, van laage geboorte, doch van eene edele ziel, zullen wij nader leeren kennen, op het Art. JAN VAN OLDENBARNEVELD, wiens getrouwe dienaar hij was, en dien hij, in de gevangenis, ja zelfs op het *Haagsche* Hofschavot, tot den laatften fnik, verzelde, volgens het verhaal daar van, op zijnen naam uitgegeeven.

FRANKENA, eene eigen geërfde Hofftede, nabij *Elslo*, in de Grietenij *Stellingwerfoosteinde*.

FRANS VAN BREDERODE; zie BREDERODE. (FRANS VAN)

FRANSE, (GOVERT) was een van de twintig perfoonen, welke, door vonnis van ALBA, den 8 October, in 't Jaar 1568, uit *Schoonhoven* gebannen, en wier goederen verbeurd verklaard wierden, om dat zij tot de Hervormden behoorden.

Zie MARCUS, Sent, bl. 148.

FRAN-

Fransenburg, een oud Heerenhuis in *Gelderland*, bij het Dorp *Nijenbroek*, tusfchen *Deventer* en *Haltum*.

Fransum, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het Kerklijke gecombineerd met *Ham* of den *Ham*, behoorende, ten aanzien van 't Burgerlijke, onder 't bewind van de Edelen Heeren Gedeputeerde Staaten dier Provintie.

Fraser, (johan) een *Engelschman*, welke, in het Jaar 1673, te *Amfteldam*, in hegtenis genomen zijnde, vrijwillig beleed, door eenige voornaame luiden, in *Engeland*, gehuurd te zijn, om 's Lauds Schepen in brand te fteeken. Na deeze bekentenis werd hij, volgens inhoud van zijn vonnis, geblakerd en geradbraakt.

Fraterwaard, een voornaam Landgoed, na bij *Dieren*, in *Gelderland*.

Fraugast; zie vroone.

